

SBORNÍK

Archivu bezpečnostních složek 11/2013

SBORNÍK
ARCHIVU BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK

11/2013

archiv
bezpečnostních
složek

Redakční rada:
PhDr. Miroslav Urbánek, předseda
PhDr. Jiří Mikulka, místopředseda
Mgr. Daniel Běloušek, tajemník

Členové:
PhDr. Zdeňka Kokošková, PhDr. Daniel Doležal, Ph.D., PhDr. Jan Kalous, Ph.D.,
PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D., Doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D.,
Mgr. Ing. Pavel Vaněk, Ph.D.

Sborník vydává Archiv bezpečnostních složek.

© Archiv bezpečnostních složek
ISSN 2336-1387

Obsah

Světlana Ptáčníková
Úvodní slovo ředitelky ABS 7

STUDIE

Jan Břečka
Jeho vlastí byla legie
Životní pouť plk. Otty Wagnera 13

Jindřich Marek
Nouzové řešení, výměna generací, či první čistka?
Personální změny ve vedení čs. četnictva a policie v květnu 1945 39

Karolína Honsová
Z modly zrádcem
Soudní proces s Janem Antonínem Baťou 51

Markéta Bártová
…hájí se tím, že neměl instrukce, jak má provádět výslech…
Theodor Bělecký – jeden z vyšetřovatelů Státní bezpečnosti 50. let 75

Martin Pulec
...při tom jsem měl hodně smůly…
Útěk vojína Miloše Dobřichovského
a smrt vojína Josefa Ulricha 109

Tereza Pavlíčková
…jsem pro lidskou tvář – nesnáším necit – Evžen…
Jihlava 1969 – protest Evžena Plocka 135

MATERIÁLY

David Hubený
Spolupráce Policejního ředitelství a Rudé armády
na zajištění bezpečnosti ve Velké Praze
a potlačení kriminality rudoarmějců 159

Pavel Žáček
Administrativa písemností kontrarozvědné povahy II.
Jednotný evidenční, statistický a archivní systém StB v letech 1978–1989 175

ZPRÁVY

Tomáš Bursík, Světlana Ptáčníková
Agenda III. odboje v Archivu bezpečnostních složek 255

Jiří Mikulka
Mezinárodní konference Češi a Němci na Vysočině 259

Tereza Pavlíčková
Konference Informační boj o Československo / v Československu 261

Jitka Bílková
Setkání mladých pracovníků z institucí historické paměti k Evropskému dni uctění obětí zločinů totalitních režimů, Litva 265

Kateřina Lorencová
Konference konzervátorů-restaurátorů 271

Daniel Běloušek
Need to Know III.,Visby, 26. až 27. září 2013 273

Světlana Ptáčníková
Mezinárodní konference European Remembrance v Berlíně 279

Tomáš Slavík
Ochrana státní hranice v sedmdesátých letech – 40 let od poslední výrazné změny v organizaci Pohraniční stráže 283

Kolektiv autorů
Archivní A–Ž 289

Rejstřík osob, krycích jmen, akcí 294

Seznam užitých zkratek 302

Summaries 309

Resümee 317

Autoři 326

Úvodní slovo ředitelky ABS

Vážení čtenáři,

dostává se vám do rukou již jedenácté číslo Sborníku Archivu bezpečnostních složek, který před šesti lety úspěšně navázal na svého předchůdce, Sborník Archivu Ministerstva vnitra. Struktura sborníku je stejná jako v minulých ročnících (a jak je to ostatně u periodik tohoto typu obvyklé), i letos zde najdete odborné studie, materiálové studie, zprávy „úředního" rázu i úsměvné perličky z našich fondů. Ale tento ročník se přece jen něčím vymyká: Chceme dosáhnout zařazení sborníku mezi recenzovaná neimpaktovaná periodika, a proto bylo toto číslo připravováno tak, aby splnilo všechna potřebná kritéria – v redakční radě zasedá nadpoloviční většina externistů, každou odbornou i materiálovou studii recenzovali dva nezávislí odborníci (působící většinou mimo Archiv bezpečnostních složek), obdrželi jsme tzv. ISSN kód a máme i určitý počet odmítnutých příspěvků. Doufáme tedy, že v dohledné době budeme moci požádat o přijetí do rodiny prestižních publikací.

Nepochybujeme, že letošní číslo vzbudí díky své pestrosti mezi laickou i odbornou veřejností stejný pozitivní ohlas, jako ta předchozí. Úvodní studie pracovníka historického oddělení Moravského zemského muzea Jana Břečky (specialisty na československý a zahraniční odboj) je věnována osobnosti plukovníka Otty Wagnera, vojáka Československé armády a příslušníka Francouzské cizinecké legie, účastníka bojů na Blízkém východě i v Severní Africe. Po válce byl nasazen do bojů proti příslušníkům Ukrajinské povstalecké armády, posléze však byl předčasně penzionován a později dokonce uvězněn kvůli úmyslu utéci za hranice. Do konce života pak působil v dělnických profesích. Řadu důležitých pramenů nalezl autor v pozůstalosti O. Wagnera. Čtenáři jistě ocení precizní zpracování studie, obohacené navíc o úryvky z Wagnerových válečných deníků.

Personálními změnami ve vedení československého četnictva a policie v květnu 1945 se zabývá příspěvek historika, publicisty a v současnosti vědeckého pracovníka Vojenského historického ústavu Jindřicha Marka. Autor popisuje zapojení policie a četnictva do povstání v Praze v květnu 1945 a následně vzájemné vztahy a osudy těch, kteří chtěli získat rozhodující pozice v nově vznikajícím bezpečnostním aparátu a kteří se mnohdy stali figurkami v mocenské hře rozehrané komunisty.

Karolína Honsová, mladá autorka z Archivu bezpečnostních složek, zpracovala soudní proces s českým podnikatelem a ekonomem Janem Antonínem Baťou, tvůrcem nadnárodního koncernu, který proběhl v roce 1947. Studie, vycházející zejména z pramenů Státního okresního archivu ve Zlíně a Archivu bezpečnostních složek, líčí život Jana Antonína Bati, jeho vztah s prezidentem Edvardem Benešem poznamenaný

vzájemnou antipatií, Baťovo chování za války a konečně protibaťovské tažení, které započalo okamžitě po osvobození a vyvrcholilo zmiňovaným soudním procesem. Studie je jistě cenným příspěvkem k poznání tohoto muže, jehož osobnost je dodnes vnímána rozporuplně.

Markéta Bártová z Ústavu pro studium totalitních režimů soustředila svoji pozornost na život a kariéru jednoho z nejsurovějších vyšetřovatelů StB Theodora Bělec-kého, působícího v Praze koncem čtyřicátých let, a na jednotlivé případy, na jejichž vyšetřování se podílel. Při popisu brutálních metod, které při vyšetřování používal, čtenáře mrazí.

Martin Pulec, který se dlouhodobě zabývá případy úmrtí na státní hranici, popisuje incident z roku 1964, který ve své době vzbudil pozornost v českém i německém tisku a dodnes vyvolává dohady. Na začátku byl odchod vojínů Miloše Dobřichovského a Josefa Ulricha na hlídku, na konci útěk Dobřichovského do západního Německa a Ulrichova smrt… Autor využil archiválie Vojenské kontrarozvědky (obsahující také výstřižky a překlady z německého tisku) a písemnosti Pohraniční stráže. Při vyšetřování se objevilo několik verzí, jak došlo k Ulrichově smrtelnému zranění, sám Dobřichovský mluvil o zabití v sebeobraně. Martin Pulec se na základě dostupných pramenů snaží shromáždit všechna známá fakta, aby si čtenář mohl sám učinit závěr o celé události.

Oddíl odborných studií uzavírá článek pracovnice Archivu bezpečnostních složek Terezy Pavlíčkové, věnovaný tzv. třetí lidské pochodni, která vzplála v Jihlavě v roce 1969 – Evženu Plockovi. Je smutné, že o jeho činu nevěděli (a dodnes nevědí) ani mnozí obyvatelé tohoto dnes krajského města. Autorka popisuje Plockův život, jeho názory na aktuální politické dění v zemi, líčí čin samotný i to, co se dělo bezprostředně po něm. Informuje rovněž o dosavadních zpracováních Plockova příběhu včetně beletrie.

První z materiálových studií, kterou napsal David Hubený z Národního archivu na základě fondů jeho domovského archivu a Archivu bezpečnostních složek, zachycuje velmi čtivým způsobem složitou situaci policejních složek v Praze těsně po skončení druhé světové války, na níž se podílela zvýšená kriminalita, nedostatek personálu (způsobený mj. odvelením části příslušníků do pohraničí, nedostatkem kádrů obecně a „očistou" sboru). Autor se dále soustřeďuje na působení příslušníků Sovětské armády – popisuje preventivní opatření, která měla zabránit jejich kriminalitě, i samotnou realitu. Bezpečnostní poměry v Praze a kriminalitu sovětských vojáků autor ilustruje na záznamech ze staničních služebních knih stanic SNB v Michli a na Pankráci. Závěr příspěvku tvoří edice dokumentů z léta 1945, vztahujících se k regulaci vojenských povinností a chování příslušníků Rudé armády na území Prahy.

Ve druhé materiálové studii dokončuje Pavel Žáček, který řadu svých předchozích prací věnoval interním aktům řízení bývalých bezpečnostních složek, svůj příspěvek z minulého čísla Sborníku ABS, pojednávající o administrativě písemností StB kontrarozvědné povahy –tentokrát se zaměřil na léta 1978–1989. V centru jeho pozornosti

stojí Směrnice pro činnost pracovníků kontrarozvědky (A-oper-I-1), směrnice pro práci se spolupracovníky kontrarozvědky (A-oper-I-3) a směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1). Studie je doplněna řadou příloh (např. Organizační řád Statisticko-evidenčního odboru Federálního ministerstva vnitra, výtah z organizačního řádu Oborového výpočetního a informačního střediska Státní bezpečnosti, výtah z organizačního řádu Sekretariátu federálního ministerstva vnitra, výtah z návrhu organizačního řádu Vnitřní a organizační správy FMV, obsahy různých typů svazků apod. Žádný historik, zabývající se činností StB, by neměl opominout její interní akty, a tak se studie jistě stane cennou pomůckou pro ty, kteří dávají přednost interpretaci směrnic před jejich „surovými" texty.

Oddíl ZPRÁVY tradičně obsahuje informace o úřední činnosti Archivu (v tomto čísle konkrétně o vyřizování agendy zákona č. 262/2011 Sb. o účastnících odboje a odporu proti komunismu) a o účasti pracovníků Archivu na různých konferencích u nás i v zahraničí. Čtenář se tak má možnost dozvědět o sympóziu European Remembrance v Berlíně a o konferencích: Need to Know III (pořádané ve švédském městečku Visby a pojednávající o významu a působení východních i západních zpravodajských služeb v období po druhé světové válce), Češi a Němci na Vysočině (probíhala v Havlíčkově Brodě a mapovala vztahy Čechů a Němců od počátků soužití do současnosti), Informační boj o Československo / v Československu (konala se v prostorách Technické univerzity v Liberci a zabývala se tématem propagandy v československých dějinách v letech 1945–1989), Ochrana státní hranice v sedmdesátých letech v Brně, dále o konferenci konzervátorů a restaurátorů v Hodoníně a setkání mladých pracovníků z institucí historické paměti při příležitosti Evropského dne uctění obětí zločinů totalitních režimů v Litvě.

Oblíbenou částí Sborníku je rubrika Archivní A–Ž, přinášející tentokrát tři noticky – o Čedoku, který v dobách minulého režimu vlastnil státní monopol na cestovní ruch (a je tedy logické, že byl využíván pro státobezpečnostní činnost), o kuriózním zásahu pohraniční hlídky, která projevila odvahu zahájit boj s nepřítelem (kdo byl tím nepřítelem, na tomto místě neprozradíme) a o pokusu s „nealkoholickým" pivem značky PITO před jeho zavedením do výroby, který měl zjistit, zda je PITO skutečně použitelné pro řidiče.

Ze strany veřejnosti zaznamenáváme stále rostoucí zájem o Sborník Archivu, který nás samozřejmě těší. Přejeme všem čtenářům, aby se pro ně i toto číslo stalo vyhledávaným zdrojem poučení a zábavy. A pokud někdo z nich na základě některé ze statí navštíví náš Archiv, aby se o tématu dozvěděl více, budeme jenom rádi.

Světlana Ptáčníková

STUDIE

Jeho vlastí byla legie

Životní pouť plukovníka Otty Wagnera

Jan Břečka

Výrazná, i když bezesporu komplikovaná osobnost příslušníka československého zahraničního odboje v letech 1939–1945 plk. Otty Wagnera pronikla do povědomí veřejnosti poprvé knihou S cizineckou legií proti Rommelovi z roku 1970.[1] Druhé a podstatně rozšířené vydání této publikace vyšlo teprve jednadvacet let po jeho smrti, díky péči Wagnerova synovce MUDr. Milana Šilhana z Brna a nakladatele Leonida Křížka.[2] Dnes je osobnost odvážného vojáka připomínána heslovitě ve vojenských lexikonech[3], v historických studiích o boji Čechoslováků v jednotkách Svobodných Francouzů nebo ve vzpomínkách českých cizineckých legionářů a příslušníků FFL (Forces Francaises Libres, Svobodní Francouzi).[4] Občas se objeví články v novinách a časopisech, v jednom případě vznikla o osudech Otty Wagnera na Masarykově univerzitě v Brně velmi solidní diplomová práce.[5]

1 WAGNER, Otto: *S cizineckou legií proti Rommelovi.* Naše vojsko, Praha 1970.

2 Týž: *S cizineckou legií proti Rommelovi. Válečný deník českého důstojníka cizinecké legie.* Nakl. X-Egem, Praha 1995. Právě z pozůstalosti MUDr. M. Šilhana získalo historické oddělení Moravského zemského muzea v dubnu 2007 rozsáhlý písemný archiv plk. Otty Wagnera, zahrnující několik kufrů a krabic s množstvím korespondence, dokumentů, osobních a válečných deníků, map, výstřižků, fotografií a negativů.

3 LÁNÍK, Jaroslav a kol.: *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945.* Vojenský historický ústav Praha a Bratislava, Praha 2005, s. 329–330.

4 MORAVEC, Bohumil: *Pod třemi prapory.* Mustang, Plzeň 1996; HORA, Karel: *Moje matka cizinecká legie.* Egem/Elka Press, Praha 1993; ZDRÁHALA, Richard: *Válčil jsem v poušti.* Naše vojsko, Praha 1990; KŘÍŽEK, Leonid: *Francouzská cizinecká legie.* X-Egem, Praha 1994; PROCHÁZKA, Ivan: *Major pěchoty Bohumil Vazač.* Historie a vojenství č. 2/2005, s. 97–105; JANKA, Otto: *Češi v cizinecké legii*. Militaria, Praha 2000.

5 Např. BŘEČKA, Jan: *Z deníku cizineckého legionáře. K životním osudům čs. zahraničního vojáka plk. Otty Wagnera*. In: Náchodsko od minulosti k dnešku, sborník č. 6/2009, s. 137–153; Týž: *Otto Wagner – voják s duší rebela*. Historie a vojenství č. 1/2010, s. 56–68; WEINER, František: *Poslední voják jde do Prahy.* In: Respekt č. 24/2009, s. 64; MASSOWOVÁ, Dana : *Plk. Otto Wagner (1902–1974). Životní osudy československého důstojníka, účastníka druhého zahraničního odboje na Západě.* Netištěná magisterská diplomová práce, Masarykova univerzita, Brno 2009. Jmenovaná studie D. Massowové byla také částečně publikována v časopise Studia Historica Brunensia 57, 2010, 2, Brno 2010, s. 113–151.



Emilie Wagnerová se svými syny (zleva) Eduardem, Ottou a Oktaviánem, Beroun 1925.
MZM HO, sign. TI 3230.

Otto Viktor Antonín Wagner se narodil 28. března 1902 v Praze-Smíchově jako první ze tří synů (po něm přišli na svět ještě Eduard[6] a Oktavián[7]) profesora české státní průmyslové školy PhDr. Oktaviána Wagnera a jeho ženy Emilie, rozené Krützner-ové. Otec byl významným pedagogem, který se např. podílel na založení prvního dívčího gymnázia v Brně. Během první světové války se jako tajemník realistické strany[8] zapojil do protirakouského domácího odboje v tajném výboru Maffie. Pro svého prvorozeného potomka byl váženou autoritou, mimo jiné ho naučil zacházet se zbraněmi, číst mapy apod. Otcova předčasná smrt na záchvat mrtvice v únoru 1919 proto tehdy sotva šestnáctiletého mladíka silně poznamenala. Vřelý vztah si vybudoval

6 Eduard Wagner (1905–1984) se stejně jako jeho starší bratr Otto vydal na dráhu vojáka z povolání, nejvíce proslul jako mezinárodně uznávaný odborník v oboru vojenské historie a znalec chladných zbraní. Po roce 1945 působil ve Vojenském historickém muzeu v Praze.

7 Oktavián Wagner (1908–1976) vystudoval práva a působil jako právník finančního odboru města Plzně. Po únoru 1948 byl propuštěn, musel pracovat jako klempíř, v roce 1954 byl zatčen a komunistickou justicí odsouzen k devítiletému vězení. Po propuštění pracoval jako účetní JZD na Plzeňsku.

8 Česká strana pokroková, jinak nazývaná stranou realistickou. Vznikla v dubnu 1900 jako Česká strana lidová, k přejmenování došlo o dva roky později. Jejím zakladatelem, ideologem a vůdčím politikem byl T. G. Masaryk. Usilovala o demokratizaci Rakouska-Uherska, všeobecné volební právo, zrovnoprávnění všech národů monarchie apod. Rozpuštěna v prosinci 1917.

k matce, která svým synům vštěpovala vlastenectví četbou knih Aloise Jiráska a rovněž je učila poznávat přírodu. V pozdějších letech o ní napsal: *„Moje maminka byla úplný vševed. Znala každého ptáčka, každý strom i keř, každou kytičku. Jako správná maminka uměla znamenitě vařit a také odpustit různé klukoviny.“*[9] První dvě třídy obecné školy vychodil Otto Wagner v Hradci Králové, další dvě absolvoval v Berouně, kam se rodina přestěhovala, když se otec stal ředitelem tamního reálného gymnázia. Od mládí aktivně sportoval a byl členem české skautské organizace Junák, ovšem odjakživa toužil stát se buď myslivcem nebo vojákem. Ještě jako septimán berounského gymnázia se v roce 1919 neúspěšně hlásil coby dobrovolník k obraně mladé republiky během vpádu maďarských bolševiků na Slovensko.[10] Od svého úmyslu upustil poté, když jeho třídní profesor upozornil žáky, že dobrovolníci nemohou po svém návratu počítat s nějakými úlevami ve studiu, jako tomu bylo za první světové války.

V červenci 1920 odmaturoval Otto Wagner s vyznamenáním a zkusil se poprvé přihlásit ke studiu v armádě. Jeho strýc – poručník – mu však k odchodu na vojenskou školu nedal souhlas. Proto začal na podzim 1920 navštěvovat obchodně-dopravní kurz pro abiturienty na obchodní škole v pražském Karlíně a současně se přihlásil ke studiu na právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Začátek školního roku 1921–1922 jej zastihl na místě zatímního učitele na měšťanské škole ve Zdicích.

V březnu 1922 byl odveden k vykonání základní vojenské služby a ihned se hlásil na Vojenskou akademii v Hranicích na Moravě, kam nastoupil krátce po vykonání přijímacích zkoušek dne 30. srpna 1922. Díky své usilovné píli měl Otto Wagner na konci ročníku nejlepší hodnocení z roty vojenských akademiků. Tehdy přišlo do akademie oznámení, aby se hlásili dobrovolníci ke studiu na Ecole Spéciale Militaire v Saint Cyr ve Francii: *„Také jsem se přihlásil a zmínil se o tom v dopise matce. A maminka moje zlatá neměla stání, sedla a napsala dopis básníku Josefu Svatoplukovi Macharovi, který byl tenkrát generálním inspektorem čs. armády a byl dobrým přítelem mého nebožtíka otce, myslím, že spolu byli na vojně jako jednoročáci nebo snad záložní důstojníci […] Jejich přátelství se prohlubovalo též členstvím ve straně realistické. Později, když byl otec ředitelem lycea v Hradci Králové, studovala tam i jedna z Macharových dcer. Když otec zemřel, věnoval mu tehdy již velmi slavný Machar pár veršů na náhrobní kámen:*

‚Žil tak, že zanechal tesknou vzpomínku
všem, kteří mu blízko stáli.
Nad prázdným pak místem truchlí celý národ,
neb zemřel tak, jak umírá větev,
jež tíží ovoce ulomena byla.‘

9 Moravské zemské muzeum, historické oddělení (dále MZM HO), Pozůstalost Otty Wagnera, inventární číslo (dále inv. č.) S 19 970, *Torzo rukopisných vzpomínek Otty Wagnera na dětství a dospívání.*

10 MZM HO, Pozůstalost Otty Wagnera, inv. č. S 19 943, *Vzpomínka a rozloučení s poctivým a čestným Čechem, bratrem a dobrým kamarádem, plukovníkem Ottou Wagnerem při převozu urny s jeho popelem do Francie,* s. 1.

Zkrátka maminka mu napsala, že by se synáček rád dostal do vojenské akademie v St. Cyru ve Francii…a Machar sdělil velitelství v Hranicích, že by si přál, aby Wagner z Berouna byl odeslán na studia do Francie. Ovšem z Berouna jsme byli v akademii dva téhož jména, já Otto Wagner a Josef Vágner. To byl dělnický synek, jehož otec pracoval v přádelně u Kubínského v Berouně. Pepík vystudoval reálné gymnasium spíše s podprůměrným prospěchem, ale do voj. akademie se dostal, což budiž důkazem, že i dělničtí synkové se za I. republiky mohli stát důstojníky. Navzdory nezaměstnanosti a hospodářským krizím měl Pepík čas a peníze na flámování s posluchači ze II. ročníku, ovšem na učení měl času méně. Na konci školního roku byly zkoušky před komisí, moje dopadly výborně a on propadl z taktiky, organizace, z nauky o zbraních a ještě z něčeho. Podle tehdejších předpisů ten, kdo na konci I. ročníku propadl ze tří předmětů, musel být propuštěn z akademie a odkroutit si zbytek presenční služby plus 3 roky za rok v akademii u pluku. […] A teď najednou generální inspektor Machar si přeje, aby Wagner z Berouna byl poslán na studia do St. Cyru. Moje výborné známky z komisionelních zkoušek mi přinesly tolik bodů, že jsem byl první od roty a mohli mě tedy s klidným svědomím poslat do Francie. Ovšem Wagneři z Berouna byli dva a na velitelství nevěděli, kterého z nich se Macharovo přání týká! Přitom byli tak servilní, že si netroufali pana generálního inspektora zeptat, a naopak byli tak domýšliví, že se nechtěli zeptat nás obou Wagnerů. A tak Pepíkovi jednoduše známky opravili tak, že ‚absolvoval' I. ročník s velmi dobrým prospěchem a byl také určen ke studiu ve Francii."[11]



Otto Wagner jako posluchač Ecole Spéciale Militaire ve francouzském Saint Cyr, 1924.
MZM HO, sign. TI 3235.

Studia na prestižní francouzské vojenské škole, založené již císařem Napoleonem, předznamenala Wagnerovy celoživotní sympatie k zemi „galského kohouta". Nastoupil zde 1. listopadu 1923 a po dvou letech se po úspěšném dokončení obou ročníků akademie v St. Cyru vracel do Československa. Vedle odborných a praktických znalostí ve vojenství se skvěle orientoval ve francouzských a československých vojenských

11 Tamtéž.

předpisech, vynikal fyzickou zdatností, pevnou vůlí a vytrvalostí. K 1. září 1925 byl jmenován v hodnosti poručíka velitelem čety u I. praporu pěšího pluku 18 v Plzni. V březnu 1926 byl přeložen ke II. praporu posádkou v Tachově. V roce 1926 také absolvoval v Plzni pyrotechnický kurz. Dne 16. září 1928 byl odeslán k Instrukčnímu praporu v Milovicích, kde působil jako velitel kulometné čety, zbrojní důstojník praporu a instruktor poddůstojnické školy – od 1. dubna 1929 v hodnosti nadporučíka.[12]



Otto Wagner (vlevo) s bratrem Eduardem na počátku jejich vojenské dráhy, polovina dvacátých let. MZM HO, sign. TI 3240.

Po obdržení povolení ke sňatku u Zemského vojenského velitelství Praha se npor. Otto Wagner oženil 29. června 1930 s Miladou Švandovou.[13]

Již o necelý rok později si podal žádost o přeložení k horské pěchotě na Slovensko, kde se mu mimo jiné nabízela možnost získat služební byt. K 15. dubnu 1931 byl přidělen k horskému praporu 9 (od 15. září 1933 v sestavě horského pěšího pluku 3)

12 Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (dále VÚA-VHA), sbírka Kvalifikačních listin (dále sb. KL), Kvalifikační listina Otty Wagnera, část I.

13 MZM HO, Pozůstalost Otty Wagnera, inv. č. 19 784, *Svatební oznámení npor. Otty Wagnera a slečny Milady Švandové*. Manželství zůstalo bezdětné a v roce 1953 bylo rozvedeno, když si Otto Wagner našel mladší milenku.

v Podolinci, malebné obci ve východní části Vysokých Tater. Služba v hornatém terénu s rozsáhlými lesními porosty vyhovovala Wagnerovým náročným požadavkům. Ve volném čase zde mohl uplatnit svoji vášeň pro lov, což bylo hodnoceno kladně v jeho záznamech.[14] Postupně vystřídal funkce velitele kulometné a minometné čety u roty doprovodných zbraní, velitele pěší, kulometné a technické roty, plynového důstojníka (stejnou funkci zastával již v Tachově), instruktora poddůstojnické školy, velitele polní střelnice, zbrojního důstojníka praporu atd.

Rozkazem ze dne 1. října 1932 byl povýšen na kapitána a po pěti letech přešel 15. září 1936 k horskému pěšímu pluku 1 do Dolného Kubína, kde měl setrvat až do německé okupace a vzniku Slovenského štátu. Výčet jeho služebních funkcí v novém působišti je opět velmi pestrý: velitel roty doprovodných zbraní, kulometné a minometné roty, velitel kulometné poddůstojnické školy, chemický důstojník pluku, instruktor branné výchovy, zbrojní důstojník praporu, velitel CPO (Civilní protiletecká ochrana) atd.

Na delší dobu naposledy povýšil, když se dnem 1. dubna 1937 stal štábním kapitánem. V Milovicích a v Plaveckém Podhradí absolvoval armádní střelecký kurz (září–říjen 1936) a v roce 1938 se zúčastnil praktického třítýdenního výcviku se skutečnými chemickými bojovými látkami (yperit) ve Smrekovici.

Za podzimní mobilizace roku 1938 velel škpt. Otto Wagner 12. horské (kulometné) rotě na polských hranicích v prostoru Horní Oravy. Zůstal zde i po přijetí mnichovského diktátu a odstoupení pohraničních území. I když předpokládal, že k ní může dojít, zpráva o okupaci zbylého území Čech a Moravy německými vojsky 15. března 1939 ho silně zasáhla: *„Čekal jsem to a přeci jsem strašně překvapen – je konec Č. S. R. Přestal jsem být svobodným občanem svobodného státu. Ještě před třemi dny, kdy generál Homola se rozhodl vzít moc do svých rukou,*[15] *jsem věřil, že alespoň nyní budeme bránit to, co nám zbylo z vlasti… Vždyť jsme tak přísahali! Bohužel, splnili jsme jen část přísahy, totiž že budeme poslušni prezidenta a vlády jim ustanovené […] Páni nahoře prý požádali Hitlera o protektorát. Inu, mohou se dnes vymlouvat na to, že páni před nimi dobrovolně vydali Němcům naše pohraniční pevnosti, takže nic jiného nezbývá, než se vzdát. Ani brečet nemohu – jsem úplně ztuhlý lítostí, vztekem a hanbou. Plukovník Vašátko* [tehdejší velitel horského pluku 1 – pozn. aut.] *nařídil sejmout čs. státní vlajku, která až dosud vlála vedle slovenské autonomní vlajky. Tož na posledy zdravím tu vlajku, která mi byla symbolem svobody. Pak vel. pluku nařizuje, abychom již nenosili na opascích pistole – má pravdu, nejsme zbraně hodni!“*[16]

14 „Tělocvik a sporty podobné nepěstuje, jest však náruživý lovec, přičemž nedbá ani sebevětší námahy.“ Srov. VÚA-VHA, sb. KL, Kvalifikační listina Otty Wagnera za rok 1936.

15 Na pokyn čs. vlády zavedl brig. gen. Bedřich Homola ve dnech 9.–11. 3. 1939 na středním Slovensku výjimečný stav, který měl zabránit protistátní činnosti slovenských separatistů (tzv. Homolův puč). Těchto vojenských opatření se účastnil i škpt. Otto Wagner. Srov. STEHLÍK, Eduard – LACH, Ivan: *Vlast a čest byly jim dražší nežli život*. Praha 2000, s. 59.

16 MZM HO, Pozůstalost Otty Wagnera, inv. č. S 19 589, *Válečný deník Otty Wagnera 1943–1945, úvahy o 15. březnu 1939.*



Otto Wagner (v horní řadě šestý zleva) mezi důstojníky horského praporu 3, třicátá léta.
MZM HO, sign. TI 3240.

Škpt. Otto Wagner, jako rázný důstojník s výbušnou povahou a nekompromisní k sobě i ostatním, měl od počátku své vojenské dráhy problémy s nadřízenými. Kde cítil odbornou či morální nezpůsobilost velitelů, stával se okamžitě jejich ostrým a veřejným kritikem, což mu pochopitelně na oblibě nepřidalo a promítlo se to mimo jiné v jeho pomalém hodnostním postupu.

Na Slovensku zůstal až do 26. března, kdy ho úřady nového samostatného „státu" vyhostily a on se vrátil do okupované vlasti, nyní již do Protektorátu Čechy a Morava. Téměř ihned začal připravovat svůj odchod do zahraničí. Domluvil se s dvěma důstojníky, které znal ze služby u horského pluku 1 (poručíci Bohumil Vazač a Oldřich Pechal) a spolu s nimi a svojí manželkou Miladou překročili v noci 22. května 1939 hranice do Polska. V Krakově byl zaregistrován na čs. konzulátu jako první vyšší důstojník (jeho legitimace měla číslo 182), ale po krátké době pokračoval i s manželkou do přístavu Gdyně, odkud pak odpluli polskou lodí Sobieski do Francie. Zde si škpt. Otto Wagner podal žádost o vstup do francouzské armády.

Zatím od 21. června 1939 působil (v rámci československo-francouzské vojenské mise) jako řídící důstojník kanceláře čs. vojenského atašé plukovníka Generálního štábu Václava Kaliny v Paříži – překládal dokumenty pro žadatele o vstup do francouzské armády a vojenské předpisy a také zajížděl do Calais nebo Bolougne sur Mer

pro transporty čs. dobrovolníků, které pak doprovázel do Lille. V polovině srpna mu došlo jmenování kapitánem francouzské koloniální pěchoty s určením posádkou v Dakaru. Ministerstvo kolonií vydalo povolení i pro jeho ženu Miladu, která mohla do Afriky odjet s ním. Vypuknutí válečného konfliktu 1. září 1939 ale vše změnilo a škpt. Otto Wagner požádal Francouze o přeložení k naší zahraniční armádě. Francouzské ministerstvo války ochotně předalo Wagnera k dispozici čs. konzulátu v Marseille. Ve funkci řídícího důstojníka vojenské kanceláře předsedal odvodním komisím mobilizovaných francouzských krajanů, přejímal všechny transporty čs. uprchlíků z Rumunska, Sýrie, Palestiny a Egypta a po prezentaci je odesílal dále do čs. vojenského tábora v jihofrancouzském městečku Agde.

Koncem listopadu byl na vlastní žádost v dosavadní funkci vystřídán a 3. prosince 1939 se v Agde stal velitelem I. praporu pěšího pluku 2. V lednu a únoru 1940 absolvoval měsíční francouzský kurz pro velitele praporu v Mourmelonu. Poté byl vyzván, aby se vzdal francouzské hodnosti kapitána kvůli možným právním zmatkům: „*[…] zanedlouho, když se začali hrnout vlastenci z Protektorátu, mi bylo vzato velení praporu, kterému jsem velel dobře, což musel uznat dopisem i velitel pluku, který mě jistě nijak nemiloval. Potom jsem byl jmenován velitelem zdokonalovacího kursu pro důstojníky divize. Gen. Znamenáček mi tehdy pravil: ‚Budete-li velitelem praporu a kursu současně, budete ten kurs šidit.' Velení v kursu jsem stejně nedokončil, protože jsem si zlomil žebro. Na vlastní žádost jsem byl za týden propuštěn z nemocnice, ale ač jsem nastoupil službu, byl ustaven velitelem I. praporu pplk. Přikryl, který nedávno přišel a francouzsky neuměl, já byl jmenován zástupcem velitele praporu. Tehdy se o mne zajímal můj bývalý velitel od instrukčního praporu plk. Kratochvíl – chtěl mě ke svému pluku, já jsem tam také chtěl jít, a proto jsme oba zašli na divizi k náčelníkovi štábu pplk. Fišerovi, který slíbil, že mě přeloží k pěšímu pluku 1, slib ovšem nedodržel.*"[17]

Roztrpčený škpt. Otto Wagner poté odeslal demisi na hodnost kapitána francouzské armády zároveň se žádostí, že by podle výnosu francouzského ministerstva války čj. 5028 I/EMA chtěl sloužit v cizinecké legii. Podle znění výnosu (o kterém se dozvěděl náhodou od Francouzů) tak mohl učinit hned, anebo po dobu války zůstat v čs. armádě jako detašovaný důstojník cizinecké legie.[18] Zvolil druhou variantu, protože se stále domníval, že „u svých" bude prospěšnější.

Další kolo ostrého sporu mezi Wagnerem a vedením čs. zahraniční armády muselo načas ustoupit do pozadí, vzhledem k nepříznivému vývoji událostí na frontě. Pod drtivým náporem wehrmachtu vyklízely francouzská armáda a britské expediční síly jednu pozici za druhou. Počátkem června byla fronta na severu prolomena a německé tankové kolony se obrátily k jihu do nitra země. Francie stála na prahu úplné porážky.

V této kritické chvíli měla být nasazena do boje i československá armáda. Z ní do bojů zasáhly zejména pěší pluky 1 a 2, tzv. divizní pěchota, čítající na pět tisíc

17 MZM HO, Pozůstalost Otty Wagnera, inv. č. S 19 585, *Deník Otty Wagnera s názvem „Polní tažení Francie"*.

18 WAGNER, Otto: *S cizineckou legií proti Rommelovi. Válečný deník, s. 9.*

mužů. Již 5. června 1940 odjely oba pluky do okolí Montigny sur Aube a pět dní nato přišel rozkaz k odjezdu na frontu: *„[…] Byl jsem na frontě jako zástupce velitele praporu. Nevynechal jsem žádné příležitosti podívat se k rotám prvního sledu, poněvadž jednak mě to zajímalo a chtěl jsem prodělat svůj křest ohněm, a jednak považoval jsem za svoji povinnost ukázat mužstvu, že i starší, tj. vyšší důstojníci, jsou v první linii. Velitel praporu mě navrhl na francouzský válečný kříž, který mi ovšem udělen nebyl – jakým zásahem, není mi úředně známo.“*[19]

Vrchní velení československé zahraniční armády však Wagnerovu statečnost v boji přesto ocenilo: ke dni 28. října 1940 (již ve Velké Británii) mu byl udělen Československý válečný kříž 1939 za to, že: *„[…] jako zástupce velitele praporu iniciativně zasáhl u jednotek prvního sledu, jimž hrozilo nebezpečí obcházení nepřítelem za ústupu od Marny.“*[20]

K večeru 26. června 1940 dorazil škpt. Otto Wagner do francouzského přístavu Séte vedle dalších šestnácti set vyčerpaných čs. vojáků, kteří zůstali z pětitisícové divizní pěchoty. Příštího dne se nalodil na egyptskou loď Rod el Farag, jejíž čtrnáctidenní plavba vedla přes Gibraltar k britským ostrovům; do přístavu Liverpool dorazila 12. července 1940. Jako první útočiště pro konsolidaci zbytku československé zahraniční armády byl britskými úřady poskytnut provizorní stanový tábor v parku poblíž zámku Cholmondeley u Chesteru. Vnitřní poměry v našem vojsku byly velmi napjaté a v bouřlivé atmosféře léta 1940 se znovu hlásil o slovo škpt. Otto Wagner, jehož zápisky vypovídají o hluboké krizi, kterou naše armáda v té době procházela: *„[…] Po příjezdu do Anglie zbyl z 2. pěšího pluku slabý prapor. Vojáci byli nespokojení, neměli důvěru k velení a roty byly drženy pohromadě jen těmi důstojníky, kteří byli s mužstvem na frontě a osvědčili se tam. Ostatní důstojníci neměli téměř žádnou autoritu. Byl jsem u mužstva dosti oblíben, poněvadž mě téměř všichni znali. Ti, kteří byli na počátku v Polsku, ti, kteří šli do cizinecké legie, ti, kteří se vraceli z cizinecké legie, ti, kteří přijeli do Francie přes Marseille ze Sýrie, z Egypta, z Palestiny, z Rumunska, ti všichni prošli mýma rukama. Z bývalého I. praporu, jehož velitelem jsem byl po dobu 5 ½ měsíce, byla jedna rota. Ještě dnes za mnou vojáci chodí a ptají se: ‚Proč jste odešel pane štábní, my jsme vás měli rádi, vy jste nám rozuměl.‘“* [21]

V pozdějším osmistránkovém spisku, v němž vojenskému prokurátorovi v Leamingtonu vysvětloval důvody svého odchodu z čs. armády k Francouzům, byl škpt. Wagner ještě kritičtější: *„Mnozí velitelé se na frontě neosvědčili, mnozí na frontě vůbec nebyli. Při ústupu se potvrdilo, že při organizování armády jsme obětovali kvalitu kvantitě. Fyzicky slabší a netrénovaní lidé s nedokončeným výcvikem nemohli vydržet námahu, a když se k tomu připojila neschopnost některých velitelů a zmatek, který při porážce bývá, většina lidí se nám na frontě ztratila. […] Stala se vůbec celá řada nespravedlností*

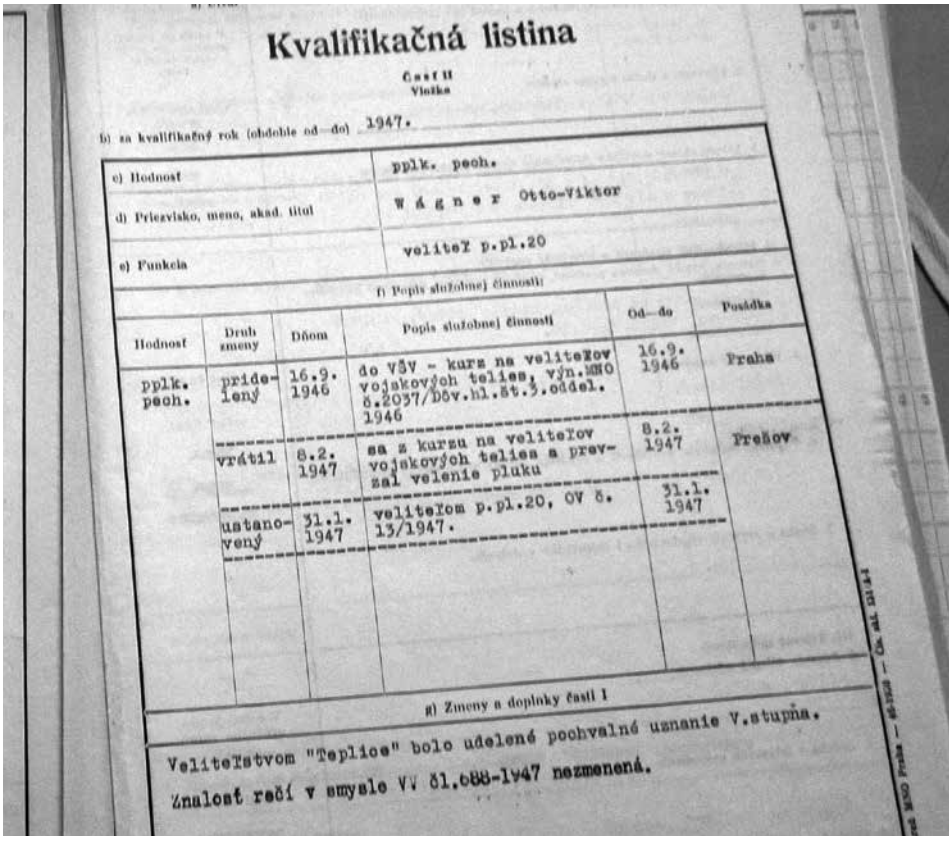
19 MZM HO, Pozůstalost Otty Wagnera, inv. č. S 19 586, *Zápisník s deníkovými záznamy Otty Wagnera od 25. 5. 1939 do 14. 4. 1941.*

20 Tamtéž, *Deník Otty Wagnera s názvem „Polní tažení Francie“.*

21 Tamtéž.

a v Anglii nevyvodili vedoucí lidé důsledky z událostí na frontě a z nedůvěry, která k nim vznikla v řadách důstojníků a mužstva.“ [22]

S tímto postojem musel ovšem škpt. OttoWagner u svých nadřízených narazit a zákonitě se to odrazilo v jeho tehdejších služebních záznamech: *„Jeho schopnosti velitelské nejsou na výši, ačkoliv má dobré odborné vědomosti. Nedovede se přiblížit svým podřízeným natolik, aby rozvážným jednáním působil příznivě na ducha a soudržnost jednotky. Uplatňuje v plné míře sobecké zájmy. V poli byl zástupcem velitele I./2. praporu, kteroužto funkci vykonával uspokojivě.“*[23]



Kvalifikačná listina

Časť II
Vložka

b) za kvalifikačný rok (obdobie od—do) 1947.

c) Hodnosť	pplk. pech.
d) Priezvisko, meno, akad. titul	W á g n e r Otto-Viktor
e) Funkcia	veliteľ p.pl.20

f) Popis služobnej činnosti:

Hodnosť	Druh zmeny	Dňom	Popis služobnej činnosti	Od—do	Posádka
pplk. pech.	pridelený	16.9. 1946	do VŠV - kurz na veliteľov vojskových telies, výn.MNO č.2037/Dôv.hl.št.3.oddel. 1946	16.9. 1946	Praha
	vrátil	8.2. 1947	sa z kurzu na veliteľov vojskových telies a prevzal velenie pluku	8.2. 1947	Prešov
	ustanovený	31.1. 1947	veliteľom p.pl.20, OV č. 13/1947.	31.1. 1947	

g) Zmeny a doplnky časti I

Veliteľstvom "Teplice" bolo udelené pochvalné uznanie V.stupňa.

Znalosť reči v zmysle VV čl.688-1947 nezmenená.

Jedním z celé řady palčivých problémů čs. zahraniční armády ve Velké Británii po evakuaci z Francie se stal nadbytek důstojnictva. Ve smíšené brigádě bylo

22 MZM HO, Pozůstalost Otty Wagnera, inv. č. S 19 802, *Dopis škpt. O. Wagnera vojenskému prokurátorovi v Leamingtonu ze dne 14. 4. 1941*.

23 VÚA-VHA, sb. KL, Kvalifikační listina Otty Wagnera – záznam o důstojníku za dobu služby ve Francii. V předchozích záznamech mu ještě bývalý velitel pěšího pluku 2 navzdory kritice neupírá i kladné stránky, ale v dalším hodnocení je už naprosto a v mnoha ohledech negativní.

prezentováno 721 důstojníků, přičemž pro 400 nadpočetných z nich neexistovala systemizovaná velitelská místa. Mnozí důstojníci, z nichž se někteří osvědčili na francouzské frontě, byli přeřazeni do tzv. velitelské zálohy, kde tvořili zvláštní jednotky – např.brigádní kulometnou rotu nebo baterii kanónů proti útočné vozbě.[24] *„[…] V brig. kulometné rotě jsem se stal zástupcem velitele čety u npor. Bogataje, který byl na nadporučíka povýšen teprve v Anglii a na frontě nebyl. Pro štábního kapitána, který řadu let velel kulometné rotě a který u svého praporu ve Francii měl pod svým velením 20–25 podobných Bogatajů, je to věc těžká, ale sloužil jsem. Npor. Bogataj choval se ke mně vždy korektně a já k němu také. […] U brig. kul. roty jsem sloužil loyalně až do 31. 10. a dnem 1. 11. jsem byl přeložen brigádním rozkazem k náhradnímu tělesu.“*[25]

Wagnerovo přeložení a hned poté následné propuštění mimo činnou službu (ke dni 18. listopadu 1940) bylo důsledkem jeho účasti v případu, někdy označovaném jako „akce 28 českých pánů“. Zhruba sto padesát nezařazených důstojníků podalo počátkem listopadu 1940 stížnost k prezidentovi dr. Edvardu Benešovi a žádali nápravu své situace anebo povolení služby v jiné spojenecké armádě. Československá vojenská správa na to reagovala propuštěním dvaceti osmi nejaktivnějších „opozičníků“ z činné služby a jejich causu předala polnímu prokurátorovi. Navíc byli tito vojáci vyhoštěni z prostoru dislokace čs. brigády, s příkazem zvolit si bydliště ve vzdálenosti nejméně osmdesáti kilometrů. Na nátlak Britů muselo čs. exilové Ministerstvo národní obrany (MNO) rozkaz o propuštění nespokojených důstojníků z 10. listopadu 1940 zrušit a od jakéhokoliv potrestání upustit. K částečnému vyřízení celé nepříjemné záležitosti, která pochopitelně vrhala u Britů nepříznivé světlo na vedení našeho zahraničního odboje, došlo na jaře 1941, kdy se souhlasem MNO mohl vstoupit určitý počet čs. vojáků do britské armády nebo armády Svobodných Francouzů (FFL). Věčného rebelanta Wagnera a několika jeho druhů se týkal důvěrný Rozkaz č. 47 ze dne 12. dubna 1941, který uváděl: *„Po dohodě se štábem generála de Gaulla, se souhlasem vlády a presidenta republiky Československé budou přiděleni na dobu války k Forces Francaises Libres tito důstojníci: od náhradního tělesa: škpt. Wagner Otto, npor. pěch. Vazač Bohumil, por. pěch. Dufek Josef, por. pěch. Kňourek Václav, por. jezd. Guth Josef, ppor. jezd. Petřík Jan, por. Šacher Otto, škpt. děl. Špaček Václav, kpt. pěch. Kouřil Jan, kpt. děl. Zdráhala Richard, por. Šesták Josef, por. Novák Bohuslav, por. Flexler Josef, por. Krčmář Otakar a por. Miksche Ferdinand.“*[26]

Ke dni 15. dubna 1941 opustil škpt. Otto Wagner velitelství československé brigády v Leamingtonu a odjel do Londýna, kde byl v táboře Old Dean v Camberley

24 ČEJKA, Eduard: *Československý odboj na Západě (1939–1945).* Mladá fronta, Praha 1997, s. 236. (Vozba – dobový vojenský termín, útočnou vozbou míněny tanky; termín se používal za první republiky a během druhé světové války.)

25 MZM HO, Pozůstalost Otty Wagnera, inv. č. S 19 585, *Deník Otty Wagnera s názvem „Polní tažení Francie“.*

26 MORAVEC, Bohumil: *Pod třemi prapory*, s. 190–198 a také WAGNER, Otto: *S cizineckou legií proti Rommelovi. Válečný deník,* s. 28.

přivítán francouzskými důstojníky. Po vyřízení nezbytných formalit a jednání vyplul 27. května 1941 spolu s dalšími jedenácti Čechoslováky lodí Copacabana (na níž byl určen velitelem protiletadlové obrany) z Liverpoolu k africkému kontinentu. O měsíc později přistáli u pobřeží francouzského Konga v přístavu Pointe Noir a dále pokračovali v cestě střídavě vlakem nebo lodí přes belgické Kongo, Súdán a Egypt do Sýrie.

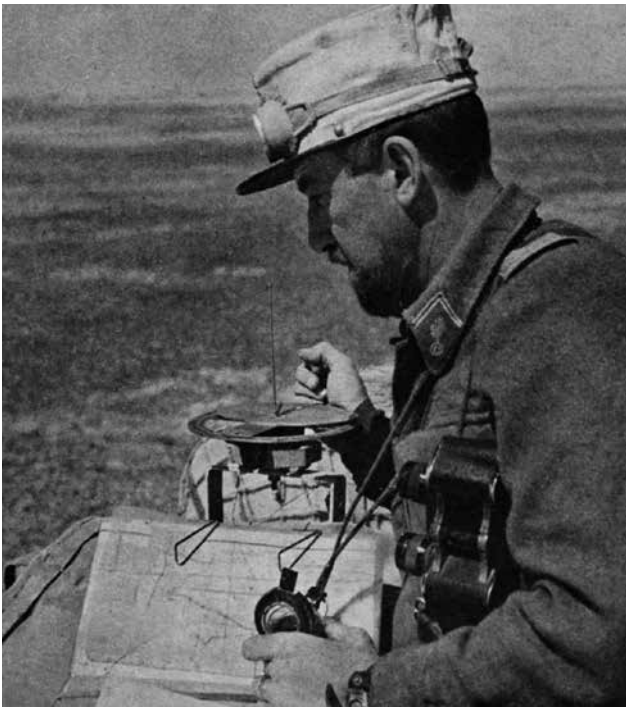


Kpt. Otto Wagner jako velitel 6. roty II. motorizovaného praporu 13. polobrigády cizinecké legie, podzim 1941. MZM HO, sign. TI 3228.

V hodnosti francouzského kapitána byl Otto Wagner jmenován velitelem 6. roty II. motorizovaného praporu 13. polobrigády cizinecké legie (13ème Demi-brigade de Légion étrangère). Od července 1941 se účastnil vojensko-policejních operací v povodí řeky Eufrat na iráckých hranicích, kde se stal velitelem vojenského okrsku Meyadine – Abou Kemal. Krátce předtím totiž v Iráku proběhlo povstání vyvolané německými agenty, kteří využili silných protibritských nálad v arabských zemích. Vzpoura byla Brity potlačena, ale zbytky povstalců občas podnikaly loupežné nájezdy na území Sýrie, která v červenci přešla pod správu úřadů Svobodné Francie. Wagnerova jednotka měla nelehký úkol hlídat jediný most vedoucí přes řeku do Sýrie a také odzbrojit několik tisíc povstalců, kteří s ukořistěnými zbraněmi přepadávali spojenecké vojenské jednotky.

Po skončení akce koncem listopadu 1941 opustila Wagnerova 6. rota Abou Kemal a soustředila se v Halebu, kde se připravovala k nasazení v severní Africe. V prvních dvou měsících roku 1942 se 13. polobrigáda cizinecké legie přesunula přes Egypt do Libye, kde měla účastí v legendární obraně Bir Hakimu napsat další slavnou stránku své válečné historie. Pod velením brigádního generála Pierra M. Koeniga se zde 1. brigáda FFL (Svobodných Francouzů) od 27. května 1942 bránila zuřivému náporu německo-italských vojsk, která podle ofenzivního plánu generála Erwina Rommela měla postupovat na přístav Tobrúk. Ačkoliv byli nakonec Francouzi donuceni k ústupu, dokázali patnáct dnů vzdorovat obrovské přesile. A navíc mistrným protiútokem, kterým v noci z 10. na 11. června 1942 prorazily nepřátelské linie, unikly jednotky 1. brigády z obklíčení. Po dvou týdnech vyčerpávajících bojů, doprovázených častými nálety nepřátelských letadel, dostala 6. rota za úkol vyrazit přesně o půlnoci 10. června z Bir Hakimu jako první: „*Na místě jsem ponechal poddůstojníka a čtyři legionáře s dvěma lehkými kulomety, kteří měli*

předstírat, že postavení stále držíme. Na tři zbývající auta byli naloženi ranění a nemocní, na každém autě byl lehký kulomet a bednička ručních granátů. Velitelem této skupiny jsem ustanovil seržanta Krajčíka, původem Slováka ze Zvolenu – jak jsem se pak dozvěděl, seržant Krajčík při průlomu narazil na odpor a v boji bohužel zahynul. Se mnou se mělo pěšky probíjet 80 mužů. […] Šťastně jsem provedl rotu průchodem v našich minových polích a před námi bylo nepřátelské postavení, hluboké 2 km, po jeho proražení bylo třeba ujít ještě 8 km na místo, kde nás čekala kolona britských vozidel."[27]



Kpt. Otto Wagner na jaře 1942 v libyjské poušti při práci se slunečním kompasem na střeše svého bojového vozu.
MZM HO, sign. TE 521.

Kapitán Otto Wagner na počátku pochodu poslal chytře dopředu německy mluvícího legionáře, který vždy oslovil nepřátelské stráže a ty pak byly v tichosti zlikvidovány. Takto se bezpečně dostali téměř doprostřed postavení nepřítele: „*Byli jsme již hluboko v jejich postavení, když někde za námi vylétla první osvětlovací raketa. Nežli se rozsvítila, leželi jsme všichni na zemi. Některá jednotka, pochodující za moji rotou, asi způsobila hluk, který vzbudil pozornost nepřítele. Osvětlovací rakety byly vystřelovány stále častěji a kdesi vzadu se rozštěkal kulomet, pak druhý, nakonec se přidaly i kulomety blízko nás. Naštěstí pro moji rotu Němci používali svítící střelivo, takže jsem viděl, odkud a kam střílí. Nebylo tedy nic těžkého poslat skupinku několika mužů umlčet střílející kulomet, samozřejmě potichu. Nůž je dobrá věc, je stále nabitý a nemá poruchy. […] Světélkující ciferník mých hodinek ukazoval 01:15 hodin, když jsme se ocitli na zadním okraji nepřátelského postavení. […] Při sčítání chybí jen jeden legionář, je nás tedy 79…*"[28]

27 MZM HO, Pozůstalost Otty Wagnera, inv. č. S 19 761, *Devatenáctistránková rukopisná studie Otty Wagnera popisující bitvu u Bir Hakimu a jeho účast v ní.*

28 Tamtéž.

Wagnerovým legionářům se tedy podařilo dostat do bezpečí takřka beze ztrát, ale ostatní útvary 1. brigády už tolik štěstí neměly. Přesto však oněch 978 mrtvých, zraněných a nezvěstných Svobodných Francouzů představovalo mnohem menší procento, než se původně předpokládalo. Brigádní generál P. Koenig vždy považoval boj svých mužů za vítězný, protože svou hrdinnou obranou zdrželi o patnáct dnů nepřátelská vojska a umožnili Britům přisunout potřebné posily, díky čemuž byl později zastaven Rommelův postup do Egypta.[29]

Za svoji odvahu a rozhodnost při ústupu, ale i během celé bitvy, byl kpt. Otto Wagner citován v armádním rozkaze generála Charlese de Gaulla z 9. září 1942: *„Důstojník morální síly a nejvyššího smyslu pro povinnost. Velitel roty a jednoho opěrného bodu v obranném postavení u BIR HACHEIM odrážel nepřítele během trvání bojů, způsobuje mu těžké ztráty a nedovoluje mu přiblížiti se k obranným postavením. Svým příkladem a chladným pohrdáním nebezpečí udržel morálku své jednotky a skvěle splnil svůj úkol, probiv se s nejmenšími ztrátami.“*[30]





▲ Falešný identifikační průkaz na jméno Oscar Wilson ze speciálního kurzu ve Velké Británii, květen 1944. MZM HO, sign. Tb 1064.

◀ Kpt. Otto Wagner na sklonku léčby svého zranění z bitvy u El Alameinu, Bejrút, prosinec 1942. MZM HO, sign. TI 3228.

Od konce června 1942 nabíral kpt. Otto Wagner síly v syrském zázemí a záhy se stal zástupcem velitele II. motorizovaného praporu 13. polobrigády. Dne 13. října 1942 vyrazil do pozic u El Alamejnu, kde již delší dobu probíhala rozhodující bitva mezi vojsky Osy a Spojenců v severní Africe. Legionáři II. praporu zasáhli do bojových

29 ZDRÁHALA, Richard: *Válčil jsem v poušti*, s. 191.

30 Srov. VÚA-VHA, sb. KL, *Kvalifikační listina Otty Wagnera – pochvaly v armádním rozkaze.*

operací na jižním křídle a zde také 24. října 1942 utrpěl Otto Wagner při návratu z průzkumu terénu v první linii těžké zranění levé nohy střepinou granátu: „*Bylo to perných 1800 metrů pochodu se zády obrácenými ke střílejícímu nepříteli. Nemohl jsem běžet – byl jsem již unaven různým více méně zbytečným chozením sem a tam, mimo to jsem nebyl ve své kůži, maje stále již po několik týdnů průjem. A tak jsem šel krokem, ne z hrdinství, byl bych raději běžel, ale z únavy. 30 metrů před terénním stupněm výbuch za mými zády. Cosi mě udeřilo do levé nohy, padl jsem nejprve na pravý bok, pak jsem si sedl, abych viděl, co se stalo mému pucákovi. Pak se moji kluci pro mě vrátili a odnesli mne i pucáka pod terénní stupeň, kde mi lapiduch ránu obvázal a dal bandáž na zastavení krve – ztratil jsem asi ¾ litru.*“[31]

Příštího dne byl zraněný kpt. Otto Wagner odtransportován z frontové linie do zázemí. Ve svých deníkových záznamech později označil tento den za nejhorší v životě, co se fyzické bolesti týče: „*Tož 130 km ve výborně pérovaném sanitním voze s přestřelenou haksnou bez sádrového obvazu…Vyhazovalo mě to až do stropu. První hodinu jsem zatínal zuby, druhou hodinu jsem vzdychal, třetí hodinu syčel, čtvrtou hodinu jsem křičel a pátou řval… Ke konci jsem prohlásil, že dál nepojedu, ať mě vynesou z auta ven.*“[32] Posléze byl převezen britskou nemocniční lodí Apa do vojenské nemocnice Maurice Rotier v Bejrútu. Za mimořádnou statečnost byl znovu citován v rozkaze vrchního velitele: „*Velmi dobrý důstojník. Vždy dobrovolník pro nebezpečí a delikátní úkoly. Dne 24. října 1942, během útoku na obranné postavení u NAG RALA, postoupil dopředu k navázání spojení, byl těžce raněn po splnění svého úkolu.*“[33]

Rovněž obdržel francouzskou medaili Za zranění a ke dni 25. března 1943 získal hodnost majora francouzské armády. Již v předchozím roce 1942 mu byly uděleny dva francouzské Válečné kříže s palmou (Croix de Guerre avec palme), Levantská medaile (La Médaille Commemorative du Levant) a Koloniální medaile s agrafou Libye-Bir Hacheim (La Médaille Commemorative Coloniale agraf Libye-Bir Hacheim).

Mjr. Otto Wagner byl po doléčení přesunut do Velké Británie a po zdravotní dovolené se stal od 22. července 1943 instruktorem kurzu pro mladší důstojníky ve francouzském výcvikovém táboře v Camberley. V září 1943 se opět vrátil do severní Afriky, aby v samotném centru Francouzské cizinecké legie – v alžírském Sidi bel Abbés – velel III. praporu 13. polobrigády. V této jednotce pod ním sloužilo také několik českých krajanů, z nichž Karel Hora[34] později na své první setkání s majorem Wagnerem vzpomínal takto: „*Byl to vlastně český prapor. Všichni důstojníci kromě tří byli*

31 MZM HO, Pozůstalost Otty Wagnera, inv. č. S 19 588, *Deník Otty Wagnera se zápisky od 1. 3. 1942 do 23. 5. 1943.*

32 Tamtéž

33 Srov. VÚA-VHA, sb. KL, Kvalifikační listina Otty Wagnera – pochvaly v armádním rozkaze.

34 Karel Hora (*2. 12. 1908 Jokohama, Japonsko + 8. 8. 1989 Ajaccio, Korsika, Francie) patří – vedle Josefa Šnejdárka a Otty Wagnera – k nejvýznamnějším Čechům, kteří kdy sloužili ve Francouzské cizinecké legii. V jejích řadách bojoval během 2. světové války ve Francii a Německu, později i v Indočíně, Koreji a Alžírsku, do výslužby odešel až v roce 1961. Dosáhl hodnosti majora.

Češi. I velitel praporu byl Čech, major Wagner. Trpěl mánií předvídavosti. Říkal nám: ‚Každý důstojník mého praporu musí mít dvě pistole – jednu jako obvykle u pasu v kožením pouzdře, druhou v pouzdře v podpaží, zapalovač a také krabičku sirek, plnící pero a tužku, alespoň metr pořádného provázku, dva kapesníky, dva kapesní nože v různých kapsách – jeden velký, druhý malý, notýsek, volné papíry a konečně i klozetpapír.' Jeho důvody byly velmi jednoduché: ‚Když vám jedna pistole nefunguje, vezmete druhou. Když vám zapalovač selže, máte sirky. A co ten provázek? Pro případ, že budete mít zajatce – abyste mu mohli svázat ruce.' Pokaždé, kdy jsme byli voláni do velitelské kanceláře, dělali jsme pečlivě inventář všech kapes. Major se nás ptal lhostejným hlasem: ‚Máte s sebou provázek? Dobře, a teď ukažte zapalovač. Dobře, a kde máte sirky?'"[35]

Na jaře 1944 se Otto Wagner přihlásil na výzvu II. odboru štábu FFL v Londýně, která sháněla dobrovolníky pro posílení partyzánského odboje v okupované Francii. Vrátil se do Anglie, kde od dubna do srpna 1944 absolvoval výcvik v několika speciálních kurzech zaměřených na boj v týlu nepřítele, včetně sabotážního, parašutistického a střeleckého.[36] Bojové akce se ale dvaačtyřicetiletý voják nakonec nedočkal, protože mu po zdravotní prohlídce nebyl povolen seskok padákem. Ve svých deníkových záznamech Wagner zmiňuje, že měl přistát ve Francii letadlem a působit u oddílu partyzánů (tzv. maquis) v oblasti Vercors. Několik dní před odletem ovšem oblast dobyli Němci a z operace sešlo.

V listopadu 1944 se mjr. Otto Wagner stal zástupcem velitele výcvikového střediska cizinecké legie v Coulommiers, ne však nadlouho. Již od 1. ledna 1945 byl jmenován velitelem II. praporu 123. pluku „Foch" FFI (Forces francaises de l´intérieur – Francouzské vnitřní síly) na atlantické frontě v prostoru La Rochelle – Marans. Se svojí jednotkou se aktivně zapojil do útoku na město Royan, které bylo osvobozeno dne 16. dubna 1945. Zde opět mohl předvést svoje vojenské kvality, když jeho prapor v boji ztratil pouze sedm vojáků, byť se dopředu počítalo se ztrátami několika set mužů.[37]

Konec války a kapitulace německých vojsk zastihly mjr. Ottu Wagnera při obléhání přístavu La Rochelle. Za svoje skvělé velitelské výkony během čtyř a půlměsíčního bojového nasazení na pobřeží Atlantiku byl v květnu 1945 odměněn nejvyšším francouzským vojenským vyznamenáním – Řádem osvobození (L´Ordre de la Libération), který kromě něj obdrželi jen další dva čs. důstojníci.[38] V červnu pak následovalo jmenování rytířem Čestné legie a udělení Kříže dobrovolníků (Croix du Combattant volontaire 1939–1945).

35 HORA, Karel: *Moje matka*, s. 133–134.

36 Ve speciálním výcviku v Anglii užíval Otto Wagner krycí jméno Oscar Wilson, na které mu byl 11. 5. 1944 vydán identifikační průkaz. Ten se dostal po Wagnerově zatčení v roce 1953 i do jeho obžalovacího spisu. Srov. VÚA-VHA, Trestní spis Otty Wagnera, sign. PSP 19, spis. značka T-38/54, Žaloba nižšího vojenského prokurátora Olomouc v trestné věci plukovníka v zál. Otto Wagnera ze dne 19. 2. 1954.

37 WAGNER, Otto: *S cizineckou legií proti Rommelovi. Válečný deník,* s. 273.

38 Kromě mjr. Otty Wagnera to byli npor. Bohumil Vazač a npor. Viktor Perner.

Do poloviny července 1945 zůstal mjr. Otto Wagner ve štábu atlantické armády a poté se vrátil do Prahy. Vedle již zmíněných francouzských vyznamenání byl za svoji činnost během druhé světové války dekorován řády československými (Československý válečný kříž 1939 – udělen již v roce 1940, Československá vojenská medaile Za zásluhy I. stupně, Československá medaile Za chrabrost před nepřítelem, Československá pamětní vojenská medaile se štítkem F-VB-SV) a britskými (The 1939–1945 Star, The Africa Star, Defence Medal). K výčtu Wagnerových ocenění zbývá doplnit Řád Milana Rastislava Štefánika III. stupně, který mu po sametové revoluci v roce 1991 tehdejší prezident České a Slovenské federativní republiky Václav Havel udělil in memoriam.

V osvobozené republice nemohly být Wagnerovy válečné zásluhy a velitelské schopnosti přehlédnuty a 1. září 1945 se stal (již v hodnosti podplukovníka) velitelem pěšího pluku 20 na Slovensku – nejdříve v Michalovcích, po přestěhování jednotky od 1. října 1945 v Prešově. Ani během poválečné služby neutichl jeho kritický hlas k vedení československé armády před Mnichovem i během války ve Francii a Velké Británii. Na Slovensku se v roce 1945 stal členem komunistické strany a při prvních poválečných parlamentních volbách v květnu 1946 dokonce kandidoval za Komunistickou stranu Slovenska v prešovském volebním kraji.[39] Až pozdější politický vývoj v zemi mu ukázal, jak hluboce se mýlil…

Na jaře 1946 se pplk. Otto Wagner zapojil do největšího bojového vystoupení československých ozbrojených sil v prvních poválečných letech – do boje proti zbytkům Ukrajinské povstalecké armády (obecně známějších pod označením banderovci), které v letech 1945–1947 ustupovaly z oblastí jihovýchodního Polska a západní Ukrajiny hlavně přes území východního Slovenska na západ. Ke dni 25. března 1946 převzal velení skupiny Zajištění pohraničního území (ZPÚ) s krycím názvem „Otto" (zařazené pod velitelství „Zlato" se sídlem v Humenném), která o síle tří pěších praporů v prvním sledu, jedním praporem samopalníků a rotou obrněných vozidel měla chránit státní hranice v délce dvou set kilometrů od řeky Popradu po Ublu.[40] Wagnerovy jednotky samozřejmě nebyly schopny zabránit vpádům banderovců, přesto si jeho vojáci v prvních týdnech dubna počínali velmi aktivně a ze střetů s ozbrojenými bandami vyšli vždy vítězně.[41]

39 *„Vstoupil do KSS a byl v jejích řadách vpravdě utopickým socialistou s trvale negativními vztahy ke všemu, co přišlo z Londýna."* Srov. MZM HO, Pozůstalost Otty Wagnera, inv. č. S 19 958, *Dopis dr. Milana Šilhana Karlu Mejstříkovi z 1. 1. 1980.*

40 FIALA, Jan: *Zpráva o Akci B.* Vyšehrad, Praha 1994, s. 70. Ve kvalifikační listině Otty Wagnera je ovšem uvedeno, že velení skupiny „Otto" převzal až 20. 4. 1946. VÚA-VHA, sb. KL, Kvalifikačná listina Otty Wagnera, Časť II.

41 Za zásluhy v bojích proti banderovcům obdržel pplk. Otto Wagner pochvalné uznání IV. a V. stupně skupiny ZPÚ „Teplice" a v roce 1948 polský Kříž za chrabrost (Krsyz Walecznych). Srov. VÚA-VHA, sb. KL, Kvalifikačná listina Otty Wagnera, Časť I.

Toto své poslední aktivní bojové vystoupení ukončil pplk. Otto Wagner 30. srpna 1946, když byl povolán do Prahy, kde od 1. září 1946 do 31. ledna 1947 absolvoval kurz pro velitele vojskových těles při Vysoké škole válečné. Mezitím získal k 1. říjnu 1946 hodnost plukovníka. Od 30. listopadu 1947 velel pěšímu praporu 68 v Jeseníku, odkud byl 15. srpna 1948 převelen do Karlových Varů jako zástupce velitele 13. pěší brigády. Od 30. dubna 1949 velel motorizované brigádě v Olomouci a v období od 16. září 1949 do 16. června 1950 byl posluchačem Nejvyšší vojenské akademie v Praze.[42]

Pak ho ovšem – navzdory v podstatě pozitivnímu postoji k únorovým událostem roku 1948 – také dostihl úděl většiny nepohodlných důstojníků a veteránů druhé světové války ze Západu. K 1. dubnu 1951 byl coby politicky nespolehlivý element ve svých čtyřiceti devíti letech předčasně přeřazen do výslužby. Původně vyměřená vojenská penze 1200 Kčs mu byla snížena a navíc proběhl celý akt penzionování nedůstojně v rychlosti a pouze písemně. Wagnerovy protesty vyzněly naprázdno a on si konečně začal uvědomovat pravou tvář režimu, jemuž doposud sloužil. Našel si práci jako lesní dělník v Jeseníku, ale nebyl v ní spokojen a svůj nucený odchod z armády cítil jako velkou křivdu, protože jak sám později uvedl u soudu, *„[…] vojenské zaměstnání jest jediné, kterému jsem se vyučil a které jsem vždy podle mého posouzení dobře konal a měl rád.“*[43]

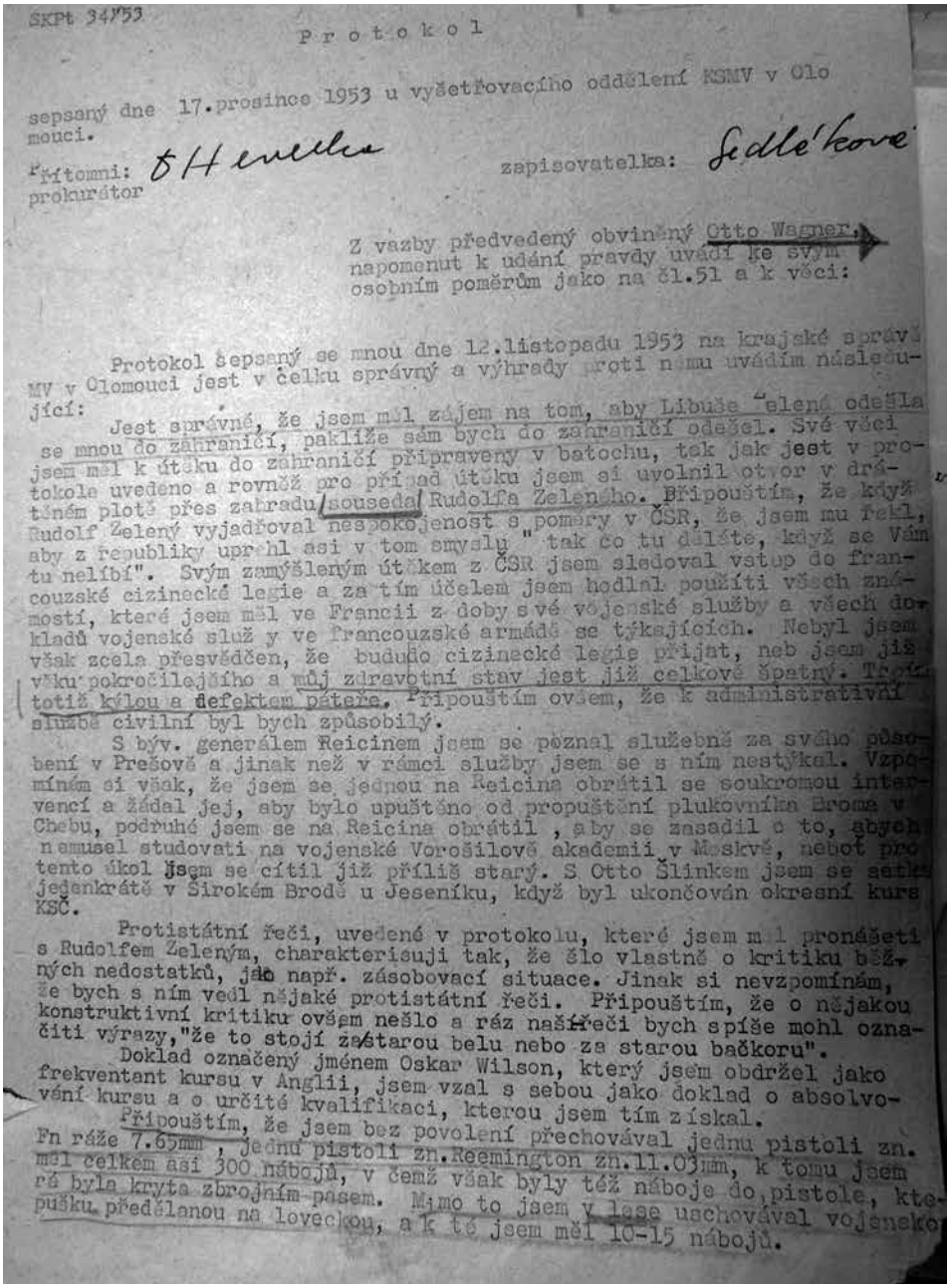
V této situaci začal uvažovat o odchodu do Francie, kde se chtěl znovu přihlásit do cizinecké legie, kvůli pokročilému věku a špatnému zdravotnímu stavu alespoň do nějaké administrativní funkce. Krize vrcholila i v jeho soukromém životě, když na svém pracovišti navázal milostný poměr s výrazně mladší (o dvaadvacet let) lesní dělnicí Libuší Z. a manželka Milada požádala o rozvod. Své milence se Otto Wagner svěřil se svým úmyslem utéci za hranice a žádal ji, aby šla s ním. Než mohl svůj záměr realizovat, byl 28. března 1953 (paradoxně v den svých jedenapadesátých narozenin) za dramatických okolností zatčen: *„Při svém zatčení jsem kladl odpor orgánům Státní bezpečnosti, kteří mě zadrželi, ale to proto, že ke mně přišli oblečení jako zaměstnanci státních lesů, že se jako takoví představili a předstírali, že přicházejí ve služební věci, a poté mě náhle přepadli, a teprve když jsem se začal bránit, prohlásili, že jsou orgány Státní bezpečnosti. Byl jsem ovšem tak rozčílen, že jsem se ještě i poté bránil zatčení. Rozčílil mě totiž postup, jakým bylo proti mně zakročeno. Kdyby se bývali legitimovali, bych byl nepoužil násilí, i když jsem u sebe měl vždycky dvě pistole.“*[44]

Následujících tři sta čtyřicet jedna dnů strávil plk. Otto Wagner ve vyšetřovací vazbě ve věznici v Olomouci. Kromě nerealizovaného plánu útěku za hranice se ho vyšetřovatelé snažili obvinit ze spolupráce s bývalým náměstkem ministra obrany generálem Bedřichem Reicinem a bývalým krajským tajemníkem KSČ na Brněnsku Ottou Šlingem, kteří byli na sklonku roku 1952 odsouzeni v rámci tzv. Slánského protistátního spikleneckého centra a popraveni spolu s dalšími devíti obžalovanými.

42 LÁNÍK, Jaroslav a kol.: *Vojenské osobnosti československého odboje*, s. 330.

43 MASSOWOVÁ, Dana : *Plk. Otto Wagner(1902–1974)*, s. 62.

44 VÚA-VHA, Trestní spis Otty Wagnera, Výslech obviněného Otty Wagnera z 8. 2. 1954 v Olomouci.



SKPt 34/53

P r o t o k o l

sepsaný dne 17. prosince 1953 u vyšetřovacího oddělení KSMV v Olomouci.

Přítomni: prokurátor [illegible] zapisovatelka: Sedlákové

Z vazby předvedený obviněný Otto Wagner, napomenut k udání pravdy uvádí ke svým osobním poměrům jako na čl.51 a k věci:

Protokol sepsaný se mnou dne 12.listopadu 1953 na krajské správě MV v Olomouci jest v celku správný a výhrady proti němu uvádím následující:

Jest správné, že jsem měl zájem na tom, aby Libuše Zelená odešla se mnou do zahraničí, pakliže sám bych do zahraničí odešel. Své věci jsem měl k útěku do zahraničí připraveny v batochu, tak jak jest v protokole uvedeno a rovněž pro případ útěku jsem si uvolnil otvor v drátěném plotě přes zahradu souseda Rudolfa Zeleného. Připouštím, že když Rudolf Zelený vyjadřoval nespokojenost s poměry v ČSR, že jsem mu řekl, aby z republiky uprchl asi v tom smyslu " tak co tu děláte, když se Vám tu nelíbí". Svým zamýšleným útěkem z ČSR jsem sledoval vstup do francouzské cizinecké legie a za tím účelem jsem hodlal použíti všech znalostí, které jsem měl ve Francii z doby své vojenské služby a všech dokladů vojenské služby ve francouzské armádě se týkajících. Nebyl jsem však zcela přesvědčen, že budu do cizinecké legie přijat, neb jsem již věku pokročilejšího a můj zdravotní stav jest již celkově špatný. Trpím totiž kýlou a defektem páteře. Připouštím ovšem, že k administrativní službě civilní bych způsobilý.

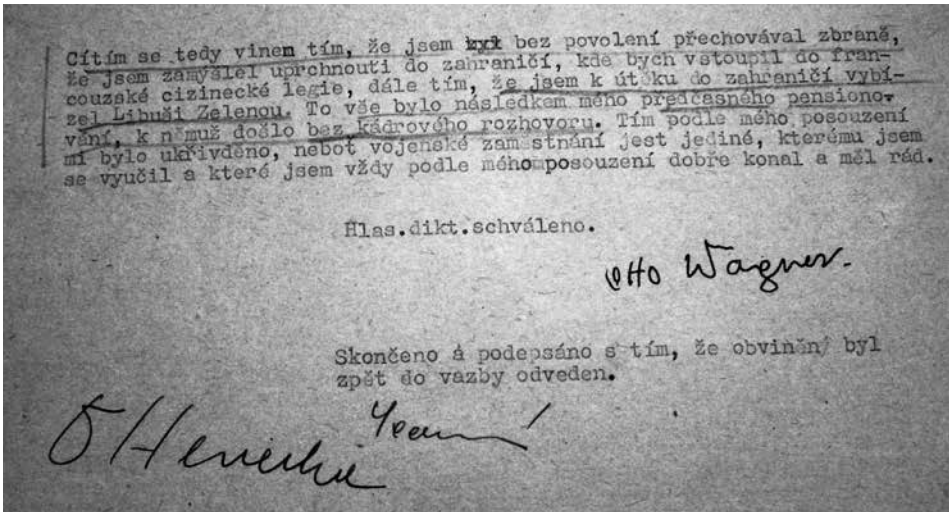
S býv. generálem Reicinem jsem se poznal služebně za svého působení v Prešově a jinak než v rámci služby jsem se s ním nestýkal. Vzpomínám si však, že jsem se jednou na Reicina obrátil se soukromou intervencí a žádal jej, aby bylo upuštěno od propuštění plukovníka Bromma v Chebu, podruhé jsem se na Reicina obrátil , aby se zasadil o to, abych nemusel studovati na vojenské Vorošilově akademii v Moskvě, neboť pro tento úkol jsem se cítil již příliš starý. S Otto Šlinkem jsem se setkal jedenkrát v Širokém Brodě u Jeseníku, když byl ukončován okresní kurs KSČ.

Protistátní řeči, uvedené v protokolu, které jsem měl pronášeti s Rudolfem Zeleným, charakterisuji tak, že šlo vlastně o kritiku běžných nedostatků, jako např. zásobovací situace. Jinak si nevzpomínám, že bych s ním vedl nějaké protistátní řeči. Připouštím, že o nějakou konstruktivní kritiku ovšem nešlo a ráz naší řeči bych spíše mohl označiti výrazy,"že to stojí za starou belu nebo za starou bačkoru".

Doklad označený jménem Oskar Wilson, který jsem obdržel jako frekventant kursu v Anglii, jsem vzal s sebou jako doklad o absolvování kursu a o určité kvalifikaci, kterou jsem tím získal.

Připouštím, že jsem bez povolení přechovával jednu pistoli zn. Fn ráže 7.65mm , jednu pistoli zn.Reemington zn.11.03mm, k tomu jsem měl celkem asi 300 nábojů, v čemž však byly též náboje do pistole, která byla kryta zbrojním pasem. Mimo to jsem v lese uschovával vojenskou pušku předělanou na loveckou, a k té jsem měl 10-15 nábojů.

Jeden z výslechových protokolů Otty Wagnera v olomoucké vazbě z prosince 1953.
VÚA-VHA, Trestní spis Otty Wagnera.



Cítím se tedy vinen tím, že jsem byl bez povolení přechovával zbraně, že jsem zamýšlel uprchnouti do zahraničí, kde bych vstoupil do francouzské cizinecké legie, dále tím, že jsem k útěku do zahraničí vybízel Libuši Zelenou. To vše bylo následkem mého předčasného pensionování, k němuž došlo bez kádrového rozhovoru. Tím podle mého posouzení mi bylo ukřivděno, neboť vojenské zaměstnání jest jediné, kterému jsem se vyučil a které jsem vždy podle mého posouzení dobře konal a měl rád.

Hlas.dikt.schváleno.

Otto Wagner.

Skončeno a podepsáno s tím, že obviněný byl zpět do vazby odveden.

K účelům žaloby měl posloužit Wagnerův identifikační průkaz na jméno Oscar Wilson, který obdržel v roce 1944 ve speciálním kurzu v Anglii. Během výslechů Otto Wagner uvedl, že oba bývalé vysoké komunistické funkcionáře sice zběžně poznal (Reicina z doby svého působení v Prešově a Šlinga z okresního kurzu KSČ v Širokém Brodě u Jeseníku), ale neměl s nimi žádné osobní styky. Pro nedostatek důkazů nakonec nebyla špionáž ani spolupráce se „zrádci pracujícího lidu" využita.[45]

Dalším bodem obžaloby bylo Wagnerovo nezákonné držení zbraní. V době zatčení jich vlastnil celkem osm (včetně dvou znehodnocených bubínkových revolverů), z nichž dvě pistole a loveckou kulovnici, předělanou z vojenské pušky, neměl legálně přihlášené. Jeho argumenty, že měl zbraně na lov a pro osobní bezpečnost, nebyly pochopitelně akceptovány.

Po ročním vyšetřování vynesl nižší vojenský soud dne 5. března 1954 nad plk. Ottou Wagnerem rozsudek trestu dvou let odnětí svobody pro nedovolené ozbrojování a navádění k ilegálnímu opuštění republiky, a ke ztrátě občanských práv po dobu pěti let. V rozsudku je uvedeno, že plk. Otto Wagner v roce 1945 *„[…] po návratu do vlasti vstoupil do čs. armády spíše z touhy po kariéře, jíž založil na svých dosavadních zásluhách za zájmy buržoazie, než z opravdového přesvědčení sloužit našemu vítěznému pracujícímu lidu. Vstoupil dokonce do KSČ, ne však z přesvědčení, nýbrž proto, aby maskoval své skutečné záměry a smýšlení, vnitřně zaměřené na vzkříšení kapitalistického zřízení u nás."* Po propuštění z armády v roce 1951 se *„[…] začal připravovat na ilegální útěk do Francie, aby zde žoldácky – jak sám doznal – sloužil opět ve francouzské armádě, tudíž zradil vlast a případně i v budoucnu bojoval proti vlastnímu lidu."*[46]

45 MASSOWOVÁ, Dana: *Plk. Otto Wagner (1902–1974),* s. 66.

46 MZM HO, Pozůstalost Otty Wagnera, inv. č. S 19 805, *Rozsudek nižšího vojenského soudu v Olomouci nad Ottou Wagnerem ze dne 5. 3. 1954.*



Bratři Otto a Eduard Wagnerovi v Praze počátkem šedesátých let. MZM HO, sign. TI 3232.

K rozsudku byla připojena amnestie prezidenta republiky, která mu snížila trest na jeden rok a vzhledem k roční vyšetřovací vazbě byl již Otto Wagner 29. března 1954 propuštěn na svobodu.[47]

Zbavený hodnosti, všech československých vyznamenání a vojenského důchodu si musel Otto Wagner hledat zaměstnání hluboko pod úrovní jeho zásluh a schopností, navíc s povinností uhradit soudní výlohy ve výši čtyři tisíce sto deset Kčs. Nejdříve získal místo pomocného dělníka ve výrobním družstvu Drupol v Satalicích (dnes městská část Prahy 9), kde vyráběl drobné kovové předměty. Koncem března 1955

47 VÚA-VHA, Trestní spis Otty Wagnera, Vyrozumění o propuštění Otty Wagnera z výkonu vazby v Olomouci dne 30. 3. 1954.

utrpěl vážný úraz, když mu na nohu spadla železná deska a několik měsíců musel být hospitalizován v Nemocnici Na Bulovce. V roce 1956 po přestěhování do Varnsdorfu nastoupil ve funkci reklamačního úředníka a dispečera u ČSAD a později jako expediční úředník a skladník v TOS n. p. Varnsdorf.[48] Od roku 1958 pracoval v Královédvorských cementárnách, na počátku roku 1961 se stal na krátkou dobu lesním dělníkem v polesí Kouřimec. Jeho posledním zaměstnáním bylo místo topiče v továrně na cementové zboží a prefabrikáty v Hýskově.[49] Ještě po odchodu do důchodu v roce 1962 si musel přivydělávat brigádami. Bydlel na samotě v Lísku u Berouna a v posledních letech života, kdy byl stále víc sužován nemocemi, se přestěhoval do naprostého ústraní v Drahlovicích v obci Skuhrov na Berounsku.

V uvolněné společenské a politické atmosféře druhé poloviny šedesátých let 20. století se mohly občas objevit Wagnerovy drobné články v tisku či rozhlasové komentáře.[50] V červnu 1967 mu čs. úřady povolily cestu do milované Francie na oslavy 25. výročí bitvy u Bir Hakimu. Konečně se po mnoha letech mohl setkat se svými francouzskými spolubojovníky a dočkal se vřelého přijetí a zasloužených poct: *„Byl jsem velmi dojat, když při oficiálním obědě Řádu de Liberation, kterému předsedal ‚le haut chancellier de l´Ordre', i když se oběda účastnil ministr Messmer a halda větších generálů, pronesl krátkou řeč, v níž přivítal vdovu po maršálovi Leclercovi, pak stařičkého maršála letectva a potom mně… končil to slovy: Jestliže někdo bojoval obětavě a nezištně za svobodu a čest Francie, tak to byl on (tj. já), a přítomní začali tleskat a mně vyhrkly slzy a sevřelo se mi hrdlo, že jsem nemohl říct ani ‚ň' a stál jsem jako trouba a ukláněl se napravo nalevo.*"[51]



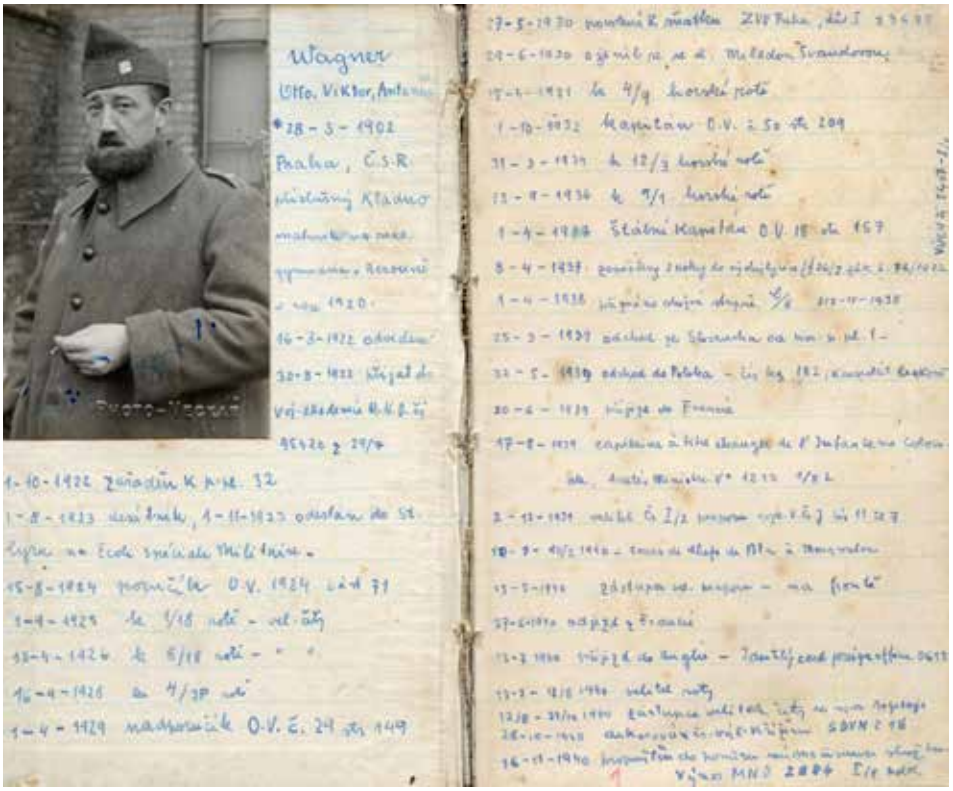
Otto Wagner na horské túře, konec padesátých let. MZM HO, sign. Tl 3243.

48 MZM HO, Pozůstalost Otty Wagnera, inv. č. S 19 808, *Vlastnoruční životopis Otty Wagnera z 27. 5. 1960*.

49 Tamtéž, inv. č. S 19 994, *Dopis Eduarda Wagnera dr. Milanu Šilhanovi z 19. 6. 1980.*

50 Krátké Wagnerovy články se objevovaly hlavně v časopise Signál: např. *Špion loví v Eufratu* (1965), *Týden raněného válečníka* (1970).

51 MZM HO, Pozůstalost Otty Wagnera, inv. č. S 19 694, *Dopis Otty Wagnera bratru Oktaviánovi z Paříže z 20. 6. 1967.*



Titulní dvoustrana prvního válečného deníku Otty Wagnera, který si psal během pobytu v zahraničním odboji.
MZM HO, inv. č. S 19 585.

Na začátku roku 1968 se naskytla možnost knižního vydání jeho válečných deníků v nakladatelství Naše vojsko. Takto na setkání se zkušeným vojákem vzpomínal v roce 2003 básník a publicista, tehdejší redaktor Pavel Šrut: *„Na dveře redakce zjara 1968 kdosi zabušil zobanem podomácku vyrobené hole. Vstoupil podsaditý, nabručený starý venkovan s vojenským ruksakem na zádech. Odsunul ze stolu naše papíry a vysypal tam obsah svého batohu. Byly to malé tlusté kapesní zápisníky v tvrdých černých deskách, hustě popsané plnícím perem značky Pelikán. Válečné deníky.“*[52]

Do přípravných prací na knize zasáhl 21. srpna 1968 vpád pěti armád Varšavské smlouvy. Jako většina československé veřejnosti byl Otto Wagner rozhořčen zákeřnou invazí a svůj protest vyjadřoval pro něj typickým způsobem: *„Hned první den po sovětské invazi v srpnu 1968 sedl starý pan plukovník na svůj prskolet a objížděl všechny*

52 ŠRUT, Pavel: *Otto Wagner*, magazín Salon, příloha novin Právo z 4. 11. 2003.

vojenské posádky v širokém okolí. Na mapě velitelům ukazoval strategické body, z nichž se pomocí těžkých kulometů dalo ubránit celé Berounsko."[53]

S okupačními vojsky v zemi začal reformní proces v Československu záhy skomírat, k moci se opět dostaly konzervativní síly a ty začaly s obnovou prosovětského totalitního režimu. Kniha S cizineckou legií proti Rommelovi nakonec v létě 1970 v nakladatelství Naše vojsko přece jen vyšla, i když jen jako zlomek Wagnerových válečných deníkových záznamů, zachycující období od listopadu 1941 do listopadu 1942. Dalšímu pokračování zabránila tehdejší postupující normalizace. Ohlasy přátel, bývalých spolubojovníků a zejména široké čtenářské veřejnosti byly přesto značné. Na legionáře plukovníka Otto Wagnera si vzpomněli i filmaři a od listopadu 1970 do června 1971 spolupracoval s Filmovým studiem Barrandov na tvorbě technického scénáře filmu Oáza jako odborný poradce pro prostředí cizinecké legie.[54]

Jeden z výtisků knihy, které Otto Wagner posílal přátelům do Francie, byl samozřejmě adresován Charlesi de Gaullovi. Slavný generál ji údajně skutečně obdržel, ale již nestačil přečíst – zemřel náhle 9. listopadu 1970 ve svém sídle v Colombeley les deux Eglises. *„Byl to nejen velký Francouz, ale také velký Evropan a světoobčan! Jsem mu za moc zavázán. V mé mysli, či spíše v mém srdci, zaujímá totéž místo jako TGM. […] Mon general, škoda že si nemohu přečíst Vaše paměti. Snad si vyměníme názory, až se sejdeme u Velké Armády,*"[55] zapsal si po jeho smrti Otto Wagner do jednoho z deníků, které si – tak jako za války – vedl pečlivě po celá léta a kam zapisoval své postřehy a události ze světa. Poslední zápis nese datum 28. dubna 1974. Plukovník Otto Wagner zemřel o necelý měsíc později dne 20. května 1974 v nemocnici v Jihlavě ve věku sedmdesáti dvou let na selhání srdce. Pohřeb se uskutečnil 24. května v prostorách strašnického krematoria v Praze.

Teprve po dalších dvou letech průtahů a vyřizování se podařilo vyplnit jeho poslední přání, aby mohl spočinout ve Francii. Urna s popelem byla převezena a dne 15. května1976 s vojenskými poctami slavnostně uložena v Památníku cizinecké legie v Puyloubier. Zádušní mši sloužil místní farář a bývalý kurát Francouzské cizinecké legie v Bir Hakimu**,** otec Jules Hirlemann za účasti současných a bývalých legionářů, nositelů Řádu Osvobození, a také mnoha místních obyvatel. Po obřadu byla urna uložena do stěny nesoucí jména všech legionářských důstojníků, kteří položili své životy za Francii.[56]

53 Tamtéž

54 MZM HO, Pozůstalost Otty Wagnera, inv. č. S 19 718, *Dohoda o provedení práce mezi Ottou Wagnerem a Filmovým studiem Barrandov z 26. 7. 1971.* Film Oáza natočil v roce 1972 režisér Zbyněk Brynych a líčil příběh skupiny cizineckých legionářů, která se v roce 1943 pod vedením českého poručíka probíjí africkou pouští ke spojeneckým jednotkám.

55 Tamtéž, inv. č. S 19 593, *Deník Otty Wagnera „Viděl, slyšel, zapsal", zápisy 1. 4. 1970 – 14. 6. 1971.*

56 Tamtéž, inv. č. S 19 782, *Dopis velvyslance Francie v ČSSR Emmanuela d´Harcourta JUDr. Oktaviánu Wagnerovi v Praze dne 2. 8. 1976.* Celý smuteční obřad uložení ostatků Otty Wagnera snímala a 5. 9. 1976 odvysílala západoněmecká televize ARD.

Vzpomínkový projev při pietním aktu před odvozem ostatků do Francie byl zakončen slovy:

„V plukovníku Ottovi Wagnerovi odešel člověk přímý, nebojácný, Čech milující svou vlast a národ, voják tělem i duší, na nějž budou všichni, kdo jej znali, vždy s úctou a láskou vzpomínat.“[57]



Slavnostní uložení ostatků plk. Otty Wagnera ve Francii v Památníku cizinecké legie, Puyloubier 15. května 1976.
MZM HO, sign. TD 2659.

57 Tamtéž, inv. č. S 19 943, *Vzpomínka a rozloučení s poctivým a čestným Čechem*, s. 7.

Nouzové řešení, výměna generací, či první čistka?

Personální změny ve vedení čs. četnictva a policie v květnu 1945

Jindřich Marek

Československí komunisté se poprvé přihlásili o rezort ministra vnitra v poválečné vládě ústy Klementa Gottwalda již při jeho setkání s prezidentem Benešem v prosinci 1943 v Moskvě – čili tak říkajíc „na domácím hřišti" (se Stalinovým Kremlem za zády).

To se jim nakonec podařilo prosadit v březnu 1945 (rovněž v Moskvě) při jednáních o složení nové vlády s tím, že ministrem vnitra bude komunista Václav Nosek. Otázkou československé bezpečnostní služby se potom nová vláda Národní fronty začala hlouběji zabývat v Košicích a dne 17. dubna 1945 byl na její 4. schůzi v podstatě bezproblémově přijat Noskův návrh Hlavní zásady výstavby nového bezpečnostního aparátu.[1] Toto datum později komunistický režim slavil jako den zrodu Sboru národní bezpečnosti (SNB), který záhy po válce vystřídal dosavadní policejní a četnické složky.

V den podání Noskova návrhu však byly české země zatím ještě pevně v rukou nacistických okupantů a košická vláda byla prakticky bez spojení s domácím odbojem. Komunisté navíc zatím neměli pro velení bezpečnostnímu aparátu vhodné a především důvěryhodné adepty, kteří by nevzbuzovali podezření, že svůj post získali bez elementárního vzdělání a zkušeností, jen a pouze k politickému ovládnutí silového ministerstva s cílem destabilizovat proces obnovy demokratického systému v zemi směrem k nastolení komunistického režimu „lidové demokracie".[2]

V dosud stále okupované Praze zatím vše zrálo k protinacistickému povstání, jež se ovšem v dané situaci zcela nedostatečně ozbrojeného domácího odboje nemohlo obejít bez důležitého vkladu vlastenecky orientovaných českých četníků a policistů. Komunisté v domácím odboji byli však stejně mocichtiví (a dokonce radikálnější s vizemi okamžitého přechodu národně demokratické revoluce v socialistickou). Problém řízení bezpečnostních složek řešili v závěru války zatím iniciativně a chytře sami – metodou nasazení vojenských důstojníků s „odbojovou minulostí", tíhnoucích k levici. Tento proces, zvláště s přihlédnutím k vývoji a charakteru jeho konkrétních aktérů, rozhodně stojí za pozornost.

1 KVAPILOVÁ, Iva: *Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945–1950*. In: Sborník Archiv ministerstva vnitra (AMV), Praha 2003.

2 Rozhovor autora s Oskarem Valešem, předválečným členem KSČ, bývalým španělským interbrigadistou a šéfem zahraniční rozvědky MV v letech 1948–1951, ze dne 12. 5. 1986.

Povstalecká realita

Zapojení policie a četnictva do povstání v Praze v květnu 1945 bylo zcela bezproblémové, vzhledem k vlasteneckému smýšlení drtivé většiny příslušníků obou bezpečnostních složek a napojení řady z nich (včetně některých vysokých četnických a policejních důstojníků) na vojenský odboj. Přibližme alespoň stručně návrat velení bezpečnostních složek v Praze do českých rukou.

Velitel pražského II. policejního úseku (Libeň, Kobylisy, Vysočany) policejní podplukovník Emil Rožek přijel v poledne v sobotu 5. května 1945 na velitelství pražské policie na Perštýně v autě ozdobeném velkou československou vlajkou, aby se vzápětí (po předchozí dohodě s demokratickým vojenským odbojem), coby služebně nejstarší český policejní důstojník, ujal velení nad pražskou policií jako velitel revolučního Generálního velitelství československé uniformované policie v Praze.[3] Ve stejnou dobu odjel pplk. pol. Zikmund na Letnou do budovy protektorátního ministerstva vnitra pro dalšího příslušníka demokratického odboje, vládního radu JUDr. Karla Herra, aby ho rovněž odvezl na Perštýn a pomohl s jeho instalací do čela policejního ředitelství, které od července 1942 dosud vedl německý nacista SS-Brigadeführer a Generalmajor der Polizei Willy Weidermann.[4]

Brzy poté, co se JUDr. Herr ujal svého úřadu, osobně podřídil pražskou policii vojenskému veliteli povstání brigádnímu generálovi Karlu Kutlvašrovi a náčelníkovi jeho štábu pplk. gšt. Františkovi Bürgerovi z velitelství BARTOŠ, kteří navštívili téhož dne jeho úřad.[5]

Převzetí velení nad pražskou uniformovanou policií provázelo rovněž zajištění jejího dosavadního německého velitele plukovníka Missbacha. Jediným problémem byl jeho český zástupce a aktivní kolaborant, policejní podplukovník Svoboda (tehdy Sagner), kterého museli čeští policisté zastřelit, když na Perštýně při vypuknutí povstání těžce postřelil při svém zatýkání řidiče policejního autokaru štábního strážmistra Andrease.[6]

Další významnou osobností ve vedení českých bezpečností složek vedle Karla Herra a Emila Rožka byl plukovník četnictva Jan Voženílek – dosavadní šéf operačního oddělení (Ia) štábu protektorátního Generálního velitelství uniformované policie, který byl rovněž ve spojení s vojenskou odbojovou skupinou BARTOŠ. Voženílkovi podřízení policejní důstojníci – štábní kapitán Bohumil Valtr a kapitán

3 Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (VÚA–VHA), fond (dále jen f.) Druhý domácí odboj (f. 308), inv. j. 93-7/6, Pražská policie v odboji.

4 Willy Weidermann (1898–1985), dlouholetý člen NSDAP a SS (legitimace č. 296). Po válce nejprve vězněn v Sovětském svazu a od konce roku 1948 do léta 1955 v Československu; poté žil ve Spolkové republice Německo.

5 Jejich velitelství se nalézalo nedaleko, v perfektně spojovacími prostředky policejní sítě vybaveném podzemním krytu protiletecké ochranné policie v Bartolomějské ulici č. 5.

6 VÚA–VHA, f. 308, inv. j. 93-7, s. 9.

Rudolf Suchánek – na jeho popud připravili a realizovali ve spolupráci s rozhlasovými techniky „akci Rozhlas". Obsazení budovy vinohradského rozhlasu se tak vzhledem k přestřelce s jeho strážní jednotkou SS stalo rozbuškou, která spontánní plamínky povstání ve městě změnila v nezadržitelný požár.



Sobota 5. května 1945 v pražské Mozartově ulici – bez aktivního bojového vkladu českých policistů a četníků si především první den povstání nelze představit…
Foto archiv autora.

Plukovník Voženílek převzetím budovy Generálního velitelství uniformované policie Na Tržišti stanul de facto v čele četnictva a policie v Čechách a již v poledne 5. května 1945 vyhlásil „státní převrat", když vydal rozkaz, aby všichni příslušníci četnictva a policie v Praze byli svoláni do zbraně a zajistili své německé nadřízené.[7]

Policisté měli potom v pražském povstání nezastupitelné významné místo. Jejich činnost zvláště první den povstání sehrála zásadní roli v počátečních bojích s okupanty a při formování povstaleckých štábů a jejich jednotek. Povstání se aktivně

7 Tamtéž, f. Revoluční gardy (f. RG), inv. j. 28/CIV/1/21.

zúčastnilo 4360 zaměstnanců Policejního ředitelství Praha – z toho 4026 uniformovaných policistů ze 46 policejních revírů a dalších speciálních policejních útvarů, z nichž 48 mužů v bojích padlo a 117 jich bylo zraněno.[8]

Významnou bojovou složkou povstalců byli rovněž četníci, přestože jich v samotné Praze bojovalo na straně povstalců „pouze" na 400. Zvláště však jejich motorizované pohotovostní jednotky v síle 222 mužů byly dobře vyzbrojeny a vycvičeny a jejich mladí příslušníci se významným způsobem zapojili především do bojů o budovu vinohradského rozhlasu a Staroměstskou radnici. V bojích v Praze padlo 10 četníků a dalších 26 bylo zraněno.[9]

Svoji cennou roli ve funkčním nasazení policie a četnictva do povstání beze sporu sehráli právě lidé jako Jan Voženílek, Karel Herr či Emil Rožek, který během celého povstání navíc usiloval, aby se civilizovaně zacházelo se zajatci i civilním německým obyvatelstvem, což mu přitížilo v očích radikálů, stejně jako mu komunisté nemohli zapomenout, že v noci 7. května 1945 dělal iniciativně průvodce koloně amerických vojáků z tzv. velichovské mise.[10]

Již záhy po skončení války proto začaly systematické pokusy o Rožkovu diskreditaci, kdy se podrobně prošetřovala různá malicherná udání jeho odpůrců za činnost v době okupace, ochrana zajatých německých civilistů před řáděním samozvaných mstitelů[11] či údajná neúcta k sovětským vojákům.[12] Přestože 10. dubna 1946 podepsaly desítky pražských policistů petici v Rožkův prospěch, byla mu 24. června 1946 udělena kárnou komisí důtka, která potom sloužila k blokaci jeho dalšího služebního postupu a povýšení.[13]

Pojetí povstání, jaké nabízeli lidé jako Rožek a Herr, rozhodně nebylo po chuti komunistům a jejich spojencům z řad sociálně demokratické levice. Komunisté v České národní radě proto potřebovali do těchto klíčových funkcí jmenovat ještě během povstání sobě zcela oddané lidi, a tak k tomu využili vojenskou komisi ČNR.

8 Tamtéž, f. 308, inv. j. 93-7, s. 165.

9 Informace z dokumentů předaných autorovi 2. 9. 1985 bývalým škpt. čet. Eduardem Wagnerem, který jako příslušník odboje převzal 5. 5. 1945 velení nad četnickými útvary v kasárnách Jiřího z Poděbrad na Náměstí Republiky.

10 KOKOŠKA, Stanislav: *Praha v květnu 1945 (Historie jednoho povstání)*. Nakladatelství Lidových novin, Praha 2005, s. 204.

11 Prošetřovalo se i to, proč a jak Rožek zabránil skupině českých a ruských „pseudopartyzánů" dne 8. 5. 1945 v popravách a okrádání zajatců na dvoře policejního ředitelství a proč jednoho z nich kopl do zadku!

12 Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), f. Zemský odbor bezpečnosti II (f 315), inv. j. 6-42, s. 13. Rožek byl udán horlivými příznivci sovětských osvoboditelů i za to, že v uniformě zasáhl 25. 7. 1945 v Karlíně proti skupině sovětských opilých a agresivních vojáků.

13 ABS, f. Očistná komise (OK) Praha, spis č. 1210/46 (Kárné řízení s Emilem Rožkem).

Za štítem České národní rady

Ještě během povstání, v úterý 8. května 1945, proto vydávají 1. místopředseda ČNR komunista Josef Smrkovský s jejím generálním tajemníkem sociálním demokratem Josefem Kubátem[14] dva dekrety, kterými se mění osoby ve vedení policie v Praze. Podplukovník ženijního vojska ing. Antonín Sameš byl pověřen místo plk. Voženílka *„[…] prozatímním vedením úřadů dosavadního generálního velitele uniformované policie a dosavadního generálního velitele neuniformované policie*", zatímco štábní kapitán Generálního štábu Stanislav Marek nahradil Herra a Rožka, když získal v Praze *„vedení veškerých jednotek policejních*".[15]

Oba důstojníci byli dosud členy vojenské komise ČNR, ale tím jejich práce v komisi de facto skončila, protože se okamžitě ujali svých funkcí a začali (zvláště Sameš) velice neomaleným způsobem provádět čistky ve vedení policejního aparátu. Na jejich místo byli potom na nátlak odborářů do vojenské komise kooptováni členové značně problematického Vojenského a zpravodajského štábu ÚRO škpt. Oldřich Kryštof a kpt. Vratislav Skopeček, čímž politický vliv tohoto štábu v povstání výrazně, a v souladu s původními záměry prosovětského křídla domácího odboje, převážil jeho dosud marginální význam a vliv vojenský.[16]

Vojenská komise ČNR vznikla na prvním rozšířeném zasedání ilegální České národní rady v neděli 29. dubna 1945 v budově Družstevní práce na Národní třídě. Zpočátku ji tvořilo pouze šest mužů. Do jejího čela byl prozatímně, do doby, než se podaří do Prahy z Českomoravské vysočiny dopravit tajuplného zástupce rozvětvené vojensko-partyzánské organizace Rada tří (R3) „generála Richarda", postaven jeho emisar kpt. Jaromír Nechanský (krycí jméno „kapitán Jiří"), parašutista ze skupiny PLATINUM. Komunisté vyslali do komise dva zástupce. Prvním byl ppor. v zál. Václav David (Hora), který byl dokonce členem ilegálního IV. Prozatímního ústředního výboru Komunistické strany Československa (KSČ). Jeho aktivity však směřovaly více k politické práci, i když měl mít původně na starosti tvorbu „dělnických milicí".

Větší vklad po vojenské stránce měl naopak představovat škpt. gšt. Stanislav Marek (Štába), se kterým původně počítal rovněž vojenský odboj, ale on se přimknul na závěr války zcela ke komunistům a přerušil dosavadní spojení se skupinou BARTOŠ. Po skončení války uváděl při výčtu své odbojové činnosti (která do jara 1945 nebyla ničím zajímavá[17]), že *„[…] společně s poslancem KSČ Václavem Davidem vypracoval*

14 Přestože Kubát vystupoval během povstání jako radikální levičák a pravá ruku Josefa Smrkovského, s komunistickým převratem v únoru 1948 se nakonec neztotožnil a měl dokonce emigrovat.

15 VÚA–VHA, f. Česká národní rada (f .ČNR), inv. j. 447/XVI/12.

16 Podrobněji viz MAREK, Jindřich: *Vojenský a zpravodajský štáb ÚRO v květnu 1945*. In: Historie a vojenství č. 2/2011, s. 76–90.

17 Dne 8. 7. 1947 byl dokonce v Národním shromáždění v interpelaci skupiny národně socialistických poslanců na komunistického ministra vnitra Noska obviněn, že za okupace byl vyznamenán Svatováclavskou orlicí.

směrnice pro mobilizaci a zmocnění se závodů a pro úpravu těchto k obraně a boj v ulicích. Zároveň byl pověřen organizací a výcvikem úderných oddílů v závodech Kolben – Daněk."[18]

Ačkoliv měl Stanislav Marek k této práci jako aktivní důstojník ženijního vojska a učitel v ženijním učilišti, pozdější absolvent Vysoké školy válečné a důstojník taktico-studijní skupiny Ředitelství opevňovacích prací, bezesporu vynikající předpoklady, komunistická historiografie však v letech 1948–1989 v nekonečné řadě prací adorujících komunistický odboj nepřinesla jediný konkrétní důkaz o tom, že by něco z těchto aktivit bylo pražskými povstalci v boji využito.

Ani někteří další členové komise se nemohli prezentovat nijak ohromující odbojovou činností. Jedním z nich byl zástupce rozporuplného Hnutí za svobodu[19], npor. jezdectva v záloze dr. Čestmír Mattuš, který byl delegován do komise zmíněným hnutím prostřednictvím svého spojení s Josefem Kubátem a komunistou Lumírem Čivrným.[20] Zcela bizarní odbojové portfolio měl zástupce revolučních odborářů sociální demokrat por. Jaroslav Prosser, když po válce vykazoval spojení na *„26 menších nebo větších skupinek v Českomoravském kynologickém svazu"* v různých městech protektorátu a na některé skupiny málopočetné železniční ochranné policie OSOŽ. Také on byl do vojenské komise ČNR zapojen Josefem Kubátem.[21] Po válce však bude tento muž povýšen na majora a stane se přednostou Zemské úřadovny Státní bezpečnosti v Čechách…

Ještě před povstáním byli do komise začleněni další dva muži. Nejprve to byl major vládního vojska Vladimír Černý a na jeho doporučení se posledním osmým členem komise stal ve čtvrtek 3. května 1945 bývalý ruský legionář pplk. žen. ing. Antonín Sameš, který stejně jako Stanislav Marek dlouho působil u Ředitelství opevňovacích prací a ve dnech mobilizace v září 1938 velel ženijnímu vojsku 18. pěší divize.

Antonín Sameš se na rozdíl od výše zmíněných členů komise aktivně pohyboval ve vojenském odboji prakticky po celou dobu okupace a v té době byl členem štábu ALEX brig. gen. Františka Slunečka, ve kterém měl na starost zapojení pražské policie do příprav povstání. Pro Nechanského se tak mohl stát cenným prostředníkem propojení civilního a vojenského odboje, jehož skupina BARTOŠ byla v Praze nejdále v přípravách na povstání. Bohužel se tak nestalo, protože Sameš hrál dvojí hru. Informoval sice předsedu komise, že skupina důstojníků kolem gen. Slunečka, jako následník Obrany národa, vytváří *„štáb a koná přípravy pro ozbrojenou akci"*, zároveň však

18 VÚA–VHA, f. Kvalifikační listiny důstojníků, Stanislav Marek (1904).

19 Toto kuriózní hnutí vzniklo během roku 1944 a jedním z jeho protagonistů byl bývalý organizační tajemník sociální demokracie a známý novinář Josef Novotný. Jeho organizace byla postavena na jednostranném poštovním styku, kdy byli touto formou vyzýváni bývalí sociální demokraté a úředníci nemocenských pojišťoven k převzetí funkce okresních důvěrníků a zakládání národních výborů.

20 VÚA–VHA, f. ČNR, inv. j. 216/V/7, Zpráva dr. Čestmíra Mattuše o účasti v odboji.

21 Tamtéž, f. 308, inv. j. 112-9, Zpráva Jaroslava Prossera o účasti v odboji.

generála a některé své kolegy důstojníky označil za politicky *„dost reakčně zabarvené“*. Následným zdržováním kontaktů a tajnůstkařením Sameše vůči členům vlastní skupiny se nepodařilo ještě před povstáním kontakty mezi ČNR a vojenským odbojem zcela vyjasnit a dotáhnout k efektivní spolupráci. Vše se tak muselo řešit za určitého vzájemného napětí až během povstání, ve kterém se Sameš od svých bývalých spolupracovníků z vojenského odboje výrazně odpoutal.

Důvodem Samešova chování byl jeho zatím víceméně skrývaný obdiv k sovětskému vůdci J. V. Stalinovi, který získal v říjnu 1938 především jako důsledek frustrace z mnichovského diktátu a zrady tehdejších československých spojenců Francie a Velké Británie.[22]

Z osmi členů vojenské komise ČNR tak jen u tří (Nechanský, Černý a mladý velitel Zpravodajské brigády Veleslav Wahl[23]) dominovala při jejich přípravách povstání vojenská stránka věci, zatímco u zbývajících pěti se jejich zájem již orientoval spíše politicky na poválečné uspořádání ve prospěch komunistů (David, Marek, Sameš) či levého křídla sociální demokracie (Prosser a Mattuš).

Stav dosavadních příprav povstání tak proto nejlépe charakterizoval Nechanský dne 4. května 1945 v dopise vojenskému zmocněnci Rady tří (R3) kpt. gšt. Karlu Veselému-Štainerovi zcela jednoznačně: *„Zde to stojí za h…. Zde nebylo vojensky uděláno pranic. Politikové se stále dohadují a rozdělují si místa. Zbraně nemáme žádné a z venku chtějí akce!“*[24]

Návraty do armády a zapomnění

Právě Karel Veselý-Štainer byl ještě před vypuknutím pražského květnového povstání členům ilegální ČNR prezentován jako tajemný „generál Richard, velitel partyzánských a parašutistických oddílů v české zemi“. Podle představ ČNR měl plánovanému povstání v hlavním městě velet on, ale protože se nemohl do Prahy do 5. května dostavit, zastupoval jej v čele vojenské komise ČNR kpt. Nechanský, kterému se na nátlak ČNR musel během povstání podřídit i vojenský velitel povstalců generál Kutlvašr se svým štábem, což však díky své kultivovanosti Nechanský i Kutlvašr zvládali na potřebné úrovni.

„Generál Richard“ – před válkou Karel Steiner – byl ve skutečnosti jen kapitánem Generálního štábu,[25] avšak také tvůrcem rozvětvené vojensko-partyzánské organizace

22 Sdělení plk. PhDr. Eduarda Stehlíka autorovi ze dne 2. 9. 2009, s odvoláním na korespondenci Sameše s manželkou krátce po mnichovském diktátu.

23 Veleslav Wahl byl komunistickým režimem spolu s Jaromírem Nechanským popraven 16. 7. 1950.

24 VÚA–VHA, f. 308, inv. j. 112-10, Dokumenty Jaromíra Nechanského o účasti v Pražském povstání.

25 Karel Steiner, český rodák z Vídně (1906–1993) požádal na počátku okupace provokativně o nové jméno Štainer. Po válce používal k němu ještě jméno Veselý jako připomínku falešných

Rada tří (R3), jejíž hlavní operační prostor představovala Českomoravská vysočina. Vynikající střelec, lyžař a účastník zimních olympijských her v Garmisch-Parkenkirchenu v roce 1936 žil od dubna 1940 na útěku před gestapem. Před válkou sympatizoval se sociální demokracií, vážil si prezidentů Masaryka a Beneše, ale Mnichov z něj udělal radikálního levičáka, který po válce na čas skončil v řadách komunistické strany, ačkoliv naivně uznával principy parlamentní demokracie a o dogmata marxismu-leninismu se příliš nezajímal.[26] Za dané situace se však komunistům velice hodil jako užitečný „mouřenín na jedno použití".



Účastníci bojů na barikádách z řad pražských policistů na pražském Hradě 28. května 1945 při pochodu před prezidentem Benešem.
Foto archiv autora.

dokladů, které v ilegalitě s tímto jménem nejčastěji používal. Do nacistické okupace stihl absolvovat jen dva ze tří ročníků Vysoké školy válečné, ale zahraniční i domácí odboj jeho hodnost kapitána Generálního štábu od roku 1944 považovaly k jeho vojenské i odbojářské praxi za samozřejmou, a tak tomu bylo i po válce.

26 Autor článku se s Karlem Veselým-Štainerem stýkal v letech 1979–1992 a při debatách i bohaté korespondenci jeho názory a politický vývoj často probírali. Dlužno říci, že Karel Veselý-Štainer byl později kritikem stalinismu a jeho metod, ale svým idealistickým radikálním levicovým názorům zůstal věrný až do smrti.

Dalším vojákem na významném velitelském místě v bezpečnostním aparátu se v té době stal čtyřiačtyřicetiletý štábní kapitán dělostřelectva Oldřich Kryštof, který za povstání zastával funkci velitele tzv. Vojenského a zpravodajského štábu Ústřední rady odborů. Ačkoliv šlo o vojensky bezvýznamný stínový štáb, prosadili jeho komunističtí ochránci, že k potupě vojenského velení povstání při přehlídce barikádníků před prezidentem Benešem 28. května 1945 na pražském Hradě pochodoval tento štáb v čele s Kryštofem na stejné úrovni spolu s generálem Kutlvašrem!

V roce 1938 byl Oldřich Kryštof jako důstojník dělostřelectva krátce příslušníkem elitního hraničářského pluku 6, ale protože se zde po mnoha stránkách neosvědčil, kdy byl velitelem pluku plk. pěch. Bohumilem Boreckým[27] kritizován především za projevy zbabělosti, sobectví a nevojenského chování, byl následně od tohoto elitního útvaru odvolán. Mnichovskou tragédii již prožil jako velitel baterie brněnského 106. dělostřeleckého pluku.[28]

Za nacistické okupace pracoval Kryštof jako úředník Zemského úřadu, od října 1944 do konce války potom v rámci totálního nasazení jako pomocný dělník u firmy Troníček v Praze. Tehdy se „zapojil" do odboje a díky své hodnosti byl ilegálními odboráři jmenován vojenským představitelem jejich štábu. Po skončení války rychle vstoupil do KSČ a velel Pohotovostnímu pluku 1NB, který se stal masovou líhní nových kádrů, vybíraných a vychovávaných od počátku v komunistickém duchu. K 1. dubnu 1946 byl povýšen na plukovníka SNB a od 1. října 1947 do 31. července 1948 byl hlavním velitelem SNB.

Jejich předchůdce v čele bezpečnostních složek během povstání čekal naopak zcela jiný osud. Již 11. května 1945 zatkly plk. Jana Voženílka sovětské bezpečnostní orgány. Jeho rodina dlouho o něm nic nevěděla a až v červenci se jeho syn Záviš setkal s otcem ve vazební věznici na Karlově náměstí, kde se od něj dozvěděl, že byl po zatčení internován v Terezíně (spolu s protektorátním předsedou vlády Richardem Bienertem). Zde se plukovník Voženílek nakazil tyfem, a i když byl již kolem 25. července propuštěn z vazby a převezen do nemocnice Na Bulovce, dne 10. srpna 1945 zemřel…[29]

To po válce penzionovaní Karel Herr a Emil Rožek se stali oběťmi komunistické pomsty naplno až po únoru 1948 také za to, že se v období let 1945–1948 angažovali v Československé straně národně socialistické. Karel Herr byl již 27. září 1948 odsouzen na osm let těžkého žaláře v procesu s tzv. Krajinovou zpravodajskou kanceláří.[30]

Emil Rožek byl ihned v únoru 1948 vyhozen z řad SNB a dokonce odsouzen za „zločin vojenské vzpoury" ke čtyřem měsícům vězení za to, že si dovolil zúčastnit schůze příslušníků SNB organizovaných v národně socialistické straně, kde byl

27 Bývalý ruský legionář Bohumil Borecký byl v roce 1949 po zatčení orgány StB odvlečen do gulagu na Sibiři, kde zhruba po roce věznění zemřel.

28 VÚA–VHA, f. Kvalifikační listiny důstojníků, Oldřich Kryštof (1901).

29 ŽÁČEK, Pavel: *Causa Jan Voženílek*. In: Reflex č. 17/2005.

30 ABS, f. Vyšetřovací spisy, sign. V-5621 MV, Vyšetřovací spis Karla Herra.

napsán dopis předsedovi strany Petru Zenklovi o poměrech v komunisty ovládaných bezpečnostních složkách, jenž byl podnětem k vyvolání vládní krize a demise demokratických ministrů.[31] Emil Rožek již jako penzionovaný policista a hospodář v ozdravovně ÚNV Praha v Mariánských Lázních byl potom Krajským soudem v Praze dne 27. dubna 1954 podruhé odsouzen ke třem a půl roku vězení, coby člen komunistickými agenty kontrolované „*protistátní skupiny Sněženka*", kterou tvořili ve velké míře bývalí příslušníci SNB.[32]

Časem však komunistická strana našla i za „revoluční vojáky" v čele bezpečnostních složek mnohem „vhodnější" stranické kádry a oni postupně mizeli ze scény směrem k zapomnění, či dokonce někteří i k nemilosti.

„Odbojový kynolog" a poválečný major Jaroslav Prosser se sice stal, jak již bylo zmíněno, prvním přednostou Zemské úřadovny Státní bezpečnosti v Čechách, ale v době komunistického převratu v únoru 1948 byl zatčen, protože jako agilní sociální demokrat shromažďoval zpravodajské informace pro vedení své strany. Na základě intervence Zdeňka Fierlingera byl komunistickým ministrem vnitra Václavem Noskem z vazby propuštěn. Poté Prosser za poněkud nejednoznačných okolností „uprchl" do zahraničí, kde se zapojil do činnosti Brity řízené zpravodajské organizace CIO (Czechoslovak Intelligence Office).[33]

Jako první však od SNB odešel Antonín Sameš, který ihned po skončení války vystupoval již veřejně jako fanatický komunista a byl postrachem mnoha kolegů. Od 9. května do 16. listopadu 1945 působil na ministerstvu vnitra ve funkci hlavního velitele SNB. Potom se vrátil k armádě, kde na Hlavním štábu převzal velení ženijního vojska. V roce 1946 byl povýšen na brigádního generála (s pořadím od 1. května 1943!) a již k 1. dubnu 1947 byl povýšen do hodnosti divizního generála. K 1. dubnu 1952 potom odešel řádně do výslužby. Zemřel v Praze 2. března 1966.

Oldřich Kryštof byl po únoru 1948 rovněž opět povolán do armády a po zpravodajském zaškolení působil od října 1948 do února 1951 ve Vídni jako náčelník vojenského oddělení čs. vyslanectví. Po onemocnění byl z funkce odvolán a v červnu 1951 poslán do zálohy. Poté pracoval jako úředník u Hlavní správy Státních lázní a zřídel v Praze a od ledna 1955 až do odchodu do důchodu byl zaměstnán jako archivář v Památníku národního písemnictví na Strahově. Zemřel v Praze 6. srpna 1979.

---

31 ABS, f. Vyšetřovací spisy, sign.V-1166 MV, Vyšetřovací spis Emila Rožka. Po nástupu Klementa Gottwalda do funkce prezidenta republiky 14. 6. 1948 se na něj však stahovala amnestie a on mohl začít v civilu pracovat jako pomocný dělník.

32 Tamtéž. Emil Rožek byl zatčen 10. 12. 1953 a z věznice ve Valdicích propuštěn na amnestii 11. 5. 1955; jeho snahy o rehabilitaci v šedesátých letech byly neúspěšné a komunistické soudy je definitivně zamítly 30. 1. 1974.

33 ŽÁČEK, Pavel: *Jaroslav Prosser a únor 1948 (Z přednosty Zemské úřadovny Státní bezpečnosti agentem)*. In: Paměť a dějiny č. 2/2013, s. 52–62. Prosser odešel do zahraničí pod nátlakem jako agent s krycím označením „Čech", ale je pravděpodobné, že na svou roli rezignoval a zapojil se do protikomunistického odboje.

Do armády se nevrátil jen Stanislav Marek, ale hvězdný vzestup z května 1945 následoval pomalý, avšak nezadržitelný kariérní pokles. Díky vlivným soudruhům, které poznal na konci války, vydržel do července 1950 jako přednosta ředitelství NB Praha, poté do ledna 1953 pracoval na velitelství dopravního sektoru ministerstva národní bezpečnosti. To již následoval pád na post bezpečnostního technika ministerstva dopravy v ČSAD MSO Praha 1. Stanislav Marek zemřel 5. června 1958 v Praze ve věku pouhých 54 let na rakovinu.[34]

Nejhůře dopadl ovšem muž, který měl za sebou opravdu velice bohatou a efektivní odbojovou dráhu – „generál Richard"…

Karel Veselý-Štainer zpočátku působil v neurčitě definované funkci jako velitel všech bezpečnostních složek, ale k 1. září 1945 byl ustanoven Zemským velitelem SNB v Praze, čímž ho přeskočil Sameš. Bývalý partyzánský „generál" byl povýšen renominací k 1. srpnu 1945 na podplukovníka Generálního štábu a upřímně se pokoušel pozdvihnout úroveň SNB, zvláště vojenský výcvik jeho mladých příslušníků, kdy se snažil využít své spolupracovníky z odboje.[35]

K 1. lednu 1947 se však Karel Veselý-Štainer vrátil zpět do armády a stal se velitelem dělostřeleckého pluku 3 v Litoměřicích a na jeho místo nastoupil další voják a jeho spolupracovník z odboje, ambiciózní kariérista pplk. Jan Dybal. Veselý-Štainer byl povýšen na plukovníka, avšak v létě 1949 byl zatčen, degradován na vojína v záloze a až do roku 1953 nezákonně vězněn. Poté pracoval jako dělník, v roce 1965 se sice dočkal rehabilitace a návratu hodnosti, ale nadále zůstala jeho odbojová činnost i Rada tří věčným terčem kritiky komunistických historiků, ačkoliv rádi účelově citovali z jeho vzpomínkové knihy Cestami národního odboje z roku 1947, přestože jinak nebyla v knihovnách běžným čtenářům z politických důvodů běžně dostupná. Velký partyzánský bouřlivák Karel Veselý-Štainer zemřel 27. listopadu 1993 v Praze.

Každý z těchto mužů měl jinou povahu a za sebou různou úroveň odbojové činnosti.I když všichni byli vlastenecky orientováni, jejich poměr naivního levičáctví s konjunkturálním kariérismem byl u každého z nich rozdílný, podle síly charakteru a úrovně společenského nadhledu. Jejich využití ve prospěch komunistického ovládnutí bezpečnostního aparátu v českých zemích však bylo od domácího komunistického odboje každopádně, vzhledem k jeho dlouhodobým cílům, mistrovským tahem…

34 Sdělení plk. PhDr. Eduarda Stehlíka autorovi ze dne 27. 9. 2013.

35 Moderní výcvik střelby na speciální střelnici s využitím nácviku tzv. pudové střelby vyučoval např. bývalý parašutista ze skupiny CALCIUM Josef Gemrot ve výcvikovém středisku SNB ve Zbirohu u Rokycan.



Plk. Karel Veselý-Štainer.
Foto archiv autora.



Škpt. Oldřich Kryštof.
Foto NA Praha.



Škpt. Stanislav Marek (Štába).
Foto NA Praha.



Pplk. Antonín Sameš.
Foto NA Praha.

Z modly zrádcem

Soudní proces s Janem A. Baťou

Karolína Honsová

„Uloupili to naše dílo. Uloupili podnik, který jsme padesát let budovali z ničeho – kromě vlastního úsilí, nadšení, odvahy, schopnosti… a obětí, o nichžto nikdo nemá ani ponětí.“[1]

V posledních dubnových dnech roku 1947 byly zákazníkům v prodejnách Baťa rozdávány brožurky s názvem: Bude odsouzen zrádce J. A. Baťa?,[2] které seznamovaly veřejnost s kolaborantskými činy, za které měl být Jan Antonín Baťa v příštích dnech souzen Národním soudem v Praze.

Jan Antonín Baťa, bývalý majitel slavných Baťových závodů, byl ve třicátých letech 20. století spolu se svým (tehdy již zesnulým) bratrem Tomášem československým lidem oslavován a stavěn na piedestal – jako symbol podnikatelského úspěchu, pýcha masarykovské republiky a ztělesnění naděje, že československý národ, po třech stech letech habsburské monarchie, je-li mu dána svoboda a nezávislost, může dosáhnout na nejvyšší mety. Naděje, že „český Honza“, pokud je pilný, houževnatý a pracovitý, se ve světě neztratí.

Za první republiky byl ovšem Jan Antonín Baťa znám nejen jako schopný továrník, ale také jako velký vlastenec, který se zejména ke konci třicátých let velmi zasazoval o zájmy a obranu československého státu proti hitlerovskému Německu. Jak tedy došlo k tomu, že byl po válce odsouzen a získal nálepku nacistického kolaboranta a zrádce českého národa, která mu u většinové české společnosti zůstala až do dnešních dnů? Stal se z typického zarytého vlastence prvorepublikového typu zastáncem fašismu, příznivcem Třetí říše a přítel Göringa, jak hřímala poválečná komunistická propaganda? Nebo se stal obětí poválečných komunistických funkcionářů, kteří si dělali zálusk na jeho majetek, jak tvrdil on sám? Zasáhly do hry další faktory?

V předkládaném článku se autorka[3] zaměří na soudní proces s Janem Antonínem Baťou, který se odehrál v roce 1947, a především na příčiny, které k němu vedly. O osobnost Jana Antonína Bati, a vlastně ani o dějiny firmy Baťa, není mezi českými historiky velký zájem. Tak jako není dosud zpracován životopis Jana A. Bati (přestože jde o tak významnou osobnost českých dějin), tak nejsou zpracovány ani dějiny

1 BAŤA, Jan Antonín: *Uloupené dílo*. Nakladatelství Marek Belza, Krásná Lípa 2012, s. 364.

2 Moravský zemský archiv v Brně (MZA), Státní okresní archiv (SOkA) Zlín, fond (f.) Svit 1/2, Právní oddělení, inv. č. 774, brožura *Bude odsouzen zrádce J. A. Baťa?*, s. 1.

3 Autorka je studentkou doktorského studia Fakulty humanitních studií UK.

samotného podniku Baťa, pokud nepočítáme některé pokusy vzniklé v období socialismu, které byly samozřejmě poplatné době, ve které vznikly.[4]

Soudní proces vedený proti Janu A. Baťovi v roce 1947 není v literatuře zpracován téměř vůbec, a pokud ano, ne příliš podrobně. Tento článek má být pokusem o jeho analýzu a shrnutí základních faktů, a to na základě archivních pramenů, zejména z provenience Státního okresního archivu ve Zlíně a Archivu bezpečnostních složek, a pochopitelně dostupné literatury.

Co se týče odborné literatury pojednávající o Janu A. Baťovi, chybí zde zejména a právě zpracování, analýza a zhodnocení jeho činnosti v období válečném a poválečném. Nezmapována je Baťova podpora československého odboje a exilové vlády, jeho styk a vztahy s exilovou vládou,[5] ekonomické i politické aktivity za Baťova pobytu v USA na začátku čtyřicátých let, okolnosti týkající se soudního procesu vedeným proti němu v poválečném Československu. A konečně Baťova činnost v exilu, počínaje druhou polovinou čtyřicátých let a konče jeho úmrtím v roce 1965; zejména Baťovy kolonizační snahy v Brazílii a publikační činnost v emigrantských exilových periodikách.



Jan A. Baťa v ředitelně, 1938.

4 Jde především o značně tendenční knihu Bohumila Lehára Dějiny Baťova koncernu z roku 1960, navíc zahrnující pouze historii podniku mezi lety 1894 až 1945.

5 Zmapování by si zasloužila zejména problematika vzájemných vztahů Jana A. Bati a prezidenta Edvarda Beneše, která se zdá být v souvislosti s Baťovým poválečným odsouzením významná.

Vstup do života a do firmy

Nejprve je třeba ve stručnosti představit osobnost Jana A. Bati, jeho životní příběh a cestu ve firmě Baťa. Dále je důležité nastínit některé události, které se odehrály v jeho životě a ve firmě v období první republiky, zvláště pak ve druhé polovině třicátých let, jež pak ovlivňovaly děje v době válečné a poválečné.

Jan Antonín Baťa se narodil 7. března[6] roku 1898 v Uherském Hradišti Antonínu a Ludmile Baťovým. Měl celkem sedm sourozenců, z toho čtyři vlastní a tři nevlastní, z otcova prvního manželství. Jeho nevlastním bratrem, o dvaadvacet let starším, byl Tomáš Baťa, zakladatel Baťových závodů.[7] Jan Antonín již ve svých deseti letech odešel na Tomášovo přání z Uherského Hradiště do rozvíjejícího se Zlína, kde začal navštěvovat měšťanskou školu a zároveň se učit obuvníkem. K firmě Baťa nastoupil již ve svých čtrnácti letech, a tak jak to bylo běžné u všech Baťových zaměstnanců bez rozdílu, začínal zde od píky. Tomáš Baťa ho nešetřil, ani mu neposkytoval žádné výhody, naopak chtěl z něj vychovat jednoho z budoucích hlavních představitelů podniku, a proto byl na něj možná ještě přísnější než na ostatní zaměstnance. V šestnácti letech se Jan A. Baťa poprvé vydal na zkušenou do světa, konkrétně do Německa, kde několik měsíců pracoval v různých továrnách na obuv. Po vypuknutí první světové války se vrátil do Zlína, ale již první rok po válce, v roce 1919, opět odcestoval do zahraničí, tentokrát do Spojených států. Zde byl pověřen vedením výroby v malé továrně v Massachusetts, kterou koupil Tomáš Baťa, a jejíž zisky měly v budoucnu pomáhat Zlínu. V Americe si ale nevedl tak dobře, jak si Tomáš představoval, a tak po období hádek a třenic s bratrem Jan Antonín od firmy Baťa odešel a nějakou dobu pracoval u konkurenčních amerických obuvnických továren.[8]

Na počátku roku 1921 se bratři usmířili a Tomáš nabídl svému bratrovi místo prodavače v prodejně v Londýně. Zde se Jan A. Baťa seznámil se svou budoucí manželkou

6 Kolem přesného data narození Jana A. Bati panují mírné zmatky; někdy je jako den jeho narození uváděn 7. březen, jindy 11. březen 1898. Na rodném a křestním listu Jana Antonína Bati je uvedeno datum 11. března, zatímco například na jeho hrobě v Brazílii najdeme datum narození 7. března. Podle potomků je správným datem narození 7. březen a za všechny zmatky může chyba v zápise kostelníka z kostela, kde byl Jan A. Baťa křtěn. Viz KUSLOVÁ, Hana: *Představení osobnosti J. A. Bati*. In: Jan Antonín Baťa – život a dílo, pokračovatel práce Tomáše Bati. Mezinárodní konference, sborník. Statutární město Zlín, Zlín 2007, s. 3.

7 Zakladateli firmy Baťa, respektive v počátcích nazvané Antonín a Tomáš Baťa, byli tři sourozenci – Tomáš, Antonín a Anna Baťovi. Antonín a Anna se poměrně brzy přestali na chodu firmy podílet a bylo to Tomášovo podnikatelské nadání a vizionářství, díky kterým firma dosáhla již během několika prvních let své existence značného rozmachu. Z tohoto důvodu se právě o Tomáši Baťovi hovoří jako o zakladateli jak firmy Baťa, tak i moderního Zlína. Viz CEKOTA, Anthony: *The stormy years of extraordinary enterprise: Bata 1932–1945*. Universum Sokol Publications, New Jersey 1985, s. 19.

8 ŠTROBLÍK, Vladimír: *Dopisy J. A. Bati z Ameriky*. In: Jan Antonín Baťa – život a dílo, pokračovatel práce Tomáše Bati. Mezinárodní konference, sborník, s. 10.

Marií Gerbecovou, která u firmy Baťa pracovala v Londýně jako úřednice. Ještě v témže roce se vrátil do Zlína, oženil se a po absolvování vojenské služby v roce 1922 začal opět budovat svou přerušenou kariéru v rodinné firmě. V roce 1926 se stal vedoucím nákupního oddělení, které vybudoval, a roku 1928 se pak stal členem tzv. ředitelny, tedy nejužšího vedení firmy. Jan A. Baťa, který za svého již tehdy poměrně dlouhého působení ve firmě prošel postupně mnoha jejími odděleními, se i po svém nástupu do ředitelny věnoval mnoha oblastem firemního podnikání – od ekonomické, dopravní, odborné, obuvnické či technické sféry, až po reklamu.[9]

V roce 1931 vznikla akciová společnost Baťa, a Jan Antonín Baťa se stal členem její správní rady, spolu s Tomášem Baťou, Dominikem Čiperou a Rudolfem Gerbecem. Jeho vliv i role ve firmě v průběhu dvacátých let velmi vzrostly, a to díky tvrdé práci, manažerským schopnostem, inovátorství a kreativitě při hledání nových řešení v mnoha otázkách, od obchodních, přes personální, až po technické.

Ráno 12. července 1932 zahynul při letecké havárii dosavadní majitel firmy Tomáš Baťa. V souladu s jeho přáním, vyjádřeným v poslední vůli, se Jan A. Baťa stal majitelem firmy Baťa a. s. Zlín a ještě v červenci 1932 byl zvolen novým předsedou správní rady a držitelem všech akcií koncernu.[10]

Tomáš za svého života Jana Antonína neustále zkoušel, dával mu ty nejtěžší úkoly, bez ohledu na to, zda byl na ně Jan připraven. Avšak nejtěžší úkol mu ale paradoxně uložil svou smrtí, která Jana vyslala do čela podniku, bojujícího s přicházející ekonomickou krizí.

Krizová třicátá léta a druhá světová válka

Světová hospodářská krize zasáhla na počátku třicátých let podnikání a průmysl v Československu a firma Baťa nebyla výjimkou. Pro firmu, která byla z velké části orientovaná na export, se na konci dvacátých let stala problémem nejen snižující se koupěschopnost obyvatel v cílových zemích, ale také cla a další ochranářská opatření na import obuvi, které jednotlivé státy ve stále větší míře zaváděly. Již Tomáš Baťa přišel s několika strategiemi, které měly potíže s exportem řešit – zvýšení racionalizace výroby, zavádění nových výrobních technologií, úpravu nabídky, zřizování vlastních továren a prodejen v zahraničí, jakož i rozšíření oblasti podnikání i na jiné oblasti nežli jen na obuvnictví, ale například také promyšlené marketingové a reklamní strategie a zlepšování zákaznických služeb. Díky všem těmto opatřením zažila firma hned zpočátku třicátých let nový rozmach, avšak příchod úvěrové krize v roce 1931, která znamenala prohloubení krize hospodářské, a další zintenzivnění ochranářské

9 KUSLOVÁ, Hana: *První roky J. A. Bati v ředitelně 1928–1932*. In: Jan Antonín Baťa – život a dílo, pokračovatel práce Tomáše Bati. Mezinárodní konference, sborník, s. 27–28.

10 NA (Národní archiv), f. Ministerstva financí II. – nezpracovaná část; např. Informace pro pana ministra z června 1933, týkající se zpoplatnění smlouvy o koupi cenných papírů od Tomáše Bati Janem A. Baťou.

politiky, kterými státy na tuto situaci reagovaly, přinesly opětovný propad exportu. Firma Baťa se tak v roce 1932 ocitla zřejmě v nejhlubší krizi ve své historii.[11] A právě uprostřed této krize přebírá Jan A. Baťa zodpovědnost za firmu a její budoucnost.



Jan A. Baťa se svými spolupracovníky v roce 1933 na letišti v Baťově (Otrokovicích).

Jan A. Baťa se po převzetí podniku rozhodl bojovat s krizí stejnými metodami jako před ním Tomáš. Zaměřil se především na expanzi firmy Baťa do celého světa. Cestoval po světě, hledal nové trhy a nové možnosti zakládání továren a rozšiřování prodejní sítě i v těch nejexotičtějších končinách. Nové továrny a prodejny byly zakládány zejména v mimoevropských zemích, kam nyní začalo proudit z Československa více obuvi než do zemí evropských. Dále se Jan A. Baťa a nejužší management firmy snažili zkvalitňovat a rozšiřovat služby poskytované prodejnami, vytvářely se neustále propracovanější marketingové a reklamní strategie, rozvíjela se logistika, zvyšovala produktivita výroby, firma podnikala v nejrůznějších oblastech, aby rozložila podnikatelské riziko.

Postupně dochází ke zlepšování ekonomické situace firmy a v roce 1937 pak firma Baťa dosahuje nejlepších výsledků za celou dobu své existence.[12] Přes probíhající

11 LEHÁR, Bohumil: *Dějiny Baťova koncernu*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1960, s. 170–171.

12 TOMAŠTÍK, Marek: *Firma Baťa a její místo v československém hospodářství ve 30. letech 20. století*. In: Jan Antonín Baťa – život a dílo, pokračovatel práce Tomáše Bati. Mezinárodní konference, sborník, s. 39–43.

hospodářskou krizi se Janu A. Baťovi podařilo nejen udržet postavení, které měla firma před Tomášovou smrtí, ale dokonce dosáhnout ještě větší prosperity. Z firmy Baťa a. s. se stává skutečný globální podnik, který prodává, zaměstnává a vyrábí na čtyřech kontinentech.

Jan A. Baťa ale nebyl na vedení firmy ve třicátých letech sám. V podstatě stejnou účast na řízení podniku jako on měli ředitelé Dominik Čipera a Hugo Vavrečka. Ti tvořili jakýsi triumvirát, který se navzájem doplňoval, a proto byl schopen dosahovat vynikajících výsledků. Zatímco Jan A. Baťa, povahou snílek a idealista, přicházel se stále novými, zajímavými a inovátorskými, ale někdy pošetilými nápady, praktici Čipera a Vavrečka dokázali tyto nápady úspěšně zrealizovat v praxi, a v případně jejich neproveditelnosti či nesmyslnosti Janu Baťovi rozmluvit. Společně se tato trojice nejvyšších představitelů Baťových závodů snažila nadále udržovat a rozvíjet dílo, které přivedl k životu Tomáš Baťa. Zvláště na Jana A. Baťu doléhal pocit zodpovědnosti být Tomášovi důstojným nástupcem, a cítil i určitou touhu se svému předchůdci vyrovnat.[13]

Ve třicátých letech se také pod taktovkou Jana A. Bati změnil způsob řízení koncernu. Zatímco Tomáš Baťa dělal všechna rozhodnutí týkající se činnosti a směřování podniku sám, Jan A. Baťa delegoval více rozhodovacích pravomocí na další členy managementu a rozhodnutí se činila v širším okruhu nejvyšších představitelů firmy. To bylo dáno jednak růstem velikosti podniku a oblastí výroby, jednak menšími zkušenostmi Jana A. Bati, a také jeho povahou.[14]

Počínaje druhou polovinou třicátých let si Jan A. Baťa začal postupně více a více uvědomovat nebezpečí hitlerovského Německa a jeho touhy po rozpínavosti. Díky svým častým cestám po Evropě, při kterých se setkával s elitami obchodními, ale i politickými a diplomatickými, mu zhoršující se situace v Evropě začala dělat vrásky dříve nežli školeným diplomatům a politikům. Přibližně od roku 1937 se baťovský koncern začal připravovat na potenciální válečný konflikt. Úkolem číslo jedna bylo připravit se na možnou válku tak, aby v případě jejího vypuknutí měla firma Baťa v neobsazených zemích a v zemích nezasažených válkou tolik strojů, materiálu a lidí, aby mohla nadále fungovat. Zároveň aby v době začátku války už byla co největší část „bohatství" firmy (v podobě kapitálu, kvalifikovaných zaměstnanců, zboží, strojů i materiálu) v zahraničí a ono tak nepadlo do rukou Němců. V roce 1938 bylo tedy přijato opatření, že žádné suroviny nesmí být přepravovány přes Německo a Polsko, aby je v případě vypuknutí války, která byla podle Jana A. Bati na spadnutí, nezískali nacisté.[15]

Dalším způsobem přípravy na válku byla akce, kterou firma Baťa rozjela za účelem záchrany svých židovských zaměstnanců před nebezpečím nacismu. Management firmy v čele s Janem A. Baťou se snažil co nejvíce židovských spolupracovníků (jak se u Batů říkalo zaměstnancům) vyslat na firemní náklady do firemních zastoupení

13 POKLUDA, Zdeněk: *Baťovi muži.* Kovárna VIVA, Zlín 2012, s. 40–42.

14 POKLUDA, Zdeněk*: Sedm století zlínských dějin*. Esprint, Zlín 2006, s. 98.

15 POSPÍŠIL, Jaroslav: *Světla a stíny v životě Baťova ředitele Ing. Františka Maloty*. Kniha Zlín, Zlín 2011, s. 30–31.

v zahraničí, především do mimoevropských zemí, a to i v případě, že se taková volná místa musela pro tyto zaměstnance vytvořit, případně svým zaměstnancům v jejich snaze dostat se do neohrožených zemí firma asistovala jiným způsobem.[16]

S rostoucím sebevědomím a sebejistotou začal Jan A. Baťa ve druhé polovině třicátých let cítit stále větší potřebu vyjadřovat své názory na politiku a hospodářství a ovlivňovat stav věcí v Československu. Psal novinové články,[17] dopisy politikům (mj. i Edvardu Benešovi) i knihy o tom, jak by měl být řízen československý stát, a to zejména po ekonomické stránce. Kritizoval zejména levicové prvky československého hospodářství, jako bylo vysoké zdanění, vysoké celní a dopravní tarify, devizová opatření a podobně, které podle něj nevytvářely dostatečně motivující podnikatelské prostředí, nebyly dobrým lékem na krizi a způsobovaly nezaměstnanost.[18] Tato Baťova angažovanost vycházela nepochybně z jeho dobré vůle změnit věci k lepšímu a z pocitu zodpovědnosti vůči budoucnosti českého státu a národa, nicméně praktickým výsledkem bylo spíše to, že si Jan A. Baťa mnohé lidi v politických kruzích znepřátelil. Zřejmě zejména prezident Beneš nelibě nesl Baťovy rady a návrhy a nechával je bez odezvy. Zde je pravděpodobně potřebné hledat počátek vzájemných antipatií těchto dvou mužů. Vztah Jana A. Bati a Edvarda Beneše musíme rozebrat trochu podrobněji, neboť se později, za druhé světové války a po jejím skončení, ukázal být poměrně důležitým faktorem.

Benešova nevraživost k Baťově kritice socialistické politiky a k radám, které se často snažil dávat politikům (včetně Beneše), se dá vystopovat ve druhé polovině třicátých let. Nicméně Baťa se ve svých článcích a projevech přímo o Edvardu Benešovi zmiňoval s respektem.[19] Podle toho, jak se o něm vyjadřuje ve své vzpomínkové knize Těžké časy, ho považoval za demokratického politika, který pokračuje v masarykovské prezidentské tradici.

Skutečný otřes ve vztazích těchto dvou ambiciózních mužů nastal v době mnichovské krize. Jan A. Baťa byl typickým nadšeným vlastencem prvorepublikového typu, rozhodným zastáncem obrany státu za každou cenu. Přijetí mnichovského

16 Problematika pomoci židovským zaměstnancům ze strany firmy Baťa v období před druhou světovou válkou není dosud zpracována. Přímé záznamy o této „záchranné operaci" si firma ze zřejmých důvodů nedělala. Potvrzují ji nicméně jak výpovědi zaznamenané v biografiích a vzpomínkových knihách bývalých zaměstnanců (Ferdinand Menčík, František Malota či Antonín Cekota), tak i výpovědi zachráněných židovských zaměstnanců, uložené například v archivu United States Holocaust Memorial Museum ve Washingtonu. Ve Státním okresním archivu ve Zlíně se nachází výpověď Jana Antonína Bati, učiněná před Nejvyšším soudem státu New York, ve které popisuje průběh a detaily záchranné akce na podporu desítek židovských spolupracovníků a jejich rodin. Viz MZA Brno, SOkA Zlín, f. Svit 1/2, Právní oddělení, inv. č. 183, Záznam výslechu Jana A. Bati před Nejvyšším soudem státu New York, ve věci soudního sporu mezi společností Kotva, s. r. o. a Anchor Mercantile Co, Inc., s. 7–11.

17 Pravidelně uveřejňovány byly jeho články zejména v časopise Zlín, vydávaným firmou Baťa.

18 BROŽ, Ivan: *Chlapi od Baťů*. Epocha, Praha 2002, s. 40–41, 54–58, 62.

19 Viz např.: BAŤA, Jan Antonín: *Připravujme rozvoj*. In: časopis (čas.) Zlín, 5. 1. 1938, roč. 7, č. 1, s. 1.

diktátu nemohl Edvardu Benešovi odpustit.[20] Nyní začal Beneše kritizovat veřejně. Například v několika článcích uveřejněných v časopise Zlín ho kritizuje jako nedostatečně vůdčí osobnost, která v době mnichovské krize nedokázala situaci ustát, a proto byl československý stát rozbit a národu nebylo umožněno se bránit, i když po tom toužil.[21] Došlo i k prudkým názorovým výměnám z očí do očí. Prezidenta Beneše se pravděpodobně dotkl také fakt, že po jeho abdikaci se rozšířily zvěsti o tom, že by Jan A. Baťa mohl kandidovat na prezidentský post. K takovému kroku byl Baťa vyzýván některými svými zaměstnanci, například vedoucím redaktorem časopisu Zlín Antonínem Cekotou, ale také někteří občané ho k tomuto kroku vyzývali v dopisech. Poslanec za Československou živnostensko-obchodnickou stranu středostavovskou František Ostrý ho přijel do Zlína přemlouvat, aby založil novou politickou stranu, kterou by vedl.[22] Jan A. Baťa prezidentskou kandidaturu, stejně jako vstup do politiky, po určitém váhání odmítl, ale Edvard Beneš se podle všeho i tak cítil dotčen.

Jan A.Baťa si ovšem neznepřátelil jen československé politické představitele, nýbrž i zahraniční. Po podepsání mnichovské dohody kritizoval zejména britské a francouzské politiky a diplomaty, a to jak veřejně,[23] tak z očí do očí. Dokonce v jednom rozhlasovém projevu zkraje roku 1939 oslovil britskou veřejnost, vyjádřil zklamání a rozčarování nad tím, jak Britové obětovali Československo a připomněl jim jejich dluh, který by měli českému národu nějakým způsobem splatit.[24] Jan A. Baťa byl velmi přímočarý a upřímný, při jednání s českými i zahraničními politiky a diplomaty vždy bez obalu vyjádřil svůj názor, čímž si mnoho lidí znepřátelil, a to zejména v citlivém předválečném a válečném období, což mělo později své důsledky.[25]

Jan A. Baťa však nezůstal jen u kritiky politiků a vlády, ale začal sám jednat. V rámci sbírky na obranu státu, kterou vyhlásil guvernér Národní banky československé Dr. Karel Engliš, daroval Jan A. Baťa spolu se svými zaměstnanci částku třicet milionů korun, což byla nejvyšší částka v republice.[26] V rámci akce Tisíc nových pilotů republice, která vznikla z potřeby vycvičit dostatek letců pro případ ohrožení republiky, Jan A. Baťa „přispěl" dvěma sty padesáti letci z řad svých spolupracovníků vycvičených ve Zlíně. Dále začal s intenzivním budováním továrny Fatra na protiplynové masky, jež se dříve musely dovážet ze zahraničí. Rovněž byl vytvořen v Norsku sklad pracovní obuvi, která měla být v případě potřeby k dispozici spojeneckým vojskům.[27]

20 BAŤA, Jan Antonín: *Těžké časy*. Nakladatelství Marek Belza, Krásná Lípa 2008, s. 114–115.

21 Viz např. články: BAŤA, Jan Antonín: *Rozhodující otázka*. In: čas. Zlín, 26. 10. 1938, roč. 7, č. 43, s. 1; týž: *Buďto anebo*. In: čas. Zlín, 2. 11. 1938, roč. 7, č. 44, s. 1.

22 POSPÍŠIL, Jaroslav – POSPÍŠILOVÁ, Hana: *Rub a líc baťovských sporů*. Kniha Zlín, Zlín 2012, s. 32.

23 Viz např.: BAŤA, Jan Antonín: *Po rozhodnutí*. In: Zlín – Pondělník zlínského kraje, 3. 10. 1938, roč. 8, č. 39, s. 1.

24 BROŽ, Ivan: *Chlapi od Baťů*, s. 65.

25 POSPÍŠIL, Jaroslav: *Světla a stíny v životě Baťova ředitele Ing. Františka Maloty*, s. 31.

26 BAŤA, Jan Antonín: *Těžké časy*, s. 93–95.

27 LEDNICKÝ, Václav: *Tomáš Baťa a jeho následovníci*. Slezská univerzita v Opavě, Karviná 2009, s. 90.

Svými veřejnými projevy a články v tisku se Jan A. Baťa snažil dodat českému národu sebevědomí a optimismus, přesvědčit jej, že má právo, možnosti i schopnosti se bránit případnému napadení.[28] Ve svém článku Baťa, český Žid, který napsal poté, co byl německým tiskem obviněn z toho, že je ve skutečnosti Žid, zesměšnil rasovou politiku a antisemitskou propagandu. Mimo jiné zde napsal, že si není jist, zda označení za Žida, byť je míněno jako urážka, není spíše komplimentem, a že i kdyby Židem byl, že by se za to nestyděl a cítil by se rovnocenný každému jinému člověku na světě.[29]

Na podzim roku 1938 byl Jan A. Baťa z nejasného důvodu zatčen gestapem. Ve vazbě strávil jeden den a noc, poté byl propuštěn díky vládní intervenci. Zřejmě i kvůli této své zkušenosti se rozhodl, že v případě obsazení Československa Němci odejde do emigrace.

V předvečer druhé světové války se však odehrála ještě jedna událost, která měla později – při odsouzení Jana A. Bati – význam, a tou byla Baťova návštěva u Hermanna Göringa. Tuto návštěvu obestírají nejasnosti, týkající se jak data, ve kterém se odehrála, tak důvodu, proč k ní došlo i toho, co se na ní řešilo. Podle vzpomínek Jana A. Bati se tato návštěva odehrála ještě před jeho zatčení gestapem, a první popud k ní dal obchodní atašé německého velvyslanectví v Praze.[30] Podle vzpomínek některých Baťových spolupracovníků, například Ferdinanda Menčíka, k ní došlo až po zatčení, a to na jaře roku 1939. Ferdinand Menčík uvádí, že návštěva u Göringa byla naopak důsledkem zatčení, neboť Jan A. Baťa musel při propuštění slíbit, že se s Göringem sejde.[31] Všechna svědectví a prameny se nicméně shodují, že Baťa tuto návštěvu odkládal, jak nejdéle mohl; údajně se k ní odhodlal, až když ho na obchodní cestě v Jugoslávii zastihl se zvacím dopisem kurýr vyslaný Göringem samotným. Další záhadou je to, o čem bylo na schůzce v Göringově reprezentačním sídle Karinhallu jednáno, neboť žádný záznam z rozhovoru nebyl dosud nalezen. Podle toho, co o tomto setkání ale Baťa vyprávěl svým spolupracovníkům a známým a co také sepsal ve svých vzpomínkách, se v první části rozhovoru snažil Jan A. Baťa projednat s Göringem problémy, které firmě způsobilo zabrání Sudet, a ve druhé části se snažil Göring Baťu přesvědčit, že Češi jsou nyní „na německém dvoře" a měli by se podle toho chovat, a že český a německý průmysl se mohou doplňovat a spolupracovat, s čímž Baťa vyjádřil nesouhlas.[32]

Podle Ferdinanda Menčíka byla právě nucená návštěva u Göringa poslední kapkou, která Jana A. Baťu přiměla plně se přiklonit k rozhodnutí emigrovat. V červnu 1939 pak skutečně odjel s rodinou a početnou výpravou svých spolupracovníků do Ameriky, pod záminkou návštěvy světové výstavy v New Yorku, kde se měl věnovat nově budované továrně Baťa v městečku Belcamp ve státě Maryland.

28 BAŤA, Jan Antonín: *Připravujme rozvoj*. In: čas. Zlín, 5. 1. 1938, roč. 7, č. 1, s. 1.
29 BAŤA, Jan Antonín: *Baťa, český Žid*. In: čas. Zlín, 10. 8. 1938, roč. 7, č. 32, s. 1.
30 BAŤA, Jan Antonín: *Těžké časy*, s. 157.
31 MENČÍK, Ferdinand: *Poskokem u Jana Bati*. Victoria Publishing, Praha 1993, s. 53–54.
32 BAŤA, Jan Antonín: *Těžké časy*, s. 144–146.

V Americe ale brzy nastaly problémy. Továrna v Belcampu přitahovala pozornost tamních odborů, které si stěžovaly, že firma zaměstnává ve velké míře pracovníky „dovezené" z Československa a neposkytuje tedy americkému obyvatelstvu práci v takovém množství, v jaké by mohla. Zalekli se rovněž američtí výrobci obuvi, kteří se obávali příchodu nové silné konkurence. Spolu s tiskem tak rozpoutali anti-baťovskou kampaň, při níž využívali toho, že je Jan A. Baťa občanem německého protektorátního území.

V době svého pobytu v USA na začátku války udělal Baťa další závažnou chybu. V předvolební kampani v roce 1939 a 1940 podporoval Rooseveltova protikandidáta v rámci demokratické strany Millarda Tydingse, přičemž proti F. D. Rooseveltovi navíc rozjel novinovou kampaň. Po Rooseveltově vítězství ve volbách v roce 1940 tak jeho administrativa začala dávat najevo nepřátelství jak vůči Janu A. Baťovi, tak vůči jeho podniku jako takovému.[33]

V březnu 1940 se Jan A. Baťa vydal do Brazílie, kde chtěl vybudovat tzv. surovinovou základnu pro koncern Baťa. V Brazílii měly vyrůst nejen továrny, ale také koželužny a další zařízení, které by celosvětově zásobovaly baťovské továrny surovinami. Proto zde Jan A. Baťa koupil akcie dvou společností, Viacao Sao Paulo Matto Grosso a Alto Paraná, které vlastnily rozsáhlé pozemky, a to od německých vlastníků, bratrů Enrique a Ricarda Slomanových.[34] Společnosti koupil za své pohledávky uložené v Německu. To u Spojenců vzbudilo podezření. Nejenže Baťa obchodoval s Němci (koupil společnosti od německých vlastníků, i když trvale žijících v Brazílii), ale Spojenci se navíc domnívali, že je možné, že přes brazilské baťovské filiálky proudí do Německa devizy.

V roce 1940 došlo rovněž k tomu, že se Němci při zabrání Norska zmocnili asi milionu párů pracovních bot, které zde před válkou nechal Jan A. Baťa uložit, aby se dostaly mimo dosah Němců. Po začátku války je chtěl prodat Spojencům, ale tak dlouho s britskou vládou vyjednával o ceně, až došlo k německé okupaci a boty si přivlastnili nacisté. „Dobrou cenu" od Britů Jan A. Baťa skutečně potřeboval, neboť po své emigraci ztratil faktický vliv na chod koncernu v Československu a v zahraničí dával všechny peníze do výstavby továren ve Spojených státech a v Brazílii. Nicméně britská vláda se domnívala, že přenechal sklad obuvi nacistům záměrně. V letech 1940 a 1941 byla pak firma Baťa a. s. i s Janem A. Baťou zapsána na tzv. černou listinu, nejprve britskou a poté americkou.[35] Na černých listinách se ocitaly firmy a osoby podezřelé z obchodní spolupráce s Německem.

K zapsání Jana Antonína Bati přispěly kromě zmíněných „obchodních" nedorozumění i dva další faktory. Prvním z nich byl fakt, že si svou přímočarou kritikou

33 BROŽ, Ivan: *Chlapi od Baťů*, s. 74–76.

34 MZA Brno, SOkA Zlín, f. Svit 1/2, Právní oddělení, inv. č. 181, Zpráva na výzvu ministerstva informací, s. 1–2.

35 Archiv bezpečnostních složek, (ABS), f. Vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při MV, sign. 301-33-2, The proclaimed list of certain blocked nationals.



Jan A. Baťa se svými spolupracovníky v Batatubě (Brazílie), 1945.

politických představitelů ve Velké Británii i v Americe znepřátelil část elit v obou těchto zemích. Velkou roli pak s největší pravděpodobností sehrály i konkurenční faktory (což u firem zapsaných na černé listině nebyl výjimečný případ).[36] Firma Baťa měla ostatně s tvrdým konkurenčním bojem ze strany zahraničních podnikatelských i vládních kruhů bohaté zkušenosti. Ve třicátých letech obstarával baťovský koncern téměř padesát procent veškeré světové produkce obuvi; ve vývozu kožené obuvi byl první na světě, na druhém místě pak ve vývozu obuvi gumové.[37] Po celá třicátá léta tak firma narážela (zejména v západní Evropě) na odpor jak místních výrobců obuvi, tak politiků, kteří se snažili proti pronikání baťovských výrobků na místní trhy podnikat nejrůznější protiakce. Zápis na černou listinu tak zřejmě byl alespoň zčásti pokračováním této hostility. Z dopisu, který Jan A. Baťa napsal v roce 1946 tehdejšímu ministru školství Jaroslavu Stránskému, vyplývá, že on sám právě konkurenční

36 V depeši zaslané československému velvyslanectví v Rio de Janeiru se Hubert Ripka zmiňuje, že zápisem na černou listinu vláda Spojených států *„sleduje svůj cíl očisty americké pevniny od cizího hospodářského podnikání"*. Viz Masarykův ústav a Archiv AV ČR (MÚA AV ČR), f. Edvarda Beneše 1945–1948, karton (kn.) 222, depeše zaslaná Hubertem Ripkou velvyslanectví v Rio de Janeiro 14. 11. 1943.

37 TOMAŠTÍK, Marek: *Firma Baťa a její místo v československém hospodářství ve 30. letech 20. století*. In: Jan Antonín Baťa – život a dílo, pokračovatel práce Tomáše Bati. Mezinárodní konference, sborník, s. 42.

boj považoval za pravý důvod zápisu na černou listinu. Následující úryvek z dopisu zároveň předznamenává události, ke kterým došlo po roce 1945:

„[…] Byl jsem už označován za Žida nacisty, když nás chtěli v Německu vyvlastniti. Ostouzeli mne ve Francii co Prušáka, když chtěli zavřít prodejny. V Anglii jsem byl nepřítelem Unií, až jsem uzavřel s nimi smlouvu. V Holandsku mne označili za komunistu, protože ti byli nenávidění u protestantů i katolíků. V Jugoslávii jsem byl Rakušákem, než národní sjezd potvrdil továrnu. V Americe mne denuncovali za Hitlerova ševce, ač věděli, že jsem byl zatčen před tím Gestapem. Chtěli mě podraziti nohy a uvaliti černou listinu. Proč to všecko? Což není jasné, že jim nevoněla naše soutěž? Důvod, proč mne prohlašují doma ministři za zrádce a kdovíco, může býti jenom v tom, že chtí touto ‚měnou', ostouzení, zaplatiti plody naší 50tileté práce."[38]

V roce 1941 opustil Jan Antonín Baťa s rodinou Spojené státy a usadil se v Brazílii, kde strávil nejen zbytek války, ale také zbytek svého života. S koncem druhé světové války a osvobozením Československa nepochybně doufal, že se bude moci do své rodné země a kraje vrátit. To se ale brzy ukázalo jako nesplnitelné přání.

Zrádcem národa

Již od samého osvobození byly patrné známky toho, že poválečné Československo bude státem jiného střihu, než byla demokratická první republika. Válka přinesla novou situaci ve středoevropském regionu a tíživé ekonomické podmínky, především ale fundamentálně změnila československou společnost. Šest let německé okupace, které znamenaly ponížení, nemožnost vzájemné důvěry a každodenní nutnost ohýbat hřbet, přinesly českému národu pokroucení smyslu pro spravedlnost, rozmělnění hodnot a ztrátu zdravého sebevědomí. Politická orientace obyvatelstva se posunula k radikální levici a autoritářství. Snad nejpatrnější tendencí se počínaje rokem 1945 však stává téměř absence právního státu.[39] Typickým příkladem posunu právního systému jsou Dekrety prezidenta republiky, zejména ty, které byly vydány v roce 1945.

Šlo o *„[…] dokumenty, kterými byla nahrazována zákonodárná moc, byly platné na úrovni zákona a měnily podobu státu […]. Svým obsahem i duchem se prezidentské dekrety vymykaly pojetí a chápání pojmu ‚právní stát', podobně jako zákonodárné akty*

38 MZA Brno, SOkA Zlín, f. Svit 1/2, Právní oddělení, inv. č. 181, dopis Jana A. Bati Jaroslavu Stránskému ze dne 19. 8. 1946, s. 2.

39 Právní stát je takový stát, který „stojí především na právní ochraně obyvatel, kdy jim zaručuje rovný přístup k vymahatelnosti práva, právo na spravedlivý proces, včetně možnosti odvolání k vyšší instanci, ochranu soukromí a nedotknutelnosti lidské integrity." V právním státě musí státní moc jednat v souladu s právním řádem, který by měl být jednoznačný, stabilní a neměnný. Samozřejmostí je rovnost před zákonem; zákony a jejich vymáhání se neřídí rasovými, etnickými ani třídními hledisky. Viz ŠETINA, Jiří – ŠTIKAR, Michal: *Znárodňování a konfiskace majetků v roce 1945. Přijímání speciální legislativy v rámci těchto procesů. Činnost Národního soudu v letech 1945–1946*. In: Jan Antonín Baťa – život a dílo, pokračovatel práce Tomáše Bati. Mezinárodní konference, sborník, s. 98.

nacistické. Z dnešního úhlu pohledu můžeme konstatovat, že připravovaly půdu pro nástup revoluční, rozuměj komunistické, legislativy."[40] K porušování právního státu docházelo po skončení druhé světové války po celé Evropě; nicméně v západní Evropě trval tento stav týdny, maximálně několik měsíců, zatímco v Československu měl trvat minimálně do roku 1947.

V roce 1945 byly vydány tzv. retribuční dekrety (tzv. velký a malý retribuční dekret), podle kterých měli být trestáni nacističtí zločinci a ti, kteří se provinili proti „národní cti". K tomu účelu byly pak zřízeny tzv. Mimořádné lidové soudy a tzv. Národní soud v Praze. Podle Mečislava Boráka znamenalo retribuční soudnictví důležitý krok na cestě komunistů k moci. Politický tlak byl často vyvíjen nejen na soudy, ale především na vyšetřující komise a bezpečnostní složky řízené komunisty.[41] Retribuční soudy nejenže často nepřistupovaly ke všem občanům stejně (nýbrž na základě národnostních a třídních hledisek), ale navíc je bylo v chaotické a výbušné poválečné atmosféře možno využít k nejrůznějším politickým, ekonomickým, či čistě osobním zájmům. To měl být od začátku případ Jana Antonína Bati.

Tažení proti Janu A. Baťovi i proti továrně Baťa začalo již v roce 1945. Společnost Baťa a. s. Zlín byla znárodněna zestátněním na základě Vyhlášky ministra průmyslu ze dne 27. prosince 1945, která vycházela z § 1 odst. 4 dekretu prezidenta republiky ze dne 24. října 1945, č. 100 Sb. o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků.[42] Již ze zápisu schůze vlády projednávající § 1 tohoto dekretu 25. září 1945 je patrné, že vláda měla v úmyslu nějakým způsobem využít obrovský Baťův koncern ve svůj prospěch. S návrhem zahrnout do dekretu i znárodnění podniků pro výrobu obuvi a koženého zboží s více než pěti sty zaměstnanci přichází náměstek Klement Gottwald. Debata, zda tento návrh přijmout či ne, se rovná debatě o výhodnosti znárodnění firmy Baťa. Různí ministři reprezentují různé názory, avšak úvaha se točí jen kolem toho, co by bylo výhodné pro československý stát.

O Janu A. Baťovi se již na této schůzi hovoří jako o kolaborantovi a zrádci, a ministr vnitra komunista Václav Nosek informuje ostatní přítomné o podrobnostech šetření, které v jeho úřadě ve věci Jana A. Bati již probíhá.[43] Na podzim stejného roku má při návštěvě Zlína ministr pošt František Hála, blízký spolupracovník prezidenta Beneše z exilu, projev, ve kterém označuje Baťu za kolaboranta, který odmítl podporovat československý zahraniční odboj, a tím zradil národ. Od té doby se rozjíždí protibaťovská kampaň. Již nyní je rozhodnuto, že Jan A. Baťa musí být odsouzen jako nacistický kolaborant – česká společnost si ho však z doby první republiky pamatuje

40 ŠETINA, Jiří – ŠTIKAR, Michal: *Znárodňování a konfiskace majetků v roce 1945,* s. 98–99.

41 BORÁK, Mečislav*: Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Tilia, Šenov u Ostravy 1998, s. 43, 59.

42 MZA Brno, SOkA Zlín, f. Svit 1/2, Právní oddělení, inv. č. 800, Úřední list Republiky Československé, díl normativní (nařizovací), ze dne 19. 1. 1946.

43 JECH, Karel – KAPLAN, Karel: *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty II.* Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v nakladatelství Doplněk, Brno 1995, s. 572–574.

jako vlastence a obránce republiky. Proto je třeba si ji pomocí mediální masáže a propagandistické literatury[44] naklonit na svou stranu. Proč ale musí být Jan A. Baťa odsouzen?

Důvody lze nalézt dva. První je ryze ekonomický. Dekrety prezidenta republiky stanovily, že za znárodněný majetek se majiteli musí vyplatit náhrada, vypočítaná podle hodnoty znárodněného majetku. V případě firmy Baťa by šlo o miliardové částky. Dekrety ale povolovaly i tzv. znárodnění bez náhrady, a to v případě, kdy majitel podniku kolaboroval s nacisty. Ustanovení doslova říká, že za znárodněný majetek se neposkytuje náhrada (mimo jiné) osobám, *„[…] které vyvíjely činnost směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské státní formě, bezpečnosti a obraně Československé republiky, které k takové činnosti podněcovaly nebo jiné osoby svésti hleděly, záměrně podporovaly jakýmkoli způsobem německé nebo maďarské okupanty, nebo které v době zvýšeného ohrožení republiky […] nadržovaly germanizaci nebo maďarizaci na území Československé republiky, nebo se chovaly nepřátelsky k Československé republice nebo k českému nebo slovenskému národu, jakož i osobám, které strpěly takovou činnost u osob spravujících jejich majetek nebo podnik.*“[45] Odsouzení Jana A. Bati bylo tedy jediným způsobem, jak se této zodpovědnosti za vyplácení náhrady vyhnout.

Druhý důvod odsouzení byl propagandistický.[46] Jan A. Baťa i jeho podnik byli symboly kapitalismu a hospodářského liberalismu. Baťovým odsouzením za kolaboraci tak mohl být odsouzen baťovský systém jako celek a navíc mohl být veřejnosti ukázán pravý obraz kapitalisty – zrádce lidu, který sympatizuje s nacismem a fašismem. Jak se domnívá Zdeněk Pokluda: komunisté v tehdejší vládě chtěli zdiskreditovat vše, co souviselo s baťovským systémem, neboť tak mohl být symbolicky odsouzen kapitalismus jako takový. A jelikož baťovským ředitelům, kteří zůstali ve Zlíně a vedli firmu v době protektorátu, se nepodařilo kolaboraci dokázat a oni mohli naopak předložit důkazy o své podpoře protinacistického odboje, Jan Antonín Baťa se stal přirozeným cílem.[47]

Vyšetřování případu Jana A. Bati se nejprve ujala Vyšetřovací komise Okresního národního výboru ve Zlíně, u které učinila na Jana A. Baťu oznámení národní správa firmy Baťa a. s. Zlín. Poté se ale vyšetřování ujalo ministerstvo vnitra, zvláště pak odbor pro politické zpravodajství.[48] V jeho čele stál v té době Bedřich Pokorný,

44 V roce 1946 například podruhé vyšel román Botostroj, ve kterém autor T. Svatopluk značně tendenčně a kriticky popisuje život a práci v Baťově továrně ve třicátých letech, přičemž majitel továrny je zde vylíčen jako krutý diktátor. Román je kritikou kapitalistického systému jako celku.

45 JECH, Karel – KAPLAN, Karel: *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty II,* s. 485–486.

46 Viz mimo jiné PERNES, Jiří: *Tomáš Baťa a jeho politické názory*. In: Tomáš Baťa – doba a společnost; sborník příspěvků ze stejnojmenné zlínské konference. Viribus Unitis, Brno 2007, s. 49.

47 POKLUDA, Zdeněk*: Sedm století zlínských dějin*, s. 115–116.

48 ABS, f. Vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při MV, sign. 301-33-2.

podezřelý ze spolupráce s gestapem a fanatický komunista, který přišel na ministerstvo vnitra v roce 1945 a z odboru pro politické zpravodajství vybudoval odbor sloužící zájmům KSČ, která v té době bojovala o moc.[49] Při trestním řízení a přípravě na proces pak s ministerstvem vnitra spolupracovala další ministerstva, například zahraničních věcí, dále nové vedení závodů Baťa[50] a také někteří bývalí zaměstnanci Jana A. Bati v Brazílii, kteří nyní pracovali pro znárodněný národní podnik Baťa ve Zlíně.[51] Důkazy proti Janu A. Baťovi a svědky ochotné proti němu svědčit pomáhal pro Bedřicha Pokorného vyhledávat sám národní správce a poté generální ředitel bývalých Baťových závodů JUDr. Ivan Holý, rovněž konfident gestapa a spolupracovník Sicherheitsdienstu (SD).

Z Baťových bývalých zaměstnanců, kteří nyní začali pracovat proti němu, můžeme zmínit Ing. Jiřího Udržala. Pracoval u Baťů od počátku třicátých let a v roce 1939 odešel s Janem A. Baťou do emigrace, za války se nicméně rozešli ve zlém. Hned po skončení války, v roce 1945, vypovídal Jiří Udržal proti Janu A. Baťovi na ministerstvu vnitra a poté se dal do služeb n. p. Baťa. Jakožto zákonný zástupce národního podniku byl spolu s několika dalšími plnomocníky vyslán do Brazílie, kde se snažil dosáhnout vydání Baťova majetku.[52] Ferdinand Menčík, který byl asistentem Jana A. Bati ve třicátých letech a na počátku války v exilu, a který se s Udržalem setkal v roce 1945, se zmiňuje o jeho touze po politické kariéře v novém Československu. O Udržalovi Menčík píše: *„Byl ochoten ‚být užitečný', takže si tu kariéru zajistil. To bylo z jeho řeči zřejmé. Později mě napadlo, jestli tou kupní cenou za jeho kariéru neměl být Jan Baťa. Rozhodně to, co Udržal svědčil, se neshoduje s tím, co jsem viděl v papírech Jana Bati a co mi vykládala jeho vdova.*"[53]

Již bylo zmíněno, že hlavní důvod, proč bylo nutné Jana A. Baťu odsoudit, spočíval v dosažení konfiskace jeho majetku. Komunistům však nestačil jen majetek v Československu, chtěli získat rovněž majetek v Brazílii. Na korespondenci, ve které se řeší konfiskace brazilského majetku, lze dobře ilustrovat, že pravým cílem Baťova odsouzení opravdu nebylo dosažení spravedlnosti, nýbrž touha po získání majetku, a že se nové

49 Bedřich Pokorný byl rovněž pověřen bojem proti národním socialistům. Později se chlubil, že přispěl přímo či nepřímo k odhalení desítek „nepřátel republiky", včetně Milady Horákové. Viz NAVARA, Luděk: *Z kolaborace usvědčuje kolaborant, aneb role Bedřicha Pokorného a soud nad J. A. Baťou*. In: Jan Antonín Baťa – život a dílo, pokračovatel práce Tomáše Bati. Mezinárodní konference, sborník, s. 87–88. Srov. také DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Bedřich Pokorný – vzestup a pád*. In: Sborník Archivu MV, Odbor archivní a spisové služby MV ČR, roč. 2, Praha 2004, s. 233–267.

50 V květnu 1945 byla na koncern Baťa a. s. Zlín uvalena národní správa.

51 Název „Baťa, národní podnik" podniku dlouho nezůstal. Vyhláškou ministra průmyslu byl v prosinci roku 1948 změněn na „Svit, národní podnik". Viz NA, f. Ministerstvo průmyslu 1945–1950 – nezpracovaná část, Vyhláška ministra průmyslu ze dne 24. 12. 1948 o změně znění firmy Baťa, národního podniku.

52 MZA Brno, SOkA Zlín, f. Svit 1/2, Právní oddělení, inv. č. 182, Právní soud II. instance veřejného hospodářství – První vyhláška, s. 1–2.

53 MENČÍK, Ferdinand: *Poskokem u Jana Bati*, s. 95–96.

vedení znárodněného podniku, politici i ministerští úředníci snažili vymyslet jakýkoli způsob, jakým tohoto cíle dosáhnout. V dopise, který zaslal Dr. Bohumil Kučera z právního oddělení n. p. Baťa odboru pro politické zpravodajství na ministerstvu vnitra 13. července 1946, se například píše: *„[…] V poslední době stává se pro národní podnik Baťa akutní otázka zabavení majetku Jana A. Bati, nalézajícího se v zahraničí, mimo území naší republiky. Poněvadž jest pochybno, zda event. rozsudku lidového, neb národního soudu, stejně jako dekretu o konfiskaci čís. 108/45*[54] *a dekretu o znárodnění čís. 100/45 Sb.*[55] *bude přiznáno mimo území republiky Československé vykonavatelnost, jest nutno, uvažovati o jiném řešení. Dle výsledku dosavadního šetření by bylo možno pokládati Jana A. Baťu za mezinárodního válečného zločince. Pokud je nám známo, obsahuje ustanovení o válečných zločincích tak zv. moskevská konvence ze dne 8. 8. 1945 […]. Konvence tato nebyla však dosud nikde publikována a není nám dosažitelná, ačkoliv při řešení konfiskace mohla by ustanovení této konvence býti pro nás rozhodující. Dovolujeme si proto zdvořile požádati, zda ministerstvo vnitra mělo by možnost text této konvence nám zapůjčiti.“*[56]

Ve zprávě pro JUDr. Ivana Holého ze září 1946 Kučera sděluje, že československý velvyslanec v Brazílii zaslal ministerstvu zahraničí telegram se zněním: *„Sdělte, zda československá vláda může mi zaslati potvrzení, že Jan A. Baťa jest kolaborantem ve smyslu příslušných zákonů. Toto prohlášení umožnilo by získání akcií,*[57] *event. získání brazilského státního občanství, o které se Jan Baťa uchází, by bylo tímto zamezeno.“*

Na poradě zástupců několika ministerstev, která byla poté svolána, vyjádřili zástupci ministerstva zahraničí názor, že *„[…] podobné prohlášení nemůže býti vydáno, dokud Jan A. Baťa nebude právoplatným rozsudkem odsouzen.“*

Dále ve zprávě ale Kučera upozorňuje, že *„[…] mínění, zastávané ministerstvem zahraničí není správné, neboť dle dekretu čís. 108/45 Sb. je možno rozhodovati o konfiskaci majetku osob, které se provinily spoluprací s Němci apod., bez ohledu na výsledky případného trestního řízení, případně i dříve, než trestní řízení je zavedeno. V důsledku toho bylo by v daném případě možno postupovati podle tohoto dekretu a konfiskační vyhlášku stanoviti, že J. A. Baťa jest osobou ve smyslu tohoto dekretu, která se provinila záměrným podporováním okupantů atd.“*[58]

---

54 Dekret prezidenta republiky ze dne 25. 10. 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, viz JECH, Karel – KAPLAN, Karel: *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty I.* Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v nakladatelství Doplněk, Brno 1995, s. 57.

55 Dekret prezidenta republiky ze dne 24. 10. 1945 o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků, viz JECH, Karel – KAPLAN, Karel: *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty I.*, s. 57.

56 ABS, f. Vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při MV, sign. 301-33-2, dopis Dr. Kučery odboru pro politické zpravodajství MV ze dne 13. 7. 1946, s. 1.

57 Československá vláda se snažila získat akcie společností Viacao Sao Paulo Matto Grosso a Alto Paraná, které Jan A. Baťa za války koupil, viz výše.

58 MZA Brno, SOkA Zlín, f. Svit 1/2, Právní oddělení, inv. č. 181, Cestovní zpráva Dr. B. Kučery, Praha 3. 9. a 4. 9. 1946, s. 1–2.

František Štěpánek, který byl rovněž národním podnikem Baťa vyslán do Jižní Ameriky vyjednávat o vydání akcií, ve své zprávě zmiňuje něco podobného: „*Vrátil jsem se znovu do Ria, abych uspíšil vydání akcií […] při rozhovoru s prokurátorem Min. de Fazenda, kde jsem celou záležitost od založení Zlína podrobně vylíčil, bylo mně naznačeno, že prohlášení československé vlády prostřednictvím našeho vyslance v Riu, že JAB je považován za kolaboranta, že jako takový bude souzen a pravděpodobně odsouzen, by rázem ukončilo celou záležitost v náš prospěch.*“[59]

Nakonec lze uvést citaci z dopisu Ing. Dr. J. Kubelíka generálovi justiční služby JUDr. Bohuslavu Ečerovi z května 1946: „*Prosíme Vás, abyste nám umožnil návštěvu a poskytl nám informace, zda spojenecké dohody umožňují žádati za vydání československého státního občana, jenž se v cizině, případně i na našem území za války provinil vůči svému státu a spojenecké věci, a zda by pro případ jeho odsouzení byl vydán jeho majetek v cizině našemu státu. Podrobnosti bychom Vám sdělili při osobní návštěvě, jelikož se jedná o věc velmi delikátní a přísně důvěrnou, která je neobyčejně důležitá pro náš znárodněný průmysl.*“[60]

Jan Antonín Baťa měl být souzen Národním soudem v Praze, který byl zřízen dne 19. června 1945 a fungoval do 4. května 1947. Před Národním soudem měli být souzeni především významní představitelé československého protektorátního režimu, například členové protektorátní vlády, zástupci aktivistických institucí či novináři. Fakt, že pro Národní soud platily předpisy obecného soudního řízení a obecná ustanovení trestního řádu a že se jeho činnost těšila zvýšenému zájmu veřejnosti i tisku, mohl zaručovat jeho větší spolehlivost, než jak tomu bylo u Mimořádných lidových soudů. Nicméně také Národní soud byl podřízen politickému tlaku a jeho fungování nebylo standardní.[61]

I když byl proces s Janem A. Baťou zamýšlen již od roku 1945, byl nakonec ušit poměrně horkou jehlou. Přestože například výslechy svědků probíhaly (i když nesystematicky a často spíše náhodně) již od konce války, ještě v roce 1946 se státní úředníci a zástupci znárodněného podniku zabývali spíše tím, jak bezplatně získat Baťův majetek, a vymýšlením konstrukcí obvinění proti němu. Konkrétní důkazní materiál

59 Tamtéž, inv. č. 182, Přehled činnosti p. F. Štěpánka ve věci JAB, s. 5.

60 Tamtéž, inv. č. 770, dopis J. Kubelíka Bohuslavu Ečerovi ze dne 6. května 1946.

61 Příkladem může být soudní proces se členy protektorátní vlády z jara roku 1946, který měl vyloženě politický charakter. Docházelo při něm k zásahům do nezávislosti soudců ze strany vlády, nedošlo k vyslechnutí důležitých svědků, sovětské orgány požadovaly na ministerstvu spravedlnosti udělení několika rozsudků smrti. Nepomohla ani „kontrola“ ze strany sdělovacích prostředků; svědkové obhajoby byli v tisku napadáni. Dalším příkladem politického vlivu na činnost Národního soudu může být případ dvou tehdejších poslanců, sociálního demokrata Evžena Erbana a komunisty Jindřicha Jungmana, kteří měli být souzeni jako protektorátní funkcionáři Národní odborové ústředny zaměstnanecké (NOÚZ). Oba byli ale vzati pod ochranná křídla komunistické strany a Národní soud je osvobodil s tím, že opozice vůči nacistům by přinesla ještě větší ztráty na životech. Viz BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948),* s. 59–69.

se snažili získat až na poslední chvíli, jen pár měsíců před koncem působnosti Národního soudu.

Žaloba byla vydána až 19. března 1947.[62] Jan Antonín Baťa měl být souzen podle dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech z 19. června 1945.[63] Byl obviněn z toho, že „*v době zvýšeného ohrožení republiky*", od podzimu 1939 do roku 1942, v cizině opatřoval nepříteli prospěch, a od roku 1938 do roku 1944 podporoval fašistické a nacistické hnutí, a to navíc jako významná osoba hospodářského života, která měla být ostatním občanům „*vlasteneckým vzorem*". Tím měl spáchat zločin proti státu podle § 1 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. spáchaný zločinem vojenské zrady podle § 6 zákona č. 50/1923 Sb.[64] a zločin proti státu podle § 3/1 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.[65]

V obžalobě bylo zahrnuto vše, co mohlo být jen trochu využito k vytvoření obvinění z kolaborace a co mohlo, při správném zveličení a překroucení faktů, ukázat obrázek Jana A. Bati jako kolaboranta.

Nejprve se v obžalobě hovoří o okouzlení fašismem a nacismem, jemuž Jan A. Baťa podlehl na svých cestách po Itálii a Japonsku a které se po návratu z těchto cest projevovalo především v jeho článcích publikovaných v časopise Zlín a některých dalších periodikách, vycházejících ve Zlíně v letech 1938 a 1939. Jan A. Baťa se skutečně

62 MZA Brno, SOkA Zlín, f. Svit 1/2, Právní oddělení, inv. č. 1000, Obžalovací spis.

63 JECH, Karel – KAPLAN, Karel: *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty I.*, s. 53.

64 Znění **§ 1 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.**: „*Kdo se v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18) dopustil na území republiky nebo mimo ně některého z těchto zločinů podle zákona na ochranu republiky ze dne 19. března 1923, č. 50 Sb.: úkladů o republiku (§ 1), trestá se smrtí; kdo se dopustil přípravy úkladů (§ 2), ohrožení bezpečnosti republiky (§ 3), prorady (§ 4, č. 1), zrady státního tajemství (§ 5, č. 1),* ***vojenské zrady (§ 6, č. 1, 2 a 3)*** *a násilí proti ústavním činitelům (§ 10, č. 1), trestá se těžkým žalářem od dvaceti let až na doživotí a za okolností zvláště přitěžujících smrtí.*" Viz 16/1945 Sb. Dekret prezidenta republiky ze dne 19. 6. 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna [citováno 11. 10. 2013]. Dostupné: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/161945.html>.

65 Znění **§ 3/1 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.**: „*Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18) propagoval nebo podporoval fašistické nebo nacistické hnutí, nebo kdo v oné době tiskem, rozhlasem, filmem nebo divadlem, nebo na veřejném shromáždění schvaloval nebo obhajoval nepřátelskou vládu na území republiky nebo jednotlivé nezákonné činy okupačních velitelství a úřadů a orgánů jim podřízených, trestá se, nedopustil-li se činu přísněji trestného, za zločin těžkým žalářem od pěti do dvaceti let, spáchal-li však takový zločin v úmyslu, aby rozvrátil mravní, národní nebo státní vědomí československého lidu, zejména československé mládeže, trestá se těžkým žalářem od deseti do dvaceti let, a za okolností zvláště přitěžujících těžkým žalářem od dvaceti let až na doživotí, nebo smrtí.*" Viz 16/1945 Sb. Dekret prezidenta republiky ze dne 19. 6. 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna [citováno 11. 10. 2013]. Dostupné <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/161945.html>

v některých svých článcích, zveřejňovaných zejména ve zlínském tisku, vyjadřoval pochvalně o některých italských, německých a japonských reáliích a o životě v těchto společnostech (jako například o německé ukázněnosti či pracovních schopnostech a o japonské píli a pracovitosti), ale v žádném z článků nehodnotí kladně režimy, které v té době v těchto zemích panovaly. Naopak, na mnohých místech v těchto článcích kritizuje rasismus, nacionalismus i německou rozpínavost. V článku s názvem Osidlovat z dubna 1938 například píše: „*Jakýpak je to pojem ‚národní cti', který způsobí, že musím pro tuto čest zabíjet jiné muže a snad ženy a děti? […] Nacionalismus je méně než lidství. Rasismus není ještě lidství.*"[66]

Skutečná spolupráce s nacistickým Německem ale podle obžaloby začíná Baťovou schůzkou s Göringem, která byla rozebrána výše. Z jediné schůzky s Göringem se v jazyce obžaloby staly „*styky*", na kterých si Jan A. Baťa „*zakládal*". Na schůzce byla podle obžaloby domluvena obchodní spolupráce firmy Baťa s Německem, například předání skladu obuvi v Norsku, a především také plán na přestěhování československého národa do Patagonie, který tvořil další bod obžaloby.

Podle obžaloby přišel Jan A. Baťa s plánem přestěhovat celý československý národ do Jižní Ameriky, konkrétně do Patagonie, aby tak vytvořil více prostoru pro německou Říši, na čemž se poté domluvil s Göringem. V této souvislosti byl využit již zmíněný Baťův článek s názvem Osidlovat. Zde se jeho autor zamýšlí nad malichernými rozbroji mezi evropskými národy a hypoteticky uvažuje nad možným řešením, kterým by bylo přestěhování části populace z přelidněné Evropy do rozsáhlého a nevyužitého prostoru v některých jiných oblastech, například v Jižní Americe, na Sibiři, Austrálii či Kanadě, což by bylo lepším řešením, nežli vést nesmyslné války. Není vůbec uvedeno, který z národů by se měl stěhovat, naopak Baťa prstem ukazuje na Německo, které se nechalo strhnout nacionalismem a chce zabírat cizí území, a je tudíž vinno rozhádanou situací v Evropě.[67] S tvrzením, že Jan A. Baťa vypracoval během druhé světové války v Brazílii podrobný plán na přestěhování českého a slovenského národa do Patagonie, přišel již zmíněný Jiří Udržal.[68] Tento podrobně vypracovaný plán Udržal údajně viděl na začátku čtyřicátých let u Jana A. Bati, u kterého byl tehdy v Brazílii zaměstnán, a pořídil si jeho kopii.[69] Tato kopie, o jejíž autentičnosti neexistují dosud důkazy, figurovala u soudu s Janem A. Baťou jako důkazní materiál a nyní je uložena ve Státním okresním archivu ve Zlíně.[70]

Jan A. Baťa byl dále obviněn, že se odmítavě stavěl k československému odboji, varoval své zaměstnance v zahraničí před jakoukoli činností ve prospěch zahraničního

66 BAŤA, Jan Antonín: *Osidlovat.* In: Zlín – Pondělník zlínského kraje, 4. 4. 1938, roč. 8, č. 14, s. 1.

67 Tamtéž.

68 ABS, f. Vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při MV, sign. 301-33-3, Protokol s Jiřím Udržalem sepsaný 8. 5. 1946, s. 1.

69 Jde o pár stránek textu psaného na psacím stroji, s několika málo ručně vepsanými poznámkami.

70 MZA Brno, SOkA Zlín, f. Svit 1/2, Právní oddělení, inv. č. 775, tzv. Opisy; dále inv. j. 182, článek *Král obuvi*.

odboje a před vstupem do československých jednotek spojeneckých armád, a sám odpíral jakoukoli podporu, hmotnou i morální, československému zahraničnímu odboji.[71]

Fakt, že Jan A. Baťa neudělal žádné veřejné prohlášení, ve kterém by vyjádřil podporu Spojencům a exilové vládě v Londýně a odsoudil nacismus, mu vyčítali již v průběhu války jak exiloví politici, tak mnozí jeho zaměstnanci.[72] Zástupci exilové vlády, mimo jiné i Jan Masaryk,[73] i někteří zaměstnanci podniku, ho zejména na začátku čtyřicátých let žádali o veřejné a oficiální vyjádření podpory exilové vládě a československému odboji.[74] S tím však Jan A. Baťa váhal. Ještě před odjezdem z Československa se totiž domluvil se svými nejbližšími spolupracovníky z firmy, že bude nejlepší, když se během války nebude nijak vyjadřovat k politické situaci a nebude veřejně vystupovat proti Německu, protože by na to doplatili jeho přátelé a rodina v Československu, a s největší pravděpodobností také zlínské závody, na které by v případě, kdy by Baťa veřejně podnikal nějaké protiněmecké akce, mohla být uvalena německá správa.[75] Zdeněk Pokluda se domnívá, že na Baťovu váhavost vyjádřit svůj jednoznačný postoj mělo vliv i jeho zatčení gestapem, které v něm „zahnízdilo" obavy z budoucnosti, ovlivňující později jeho jednání.[76]

Co se týče finanční podpory odboje, pak ze stejného důvodu, z jakého nechtěl veřejně podpořit československou vládu, nechtěl Jan A. Baťa veřejně podporovat ani odboj. Existují doklady, zejména v rodinném archivu Baťových potomků v Brazílii, že Jan A. Baťa podporoval odboj i exilovou vládu v Londýně tajně, například pod pseudonymy Jan Kaplan, Jan Neznámý a podobně.[77] V dopise ministru Františku Hálovi v dubnu 1946 Baťa píše, že zahraniční podniky v mnoha zemích financovaly odboj a *„válečné úsilí spojenců"* na jeho příkaz.[78]

---

71 Tamtéž, inv. č. 1000, Obžalovací spis, s. 6–7.

72 Kvůli váhavému a navenek nejasnému postoji k „československé věci" během války, slábla autorita Jana A. Bati v rámci firmy. Roli „šéfa" postupně přebíral Tomáš Baťa junior, syn zakladatele Tomáše Bati, který během války řídil továrnu v Kanadě. Baťovské podniky ve světě pak, stejně jako čeští i zahraniční političtí představitelé, stále častěji jednaly raději s ním nežli s Janem A. Baťou. Po skončení války se Tomáš Baťa jr. prakticky ujal vedení podniku a stal se mužem číslo jedna. Viz POKLUDA, Zdeněk: *Baťovi muži*, s. 44.

73 Např. MÚA AV ČR, f. Edvarda Beneše 1945–1948, kn. 222, depeše odeslaná Janem Masarykem na československé velvyslanectví ve Washingtonu, určená Janu A. Baťovi v roce 1941.

74 POKLUDA, Zdeněk: *Baťovi muži*, s. 44.

75 BROŽ, Ivan: *Chlapi od Baťů*, s. 70–71. Dále také MZA Brno, SOkA Zlín, f. Svit 1/2, Právní oddělení, inv. j. 772, Dopis ministru Františku Hálovi ze dne 23. 4. 1946, s. 1.

76 POKLUDA, Zdeněk*: Sedm století zlínských dějin*, s. 104.

77 KUSLOVÁ, Hana: *Představení osobnosti J. A. Bati*. In: Jan Antonín Baťa – život a dílo, pokračovatel práce Tomáše Bati. Mezinárodní konference, sborník, s. 7–8; dále LEDNICKÝ, Václav: *Tomáš Baťa a jeho následovníci*, s. 90–91.

78 MZA Brno, SOkA Zlín, f. Svit 1/2, Právní oddělení, inv. j. 772, dopis Jana A. Bati ministru Františku Hálovi ze dne 23. 4. 1946, s. 2.

Pokud jde o obvinění, že Baťa zrazoval své zaměstnance od vstupu do spojeneckých armád, od tohoto bylo nakonec upuštěno pro nedostatek důkazů. Neboť, jak se píše v rozsudku, soud měl k dispozici pouze dvě indicie podporující toto obvinění. Bylo to za prvé tvrzení dvou svědků, kteří byli o této záležitosti informováni jen z doslechu a neuvedli žádné konkrétní případy. Další byla zpráva československého velvyslanectví v Brazílii z prosince 1942 reagující na stížnost zaměstnance Rudolfa Paráka, že jemu a dalším zaměstnancům Jan A. Baťa zakazuje vstup do vojska.[79] Jelikož však jiný svědek z řad zaměstnanců vypověděl, že to byl vedoucí, a nikoli Jan A. Baťa, který zaměstnance od vstupu do vojska zrazoval, soud nemohl vyloučit, že československé velvyslanectví zaměnilo ve své zprávě osobu vedoucího s Janem Baťou.[80]

Nakonec obžaloba využila Baťova zápisu na černou listinu a všechna obvinění o hospodářské spolupráci s Německem, která proti němu byla během války vznesena Spojenci.

Před popisem samotného soudního řízení, je třeba se zmínit o roli prezidenta Edvarda Beneše v Baťově odsouzení. Antonín Cekota, ve třicátých letech vedoucí baťovského vydavatelství Tisk a spolupracovník Jana A. Bati, který ve druhé polovině 20. století psal v exilu publikace o historii firmy Baťa, se domnívá, že prezident Beneš se od konce třicátých let nikdy nezbavil podezření, že Jan A. Baťa mu bude po válce politickým sokem.[81] Zřejmě z tohoto důvodu vyplývalo Benešovo tažení proti Baťovi, počínaje válečným obdobím, kdy Jan A. Baťa opakovaně žádal exilovou vládu o pomoc při výmazu z britské a americké černé listiny, na což nereagovala londýnská vláda během války, a po jejím skončení pak nová československá vláda tento výmaz záměrně blokovala.[82] Po válce, když byl Baťa obviněn, že nepodporoval odboj ani exilovou vládu v Londýně, se Edvard Beneš, který o tajné Baťově finanční podpoře věděl, nesnažil toto obvinění vyvrátit.[83] Jiřina Dvořáková ve své studii cituje prohlášení učiněné v dopise Bedřichem Pokorným, zmíněným přednostou odboru pro politické zpravodajství na MV, ve kterém uvádí, že dosáhl souhlasu prezidenta Beneše ke stíhání a odsouzení J. A. Bati: „*Dosáhl jsem souhlasu býv. pres. Beneše ke stíhání a odsouzení A. Bati jako válečného zločince a prohlášení všeho majetku fy Baťa za propadlý majetek ve prospěch státu.*“[84] Problematika vlivu Edvarda Beneše na Baťovo obvinění a stíhání by si však zasloužila podrobnější prostudování, neboť dosud nebyla systematicky zmapována.[85]

79 ABS, f. Vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při MV, sign. 301-33-3, Zpráva velvyslanectví Československé republiky Ministerstvu zahraničních věcí v Londýně ze dne 18. 12. 1942.

80 MZA Brno, SOkA Zlín, f. Svit 1/2, Právní oddělení, inv. j. 181, Rozsudek ze dne 2. 5. 1947, s. 5.

81 CEKOTA, Anthony: *The stormy years of extraordinary enterprise: Bata 1932–1945*. New Jersey: Universum Sokol Publications, 1985, s. 44, 145, 159.

82 Např. ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti, sign. 305-506-6, Záznam k čj. VII-C-6151/81-9/10-47, s. 1–2.

83 Např. BROŽ, Ivan: *Chlapi od Baťů*, s. 81.

84 DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Bedřich Pokorný – vzestup a pád*, s. 263.

85 Ve fondu Edvarda Beneše v archivu Masarykova ústavu AV ČR se o Benešově vztahu k Janu A. Baťovi mnoho nedozvíme. Nacházíme pouze zmínky o rezervovaném vztahu prezidenta vůči

Vraťme se ale k přípravám na samotný soudní proces. Jan A. Baťa se chtěl soudu zúčastnit, avšak v podstatě mu to nebylo umožněno. Jeho žádost o prodloužení cestovního pasu, který byl vydán za protektorátu, byla zamítnuta s tím, že je možné vystavit mu pas pouze k návratu do Československa, protože na zpáteční cestu už ho nebude potřebovat.[86] I když Baťa Národnímu soudu několikrát oznámil svou brazilskou adresu, nebylo mu doručeno předvolání a později ani obžalovací spis, aby mohl na obvinění reagovat při vypracování obhajoby. Ještě v roce 1946 mu byla bývalým ministrem spravedlnosti a tehdejším náměstkem předsedy vlády Jaroslavem Stránským v dopisech popřena existence jakéhokoli trestního stíhání a přípravy soudního procesu proti jeho osobě.[87]

Předsedou soudu byl původně určen soudce Nejvyššího soudu JUDr. Ladislav Beran; ten se však předsednictví vzdal v souvislosti s nezákonnými postupy, ke kterým docházelo již při přípravě procesu, a proto byl novým předsedou jmenován vojenský soudce, generál JUDr. Jaroslav Šrámek, člen komunistické strany. „*Šestičlenný senát měl být složen podle politického klíče dle volebních výsledků: po dvou komunistech a národních socialistech a po jednom sociálním demokratu a lidovci.*“[88] Jeden z národních socialistů se ale na poslední chvíli omluvil a místo něj zasedl v senátní porotě další člen komunistické strany.[89]

Soudní proces bez přítomnosti Jana Antonína Bati byl zahájen 28. dubna 1947, tedy jen pár dní před koncem zákonné působnosti Národního soudu, a jeho průběh byl od počátku nestandardní. Obhájci Jana A. Bati – JUDr. Evžen Šaller a JUDr. Alois Pražák – si několikrát během soudního procesu stěžovali na nezákonnost postupu soudu a nekompetenci tribunálu. Obhajoba poukázala na to, že obžalovaný nemůže být souzen v nepřítomnosti, pokud je soudu známo, kde se nachází. Další námitka směřovala na nedoručení obžalovacího spisu obžalovanému. Obě tyto námitky byly soudem zamítnuty. Dále nebylo obhajobě dovoleno předvolat svědky, které žádala.

Baťovi a o faktu, že Beneš odmítal během válečných let jakoukoli pomoc či intervenci ve prospěch Bati, dokud tento nevydá veřejné prohlášení o podpoře exilové vlády a československé věci. Viz MÚA AV ČR, f. Edvarda Beneše 1945–1948, kn. 222, depeše zaslaná Hubertem Ripkou na velvyslanectví ve Washingtonu a Rio de Janeiru dne 27. 5. 1942.

86 ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti, sign. 305-504-7, Záznam k čj. VII-C-6554/255-20/12-46; dále MZA Brno, SOkA Zlín, f. Svit 1/2, Právní oddělení, inv. j. 772, dopis Jana A. Bati příbuzné ze dne 5. 3. 1947, s. 1.

87 MZA Brno, SOkA Zlín, f. Svit 1/2, Právní oddělení, inv. j. 182, Skandální proces Baťa (výběr článků v brazilském tisku týkající se procesu, včetně uveřejněných rozhovorů a dopisů Jana A. Bati) – vysvětlující dopis Jana A. Bati k procesu ze dne 14. 5. 1947 a záznam rozhovoru s Janem A. Baťou, s. 2–4.

88 BAŤOVÁ DE OLIVEIRA, Edita: *Dovětek: sága o životě a smrti Jana Bati a jeho bratra Tomáše.* Nakladatelství Marek Belza, Krásná Lípa 2005, s. 83–84.

89 MZA Brno, SOkA Zlín, f. Svit 1/2, Právní oddělení, inv. j. 182, Skandální proces Baťa – telegram Jana A. Bati Národnímu soudu ze dne 19. 4. 1947, s. 3, 5, tzv. Zpráva vypracovaná z telegramů agencií Transe Presse Reuter a Limited Press.

Prakticky všechny pokusy obhajoby byly soudem ignorovány. Například žádost obhájců o provedení grafologického posudku ručně psaných poznámek na kopii plánu přestěhování českého národa do Patagonie byla jedním ze svědků obžaloby označena za dětinskost a soudem zamítnuta.[90] JUDr. Šaller i JUDr. Pražák nakonec na protest proti nezákonnému postupu soudu odstoupili, a tak byl soudem určen jako obhájce JUDr. Miroslav Pokorný, kterému soud – jako obhájci ex offo – nedovolil od obhajoby odstoupit, i když JUDr. Pokorný tento pokus učinil.

Soudní tribunál nakonec po několika dnech dospěl k požadovanému závěru a Jan Antonín Baťa (v té době již brazilský občan) byl dne 2. května 1947 uznán vinným, že *„[…] jako československý občan v době od poloviny r. 1939, tedy v době zvýšeného ohrožení republiky, v zahraničí vědomě poškozoval zájmy republiky Československé tím, že odmítl připojiti se otevřeně k čs. hnutí odbojovému, bránil v tom i svým zaměstnancům, a jednal tak, že i se svými závody přišel na černé listiny anglickou a americkou, čímž spáchal zločin proti státu podle § 4*[91] *retr. dekretu.“*[92]

Částečně pro nedostatek důkazů, částečně pro nedostatek skutkové podstaty byl pak Jan Antonín Baťa zproštěn obžaloby co se týče obvinění, že opatřoval nepříteli prospěch dodávkami zboží, že zrazoval své zaměstnance od vstupu do vojska a podporoval nacistické hnutí tím, že po dohodě s Göringem připravoval plán na přestěhování českého národa do Patagonie.[93] Jan A. Baťa tak byl nakonec odsouzen podle jiného paragrafu tzv. velkého retribučního dekretu, než paragrafů, podle kterých byl obžalován. A naopak v paragrafech, za které byl obžalován, byl obžaloby zproštěn.

Pokud se na znění rozsudku zaměříme pozorněji, všimneme si v textu několika „zajímavostí“. Zaprvé slova *„otevřeně“* v té části rozsudku, která uvádí, že Jan A. Baťa *„[…] vědomě poškozoval zájmy republiky Československé tím, že odmítl připojiti se otevřeně k čs. hnutí odbojovému.“* Tato formulace by svědčila o tom, že si chtěl soudní tribunál pojistit „zadní vrátka“ pro případ, že by Baťova podpora odboje a exilové vlády vyšla najevo, případně si soud existencí těchto Baťových aktivit přinejmenším nebyl jist. Ve zdůvodnění rozsudku se proto dále píše, že *„[…] i kdyby bylo pravdivé tvrzení*

90 MZA Brno, SOkA Zlín, f. Svit 1/2, Právní oddělení, inv. j. 182, Skandální proces Baťa – záznam ze soudního procesu uveřejněný v brazilském tisku; např. článek *Pokračuje proces proti Baťovi*, uveřejněný 30. 4. 1947 v Correo de Manha.

91 Jde o § 4 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. v následujícím znění: *„Československý občan, který v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18) v zahraničí rozvracel hnutí, směřující k osvobození republiky Československé v její předmnichovské ústavě a jednotnosti, anebo jinak vědomě poškozoval zájmy republiky Československé, zejména kdo ohrožoval bezpečnost občanů, pracujících pro osvobození republiky doma, trestá se, nedopustil-li se zločinu přísněji trestného, těžkým žalářem od pěti do dvaceti let.“* Viz 16/1945 Sb. Dekret prezidenta republiky ze dne 19. 6. 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna [citováno 11. 10. 2013]. Dostupné: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/161945.html>

92 MZA Brno, SOkA Zlín, f. Svit 1/2, Právní oddělení, inv. j. 181, Rozsudek ze dne 2. 5. 1947, s. 1.

93 Tamtéž, s. 2.

obžalovaného o potajmé finanční podpoře čs. věci, nezbavovalo by ani to obžalovaného viny, protože zajisté záleželo především na tom, aby tak význačná a známá osobnost, jako byl obžalovaný, stála veřejně podle své povinnosti za čs. věcí a nebylo možné zbaviti se této povinnosti sebevětší finanční podporou."[94]

Dále je pozoruhodné, že Jan A. Baťa byl odsouzen za to, že jednal tak, že byl zapsán na černé listiny. Na druhé straně byl ale zproštěn obžaloby v bodě, že umožňoval nepříteli hospodářský prospěch, když přitom obvinění týkající se tohoto bodu, vznesená obžalobou, se shodovala se zdůvodněními zápisu na černé listiny.

Jan Antonín Baťa byl Národním soudem odsouzen k těžkému žaláři v trvání patnácti let (z toho prvních deset let k práci ve zvláštních nucených pracovních oddílech), zostřenému každoročně na výroční den okupace Československa 15. března „temnou komůrkou", a konečně také k propadnutí celého jeho jmění ve prospěch státu.[95]



Jan A. Baťa na portrétní fotografii z roku 1938. Zdroj foto: kniha J. A. Bati Uloupené dílo, nakl. Marek Belza, Krásná Lípa 2012.

Cíle soudního procesu tak bylo dosaženo. Majetek Jana Antonína Bati byl zkonfiskován, a jelikož byl odsouzen podle tzv. velkého retribučního dekretu, nemusel stát vyplácet náhradu za jeho znárodněný podnik. Prostřednictvím lží, překrucováním faktů a použitím nezákonných postupů tak československý stát dosáhl toho, co si předsevzal. Tak, jako ještě tolikrát v letech, která měla přijít.

Závěrem uveďme citaci z dopisu Jana A. Bati ministru Františku Hálovi:

„*Vydal jste tam křivé svědectví proti mně… Za tyto hříchy Vás potrestá Pán Bůh. Možná, že se vysmějete, protože na trest Boží nevěříte. Já věřím. Snad Vám politická činnost vzala svědomí, jež jako kněz máte buditi. Avšak zbylo-li Vám jaké, přeji Vám, abyste nezapomněl na tu křivdu, až se bude plnit zákon spravedlnosti Boží, který – já Monsignore jsem o tom hluboce přesvědčen – Vás na místě mocného ministra republiky dostihne a postihne. Jan Baťa*"

94 Tamtéž, s. 4.
95 Tamtéž, s. 1.

…hájí se tím, že neměl instrukce, jak má provádět výslech…[1]

Theodor Bělecký – jeden z vyšetřovatelů Státní bezpečnosti 50. let

Markéta Bártová

Fakta o tom, že příslušníci bývalé Státní bezpečnosti (StB) používali během výslechů metody brutálního psychického a fyzického mučení, jsou dnes i díky četným svědectvím pamětníků poměrně známa. Co však zůstává doposud vesměs skryto, jsou podrobnější informace o lidech, kteří se jako příslušníci bezpečnostního aparátu těchto násilností dopouštěli. Až na několik výjimek příliš neznáme jejich jména a životní osudy,[2] dosud nebyl sestaven úplný přehled osob, které byly v řadách StB v letech 1948–1956, tedy v době masových „nezákonností", zaměstnány. Je na místě položit si otázku, kdo vlastně byli tito lidé, z jakých poměrů pocházeli a jaký byl jejich „osobní příspěvek" k dějinám StB.

Předkládaný text si tak klade za cíl „představit" život a kariéru vyšetřovatele StB Theodora Běleckého[3] alias „Dr. Dorka", který od listopadu 1948 do srpna 1949 působil v Praze. Pokud je to z hlediska archivních pramenů možné, studie stručně mapuje případy, jejichž vyšetřování přímo vedl či se na nich nějakou měrou podílel. Pozornost je věnována i jednotlivým osobám, které byly ať už za domnělou či skutečnou činnost proti komunistickému režimu zatčeny a které musely čelit z jeho strany surovému násilí.

1 Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), fond (dále jen f.) Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Rozsudek, 8. 6. 1950, s. 4.

2 K tomuto srov. DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek*. Sešity ÚDV č. 16. ÚDV, Praha 2007. Pro poznání hlavních představitelů StB (z let 1948 až 1989) byla velmi přínosná výstava *Tváře moci* (2008–2009). Dostupné on-line, http://www.ustrcr.cz/data/pdf/vystavy/tvare-moci-brno/vystavni-panely.pdf, http://www.ustrcr.cz/data/pdf/vystavy/tvare-moci-praha/vystavni-panely.pdf (podle stavu ke dni 17. 9. 2013). Dále také článek BLAŽEK, Petr – BÁRTA, Milan – KALOUS, Jan – SVOBODA, Libor – ŽÁČEK, Pavel: *Tváře vyšetřovatelů Státní bezpečnosti.* In: Paměť a dějiny 4/2012, s. 66–75. Dostupné on-line, http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1204/066-075.pdf (podle stavu ke dni 17. 9. 2013).

3 Osobě Theodora Běleckého nebyla dosud věnována hlubší pozornost. V literatuře související s činností StB lze nalézt pouze několik stručných informací, několikrát je jeho jméno zmíněno v různých článcích a vzpomínkách pamětníků. Veškeré relevantní zmínky jsou v předkládaném příspěvku zahrnuty.

Theodor[4] Bělecký se narodil jako nemanželský syn 1. července 1916 v obci Ervěnice v bývalém okrese Chomutov.[5] Jeho matka Josefa (roz. Pažáková)[6] se později vdala za horníka Josefa Běleckého, který vzal tehdy pětiletého Theodora za vlastního. Manželé Bělečtí měli poté ještě další tři syny, on sám si však s otčímem ani bratry nerozuměl. Jak vyplývá z jeho pozdější výpovědi, byl víceméně vychováván babičkou, u které trávil hodně času[7]: „*[…] po adoptování jsem prožil dosti ústrků v rodině a hlavně od mladších bratrů, takže jsem vyrůstal po většině u babičky a byl jsem odkázán sám na sebe. Proto jsem se snažil, abych se osamostatnil, založil si svoji rodinu a nebyl odkázán na milost svého nevlastního otce a sourozenců.* “[8] Od svých devatenácti let nebydlel doma a později se s rodiči ani bratry „*z osobních důvodů* a *pro chladný rodinný vztah*“ vůbec nestýkal.[9]



Theodor Bělecký, nedat.
ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776.

V Ervěnicích absolvoval pět tříd obecné školy a čtyři třídy měšťanky, poté měl ještě navštěvovat dvouletý kurz „*odborné školy obchodní pokračovací*“. Ovládal „*perfektně slovem a písmem*“ německý jazyk.[10] Od roku 1932 nastoupil jako prodavač

4 V archivních dokumentech někdy také jako Teodor. Srov. ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776.

5 Ervěnice (něm. Seestadtl) je název zaniklé obce v okrese Most v Ústeckém kraji. Ervěnice zanikly v letech 1959–1960 při rozšiřování důlní těžby. V roce 1960 přešlo katastrální území z okresu Chomutov do okresu Most. http://cs.wikipedia.org/wiki/Erv%C4%9Bnice (podle stavu ke dni 19. 6. 2013).

6 Jinde v archivních dokumentech uváděna jako Pazáková. Srov. ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776.

7 Veškeré citace ze spisového materiálu jsou v předkládaném příspěvku přepsány bez oprav.

8 ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Zápis o výpovědi, 18. 4. 1950, s. 1.

9 Tamtéž, Dotazník, 15. 9. 1949. Tamtéž, Protokol, 4. 2. 1949, s. 1.

10 Tamtéž, Bělecký Theodor – charakteristika, 12. 5. 1947.

v konzumním družstvu Samostatnost, kde pracoval do roku 1934. Od ledna 1935 našel uplatnění jako poštovní zřízenec, respektive jako *„pomocný neúplně zaměstnaný listonoš“*[11] u Československé pošty s místem výkonu v Chodově u Karlových Varů. Poté byl ještě několikrát přeložen na různá působiště. Od října 1937 nastoupil základní vojenskou službu u ženijního pluku 5 v Praze-Karlíně. Později byl umístěn u motorizovaného ženijního praporu 22 v Mostě, kde setrval do března 1939. V květnu 1939 si opětovně podal žádost o zaměstnání na poštu, byl přijat a umístěn na poštovní úřad v Praze.

V lednu 1942 byl Theodor Bělecký na základě výnosu ministerstva vnitra[12] převeden ze svého dosavadního zaměstnání k uniformovanému strážnému sboru[13] v Praze. K policii se dle svých slov *„[…] dostal na výzvu, která byla pošt. úřadu postoupena asi v říjnu 1941 a kdy […] byl přednostou úřadu dotázán, zda by chtěl k policii, neboť se už vědělo, že poštovní ředitelství bude posílati své zaměstnance do Německa.“*[14] V následujících šesti měsících pak absolvoval pražskou *„policejní cvičnou školu“* v Praze-Holešovicích.[15] V hlavním městě následně sloužil až do konce války především jako pochůzkář. Ve svém životopise uvedl: *„[…] V květnu 1945 jsem se zúčastnil pokusu o odboj na Hradčanech, kde jsem byl služebně zařazen a byl spolu s ostatními zajištěn do 8. 5. 1945, kdy se nám podařilo dostati se z věznice. Potom jsem se zúčastnil vyčišťovacích bojů v Praze.“*[16]

V srpnu 1942 se oženil s Věrou (roz. Ložková), o dva roky později se jim narodil syn Josef.

Počátkem června 1945 byl Theodor Bělecký převelen k oblastnímu velitelství SNB v Mostě. Zde byl zařazen na stejnou služební pozici, jakou vykonával předtím v Praze. Sloužil i jako řidič, z příkazu velitele stanice kpt. SNB Františka Hájka *„prováděl příslušná služební šetření a zákroky“*.[17] Jak bude uvedeno dále, už v této době se Bělecký

11 Tamtéž, Zápis o výpovědi, 18. 4. 1950, s. 1.

12 ABS, f. Odbor politického zpravodajství MV (f. 2M), sign. 10759, Protokol o výpovědi Theodora Běleckého, 2. 5. 1947, s. 1.

13 Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava zůstaly původní bezpečnostní složky na našem území zachovány v relativně stejné organizační struktuře jako předtím. Funkci nejvyššího řídícího orgánu mělo Ministerstvo vnitra, jemu bylo podřízeno četnictvo, státní a obecní policie. Státní policie se dále dělila na Sbor uniformované stráže bezpečnosti a Sbor neuniformované stráže bezpečnosti. Příslušníci uniformované policie vykonávali policejní službu správní a pořádkovou, u sboru neuniformované policie plnili úkoly kriminální policie. MACEK, Pavel – UHLÍŘ, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva III. Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát (1939–1945)*. Police History, Praha 2001, s. 57–60.

14 ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Životopis, nedat.

15 Tamtéž.

16 Tamtéž, Životopis, 15. 9. 1949.

17 ABS, f. Odbor politického zpravodajství MV (f. 2M), sign. 10759, Protokol o výpovědi Theodora Běleckého, 2. 5. 1947, s. 2.

projevoval velmi násilně a spolu s tehdejšími spolupracovníky se při výkonu služby v policejních složkách státu podílel na brutálním bití zatčených.

Ještě v květnu 1945 si podal přihlášku do Komunistické strany Československa (KSČ), členská legitimace mu byla vydána k 1. červnu téhož roku. Při registraci členstva však nedopatřením nebyl zaevidován a *„po celé řadě urgencí dostal novou legitimaci"* s datem 1. ledna 1948.[18]

Od října 1945 pak celý následující rok působil jako zástupce bezpečnostního referenta okresního národního výboru (ONV), byl rovněž členem bezpečnostní komise KSČ Most.[19] V říjnu 1946 nastoupil u tzv. oblastní zpravodajské odbočky (OZO)[20] Zemského odboru bezpečnosti, oddělení II. (ZOB II)[21] tamtéž, posléze jako vedoucí hospodářského zpravodajství.[22] V souvislosti se změnami podmíněnými řízeným zánikem ZOB (oficiálně k 31. prosinci 1947) docházelo postupně k přemístění příslušníků OZO k jednotlivým teritoriálním složkám StB. Pravděpodobně v rámci této reorganizace byl i Bělecký v polovině března 1947 převeden k mostecké bezpečnosti, kde byl přidělen do *„skupiny průmysl"*.[23] V témže roce absolvoval školu pro výcvik čekatelů u SNB, s celkovým prospěchem dobrý.[24]

18 ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Kádrový posudek, 20. 9. 1949.

19 ABS, f. Odbor politického zpravodajství MV (f. 2M), sign. 10759, Protokol o výpovědi Theodora Běleckého, 2. 5. 1947, s. 2. ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Kádrový posudek, 20. 9. 1949.

20 Oblastní zpravodajské odbočky byly podřízenou složkou Zemských odborů bezpečnosti (ZOB), které vznikly zásluhou KSČ a od roku 1945 fungovaly při Zemských národních výborech (ZNV). Existovaly paralelně se sítí stávajících zemských, oblastních a okresních úřadoven StB a jejich vedení bylo plně pod kontrolou komunistické strany. Ve struktuře OZO byla mostecká odbočka označována římskou číslicí IX, vedoucím byl Miloslav Klubíčko, jeho zástupcem Rudolf Smrčka. Kromě Běleckého zde působili další tři pracovníci. Srov. DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953*, s. 26–39. BÍLEK, Libor: *Sonda do agenturní práce Státní bezpečnosti v prvních letech po únoru 1948.* Diplomová práce, FF MU Brno 2010, s. 9–11.

21 Oddělení II bylo v rámci ZOB zřízeno jako specializovaná zpravodajská služba, příslušníci oddělení pracovali v přísném utajení. ZOB II formálně nebyla přidělena výkonná pravomoc, tj. do kompetence jejich pracovníků nespadalo zatýkání a vyšetřování osob, v praxi bylo však toto pravidlo často porušováno. Veškeré zpravodajskou cestou získané informace a materiály předávalo jeho vedení příslušným úřadovnám StB. Srov. DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953,* s. 26.

22 ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Dotazník, 14. 2. 1947, nestr.

23 ABS, f. Odbor politického zpravodajství MV (f. 2M), sign. 10759, Protokol o výpovědi Theodora Běleckého, 2. 5. 1947, s. 2. ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Životopis, nedat.

24 ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Výpis, 25. 4. 1950.

Jak již bylo naznačeno, v dubnu 1947 se objevily svědecké výpovědi, které dokazovaly Běleckého sadistické chování během výkonu služby v řadách SNB. O událostech nejdříve informoval článek s názvem Případ v Mostě – další Česká Kamenice,[25] na jehož základě se tímto začala zabývat Zemská úřadovna StB (ZÚ StB). Zmiňme, že osoby týrané při výsleších si na brutální fyzické násilí údajně již dříve písemně stěžovaly ministerstvu spravedlnosti v Praze a požadovaly prošetření celého případu. Dle jejich zjištění se však žádost ztratila, stejně jako protokol, sepsaný při prvních výsleších na policii.[26]

Ze zmíněného článku i dochovaného archivního materiálu vyplývá, že Bělecký jako příslušník mosteckého oblastního velitelství SNB zatýkal v červnu 1945 v Mostě několik osob, které tvořily *„dobrovolný policejní oddíl"*.[27] K výkonu souvisejících s pravomocemi tohoto oddílu byly Josefu Kyselkovi, Václavu Bujárkovi a Janu Šarlovi vystaveny legitimace mosteckým ONV. Zatčení a následné obvinění z několika trestných činů bylo podle všeho účelové.[28]

Při prošetřování tehdejších událostí vyšlo najevo, že Bělecký a jeho kolegové zatčené brutálně bili, jejich metody byly opakovaně označeny za „gestapácké". Jmenovaní byli biti gumovými obušky přes záda a obnažená chodidla, výslech byl provázen kopáním, fackováním a útoky pěstí do obličeje i dalších částí těla. V případě, že některý z vyslýchaných omdlel, byl polit kbelíkem studené vody. Všichni ze zatčených utrpěli zhmožděniny či zlomeniny, jednomu z nich byly vyraženy zuby. Theodor Bělecký byl přitom označen za jednoho z těch, kteří z celé skupiny příslušníků SNB *„nejvíce zatčené týrali a doprovázeli svůj hnusný čin hrubými poznámkami [...]."*[29] Josefa Kyselku *„policista Bělický tloukl hranou pravítka do hlavy [...]."*[30] Žhavými cigaretami byli vyslýchaní páleni po celém těle a během týrání byli nuceni smát se či líbat vyšetřovatelům ruce a boty. Bylo jim přikazováno na zcela rozbitých chodidlech vyskakovat do výšky, hlasitě přitom počítat, dělat dřepy a jiné cviky. Při pomalém tempu byli opět biti gumovými pendreky.

Při těchto výsleších bylo přítomno několik důstojníků SNB, kteří surovostem přihlíželi. Mezi nimi i Otakar Bešťák, který vykonával v době prošetřování celého incidentu významnou funkci policejního rady. Ve svém prohlášení se ztotožnil se závěrečnou zprávou vyšetřování. V ní bylo mimo jiné řečeno, že *„[…] případ jest zřejmě*

25 -zš-, *Případ v Mostě – další Česká Kamenice*. Právo lidu, roč. 50, č. 101, 30. 4. 1947, s. 1, 2. V článku i v některých archivních materiálech je Theodor Bělecký jmenován nepřesně jako Bělický.

26 Tamtéž, s. 1.

27 Tamtéž.

28 Jmenovaní byli podezřelí ze *„spojení s něm. organizací, která má za úkol rozsévati na území republiky neklid"*, z krádeží a dalších trestných činů. Později však byla obžaloba stažena a trestní stíhání zastaveno. Srov. ABS, f. Odbor politického zpravodajství MV (f. 2M), sign. 10759, Protokol o výpovědi Theodora Běleckého, 2. 5. 1947, s. 2. Tamtéž, Služební záznam č. 704, s. 5.

29 -zš-, *Případ v Mostě – další Česká Kamenice*, s. 1.

30 Srov. tamtéž. Dále viz ABS, f. Odbor politického zpravodajství MV (f. 2M), sign. 10759.

silně zkreslen, patrně v úmyslu znemožniti přísl. SNB [...]. Téměř všichni obvinění jsou totiž organisovanými členy KSČ, nepřihlížeje ani k tomu, že ministerstvo vnitra jest rovněž obsazeno přísl. KSČ. I když není týrání zatčených plně prokázáno, je jisto, že byli-li tlučeni, zažili na sobě jen část způsobů výslechů, kterých sami používali. […] V celku, i kdyby byl obsah článku Práva Lidu pravdivý, jde o věci nepatrného významu se zřením k porevolučním událostem v pohraničí. Zveřejňováním takovýchto případů bude nejvýše pohaněna celá národní revoluce a zahraničním reakčním novinářům bude tím poskytnuta možnost napadati ČSR a její zřízení […]."[31]

Citovaný text naznačuje, jak celá kauza skončila – po několika výsleších byla touto zprávou uzavřena a nikdo z příslušníků z řad SNB, včetně Theodora Běleckého, nebyl žádným způsobem potrestán. Dlužno dodat, že Bělecký rozhodně popřel, že by byl týrání zatčených vůbec přítomen, natož aby se na něm sám aktivně podílel.[32] Vypověděl, že Kyselka spolu s ostatními mu kladli vinu za to, že byli zatčeni, a s ohledem na své další působení u ONV a poté u ZOB II – OZO IX. v Mostě dále uvedl, že *„toto jest mu zazlíváno Kyselkou, který se domnívá, že [...] učinil na základě jeho zatčení kariéru.*"[33]

Pokud se týká služebního hodnocení, v únoru 1947 byl strážmistr SNB Bělecký popisován jako *„charakterní […], čilý, bystrý [...], služební předpisy ovládá dobře, upotřebitelný ve všech směrech, způsobilý k výkonné službě i jiným službám.*"[34] Po převedení ke Státní bezpečnosti obdržel poněkud odlišné reference. Možná i pod vlivem květnového vyšetřování se v osobní kartě Běleckého objevuje zpráva ZÚ StB: *„Přidělen ze stanice SNB Most k O StB v Mostě bez předchozího souhlasu. Zem. úř. StB nedoporučuje jeho přidělení k výkonu bezpeč. služby. Je charakterisován jako orgán smýšlení dosti primitivní, příliš mluví a při výkonu si počíná velmi netakticky a neobratně a je pro zpravodajskou službu neupotřebitelný. Navrhuje se jeho přechodné přidělení, aby bylo zrušeno.*"[35]

Přímá zmínka o tom, že by byl Bělecký v souvislosti s násilným chováním k zatčeným právě ZÚ StB téhož roku vyslýchán, však v hodnocení uvedena není.

Theodor Bělecký tedy u StB zůstal. Svou věrnost straně a jí uplatňovaných principů prokázal přímo během února 1948, kdy *„z příkazu kraje KSČ Ústí vedl v Mostě likvidaci nár. soc.*"[36]

31 ABS, f. Odbor politického zpravodajství MV (f. 2M), sign. 10759, Služební záznam čís. 704, 16. 5. 1947, s. 5.

32 Tamtéž, Protokol o výpovědi Theodora Běleckého, 2. 5. 1947, s. 2.

33 Tamtéž.

34 ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Dotazník, 14. 2. 1947.

35 ABS, Osobní karta Theodora Běleckého, přípis ke dni 18. 8. 1947.

36 ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Kádrový posudek, 20. 9. 1949.

Dnem 7. srpna 1948 je datováno další trestní oznámení, které bylo na Běleckého podáno z důvodu, že *„[…] jest důvodně podezřelý, že dne 24. listopadu 1945 neoprávněně a na základě nepravdivých bitím vynucených výpovědí dělníka-německého státního příslušníka-Ludvíka Lisnera, zatkl národní správce fy. Ebert a Hoyer v Hoře sv. Kateřiny, okr. Most, Jiřího Votýpku a JUDra Josefa Votýpku […] a opět dne 15. prosince 1945, když již byli obá jmenovaní propuštěni na svobodu znovu zatkl Jiřího Votýpku pro podezření ze zcizení národního-konfiskovaného majetku.“*[37] Na základě oznámení bratří Votýpků zahájil Vrchní vojenský prokurátor v Praze proti Běleckému trestní řízení pro zločin zneužití služební moci podle § 380 tr. z.[38] Bělecký veškerá obvinění popřel. Dne 18. října 1948 bylo trestní oznámení *„odloženo pro nedostatek důkazů a neobyčejné obtíže při opatření průkazních prostředků“*. O kauze rozhodoval v zastoupení za pplk. just. Jana Vaňka mjr. just. JUDr. Karel Vaš.[39]

Až do 11. srpna 1948 setrval Theodor Bělecký v Mostě, za jeho působení zde mu bylo posléze navrženo udělení pochvaly. Dle záznamu ve spisovém materiálu se *„[…] zvláště zasloužil při vyšetř. Josefa Horníčka a Olgy Gubové*[40] *pro podezření ze špionáže ve prospěch cizí moci.*[41] *Oba byli po provedeném šetření zatčeni podle § 5 zák. na ochr. rep. a odevzdáni kraj. soudu v Mostě k potrestání. Min. vnitra sděluje, že případ nepřesahuje rámce jeho* [Běleckého – pozn. aut.] *povinností, nicméně byl však velice svědomitě a vtipně vyšetřen a zpracován a proto tato skutečnost mohla by se obraziti v příslušném posudku o služební jeho činnosti [...].“*[42]

Počátkem srpna 1948 byl tedy Bělecký přeložen k Oblastní úřadovně StB v Praze (předchůdce pozdějšího pražského KV StB).[43] Toto převelení nebylo z jeho strany zřejmě úplně chtěné, dle archivních materiálů mělo jít o výsledek několik měsíců

37 ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Trestní oznámení, 7. 8. 1948.

38 Tamtéž.

39 ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Rozhodnutí, 18. 10. 1948. (PŘÍLOHA 2) K osobě Karla Vaše podrobněji viz např. http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/200?locale=sk_SK či http://www.vrahem-z-povolani.cz/index.html (podle stavu ke dni 23. 9. 2013).

40 Josef Horníček (1908–?) a Olga Gubová (1918–?, roz. Forscherová či Fischerová) byli zatčeni 23. 8. 1947 pro spolupráci s Counter Intelligence Corps (CIC) a později odsouzeni k nepodmíněným trestům patnáct a sedm let odnětí svobody za trestný čin vyzrazení státního tajemství. ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-2269 UL, Vyhodnocení, 20. 12. 1965.

41 ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti (f. 305), sign. 305-55-4, Lustrační list a příkaz k zhotovení karet, čj. 54961/48.

42 ABS, Osobní karta Theodora Běleckého.

43 Krajská velitelství StB byla zřízena v podstatě jako důsledek změny v organizaci státní správy. Původní zemské zřízení bylo zákonem č. 280/1948 Sb., s účinností od 24. 12. 1948, nahrazeno zřízením krajů. V Čechách, na Moravě a ve Slezsku vzniklo krajů třináct, řízeny byly krajskými národními výbory (KNV). Srov. DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953*, s. 39, 139.

trvajících sporů, které měl mít Bělecký s nově nastoupivším velitelem StB v Mostě. Zajímavou poznámku pak představuje přípis, že jeho přestoupení do Prahy mělo být *„podporováno Dr. Plačkem*[44] *s min. vnitra a některými příslušníky útvaru 701A“*.[45] Dne 16. listopadu 1948 byl pak zpětně s účinností od 1. dubna 1947 jmenován štábním strážmistrem.[46] Dne 10. prosince 1948 složil přísahu člena SNB.[47]

V hlavním městě žil Bělecký rok odloučeně od rodiny.[48] Manželka se synem se za ním přestěhovali až v srpnu 1949, a to do bytu ve vile v Dolních Mokropsech č. p. 555 v tehdejším okr. Praha-Jih. Okolnosti přidělení bytu v domě, který měl patřit jedné z Běleckého vyšetřovanek, a vůbec svévolné nakládání s majetkem zatčených osob, ilustruje výpověď zachovaná v jeho personálním spisu.[49]

V Praze odváděl Bělecký *„mimořádný úspěšný služební výkon“*, za což mu bylo 2. července 1949 uděleno Ministerstvem vnitra ČSR pochvalné uznání a zároveň byl povýšen do hodnosti praporčíka SNB.[50] Kádrový posudek[51] ze září 1949 hovořil o Theodoru Běleckém, tehdy již v pozici označované *„velitel odd. 5/1 – úřadující zástupce velitele 05“*, jako o *„třídně a politicky“* uvědomělém. Po stránce *„ideově teoretické“* byl hodnocen jako dobrý, „s *předpokladem k vývinu“*. V rámci služební charakteristicky byl vylíčen jako *„[…] velice iniciativní pracovník, rychlého rozhodování, má určitě velitelské schopnosti, třídní bezpečnost chápe dobře, ale pro zvláštnost jeho výbušné povahy je třeba stále ho usměrňovat.“*

Na pražském velitelství StB setrval do konce roku 1949, od ledna 1950 byl přeložen k *„pátrací službě“*. Důvody Běleckého přeložení nebyly jeho tamnímu veliteli známy. Nejprve byl přidělen k OV NB 2, II. oddělení, jako *„výkonný orgán“*. Po měsíci byl *„[…] po dohodě s krajským velitelem KV-Stb ohledně zpracování některých případů přemístěn na zdejší velitelství odd. IV. a pověřen vedením skupiny asi 10 výkonných orgánů.*

44 JUDr. Štěpán Plaček (1909–1992), absolvent práv na Univerzitě Karlově v Praze, od mládí oddaný komunista. Patřil k významným aktérům oblasti politického zpravodajství československého ministerstva vnitra po skončení II. světové války. Je spoluzodpovědný za zavádění a rozvíjení nezákonných metod Státní bezpečnosti, osobně schválil vraždy několika československých občanů. V listopadu 1948 byl odvolán, za rok poté zatčen a obviňován z velezrady. Až v lednu 1954 byl odsouzen za zneužití úřední moci k trestu patnácti let odnětí svobody. Propuštěn byl v dubnu 1957. Později zaměstnán ve Státní technické knihovně a poté mu strana, jíž zůstal celý život věrný, zajistila pracovní místo v Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii. KALOUS, Jan: *Štěpán Plaček. Život zpravodajského fanatika ve službách KSČ*. ÚSTR, Praha 2011.

45 ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Bělecký Theodor – šetření, 1. 2. 1950, s. 2. Označení 701-A bylo užíváno jako krycí název pro Velitelství StB.

46 Tamtéž, Průpis, 29. 3. 1949. Tamtéž, Dekret o jmenování, 16. 11. 1948.

47 Tamtéž, Přísaha, 10. 12. 1948. (PŘÍLOHA 1)

48 Tamtéž, Zápis o výpovědi, 18. 4. 1950, s. 1.

49 Tamtéž, Zpráva o výpovědi, 23. 2. 1950. (PŘÍLOHA 3)

50 Tamtéž, Výpis z protokolu o pochvalách, 25. 4. 1950. Tamtéž, Dekret o jmenování, 2. 7. 1949.

51 Tamtéž, Kádrový posudek, 23. 9. 1949.

Toto bylo provedeno vzhledem k jeho býv. praxi a činnosti na KV-Stb Praha."[52] Dle posudku velitele Bělecký *„[…] službě věnoval většinu svého času a byl kdykoliv k disposici pro nasazení. Při výkonu pátrací služby však prosazovány byly různé methody, které nebyly vhodné. Mnohde i přílišnou tvrdost.*"[53]

Dne 17. března 1950 byl příslušníky pražského KV StB Theodor Bělecký zatčen, týmž dnem byl rovněž zproštěn výkonu služby u KV NB.[54] Z archivních dokumentů přímo nevyplývá, co konkrétně vedlo k zahájení šetření v jeho věci, první výslechy proti němu jsou datovány lednem 1950. Lze se domnívat, že jeho přeložení z pražského KV StB mohlo souviset i s jeho brutálním chováním při výkonu služby. Na druhou stranu by však bylo naivní předpokládat, že o Běleckého sadismu jeho nadřízení či jeho okolí před zahájením vyšetřování nevěděli. V jednom z dokumentů se dokonce objevuje i ojedinělá informace o úmrtích, která měl Bělecký zapříčinit ještě za svého působení v Mostě: *„[…] Během jeho působení v Mosteckém kraji páchal různé nepřístojnosti jako pálení pat u nohou, týrání, bití, přičemž mnohým lidem byli natrženy uši a v některých případech následovala smrt. S těchto okolností vyplívá, že jmenovaný byl označován za orgána, který řeže lidi hlava nehlava při čemž se projevovali gestapácké sadistické sklony s vnějším ukojením citů. Při hromadném zatýkání, které prováděl na svou vlastní pěst nedělal rozdílu kdo je vinnen nebo nevinen. Zvláště se specialisoval na ženské pohlaví a kolují o něm pověsti, že s těmito ženami měl udržovati intimních styků.*"[55]

Dne 24. dubna 1950 bylo na Běleckého podáno trestní oznámení pro zneužití *„moci úřední"*.[56] Podstatu obvinění tvořily informace o jeho chování během výkonu služby na KV StB v Praze, kdy *„[…] týral hrubým způsobem vyšetřované osoby, pokusil se násilného smilstva […]. V těchto a dalších případech nesprávného vyšetřování zajištěných osob, hlavně ženského pohlaví, se B ě l e c k ý choval arogantně, sadisticky a používal sprostých a hrubých slov jako: kurvo, svině, kryso, bestie, tele a pod. Dále nutil vyšetřované ženy, hlavně mladé, které se mu líbily, aby si obnažovaly těla, přičemž je štípal do prsních bradavek. V jiných případech si přisedl k vyšetřované ženě a poplácával ji po stehnách, objímal ji kolem pasu těla, líbal ji a projevoval k ní svoje sympatie. Těmto vyšetřovankyním odhrnoval šaty a tloukl je rukou nebo mokrým ručníkem přes obnaženou zadnici. Vyšetřovance muže pak věšel za zavázané ruce na skobu ve dveřích své kanceláře […].*"[57]

52 Tamtéž.
53 Tamtéž.
54 Tamtéž, Trestní oznámení, 24. 4. 1950, s. 6.
55 Tamtéž, Bělecký Theodor – šetření, 1. 2. 1950, s. 1.
56 Tamtéž, Trestní oznámení, 24. 4. 1950, s. 1.
57 Tamtéž, s. 2.

Dne 5. května 1950 ráno byl Theodor Bělecký ještě jako vrchní strážmistr SNB předán do vazby vojenské věznice v Praze.[58] O týden později na něj byla podána žaloba *„že jako vyšetřující orgán StB v Praze […] ze surovosti a chlípnosti zneužíval svého […] úředního postavení, […] opětovně při denních i nočních výsleších zajištěných neb podezřelých osob […] sadistickým způsobem týral vyslýchané osoby […], což činil jednak proto, aby je donutil k výpovědi, jednak aby ukojil své zvrhlé sklony.“*[59]

Mimo fyzické týrání, kterého se Bělecký dopouštěl obecně, tvořilo tedy základ jeho obvinění i svědeckými výpověďmi prokázané sexuální násilí, opakovaně páchané na některých ze zatčených žen. Přestože se jedná o citlivé téma, nelze zamlčet, že mladé ženy jím byly v různé míře nuceny k intimnímu styku či k různým sexuálním praktikám. Bělecký některým z nich výměnou nabízel různé výhody, včetně propuštění na svobodu. Zatčené ženy jím byly tedy nejen krutě bity a mučeny, ale i hrubě ponižovány, obnažovány, v některých případech by se zcela jistě dalo hovořit o znásilnění. Je navíc velmi pravděpodobné, že žen takto postižených bylo mnohem více, než které proti němu v roce 1950 svědčily.

Na tomto místě lze alespoň obecně konstatovat, že patrně i vzhledem k citlivosti daného tématu nevznikla doposud jediná rozsáhlejší studie, která by se sexuálním násilím, páchaným na zatčených ženách v éře komunistického režimu, zabývala. Zřejmě z obdobných důvodů neexistuje ani příliš mnoho zaznamenaných vzpomínek žen, které byly násilí tohoto druhu během svého zatčení či věznění vystaveny.[60]

Bělecký ze začátku ve svých výpovědích vinu popíral, později částečně přiznal některé ze skutků, z nichž byl obviněn. Hájil se tím, že *„neměl instrukce, jak má provádět výslech“*.[61] Soud však konstatoval, že si musel být naprosto vědom *„nesprávnosti svého počínání, která je zřejmá každému normálnímu člověku“*.[62] Bělecký sám navrhl přezkoumání svého duševního stavu s odůvodněním, že se *„svých činů dopustil snad pod vlivem duševní nemoci nebo v nějakém afektu“*. Lékaři přizvaní jako znalci vyloučili, že by činnost, ze které byl obžalován, páchal ve střídavém pominutí smyslů nebo při jiné poruše, i když dle jejich posudku *„[…] jeho surovost […] nasvědčuje pravděpodobnosti, že je psychopat.“*[63]

58 Tamtéž, Potvrzení, 5. 5. 1950.

59 Tamtéž, Žaloba, 11. 5. 1950.

60 Výjimku představuje svědectví Karly Charvátové (roz. Grollové), o níž byl v nedávné době natočen i filmový dokument. Srov. http://www.youtube.com/watch?v=ssJE6xGpDGA&list=UUxjb9PRKWU-yGaI6BhL2iXg a http://www.politictivezni.cz/karla-charvatova.html (podle stavu ke dni 4. 9. 2013). O násilí se sexuálním podtextem, páchaným vyšetřovateli či dozorci ve věznicích na anonymních spoluvězenkyních, se zmínila ŠIMKOVÁ, Dagmar: *Byly jsme tam taky.* Orbis, Praha 1991, s. 75.

61 ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Rozsudek, 8. 6. 1950, s. 4.

62 Tamtéž.

63 Tamtéž, s. 5.

Rozhodnutím Vrchního vojenského soudu v Praze byl Theodor Bělecký v červnu 1950 odsouzen za spáchání trestného činu zneužití úřední moci dle § 380 tr. z. k trestu odnětí svobody na pět let těžkého žaláře, zostřeného jednou za čtrnáct dní tvrdým ložem a jednou za čtvrt roku uzavřením o samotě v temnici a ke ztrátě volebního práva.[64] Rovněž byl propuštěn ze Sboru národní bezpečnosti.[65] Proti rozsudku se odvolal, Nejvyšší vojenský soud koncem září 1950 toto odvolání jako neodůvodněné zamítl.[66]

Bělecký si odpykával trest ve vojenské věznici v Opavě[67], podle tvrzení jednoho z tamních vězňů byl některými z ostatních odhalen jako bývalý vyšetřovatel StB a několikrát zbit.[68] Generálmajor v. v. Miroslav Kácha (1923–2010) si i po letech na tuto situaci vzpomněl: „*To vám řeknu, v čem byla Opava báječná. Přivezli estébáka, jestli se jmenoval kapitán Bělecký, o tom bylo známo, že speciálně mučil ženy a dívky, a že jim vypaloval cigaretou na prsou. Toho tam přivezli, dostal ne velkej trest. Bachař, který měl na starosti šatstvo, když se tam šel on převlíkat, tak ten bachař odešel, zamk zvenčí, a to mu tam muklové, co byli v tom skladišti jako skladníci a pomocníci, tak ty mu tam rozbili držku. […] Na lágru kolikrát třeba spad do šachty takovej darebák. O tom se moc nemluví, ale byly takový případy.*“[69]

Theodor Bělecký byl podmínečně propuštěn o dva roky později, jaký byl jeho další život a zaměstnání, se zatím nepodařilo zjistit. Přestože se objevovala po jeho odsouzení[70] nová a poměrně závažná svědectví, za své další zločiny, kterých se dopustil a kterých bylo zřejmě rozhodně více, než je v následujícím přehledu zmapováno, nebyl už nikdy trestně stíhán a potrestán. Zemřel 11. února 1987.

Pro úplnost je třeba zmínit svědectví Jozefa Mozoly[71], které bylo k Běleckému a poměrům panujícím na StB podáno v prosinci 1955, a to v souvislosti s probíhajícím

64 Tamtéž.

65 Tamtéž, Dekret o propuštění, 27. 6. 1950.

66 Další materiály, vztahující se k Běleckému, by se dle předpokladu mohly nacházet ve Vojenském ústředním archivu. V předkládané studii však nemohly být využity, neboť archiv je do června 2014 uzavřen.

67 Osobní vězeňský spis nebyl v Národním archivu dohledán.

68 Tamtéž, Úřední záznam, 27. 11. 1950. (PŘÍLOHA 4)

69 HUSÁK, Petr: *Orální historie a život v komunistickém vězení a nápravně pracovních táborech v padesátých letech 20. století.* Bakalářská diplomová práce, FF MU, Brno 2009, s. 40. K Miloslavu Káchovi viz např. *Životopisné vzpomínky Miroslava Káchy.* Dostupné on-line http://www.pametnaroda.cz/story/kacha-miroslav-1923-140 (podle stavu ke dni 25. 9. 2013).

70 Odsouzení Theodora Běleckého v roce 1950 bylo fakticky založeno na výpovědích čtyř zatčených žen – Jindřišky Zemanové, Marie Rabochové, Mileny Hradecké a Ireny Vlachové, a bývalé Běleckého spolupracovnice Běly Ejemové. Nikdo jiný, přestože byla známa jména dalších osob, které byly podrobeny z jeho strany brutálnímu násilí, nebyl předvolán, aby v této věci svědčil.

71 Jozef Mozola (1921–?), příslušník KV StB Praha. Později (říjen 1950) zastával v hodnosti vrchní strážmistr pozici inspektora v rámci 5. oddělení (inspekční) VI. sektoru (vyšetřovací). DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953,* s. 180.

šetřením Bohumila Doubka[72] a Vladimíra Kohoutka.[73] Mozola vypověděl, že byl zařazen jako *„výslechový orgán"* do skupiny Františka Nováka: *„[…] Po seznámení s pracovištěm jsem poznal, že při výsleších je používáno vůči vyšetřovancům fysického násilí, spočívající v tom, že vyšetřovanci byli vyslýchajícími orgány v některých případech biti […] Dokonce se vytvořila na pracovišti taková psychosa, že pracovník, který nepoužíval fysického násilí, byl považován za alibistu. Já sám jsem rovněž v některých případech použil fysického násilí tak, jak jsem byl veden příkazy starších a zkušenějších vyšetřovacích orgánů. […] Z orgánů, kteří se vyznačovali těmito methodami při výsleších, zejména ostře si pamatuji na orgána Běleckého."*[74]

Také Vladimír Kohoutek vypovídal během svého vyšetřování k Běleckému: *„[…] Po nějaké době jsme […] zjistili, že vyšetřovanci jsou pod vedením Běleckého spolupracovníky této skupiny biti a týráni. Když jsme přišli jednou do kanceláře Běleckého, viděli jsme tam zkrvaveného Staňka. Dále si nám stěžoval později zajištěný Douda, že byl taktéž při výsleších bit (byl trhán za varlata)."*[75]

72 Bohumil Doubek (1919–1975), od listopadu 1945 pracovník sekretariátu ÚV KSČ, od roku 1949 se podílel na vyšetřování případů, které měly vztah ke komunistické straně. K 1. 1. 1950 byl přidělen k vyšetřovacímu sektoru MV. Od března 1950 vedl sektor VI/A, kde byly vyšetřovány *„nejtěžší státně bezpečnostní případy"*. Rozhodující úlohu zastávaly v té době sovětští poradci, jejichž pokyny byly při vyšetřování směrodatné. Doubek sehrál jednu z klíčových rolí při přípravě procesu s Rudolfem Slánským. Jako vedoucí vyšetřování věděl o fyzickém i psychickém mučení a o porušování zákonů. K 31. 10. 1954 byl uvolněn ze služeb ministerstva vnitra. V červnu 1955 byl zatčen a vyloučen z KSČ. V květnu 1957 byl souzen spolu s vyšetřovatelem Vladimírem Kohoutkem Vyšším vojenským soudem v Praze, odsouzen byl k devíti letům odnětí svobody. Již několik měsíců po soudním procesu byl však propuštěn, poté nastoupil do kontrolního oddělení Čedoku. BLAŽEK, Petr – BÁRTA, Milan – KALOUS, Jan – SVOBODA, Libor – ŽÁČEK, Pavel: *Tváře vyšetřovatelů Státní bezpečnosti,* s. 69–70. Během své vazby sepsal svědectví o práci ve vyšetřovacím sektoru, viz KAPLAN, Karel: *StB o sobě – výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*. ÚDV, Praha 2002.

73 Vladimír Kohoutek (1912–?), vyučený prodavač textilu a aranžér, od června 1945 člen KSČ. V letech 1945 až 1948 působil jako velitel Oblastní úřadovny StB v Ostravě. V červenci 1948 nastoupil do vyšetřovacího sektoru VI/A. V roce 1950 byl pověřen vedením oddělení zabývajícího se vyšetřováním tzv. zrádců ve straně. Výrazně se podílel na vyšetřování případu tzv. protistátního spikleneckého centra, např. na výsleších E. Löbla, B. Gemindera, A. Londona, V. Hajdů a R. Slánského. V roce 1955 byl zatčen a v květnu 1957 odsouzen za podíl na nezákonnostech k sedmi letům odnětí svobody. Stejně jako Doubek byl propuštěn po půl roce po soudním procesu, v prosinci 1957. BLAŽEK, Petr – BÁRTA, Milan – KALOUS, Jan – SVOBODA, Libor – ŽÁČEK, Pavel: *Tváře vyšetřovatelů Státní bezpečnosti*, s. 70–71.

74 Národní archiv (dále jen NA), ÚV KSČ, f. Politické byro [ÚV KSČ] (f. 02/2), sv. 135, arch. j. 176, Záznam ze schůze 9. 4. 1957, bod č. 16, Příloha IV, Výpis z protokolu Jozefa Mozoly ze dne 22. 12. 1955.

75 Tamtéž, Výpis z protokolu Vladimíra Kohoutka ze dne 3. 10. 1955. Bližší údaje o zatčených, jež Kohoutek ve výpovědi zmiňuje, se zatím nepodařilo spolehlivě určit. Stejně tak nebyly prozatím ztotožněny osoby Josefa Sommera a Karla Knotka, ke kterým vypovídala Běla Ejemová. Uvedla,

•

Na základě dochovaných archivních materiálů a vzpomínek pamětníků jsme schopni rekonstruovat částečný přehled případů, na jejichž vyšetřování se Theodor Bělecký během svého působení na pražské StB od srpna 1948 do prosince 1949 podílel. Informace o jeho chování k zatčeným lze čerpat vedle materiálu z jeho personálního spisu, zejména z písemností fondu Inspekce ministra vnitra (Inspekce MV).[76] Svědectví o sadistickém jednání Běleckého jsou šokující.

„Akce B"

Pod tímto označením byla pražským velitelstvím StB vedena akce, v níž byly spolu s dalšími desítkami osob zatčeny i Jindřiška Zemanová (1923–?) a Marie Rabochová (1920–?).[77] Byly to kamarádky a v té době obě studovaly na vysoké škole. Po svém zatčení byly obviněny ze spolupráce s Karlem Matějkou (1924–?). Jednalo se o bývalého posluchače právnické fakulty, který byl *„silně politicky exponován za lidovou stranu"*, za což byl po únorových událostech ze studia vyloučen.[78] Poté se mu podařilo uprchnout z Československa, podle spisového materiálu mu jako agentu-chodci obě mladé ženy po jeho opětovném příchodu zpět do ČSR různě pomáhaly. Dle jeho pokynů vyřizovaly korespondenci, fungovaly jako spojky mezi ním a dalšími lidmi apod. Před svým zatčením měla Jindřiška Zemanová stihnout některé z Matějkových spolupracovníku varovat, takže se několika z nich podařilo uprchnout.[79]

Dne 8. února 1951 uznal Státní soud v Praze obě ženy vinnými ze spáchání trestného činu velezrady a vyzvědačství. Marie Rabochová byla odsouzena k trestu odnětí svobody na dvanáct let a peněžité pokutě ve výši dvacet tisíc Kčs, Jindřiška Zemanová na osm let a pokutě deset tisíc Kčs.[80]

Marie Rabochová vypovídala v únoru 1950 o Běleckého způsobu vedení výslechů, které se odehrály od jejího zatčení dne 27. listopadu 1948 do 26. března 1949. Uvedla, že při prvním z nich nebyl vůbec pořizován zápis a *„orgán jménem D o r e k, ji […] ihned*

že oba jmenovaní byli biti a na delší dobu věšeni za spoutané ruce na skobu ve dveřích Běleckého kanceláře. Srov. ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Zápis o výpovědi, 24. 4. 1950, s. 2.

76 V uvedeném fondu je shromážděn spisový materiál týkající se zejména šetření stížností odsouzených osob na nesprávný postup orgánů bezpečnosti, prokuratur a soudů a porušování tzv. socialistické zákonnosti. Obecně k tématu podrobněji viz BÁRTA, Milan: *Inspekce ministra vnitra v letech 1953–1989. Výběr dokumentů*. ÚSTR, Praha 2009.

77 ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-5488 MV, Trestní oznámení, 19. 11. 1949.

78 Tamtéž, Zápis o výpovědi, 3. 11. 1948.

79 Tamtéž, Žaloba, 18. 12. 1950.

80 Tamtéž, Rozsudek Státního soudu, 8. 2. 1951. Jindřiška Zemanová se proti rozsudku odvolala, Nejvyšší soud rozsudkem ze dne 25. 5. 1951 zrušil výrok o vině zločinem vyzvědačství a Státním soudem udělený trest jí o rok zmírnil. Tamtéž, Rozsudek Nejvyššího soudu, 25. 5. 1951.



Marie Rabochová, 29. listopadu 1948. ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-5488 MV.

při setkání […] počal fackovati jednou rukou do tváře."[81] Vypověděla, že během výslechu bylo „*v kanceláři přítomnými orgány střileno z pistole a měla […] dojem, že střely létaly*" kolem její hlavy.[82] Několikahodinové výslechy probíhaly v každou denní a noční hodinu; během nich byla Marie Rabochová hrubě urážena a Bělecký jí byly pokládány intimní otázky. Výslechy zaznamenávala Běla Ejemová,[83] ke které se Bělecký dle Rabochové choval velmi důvěrně.

Dále vypověděla: „*[…] Při jednom výslechu za přítomnosti B ě l y nařídil […], abych dělala dřepy […] Dřepy jsem dělala hodně […] a když jsem již nemohla dále, upadla jsem na zem, načež mně sejmuli botu a přiváděli mne k vědomí tím způsobem, že mne tloukli nějakým gumovým obuškem do chodidla.*"[84] Toto se během výslechu stále opakovalo, „*[…] byla jsem tlučena do jedné nohy, kterou jsem měla celou modrou. […] D o r e k mně často bil pěstí do čela a do tváří, tahal mne za vlasy.*

[…] Pamatuji si, že při jednom z výslechů u D o r k a v únoru 1949, při kterém byl přítomen orgán jménem K a m i l, dále orgán P e š e k Václav[85]*, velitel věznice na Pankráci*

81 ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Zápis o výpovědi, 22. 2. 1950, s. 1.

82 Tamtéž.

83 Běluše (Běla) Ejemová (1926–?), původním vzděláním dámská krejčová. V době druhé světové války byla dle svých slov „*činna tiskem letáků v Odboji české mládeže*". Dne 2. 2. 1946 si podala žádost o přijetí na Ředitelství národní bezpečnosti (ŘNB) v Praze jako kancelářská pomocnice, neboť ovládala psaní na stroji. Její otec Jan Ejem, v té době štábní strážmistr SNB, byl přidělen službou u vězeňského oddělení při MV SNB v Praze. Po podání žádosti o výpověď byla Ejemová v říjnu 1947 z ŘNB propuštěna a k 1. 7. 1948 nastoupila k StB Praha jako písařka. ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Běluše Ejemová, arch. č. 2567.

84 ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Zápis o výpovědi, 22. 2. 1950, s. 2. Jeden z výslechových protokolů, s podpisy Ejemové a Běleckého viz PŘÍLOHA 5.

85 Václav Pešek (1920–?), vyučený strojní zámečník, v lednu 1946 přijat do služeb StB, od roku 1948 velitel vyšetřovací věznice na Pankráci. Po problémech s alkoholem a intimními styky se zatčenými ženami byl nejdříve k 27. 9. 1949 odvolán a přidělen na oddělení jako referent. K 31. 8. 1950 bylo navrhnuto jeho propuštění, Pešek byl donucen podat si žádost o ukončení

a ještě několik orgánů, které neznám, se mnou bylo zacházeno nejhorším způsobem po celou dobu výslechů, takže jsem se nemohla ani hýbat. […] Byly mi zavázány oči. D o r e k mne pak poručil, abych si klekla na židli […] a byla jsem opět bita na […] zadní část těla, stehna, lýtka a bosé chodidlo. Při tom jsem třikráte spadla se židle a při těch ranách jsem byla stále vyslýchána. Jelikož jsem takřka řvala, byla mi hozena přes hlavu přikrývka a bylo pokračováno v bití. […] pak mně byl sejmut ručník s očí a přikrývka s hlavy a byl mne dán podepsat protokol. […] V protokole byly uvedeny údaje, které nebyly vůbec pravdou. Toto jsem zjistila až při příštím výslechu, kdy mně byl tento protokol předestřen […]."[86]

K výslechu, který Marie Rabochová popsala, se Běla Ejemová vyjádřila a popsala jej obdobně. Uvedla, že *„[…] Běleckému vytýkala, aby takovým způsobem netýral lidi a on […] řekl: že je to svině".*[87] Poté dle svých slov Ejemová *„odešla ven, neboť […] se na to nemohla dívat."* Uvedla rovněž, že Bělecký radil *„ostatním orgánům, aby vždy tloukli mokrým hadrem, že pak nezůstanou modřiny a rána více bolí."*[88]

Jindřiška Zemanová nebyla během výslechů podrobena fyzickému teroru, ze strany Běleckého na ni však byl vyvíjen silný psychický nátlak se sexuálním podtextem.[89]



Jindřiška Zemanová, 11. prosince 1948. ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-5488 MV.

„Akce Š"

V rámci tohoto případu bylo vyšetřováno a později odsouzeno několik desítek osob v několika soudních procesech. Zdeněk Šidák (1920–1990), který pracoval v letech

pracovního poměru, která byla ihned přijata. ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Václav Pešek, arch. č. 2364. K sadistickému chování Peška k zatčeným ženám viz BURSÍK, Tomáš: *Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe! Životy politických vězeňkyň v československých věznicích v padesátých a šedesátých letech dvacátého století.* ÚDV, Praha 2007, s. 14–16. HEJL, Vilém: *Zpráva o organizovaném násilí.* Univerzum, Praha 1990, s. 86.

86 Tamtéž.

87 Tamtéž, Zápis o výpovědi, 15. 2. 1950, s. 2.

88 Tamtéž.

89 Srov. tamtéž, Zápis o výpovědi, 26. 1. 1950.

1945 až 1948 v Československém rozhlase,[90] překročil v září 1948 československé státní hranice a přešel do americké okupační zóny v Německu. Posléze se stal spolupracovníkem CIC a v lednu 1949 se s několika úkoly špionážní povahy vrátil na území Československa. O tři měsíce později byl zatčen a v listopadu 1950 Státním soudem v Praze za spáchání zločinu velezrady dle § 1, odst. 1, písm. c, odst. 2 zák. č. 231/48 Sb., a zločinu vyzvědačství dle § 5 odst. 1, 2, písm. c), d), e) citovaného zákona odsouzen v procesu nazvaném „Šidák Zdeněk a spol." k trestu odnětí svobody na doživotí, propadnutí veškerého jmění, pokutě deseti tisíc Kčs a ztrátě čestných práv občanských po dobu deseti let po odpykání trestu.[91]

V rámci „Akce Š" byly zatčeny a v procesu nazvaném „Horáčková Libuše a spol." souzeny i Irena Vlachová (*1929) a Jaroslava Navrátilová (1924–?), které Zdeňku Šidákovi pomáhaly. Za spáchání činů, kvalifikovaných Státním soudem v Praze jako velezrada a vyzvědačství, byly obě jmenované v prosinci 1949 odsouzeny k trestu odnětí svobody v délce dvacet pět let a řadě vedlejších trestů.[92]



Irena Vlachová, 15. dubna 1949. ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-3201 MV.

V březnu 1950 byla Irena Vlachová, v té době ve výkonu trestu ve věznici v Kutné Hoře, předvolána na okresní prokuraturu tamtéž, aby vypovídala ve věci šetření vedeného proti Theodoru Běleckému. Uvedla, že po zatčení 22. března 1949 v Klatovech byla převezena do Prahy. Výslech prováděl Bělecký, který v té době zastával funkci náčelníka vyšetřovacího oddělení:[93] *„[…] na zelený čtvrtek pak od 11. hodin odpoledne mne počal vyslýchati B ě l e c k ý a výslech trval do pátku do rána. […] Při výslechu mně nějaký orgán, kterému říkali K a m i l, zavázal oči ručníkem. […] Pak jsem byla přinucena, abych si klekla na židli a při zavázaných očích mně někdo z orgánů tloukl*

90 ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-3201 MV, Protokol o výslechu, 26. 4. 1949, s. 1.

91 Tamtéž, Rozsudek Státního soudu v Praze, 9. 11. 1950.

92 ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-3201 MV, Úřední záznam, 23. 12. 1949. Po odvolání k Nejvyššímu soudu byl trest odnětí svobody Ireně Vlachové snížen na šestnáct let. ABS, f. Inspekce ministra vnitra (A 8), inv. č. 746, Zpráva o prošetření stížnosti ods. Jaroslavy Navrátilové a Ireny Vlachové, 18. 9. 1958.

93 ABS, f. Inspekce ministra vnitra (A 8), inv. č. 746, Vyjádření, 17. 9. 1958.

nějakým předmětem do chodidel nohou, které jsem si musela před tím obnažit. Pak také při jednom výslechu mne B ě l e c k ý posadil na židli ke stolu a za mne postavil druhou židli, na kterou napíchal sirky. Pak si přede mne stoupnul a tyto sirky sestřeloval nějakou dlouhou puškou a myslím, že broky. Vím, že střely létaly kolem mého obličeje a kdybych se byla uhnula na stranu, byla bych zasažena. […] Když jsem byla tlučena přes nohy, byla také přítomna písařka a snad jí říkali B ě l a. […] Pokud vím, užíval B ě l e c k ý při výslechu hrubých a sprostých slov […]. Moje spoluvězenkyně Navrátilová byla rovněž vyslýchána Běleckým a pak ve vězeňské koupelně jsem ji viděla, že byla celá modrá. Později si naříkala na ucho, že neslyší."[94]



Jaroslava Navrátilová, 22. dubna 1949. ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-3201 MV.

Jaroslava Navrátilová, která nebyla v roce 1950 k chování Běleckého vůbec vyslechnuta, podala spolu s Irenou Vlachovou na průběh vyšetřování o osm let později stížnost. Během prošetřování uvedla, že Běleckého znala již od dob okupace Československa Němci, kdy sloužil u policie a sexuálně ji obtěžoval.[95]

Obecně k průběhu prvních výslechů sdělila, že jí byly zavazovány oči, byla bita obuškem přes holá chodidla, „*[…] nucena vysvléci se ze šatů a byla bita přes záda.*" K jednomu z výslechů uvedla: „*Bělecký mi řekl, že si mě nechali přivést aby mi blahopřáli k mému svátku. […] Nabízeli mi víno abych si s nimi připila. Toto jsem odmítla a nato Bělecký na mě křikl, že mám stát v pozoru když se mnou mluví. Začal mě bít pendrekem po lýtkách.*"[96] Přes všechno utrpení, které byla nucena podstoupit, později Jaroslava Navrátilová prohlásila, že si nikdy o milost nepožádá „*[…] i kdyby si měla*

94 ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Zápis o výpovědi, 15. 3. 1950. Podrobněji ke svému zatčení, věznění a pozdějšímu životu v emigraci (z vězení propuštěna v rámci prezidentské amnestie roku 1960, v roce 1968 odešla se svým manželem Josefem Šimonem do Nizozemí) se Irena Vlachová-Šimonová později několikrát vyjadřovala, např. v rámci projektu *Paměť a dějiny totalitních režimů*, ÚSTR (srov. http://www.ustrcr.cz/cs/irena-vlachova-simonova-1929, podle stavu ke dni 10. 9. 2013). Přímo k „doktoru Dorkovi", jak si Bělecký nechal říkat, a prvním výslechům, viz zejména část čtvrtá, *Kruté týrání při výsleších*, stopáž 01:03–07:32.

95 Srov. ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Zápis o výpovědi, 22. 2. 1950, s. 2.

96 ABS, f. Inspekce ministra vnitra (A 8), inv. č. 746, Protokol o výpovědi, 16. 9. 1958, s. 2.

celý trest odpykat, a že v dohledné době nadejde čas, kdy si lid udělá pořádek sám a nebude trpět pod terorem a násilím jako je tomu dnes.“[97]

Inspekce MV dospěla po ukončení šetření k závěru, že stížnost obou žen je oprávněná a k fyzickému násilí došlo. Zároveň však bylo konstatováno, že *„[…] nebyly v […] době při sepisování protokolů donucovány k nepravdivým výpovědím, neboť podstatu své trestné činnosti doznávají i dnes.*“[98]



Helena Šidáková, nedat.
ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-3201 MV.

Ve stejném procesu, jako Irena Vlachová s Jaroslavou Navrátilovou, byla za pomoc Zdeňku Šidákovi souzena i jeho manželka Helena (*1925, roz. Váňová), zatčená 15. dubna 1949. Matka v té době patnáctiměsíčního syna byla odsouzena k trestu odnětí svobody v délce dvaceti let a řadě dalších trestů.[99] I ona byla vyšetřována Běleckým a musela u výslechů snést brutální psychický i fyzický teror:

„[…] Na Bílou sobotu 16. dubna 1949 asi v jednu hodinu ráno vyvlekl Helenu Šidákovou z cely vyšetřovatel StB Pešek, *„jedna z nejhorších stvůr StB“*, jak píše Helena ve svých vzpomínkách Přetržené roky. Přivedl ji do sklepní místnosti bez oken. Vyšetřovatel přezdívaný „Dorek“ nebo „Doktor“ seděl za stolem a vedle něj stál vazoun. „Doktor“ se jí prý mile ptal: ‚No tak, kde je tvůj manžel? Stejně ho dostaneme.‘ *„Odpověděla jsem, že nevím, no tak mě tak trochu ztřískali,“* vypráví Helena Šidáková. Nejdřív

97 Tamtéž.
98 Tamtéž, Zpráva, 18. 9. 1958.
99 ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-3201 MV, Úřední záznam, 23. 12. 1949.

ji tloukli do tváře, tahali za vlasy, pak ji položili na lavici a tyčemi jí roztloukli chodidla: *„To je snad nejhorší bolest, která vůbec existuje. Jak jsem sebou házela, spadla jsem na zem […] a poranila si páteř. Už jsem nemohla vstát,"* popisuje Šidáková. [...] Chtěli z ní dostat, kde se ukrývá její manžel, tzv. agent-chodec Zdeněk Šidák. Helena prosila, ať ji nechají, že skutečně neví, kam utekl. Vyšetřovatelé ji nakonec odtáhli přes vězeňskou chodbu do její cely: *„No, musela jsem vypadat hrozně. Na chodbě stáli další zatčení. Viděla jsem jejich zděšené tváře, když mě spatřili. Nemohla jsem se kvůli bolesti nohou a zad postavit […]."* Když skončili, měla vytrhané vlasy, otlučenou hlavu, ležela na zemi vedle stolu, ze kterého spadla, se spoutanýma rukama, na stehnech rudé podlitiny [...]".[100]

„Akce Marcela"

Milena Hradecká (1930–?) byla spolu s Josefem Medunou (1909–1949) zadržena v srpnu 1949 při pokusu o přechod státní hranice.[101] Meduna, pražský kavárník a dlouholetý přítel rodiny Hradeckých, byl obviněn ze spolupráce s *„agentem CIC"* a o několik dní později spáchal v pankrácké věznici sebevraždu oběšením.[102] Po jeho smrti byl případ, původně nazvaný „Meduna Josef a spol.", pojmenován po dalším ze zatčených jako „Řehák Karel a spol.".

V době před zatčením pomáhala Milena Hradecká Josefu Medunovi opatřit různá *„[…] razítka NP, blankety různých firem, občanské legitimace, jakož i legitimace KSČ, čisté policejní přihlášky a další doklady […], uranovou rudu"* ad.[103]

Již v únoru 1950 byla předvolána na pražské KV StB ve věci šetření Běleckého chování k zadrženým. Uvedla, že zhruba týden po svém zatčení byla převezena k nočnímu výslechu *„[…] výslech prováděl ve své kanceláři referent, jehož jmenovali jménem D o r e k. V kanceláři D o r k a byla jsem s tímto sama […]"*.[104] Bělecký během výslechu Milenu Hradeckou opakovaně obtěžoval sexuálními návrhy, střídavě s tím, že *„[…] když mu bude po vůli"*, bude propuštěna, když nebude, bude mučena.[105] Po příchodu dalších dvou vyšetřovatelů jí bylo vyhrožováno: *„[…] když nebudu mluvit, že mně dají injekci, po které za dva dny zemřu. Na to mně zavázali oči, nadvázali mně nad loktem ruku, nějakou tekutinou ji natřeli a pak jsem ucítila, že mě píchají nějakou jehlou do ruky pod kůži. Nato prohlásili, že jsem dostala injekci."*[106] Zatčené pak Bělecký dále hrozil mučením elektrickým proudem, vrážením třísek pod nehty, pálením ohněm, bil ji gumovým obuškem přes chodidla, tloukl přes prsty pravítkem a fackoval.

100 Srov. http://www.mistapametinaroda.cz/article.php?id=326, http://www.mistapametinaroda.cz/article.php?id=325 (podle stavu ke dni 17. 9. 2013).

101 ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-5577 MV, Protokol, 25. 8. 1949, s. 2.

102 Tamtéž, Zpráva, 20. 8. 1949.

103 Tamtéž, Trestní oznámení, 27. 2. 1950, s. 5, 16.

104 ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Zápis o výpovědi, 21. 2. 1950, s. 1.

105 Tamtéž.

106 Tamtéž.

V červnu 1950 byla Milena Hradecká za spáchání trestného činu velezrady a vyzvědačství odsouzena Státním soudem v Praze k trestu odnětí svobody v délce dvaceti let, ztrátě veškerého majetku, pokutě deset tisíc Kčs a ztrátě čestných práv občanských na deset let po odpykání trestu.[107]



Milena Hradecká, 23. srpna 1949. ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-5577 MV.

„Akce Anton"

V souvislosti se zatčením majora Květoslava Prokeše (1897–1949),[108] obviněného z plánování ozbrojeného protistátního převratu, byla dne 16. května 1949 zajištěna i Ludmila Křesinová st. (1899–?, roz. Froncová).[109] Křesinovi byli s rodinou Prokešů spřízněni, Květoslav a Antonín (1899–?) byli jejími bratranci.

O průběhu výslechu Ludmily Křesinové svědčila v roce 1950 v Běleckého neprospěch zapisovatelka Běla Ejemová, sama Křesinová nebyla ve věci svědecké výpovědi vůbec předvolána. Ejemová uvedla: *„[…] Jistá Lidmila Křesinová st. byla rovněž vyslýchána B ě l e c k ý m a jinými neznámými orgány. Z počátku ji vyslýchali slušně a když stále zapírala, byla bita, ale já jsem odešla ihned ven. Když jsem se vrátila, nařídil mi B ě l e c k ý, abych ji odvedla z kanceláře, při čemž jsem viděla, že K ř e s i n o v á má celé oteklé nohy a že je strašně zbita."*[110]

V červenci 1949 vynesl Státní soud v Praze nad Květoslavem Prokešem a dalšími dvěma muži trest smrti. Ludmila Křesinová st. byla odsouzena k trestu odnětí svobody na patnáct let, konfiskaci veškerého majetku a řadě vedlejších trestů.[111]

107 ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-5577 MV, Rozsudek, 1. 6. 1950. Následné odvolání Mileny Hradecké k Nejvyššímu soudu bylo zamítnuto.

108 Podrobněji k jeho osobě viz MALLOTA, Petr: *Květoslav Prokeš*. Dostupné on-line http://www.ustrcr.cz/cs/kvetoslav-prokes (stav ke dni 17. 9. 2013).

109 Spolu s ní byla zatčena i její dcera Ludmila Křesinová (*1932). ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-6297 MV, Protokol, 16. 5. 1949.

110 ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Zápis o výpovědi, 24. 4. 1950, s. 2.

111 ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-6297 MV, Rozsudek, 30. 6. 1949.

„Akce Truhlář a spol."

I v tomto případě byly za „protistátní" činnost zatčeny desítky lidí a během následného vyšetřování krutě týrány. František Truhlář (1893–?), který se spolu s Kornélií Procházkovou[112] a dalšími osobami měl v létě 1948 spolupodílet na ilegálním odchodu generála Aloise Lišky[113] do zahraničí, byl zatčen koncem února následujícího roku. Byl obviněn ze spáchání velezrady a pokusu o zločin vyzvědačství a v listopadu 1949 odsouzen k odnětí svobody na doživotí, propadnutí veškerého majetku a řadě dalších trestů.[114]

V roce 1956 podal František Truhlář stížnost na uvedený rozsudek, neboť *„[…] přiznal při vyšetřování pod vlivem fyzického násilí trestnou činnost, kterou neprováděl a podepsal protokolární výpovědi, které neodpovídají skutečnosti."*[115] Na pokyn generální prokuratury byl Inspekcí MV jeho případ znovu prošetřován, Truhlář v rámci šetření vypověděl:

„[…] Moje vyšetřování na StB v Bartolomějské ulici vedl referent, kterého jsem znal pod jménem DOREK. Vyslýchán jsem byl většinou v poutech. Po předvedení k výslechu jsem si musel s pouty na rukou kleknout na zem, zout boty, sundat ponožky a potom jsem byl bit gumovou hadicí přes chodidla, záda a po celém těle. Pamatuji si, že při jednom výslechu jsem byl postaven čelem ke skříni a přinucen, abych zvedl ruce, které jsem měl spoutány, vzhůru, na pouta byl pak přivázán provaz, který byl přehozen přes skříň a z druhé strany skříně držen jedním z přítomných referentů. Takto jsem musel stát asi

112 Kornélie Procházková (1904–?, roz. Štůrová), vdova po plukovníkovi Generálního štábu (brigádní generál in memoriam) Olegu Václavu Procházkovi (1896–1945), který byl v roce 1942 odsouzen za odbojovou činnost proti německým okupantům k trestu smrti a v únoru 1945 popraven. Kornélie Procházková, která mu v odboji mimo jiné jako spojka pomáhala, byla zatčena dříve a už v říjnu 1941 pražským stanným soudem při řídící úřadovně Gestapa rovněž odsouzena k smrti. Poprava však neproběhla ihned a Procházková byla poslána do koncentračního tábora Ravensbrück. Zde se jí šťastnou shodou okolností podařilo přežít až do konce války. StB zatkla Kornélii Procházkovou dne 1. 4. 1949. Později byla odsouzena k trestu odnětí svobody na čtyři a půl roku. Srov. ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-6387 MV, Zápis o zatčení, 1. 4. 1949. STEHLÍK, Eduard: *Procházka Oleg Václav.* In: LÁNÍK, Jaroslav a kol.: *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945*. Ministerstvo obrany ČR-AVIS, Praha 2005, s. 240–241.

113 Alois Liška (1895–1977), legionář, účastník druhého odboje, jehož celá rodina byla po jeho odhalení gestapem odvlečena do koncentračních táborů. Oba synové byli v květnu 1945 usmrceni na pochodu smrti, vrátily se jen jeho žena a dcera. Samotnému Liškovi se podařilo utéct do Francie, posléze byl přemístěn do Anglie. Později se aktivně účastnil bojů v rámci Československé samostatné obrněné brigády, v jejím čele v roce 1944 bojoval u francouzského Dunkerque. V červnu 1948 byl jako nepohodlný komunistickému režimu poslán do výslužby, nato se mu i přes stálý dohled Obranného zpravodajství (OBZ) podařilo odejít do exilu. S rodinou už se nikdy nesetkal. Srov. STEHLÍK, Eduard: *Liška Alois*. In: LÁNÍK, Jaroslav a kol.: *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945*, s. 174–175.

114 ABS, f. Inspekce ministra vnitra (A 8), inv. j. 376, Zpráva o prošetření stížnosti, 8. 6. 1956, s. 1–2.

115 Tamtéž, s. 1.

po dobu jedné hodiny. Tímto způsobem jsem byl vyslýchán několikráte. Pamatuji si, že při dvou výsleších jsem byl zbit až do bezvědomí a ve vedlejší místnosti jsem byl poléván vodou. Při jednom výslechu mě byl proražen v levém uchu bubínek […] Jednoho výslechu se zúčastnil také pplk. ŠEDIVÝ, kterému jsem si stěžoval na použití fyzického násilí při výslechu. ŠEDIVÝ mě řekl, že to není možné a potom mě dále říkal abych si z toho nic nedělal, že dostanu krátký trest a že brzy půjdu domů."[116]

Mezi svědky, kteří vypovídali k Františku Truhlářovi, patřil i Josef Dráb (1910–?), se kterým Truhlář sdílel pražskou vazební celu. Na otázku Inspekce MV, zda může potvrdit týrání, odpověděl: „*Ano. Mohu. Byl jsem svědkem, když se několikrát vrátil od výslechu a měl na těle i obličeji modřiny. Jednou přišel a ukazoval, že má vyrvané vlasy s hlavy a vypravoval, že při výslechu byl týrán tak, že: ‚by mne snad byli zabili, kdybych nebyl řekl jméno plukovníka Lukase'. Při tom plakal a tvrdil, že výslech byl hrozný a nesnesitelný. Vyšetřující orgánové prý na něho řvali a zacházeli s ním hůře než se zvířetem. Když pak řekl jméno Lukase, situace se změnila a Truhlář od té doby měl různé výhody, které neměl jiný vězeň. Mohl se setkat několikrát se svou manželkou a dostával také od ní různé balíčky a černou kávu.*"[117]

Ve stejném procesu jako František Truhlář byl souzen i Stanislav Březina (1917–?). Za spáchání „zločinu velezrady" mu byl vyměřen trest odnětí svobody v délce dvaceti pěti let a konfiskace veškerého majetku. Již během svého zatčení dne 30. března 1949 byl Běleckého skupinou okraden o osobní vůz zn. Tatra 75, fotoaparát, knihy a další věci.[118] I on čelil ze strany Běleckého a dalších vyšetřovatelů fyzickému násilí.



Stanislav Březina, 1. dubna 1949. ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-6387 MV.

K tomuto později uvedl, že byl bit přes hlavu mokrým ručníkem a několikrát se zavázanýma očima v „*tzv. kolotoči od více lidí /5 až 6 orgánů/*".[119] Dle Stanislava Březiny měl navíc Bělecký sexuálně obtěžovat jeho manželku, což bylo jejím výslechem

116 Tamtéž, Protokol o výpovědi, 17. 5. 1956, s. 1–2.
117 Tamtéž, Protokol o výpovědi, 29. 5. 1956.
118 Srov. tamtéž, Zpráva o prošetření stížnosti, 9. 6. 1956.
119 Tamtéž, Protokol o výpovědi, 4. 6. 1956, s. 1–2.

potvrzeno.[120] Vůz zn. Tatra 75 byl skutečně Běleckým „zabaven". Na dotaz Inspekce MV Bělecký uvedl, že *„[…] auto bylo předáno ONV Praha 1, který je dne 3. 9. 1951 prodal jako konfiskát za 123.900 Kčs pobočce státní banky v Kralupech."*[121] Když bylo toto Běleckého tvrzení ověřováno, nepodařilo se automobil vůbec dohledat. Na jeden z dokumentů bylo pak pouze lakonicky zaznamenáno: *„vůz není"*.[122]

Po vyhodnocení obou stížností konstatovala Inspekce MV použití fyzického násilí, pod kterým byly přiznány *„některé okolnosti nezakládající se na pravdě"*.[123] V novém soudním řízení byl Františku Truhlářovi vyměřen trest v délce sedm a půl roku odnětí svobody a propadnutí veškerého majetku. Stanislav Březina byl odsouzen k odnětí svobody v délce šesti let a rovněž konfiskaci celého jmění.[124] Komise doporučila, vzhledem k tomu, že Bělecký byl odsouzen již v roce 1950, upustit od jeho stíhání.[125] Není zřejmě třeba zdůrazňovat, že ani František Truhlář, ani Stanislav Březina, nefigurovali jako svědci v trestním řízení, které bylo proti Běleckému v roce 1950 vedeno.

Plukovník Generálního štábu v. v. (generálmajor in memoriam) Karel Lukas (1897–1949) byl zatčen 29. března 1949 v rámci výše zmíněné akce pro podezření z *„napomáhání k útěku za hranice ČSR + trest. činy pro 231/48 - § 1, 2, 5, 6."*[126] Lukas vypověděl, že se v prosinci 1948 spolu s dalšími osobami podílel na přípravě *„illegálního odchodu do zahraničí zetě gen. L i š k y"*, podplukovníka Generálního štábu Bohumila Pelikána[127] a plánoval různé protirežimní akce.[128]

Dnes je naprosto nesporné, že Karel Lukas byl Běleckého skupinou vyšetřovatelů podroben tak brutálním výslechům, že následkem tohoto zacházení dne 19. května 1949 zemřel.[129] V roce 1950, tedy v době, kdy byl Bělecký za své chování v jiných případech prošetřován, byl k plukovníku Lukasovi vyslýchán pouze jedinkrát, a to ihned

120 Tamtéž, Protokol o výpovědi, 7. 6. 1956, s. 2.

121 Tamtéž, Zpráva o prošetření stížnosti, 9. 6. 1956, s. 2.

122 Tamtéž, Zpráva, nedat.

123 Tamtéž, Přešetření stížnosti, 13. 6. 1956, s. 1.

124 ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-6387 MV, Rozsudek, 7. 6. 1957.

125 ABS, f. Inspekce ministra vnitra (A 8), inv. j. 369, Přešetření stížnosti, 13. 6. 1956, s. 2.

126 ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-6387 MV, Záznam o uvalení zajišťovací vazby, 30. 3. 1949.

127 Bohumil Pelikán (1903–1993) se stejně jako jeho tchán Alois Liška účastnil bojů u Dunkerque. Byl nositelem mnoha válečných vyznamenání, po svém zatčení degradován a uvězněn. Propuštěn byl o jedenáct let později, v roce 1960. Spolu s ním byla zatčena a během výslechů krutě týrána i jeho manželka. Bohumil Pelikán byl rehabilitován až po roce 1989, byly mu vráceny veškeré hodnosti a pocty a byl povýšen na generálmajora.
Srov. http://www.novinyprostor.cz/clanek/komuniste-tyrali-vlastni-narod, http://www.muprotivin.cz/turistika/historie.html (podle stavu ke dni 25. 9. 2013).

128 ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-6387 MV, Dodatek k protokolu, 30. 3. 1949. Lukasovy výslechové protokoly se dochovaly pouze tři, datované postupně dnem 29. 3., 30. 3. a 6. 4. 1949.

129 Rozsáhlá studie věnovaná životu a zejména okolnostem smrti Karla Lukase viz STEHLÍK, Eduard: *Život a smrt generálmajora Karla Lukase*. In: Securitas imperii, č. 12, ÚDV, Praha 2005, s. 173–207.



v den svého zatčení. Uvedl v podstatě jen to, že věděl o jeho úmrtí „*následkem nějaké srdeční nemoci*“, nicméně další informace k případu jeho smrti nemá.[130]

Karel Lukas, nedat.
ABS, f Vyšetřovacích spisů, V-6387 MV.

V dochovaných materiálech se však vyskytuje záznam,[131] který naznačuje, že nedlouho po Lukasově smrti byl Bělecký jako pachatel hlášen Osvaldu Závodskému[132] a Lubomíru Kročkovi.[133] Z roku 1951 se pak zachoval záznam výpovědi tehdejší

130 ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Zápis o výpovědi, 17. 3. 1950.

131 Pod zprávou je podepsán Jaroslav Jindra. Je pravděpodobné, že jde o příslušníka StB, užívající krycí jméno „Dr. Kareš“. Původní oznámení, o němž se Jindra zmiňuje, zatím nebylo dohledáno. (PŘÍLOHA 6)

132 Osvald Závodský (1910–1954) stál v roce 1949 v čele skupiny BAa (tzv. vnitřní státní bezpečnost), od počátku roku 1950 vykonával funkci velitele StB. V lednu 1951 byl zatčen a v prosinci 1953 ve vykonstruovaném procesu odsouzen za zločin velezrady a sabotáže k trestu smrti. Popraven byl v březnu 1954. DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953,* s. 117. Výstava *Tváře moci* (2008–2009). Dostupné on-line, http://www.ustrcr.cz/data/pdf/vystavy/tvare-moci-praha/panel19.pdf (podle stavu ke dni 23. 9. 2013). Viz také KALOUS, Jan: *Osvald Závodský – aktér i oběť politických procesů.* In: Paměť a dějiny 3/2013, s. 85–95.

133 Lumír (Lubomír) Kroček (1910–1990) byl od listopadu 1948 velitelem V. sektoru (tzv. vyšetřovací, tehdy nazývaný též „realizace“) skupiny BAa. Po zřízení ministerstva národní bezpečnosti (MNB) na podzim 1950 došlo k reorganizaci, vyšetřovací útvar v rámci Velitelství StB (nyní pod názvem VI. sektor) byl opět veden Kročkem. Od ledna 1951 se stal velitelem vězeňského odboru MNB, v červenci 1952 na vlastní žádost přeložen na ministerstvo národní obrany

zapisovatelky OBZ – 5. oddělení Hlavního štábu, znovu přímo svědčící o rozhodujícím podílu Běleckého na Lukasově smrti: *„[…] Druhý den přišel Slavík se zprávou, že Bělecký, krycím jménem DOREK, při výslechu zabil plk. Karla Lukase. Turek se ptal, jaké z toho budou mít nepříjemnosti, ale Slavík odpověděl, že DOREK zůstane sedět na svém místě a že se to nějak udělá, že hlavní starost byla sehnat doktora, který by napsal, že se jedná o srdeční slabost.*“[134] Je více než pravděpodobné, že pravda o smrti plukovníka Karla Lukase byla známa nejen některým Běleckého kolegům z řad StB, ale rovněž i jeho nadřízeným.

Ani po jedné z citovaných zpráv nebylo proti Theodoru Běleckému zahájeno trestní stíhání a tato vražda tak zůstala nepotrestána.[135]



Plukovník Karel Lukas, květen 1949. ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-6387 MV.

Na závěr zmiňme, že jeden z důvodů Lukasovy smrti je spatřován v jeho majetku.[136] Mimo uměleckou sbírku a další hodnotné předměty vlastnil také vůz americké výroby zn. Packard. V „posmrtném“ trestním oznámení (podaném KV STB v Praze k datu 1. října 1949) bylo konstatováno, že Lukas: *„[…] s tímto vozem často vozil své společníky organisace na schůzky […]. Svým osobním autem rovněž z povzdálí sledoval vůz, kterým prchal z lázní H o u š k a gen. Liška. V trestné činnosti pomáhalo plk. Lukasovi rovněž to, že vlastnil mimo uvedený automobil […] ještě větší množství originelních konservovaných zásob zn, USA, kterými hostil své spolupracovníky. […] Činím trestní oznámení na pplk. Karla L u k a s e s tím, aby při souzení jeho trestných zločinů*

(MNO). BLAŽEK, Petr – BÁRTA, Milan – KALOUS, Jan – SVOBODA, Libor – ŽÁČEK, Pavel: *Tváře vyšetřovatelů Státní bezpečnosti,* s. 71. KAPLAN, Karel: *Nebezpečná bezpečnost 1948–1956.* Doplněk, Brno 1999, s. 14–16.

134 Srov. STEHLÍK, Eduard: *Život a smrt generálmajora Karla Lukase*, s. 206.

135 Podrobněji k tomuto viz tamtéž, s. 201–207.

136 Srov. tamtéž, s. 205–206.

dle zák. č. 231/48 Sb., bylo přihlédnuto k jeho majetku, který mu dopomohl tyto činy páchati."[137]

Zmíněný vůz byl Karlu Lukasovi úředně zabaven, neboť „*[…] byl svým majitelem zneužíván k protistátním účelům […] a nyní je v používání ministerstva národní bezpečnosti.*"[138] Bělecký k tomuto v den svého zatčení vypověděl: „*vím […],* že *automobil zabavený po L u k a s o v i […] byl předán na útvar 701 A a přebírán Dr. Karešem.*"[139]

Již následující den však zaslal pražskému velitelství krajský velitel Národní bezpečnosti plk. Jahelka žádost: „*Prosím, aby byl učiněn dotaz u […] Běleckého, který byl včerejšího dne odveden Vašimi orgány, kde se nacházejí klíče od amerického vozu. Orgán, který tento vzkaz předává, počká si na tyto klíče, které nutně potřebujeme k předání tohoto vozu ONV Praha.*"[140]

Na reversu tohoto dokumentu je pak uvedeno potvrzení o převzetí několika klíčů...[141]

137 ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-6387 MV, Trestní oznámení, 1. 10. 1949.

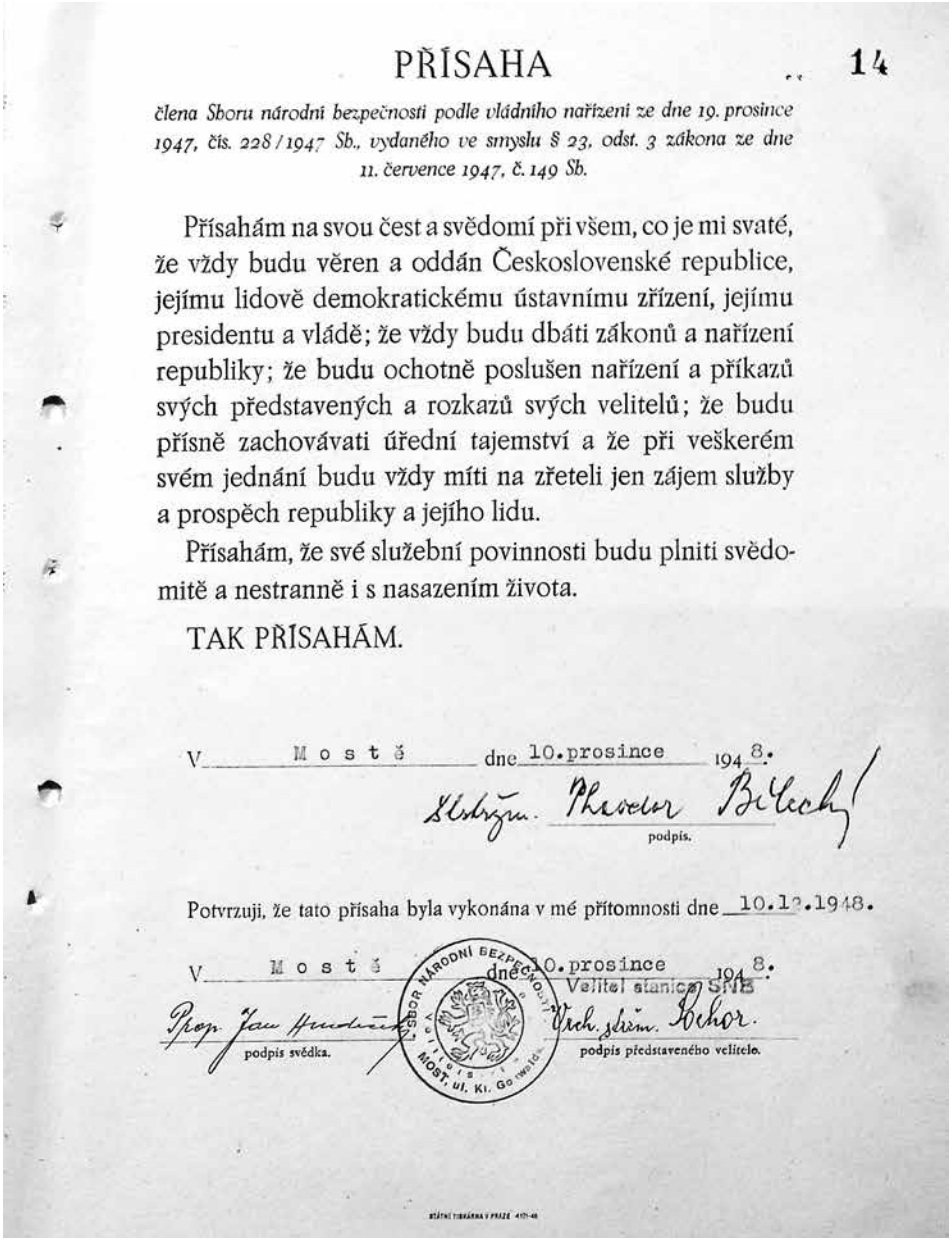
138 Vůz měl být ministerstvu předán již dne 7. 4. 1949. Tamtéž, Propadnutí auta Karla Lukase – zpráva, 21. 6. 1950.

139 ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776, Zápis o výpovědi, 17. 3. 1950.

140 Tamtéž, Theodor Bělecký – klíče od amerického vozu, 18. 3. 1950

141 Tamtéž.

PŘÍLOHA 1



PŘÍSAHA 14

člena Sboru národní bezpečnosti podle vládního nařízení ze dne 19. prosince 1947, čís. 228/1947 Sb., vydaného ve smyslu § 23, odst. 3 zákona ze dne 11. července 1947, č. 149 Sb.

Přísahám na svou čest a svědomí při všem, co je mi svaté, že vždy budu věren a oddán Československé republice, jejímu lidově demokratickému ústavnímu zřízení, jejímu presidentu a vládě; že vždy budu dbáti zákonů a nařízení republiky; že budu ochotně poslušen nařízení a příkazů svých představených a rozkazů svých velitelů; že budu přísně zachovávati úřední tajemství a že při veškerém svém jednání budu vždy míti na zřeteli jen zájem služby a prospěch republiky a jejího lidu.

Přísahám, že své služební povinnosti budu plniti svědomitě a nestranně i s nasazením života.

TAK PŘÍSAHÁM.

V Mostě dne 10. prosince 1948.

Theodor Bělecký
podpis.

Potvrzuji, že tato přísaha byla vykonána v mé přítomnosti dne 10.12.1948.

V Mostě dne 10. prosince 1948.

Velitel stanice SNB

Prop. Jan Hendrych
podpis svědka.

Vrch. sdr. Kehor
podpis představeného velitele.

SBOR NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI MOST, ul. Kl. Gottwalda

STÁTNÍ TISKÁRNA V PRAZE 4101-48

ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776.

PŘÍLOHA 2

OPIS

Vrchní vojenský prokurátor Praha. Os - 371/48-III.

Rozhodnutí. 41

Podle § 249 odst.2, 138 odst.1 v.tr.ř. odkládám oznámení proti

strážm.SNB Theodoru Bělockému,

pro podezření, že

I./ a/v listopadu 1945 při vyslýchání Ludvíka Lisnera, který spáchal krádeže v podniku fy.A.Ebert a syn, R.Ebert a J.Hoyer v Hoře Sv.Kateřiny, donutil tohoto bitím k falešné výpovědi, že na krádežích byl účasten též národní správce uvedené firmy Jiří Votýpka,

b/dne 24.11.1945 na základě ad.a/ uvedené falešné výpovědi Ludvíka Lisnera zatkl za účasti tří dosud nezjištěných spolupachatelů oba národní správce uvedené firmy, totiž Jiřího Votýpku a JUDr Josefa Votýpku, kteří byli až do 28.11.1945 držení v policejní vazbě v Mostě, a znovu dne 15.12.1945 za účasti dvou dosud nezjištěných spolupachatelů zatkl Jiřího Votýpku, který byl až do 17.1.1946 držen v policejní a soudní vaz-bě

/ad a-b/ zločin zneužití služební moci podle § 380 vtrz./.

II./ dne 20.12.1947 řídil osobní auto ev.zn.Č-MO-807 po státní silnici směrem k Plzni tak neopatrně, že u Kralovic srazil po silnici jdoucího Vojtěcha Fencla, který utrpěl zlomení stehenní kosti.

/přečin podle § 599/I vtrz./ a to

v případě ad I./ pro nedostatek důkazů a neobyčejné obtíže při opatření průkazních prostředků, v případě ad II./ pak z důvodů zániku trestnosti činu ustanovením čl.II.amnestie presidenta republiky z 19.6.1948.

Důvody:

Ad I./ Svědek Lisner, sice udal, že obviněný jej bitím nutil k falešné výpovědi, avšak jeho výpověď zůstala zcela osamocena, ježto obviněný vinu v plném rozsahu popřel a jeho obhajoba je potvrzena výpovědi vrch.kom.pol.spr.u ONV v Mostě JUDr Vobořila, který byl při výslechu Lisnera vedoucí osobou a možnost jakéhokoliv nátlaku na tohoto vylučuje.

K bezpečnému zjištění materielní pravdy bylo by tedy nutno provésti nový výslech Lisnera a příp.i provésti konfrontaci, což však není možno, ježto podle zprávy OÚstb v Mostě je Lisner, který je německé národnosti, neznámého pobytu, takže jest právem možno předpokládati, že uprchl za hranice do Německa a není proto možno očekávati, že by jeho nový výslech, k posouzení případu zcela nutný, mohl býti později proveden.

Ad II/ Ježto se jedná o trestný čin spáchaný před 19.6.1948, který není ohrožen trestem na svobodě delším jednoho roku zanikla jeho trestnost ustano-vením čl.II. amnestie presidenta republiky ze dne 19.6. 1948.

Bylo proto rozhodnouti, jak shora uvedeno.

Za správnost: Praha, 18.srpna 1948. Úř.vrchní vojenský prokurátor
Praha, 18.říjen(1948, pplk.just.Jan Vaněk:
v zast.mjr.just.JUDr Karel V a š.
v.r.

ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776.

PŘÍLOHA 3

Ú t v a r 601-A .

Dne 28. února 1950.

ČJ.: A - 54439/27232601-49-odd.5/1-d.

Oddělení 1
zde.

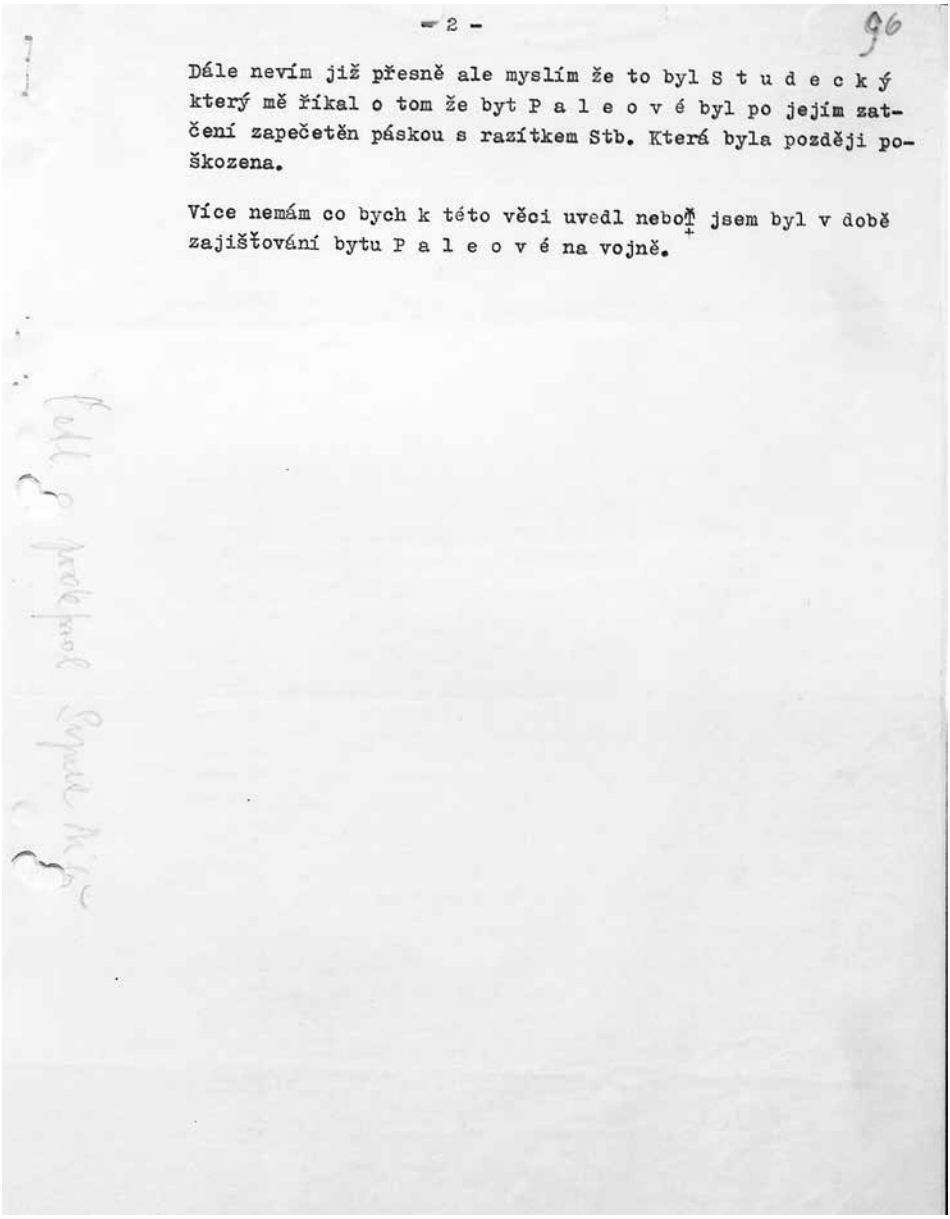
Předmět: Zpráva z výpovědi S y n k a Miloše, zajištěného u zdejšího velitelství.

Příloha Ø.

Koncem června nebo počátkem července 1949 dostavili se do dílny mého otce v Dolních Mokropsích 2 muži, z nichž jeden se představil jako D o r e k od Stb a druhý velké postavy, jehož mi D o r e k označil jako člena OBZ. Jmenovaný mě žádal o podepsání žádosti o byt ve vile P a l e o v é. Žádost měla hlavičku Stb, podepsána byla myslím záv.org.KSČ. V této žádosti bylo žádáno, aby jmenovanému bylo vyhověno, a byt po P a l e o v é byl jemu přidělen. On sám mě říkal, že ten případ sám dělá nebo dělal a že je ona v tom velmi špatně, že má cosi s letáky protistátního, skladiště zbraní, vysílačku. Chtěl, aby přidělení bytu se dělo pokud možno důvěrně, aby to nevešlo moc ve známost. A pro druhého muže žádal D o r e k, aby jemu byl přidělen nábytek z této vily pod nár. správu. Dále říkal, že u nás v obci nám pomůže stihat reakci. Na to mě požádal, abych mu žádost jeho o byt doporučil a také žádost ústní o nábytek pod nár. správu. Já jsem jemu odpověděl, že proti přidělení bytu není námitek což jsem na uvedenou žádost napsal a potvrdil, ale zdělil jsem jemu, že stejně to musí k projednání k MNV byt. komisi a ohledně žádosti o nábytek tu že musí vyjednati s MNV k tomu, že nejsme kompetentní v rozhodování.
Po té oba muži odejeli.

Dále mě sděloval s. Čížek, že D o r e k asistoval při zajišťování vily S t e i n s k é h o,

Dále mě sdělil s. S t u d e c k ý př. l. org. KSČ za několik týdnů později, že v obci je plno řečí ohledně odvážení věcí od P a l e o v é, že se o tom mluví asi v tom smyslu že si tam obecní funkcionáři vzali k zajišťování svoje manželky a známé, a že to z okresu již se v yšetřuje a že jemu sdělil Š o t t zaměstnanec MNV, že viděl B r o ž e př. MNV že si vezl nábytou aktovku. Sdělení S t u d e c k é h o jsem takéi ihned sdělil městskému výboru který toto také projednával.



- 2 -

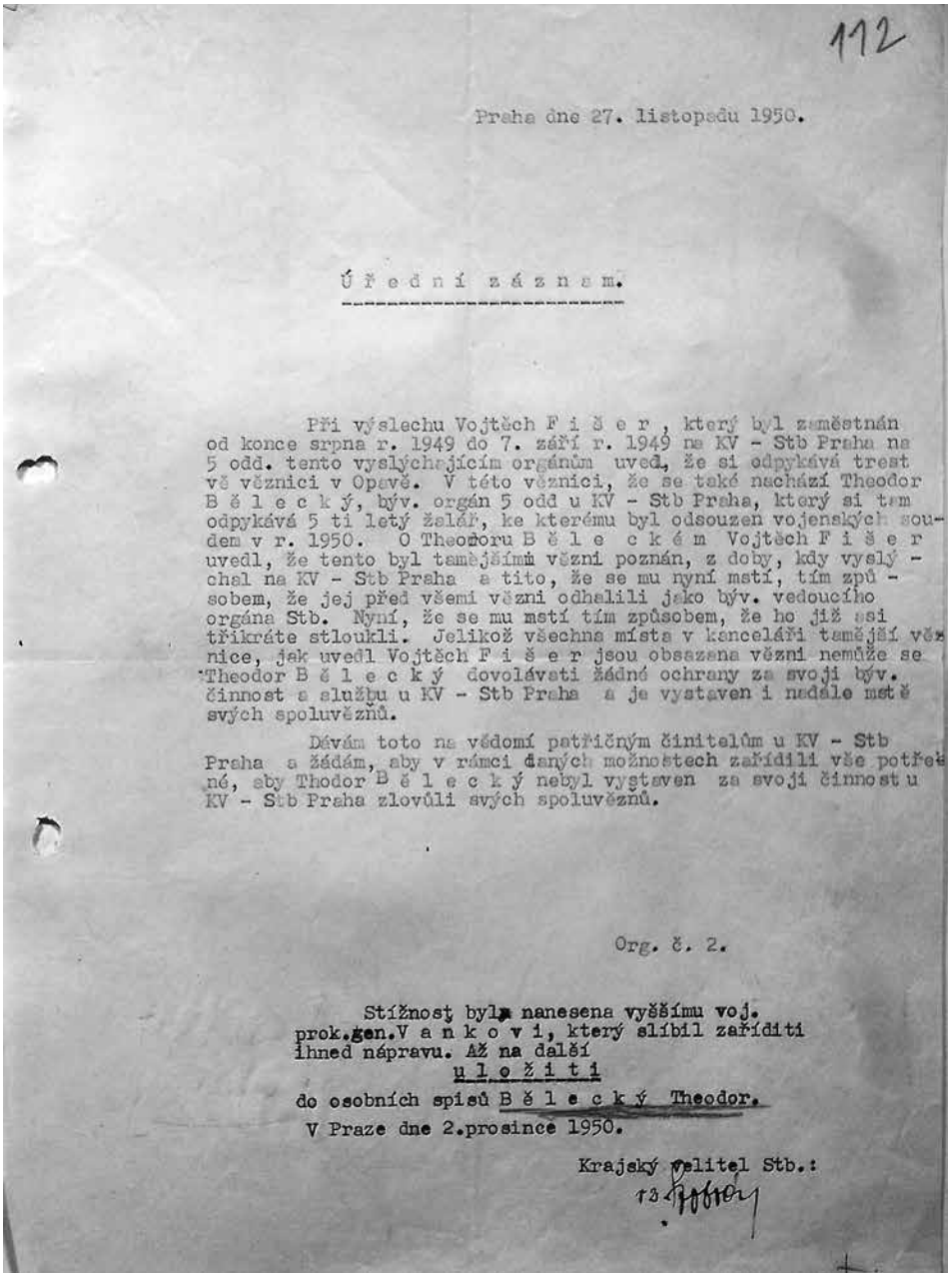
96

Dále nevím již přesně ale myslím že to byl S t u d e c k ý který mě říkal o tom že byt P a l e o v é byl po jejím zatčení zapečetěn páskou s razítkem Stb. Která byla později poškozena.

Více nemám co bych k této věci uvedl neboť jsem byl v době zajišťování bytu P a l e o v é na vojně.

ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776.

PŘÍLOHA 4



112

Praha dne 27. listopadu 1950.

Úřední záznam.

Při výslechu Vojtěch F i š e r , který byl zaměstnán od konce srpna r. 1949 do 7. září r. 1949 na KV - Stb Praha na 5 odd. tento vyslýchajícím orgánům uvedl, že si odpykává trest ve věznici v Opavě. V této věznici, že se také nachází Theodor B ě l e c k ý, býv. orgán 5 odd u KV - Stb Praha, který si tam odpykává 5 ti letý žalář, ke kterému byl odsouzen vojenským soudem v r. 1950. O Theodoru B ě l e c k é m Vojtěch F i š e r uvedl, že tento byl tamějším vězni poznán, z doby, kdy vyslýchal na KV - Stb Praha a tito, že se mu nyní mstí, tím způsobem, že jej před všemi vězni odhalili jako býv. vedoucího orgána Stb. Nyní, že se mu mstí tím způsobem, že ho již asi třikráte stloukli. Jelikož všechna místa v kanceláři tamější věznice, jak uvedl Vojtěch F i š e r jsou obsazena vězni nemůže se Theodor B ě l e c k ý dovolávati žádné ochrany za svoji býv. činnost a službu u KV - Stb Praha a je vystaven i nadále mstě svých spoluvězňů.

Dávám toto na vědomí patřičným činitelům u KV - Stb Praha a žádám, aby v rámci daných možnostech zařídili vše potřebné, aby Thodor B ě l e c k ý nebyl vystaven za svoji činnost u KV - Stb Praha zlovůli svých spoluvězňů.

Org. č. 2.

Stížnost byla nanesena vyššímu voj. prok.gen. V a n k o v i, který slíbil zařídit ihned nápravu. Až na další

u l o ž i t i

do osobních spisů B ě l e c k ý Theodor.

V Praze dne 2.prosince 1950.

Krajský velitel Stb.:

ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776.

PŘÍLOHA 5

Krajské velitelství státní bezpečnosti
v P r a z e .

V Praze, dne 18.1.1949.

Dodatek k protokolu ze dne 14.1.1949

sepsaný dnešního dne na zdejší úřadovně s

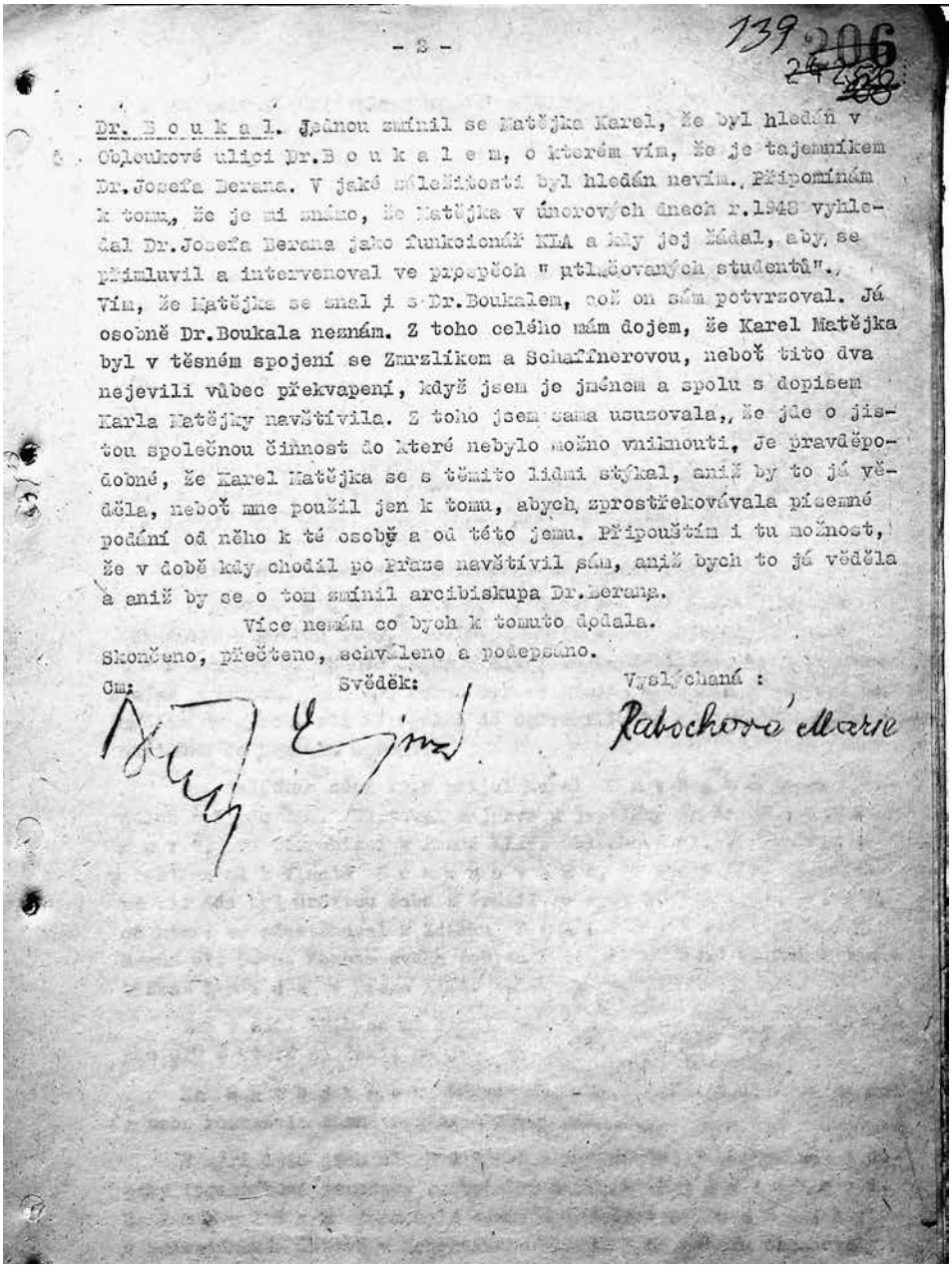
Marií R a b o c h o v o u ,
bližší rodová data v předešlém protokole.

Připomínám, že jsem v obecné škole měla ředitelem, dnešního Dr. Josefa B e r a n a , arcibiskupa pražského. Podotýkám, že jsem se s tímto od té doby nesešla, až v roce 1947, kdy jsem jej byla navštíviti na zámku v Březanech. Od té doby jsem se s ním více nesešla. Prohlašuji čestně, že mluvím pravdu.

K Luise S c h a f f n e r o v é prohlašuji, že nemohu uvésti nic více, než co jsem uvedla v předešlém protokole t.j., že jsem byla M a t ě j k o u pověřena doručením dopisu a přinesením odpovědi. K tomuto podotýkám, že jsem byla s M a t ě j k o u několikráte v bytě M i k o v é se kterou M a t ě j k a vždy hovořil o Luise S c h a f f n e r o v é, Hugo B i c k o v i a později o těch Slovácích, kteří zamýšleli uprchnouti do zahraničí. Tam jsme chodili vždy večer. Připomínám, že M i k o v á přišla za M a t ě j k o u jako prostředník místo S c h a f f n e r o v é .

Ke Z m r z l í k o v i uvádím, že jsem mu předala 6 dopisů jak uvádím v předešlém protokole. Od Zmrzlíka jsem nosila zpět jím psané dopisy vždy zalepené. Co bylo obsahem těchto nevím. Pamatuji si, že jednou jsem měla na popud Matějky jej ústně požádati, aby Matějkovi poslal doporučení, které by Matějka upotřebil při návštěvě církevních úřadů v Holandsku kam mínil cestovati. Rovněž tak jsem měla od Zmrzlíka přinésti Matějkovi cizí valuty. Peníze ani potvrzení jsem já osobně nedostala. Více jsem se se Zmrzlíkem nesešla. Jmenovaný byl vždy v mé přítomnosti, když jsem jej navštívila velmi strohý, chladný a opatrný. Připomínám, že při návštěvách u Mikové jsem poznala, že Matějka se s Mikovou již dříve znal a že navštěvoval častěji KOLUMBIJSKÝ KONSULÁT, kde byl zaměstnán milenec Mikové, Hugo Bick. Že by navštěvoval USA velvyslanectví, nebo britské nevím.

Marie Rabochová



- 3 -

139 206
242 288

Dr. B o u k a l. Zpánou zmínil se Matějka Karel, že byl hledán v Obloukové ulici pr.B o u k a l e m, o kterém vím, že je tajemníkem Dr.Josefa Berana. V jaké náležitosti byl hledán nevím. Připomínám k tomu, že je mi známo, že Matějka v únorových dnech r.1948 vyhledal Dr.Josefa Berana jako funkcionáře KLA a kdy jej žádal, aby se přimluvil a intervenoval ve případech " ptlačovaných studentů". Vím, že Matějka se znal i s Dr.Boukalem, což on sám potvrzoval. Já osobně Dr.Boukala neznám. Z toho celého mám dojem, že Karel Matějka byl v těsném spojení se Zmrzlíkem a Schaffnerovou, neboť tito dva nejevili vůbec překvapení, když jsem je jménem a spolu s dopisem Karla Matějky navštívila. Z toho jsem sama usuzovala, že jde o jistou společnou činnost do které nebylo možno vnikmouti, je pravděpodobné, že Karel Matějka se s těmito lidmi stýkal, aniž by to já věděla, neboť mne použil jen k tomu, abych zprostředkovávala písemné podání od něho k té osobě a od této jemu. Připouštím i tu možnost, že v době kdy chodil po Praze navštívil sám, aniž bych to já věděla a aniž by se o tom zmínil arcibiskupa Dr.Berana.

Více nemám co bych k tomuto dodala.

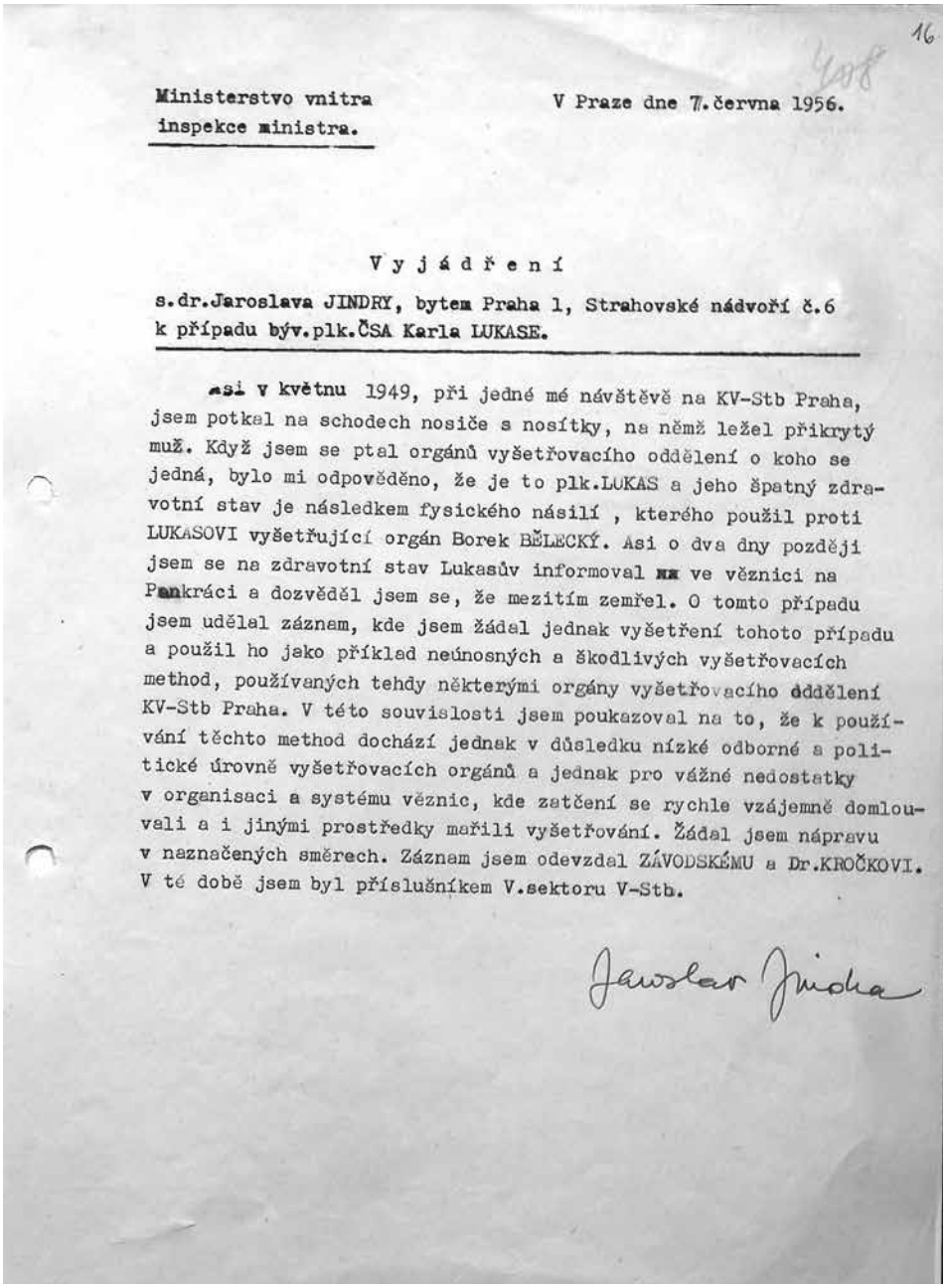
Skončeno, přečteno, schváleno a podepsáno.

Čm: Svědek: Vyslýchaná :

Rabochová Marie

ABS, f. Vyšetřovacích spisů, V-5488 MV.

PŘÍLOHA 6



16

408

Ministerstvo vnitra
inspekce ministra.

V Praze dne 7. června 1956.

V y j á d ř e n í

s.dr.Jaroslava JINDRY, bytem Praha 1, Strahovské nádvoří č.6
k případu býv.plk.ČSA Karla LUKASE.

Asi v květnu 1949, při jedné mé návštěvě na KV-Stb Praha, jsem potkal na schodech nosiče s nosítky, na němž ležel přikrytý muž. Když jsem se ptal orgánů vyšetřovacího oddělení o koho se jedná, bylo mi odpověděno, že je to plk.LUKAS a jeho špatný zdravotní stav je následkem fysického násilí , kterého použil proti LUKASOVI vyšetřující orgán Borek BĚLECKÝ. Asi o dva dny později jsem se na zdravotní stav Lukasův informoval ~~na~~ ve věznici na Pankráci a dozvěděl jsem se, že mezitím zemřel. O tomto případu jsem udělal záznam, kde jsem žádal jednak vyšetření tohoto případu a použil ho jako příklad neúnosných a škodlivých vyšetřovacích method, používaných tehdy některými orgány vyšetřovacího oddělení KV-Stb Praha. V této souvislosti jsem poukazoval na to, že k používání těchto method dochází jednak v důsledku nízké odborné a politické úrovně vyšetřovacích orgánů a jednak pro vážné nedostatky v organisaci a systému věznic, kde zatčení se rychle vzájemně domlouvali a i jinými prostředky mařili vyšetřování. Žádal jsem nápravu v naznačených směrech. Záznam jsem odevzdal ZÁVODSKÉMU a Dr.KROČKOVI. V té době jsem byl příslušníkem V.sektoru V-Stb.

Jaroslav Jindra

ABS, f. Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, Personální spis Theodor Bělecký, arch. č. 1776.

…při tom jsem měl hodně smůly…

Útěk vojína Miloše Dobřichovského do zahraničí a smrt vojína Josefa Ulricha

Martin Pulec

Úvod, použité prameny a literatura

Navzdory dosavadním snahám o publikování skutečností dosud nezveřejněných a málo známých, rozhodl jsem se popsat případ, kterému se publicity dostalo vrchovatě. Událost se pro svoji výjimečnost objevovala v letech 1964–1966 jak v československých komunistických sdělovacích prostředcích, tak i v západoněmeckých médiích. Zmínky o případu se periodicky objevují i v poslední době, pamětníci dosud žijí a mají ho v paměti. Snad vinou emocí, které dodnes budí, byl dosud popisován jednostranně, ať již z pohledu pohraničníků – pamětníků, kteří čin jednoznačně odsuzovali, anebo z pohledu odpůrců tehdejšího komunistického režimu, kteří naopak líčí úmrtí vojína Ulricha jako nešťastnou náhodu, kterou si sám zavinil. Jedno však mají popisy společné – chybí jim základ studia dostupných archivních pramenů. Ze zmíněných interpretací vybočuje stať Iva Pejčocha v knize Vojáci na železné oponě, která líčí případ v omezeném prostoru spíše popularizační formou.

Pokusil jsem se proto na základě studia a analýzy dostupných informací zaznamenat událost v potřebném rozsahu a navést případného čtenáře k vlastnímu nestrannému závěru. Jako základ posloužil vyšetřovací spis V-7454 MV, který vznikal od prosince 1964 do konce roku 1965 na odboru vyšetřování Vojenské kontrarozvědky (VKR). Jsou v něm soustředěny informace charakterizující osobu vojína Miloše Dobřichovského, situaci na jednotce, kde sloužil, vyhodnocení stop po činu, včetně protokolů o vyšetřovacích pokusech a pitvě oběti. Spis obsahuje dále dokumenty osvětlující jednaní československých a německých úřadů o vydání pachatele, výstřižky a překlady z německého tisku reflektující událost. Vypovídací hodnota spisu je velmi dobrá, tendenční účelovost je na první pohled patrná pouze u znaleckého posudku z oblasti soudního lékařství MUDr. Zdeňka Šňupárka (viz dále).

Další cenné materiály archivovala Pohraniční stráž (PS), konkrétně se dochovaly dokumenty z pražského velitelství a z velitelství domažlické brigády. Zejména vyšetřovací zprávy doplňují informace týkající se pohraniční jednotky a života na ní.

Svazek VKR arch. č. 9512 vznikl v letech 1965–1966 a soustřeďuje především údaje charakterizující osobu Dobřichovského. Ačkoliv obsahuje i některé duplicitní materiály (jako vyšetřovací spis) i v něm nalézáme důležité informace.

Text jsem konečne doplnil pro dokreslení informacemi z níže citovaných internetových stránek.

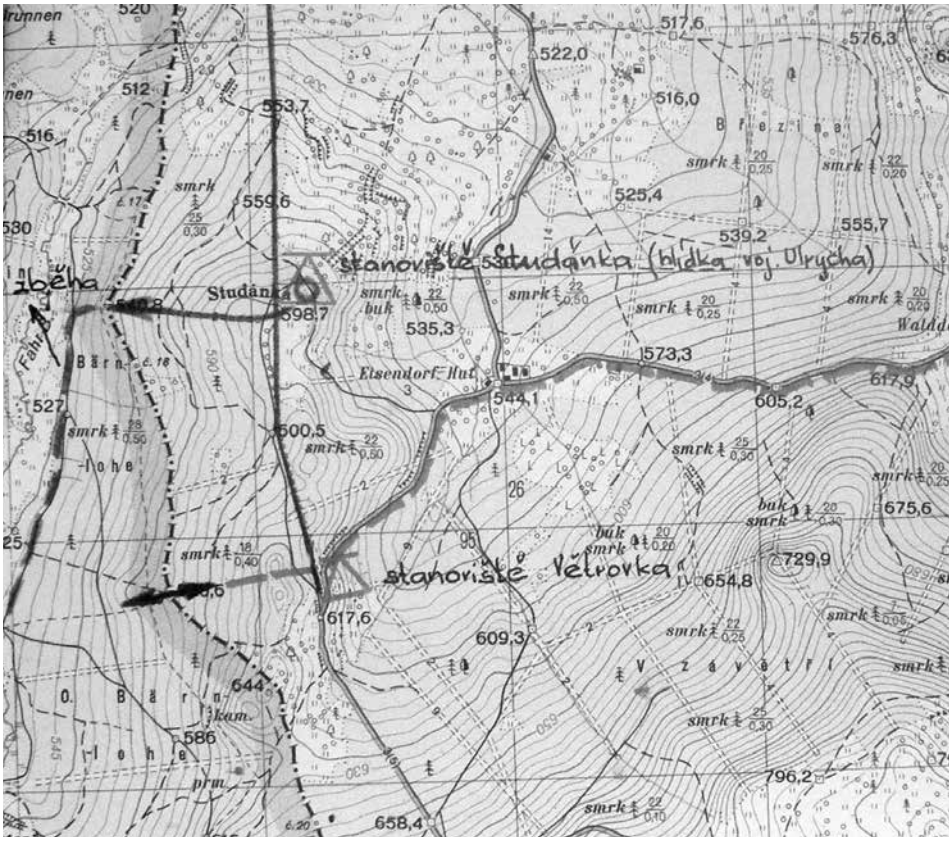


Strážní stanoviště Trigonometr, zvané též Studánka.[1]

1 Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), fond MNO VPS, (dále f.) 2357, voj. Dobřichovský zběhnutí, rok 1964, kn. 291, sv. 2, dokumentace k vyšetřujícímu pokusu, foto 10.

Místo a doba události

Příběh se odehrál v prosinci roku 1964 u roty PS Železná. Jednotka byla umístěna přímo v obci, podle které nesla i své označení. V chátrajícím městysi, ležícím téměř na hranicích s tehdejší Německou spolkovou republikou (NSR), žilo kromě pohraničníků jen několik obyvatel, převážně reemigrantů pracujících v zemědělství a lesnictví. Někdejší slávu městečka připomínal rozpadající se kostel, opuštěný zámek s parkem (zámek byl později demolován a jeho místě postavena nová budova pohraniční roty, pozdější služebna policie) a množství vilových domků. Ve vile naproti zámku byla prodejna se smíšeným zbožím, jediná vymoženost obyvatel žijících na troskách bývalého Eisendorfu.



Mapka s vyznačením událostí.[2]

2 ABS, f. 2357 MNO VPS, voj. Dobřichovský zběhnutí, rok 1964, kn. 291.

Ztracenou zanikající obec v liduprázdné krajině Českého lesa, odsouzenou k údělu již se nevzpamatovat z vysídlení původních obyvatel, obcházela brázda drátěného elektrifikovaného zátarasu;[3] k němu v nepravidelných intervalech vyrážely z pohraniční roty ozbrojené hlídky.

Život na rotě běžel podle již zaběhaných zvyklostí a nařízeních, tzv. základních řádů. Čas pohraničníků byl rozdělený mezi hlídkovou službou na hranicích, službami na rotě, výcvikem a odpočinkem.

Nijak zvláštní nebyl ani 20. prosinec 1964, kdy před pátou hodinou ranní přivedl podle rozpisu služeb dozorčí roty svobodník Milan Rozvadský dvě hlídky k vydání bojového rozkazu. Dozorčí důstojník poručík Zdeněk Mifka upřesnil čtyřem mužům místa a způsob střežení hranic pro následující službu. Dvě dvojčlenné hlídky měly za úkol střežit úsek trasy drátěného zátarasu ze vzájemně sousedících stanovišť Větrovka a Trigonometr (stanoviště bylo označováno též jako Studánka). Od páté hodiny ranní byly hlídky na skryté pozemní pozorovatelně, po rozednění (zhruba od půl osmé) měly za úkol změnit stanoviště a do třinácté hodiny střežit z dvanáctimetrové pozorovací věže úsek ohraničený tzv. vztažnými body.

Protože stanoviště hlídek bylo poměrně daleko od roty (zhruba čtyři kilometry), odvezl obě hlídky do služby pohotovostní gaz. Kolem půl šesté hlásili velitelé nových hlídek polními telefony vystřídání a převzetí stanovišť od směn, které se vracely zpět na rotu.[4]

Výstřel beze svědků

V osm hodin sedm minut telefonoval velitel hlídky ze stanoviště Větrovka na rotu Železná, že uslyšel ze směru sousední hlídky ze stanoviště Trigonometr výstřel. Dozorčí důstojník se domníval, že vystřelilo nástražné osvěcovalo[5] následkem námrazou zatížených spouštěcích drátů, a tak poslal poplachovou hlídku do prostoru kóty 604 a stanoviště Triangl s úkolem nástrahy zkontrolovat a vyjasnit výstřel. Zároveň se dozorčí roty pokoušel bezvýsledně navázat telefonické spojení s hlídkou vojína Josefa Ulricha[6] na Trigonometru. Vojína Rudolfa Nociara a Antonína Beneše se služebním psem, kteří tvořili poplachovou hlídku, odvezl ke k kótě 604 opět pohotovostní gaz. Hlídka nejprve překontrolovala nástražná osvěcovala na kótě 604 a po zjištění, že žádná světlice vystřelena nebyla, pokračovala v jejich kontrole dále směrem

3 Elektrifikovaný drátěný zátaras byl přes tři metry vysoký plot z ostnatého drátu, ve kterém byly nataženy na izolátorech vodiče pod vysokým napětím. Plot byl postaven rovnoběžně se státní hranicí, ve vzdálenosti od několika set metrů, až po několik kilometrů od ní. Jeho účelem bylo zpomalit nebo zastavit osobu, snažící se přejít ilegálně do zahraničí.

4 ABS, f. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-7454 MV, sv. 1, výpověď Mifky, s. 81.

5 Nástražné osvěcovalo bylo zařízení používané PS, které vystřelenou světlicí upozornilo hlídky na pohyb nepovolané osoby ve střeženém úseku.

6 Někdy je v pramenech uváděn jako Ulrych.

ke Trigonometru. Když se blížili bezprostředně k pozorovatelně, uslyšeli sténání a slabé volání o pomoc. Pod pozorovací věží uviděli ležet postavu, ve které poznali velitele hlídky vojína Ulricha. Ležel nohama kolmo k pozorovatelně, mírně přetočen na pravý bok, obličejem směrem k zátarasu. Oči měl otevřené, pravou nohu nataženou, obě levé končetiny pokrčené pod tělem, pravou rukou se snažil sáhnout na hlavu, ale ruka mu vždy klesla dolů. Šikmo přes záda měl prostřelenou, mírně zakrvácenou uniformu. Neustále opakoval: *„Kluci pomoc"*, ale vojáky, kteří němu přišli, nevnímal. Druhého člena hlídky nikde neviděli (údajně nevěděli, s kým Ulrich sloužil); zdali se stal obětí neznámého útočníka, či zběhl do zahraničí se v tuto chvíli zatím jen domnívali.

Vojín Beneš na rozkaz velitele hlídky zalehl a připravil si samopal k palbě, mířil směrem na drátěný zátaras a otevřený průchod v něm. Vojín Nociar rozepnul Ulrichovi opasek se sumkou a snažil se mu ošetřit střelnou ránu na zádech. Raněný však nekrvácel a krev na uniformě již byla zaschlá. Velitel poplachové hlídky se pokoušel dovolat polním telefonem na rotu, v rozrušení se mu to nepodařilo, vystřelil proto ze signální pistole signál „červený déšť", znamenající „proryv do zahraničí". Pak hlídka ve spolupráci s řidičem vojínem Dušanem Kubíkem naložila Ulricha do gazu a odvážela na rotu.[7] Mezitím hlídky v terénu zaznamenaly vystřelený signál a uvědomily o něm dozorčího důstojníka roty. U druhé čety byl vyhlášen pohraniční poplach, dozorčí důstojník nařídil hlídce ze stanoviště Větrovka přesunout se ke státním hranicím do prostoru hraničního mezníku 19, telefonicky zpravil o situaci nepřítomného velitele roty a sám s pátrací skupinou odjel do prostoru Triangl.[8]

Poplachová hlídka vezoucí raněného potkala pátrací skupinu pod velením dozorčího důstojníka poručíka Mifky. Velitel poplachové hlídky ho informoval o zranění vojína Josefa Ulricha a o zmizení druhého pohraničníka.

Když pátrací skupina dorazila k pozorovací věži Triangl, prošli pohraničníci otevřeným průchodem v drátěném zátarasu a nasadili na stopu služebního psa, který je ve zbytcích sněhu dovedl na hranici do blízkosti hraničního mezníku 17/7, odtud stopy jedné osoby pokračovaly dále do Německa. Cestou našla skupina ztracený bodák. Nález potvrzoval domněnku, že stopy patří vojínu Miloši Dobřichovskému, který podle všeho zběhl z hlídky do zahraničí, i za cenu použití síly vůči druhému pohraničníkovi. V této době se již na rotu dostavil její velitel nadporučík Machálka a organizoval obsazení státní hranice v úseku události. [9]

Na místě stop vedoucích do Německa zůstala trojčlenná hlídka, zbytek pátrací skupiny se vrátil k pozorovatelně. Zde, na kontrolním orném pásu[10], nalezl poručík

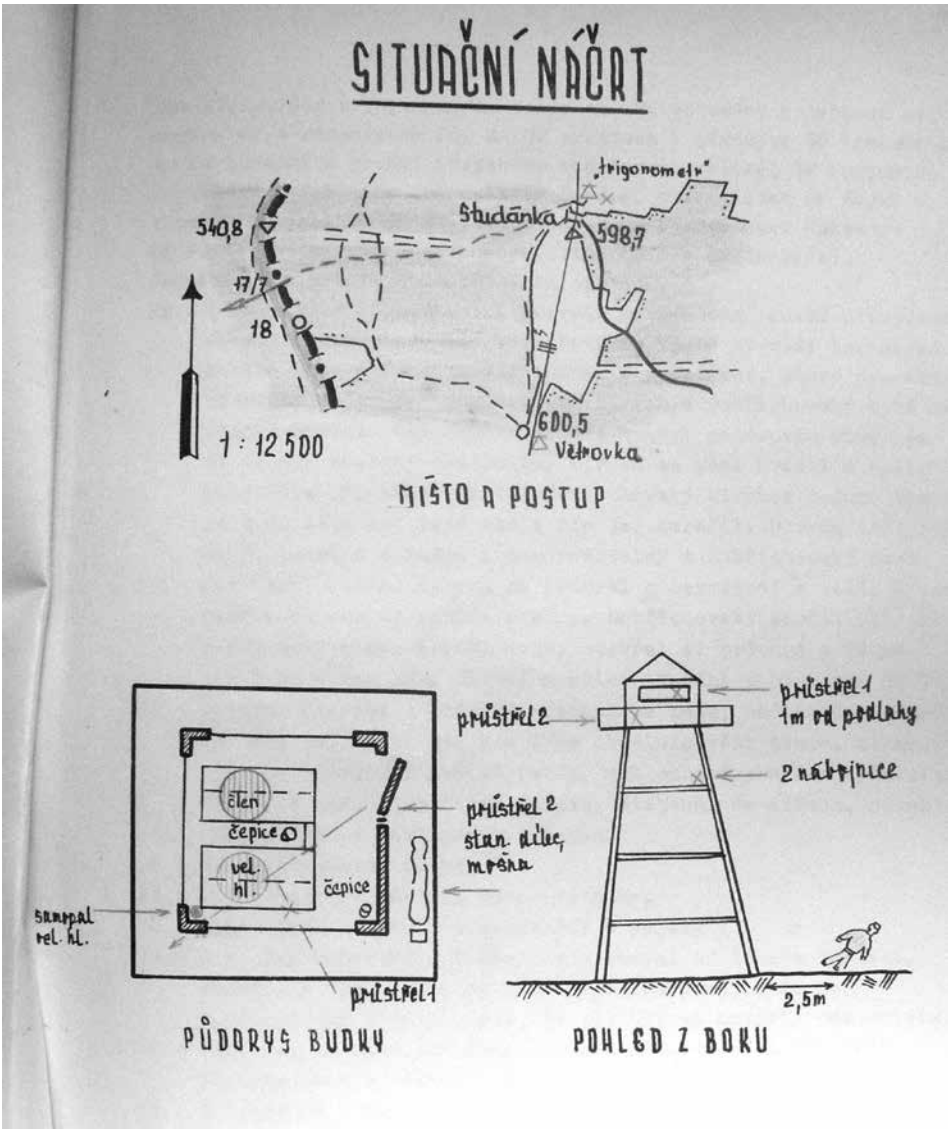
7 ABS, f. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-7454 MV, sv. 1, výpověď Nociara a Beneše, s. 75–77, s. 103–104.

8 ABS, f. 2347, 12. planská brigáda, kn. 9, č. j. PS-01219/64, Dobřichovský Miloš, voj. zákl. služby – zběhnutí do NSR, s. 3.

9 Tamtéž.

10 Kontrolní orný pás byl zoraný a uvláčený pás hlíny, na kterém nepovolaná osoba pohybující se střeženým úsekem zanechala stopy.

Mifka zahozené klíče od podchodu v drátěném zátarasu, pod pozorovatelnou ležel opasek se sumkami a brašnou na pojítko vojína Ulricha, který mu odepnula poplachová hlídka při snaze o první pomoc. Kolem pozorovatelny byly rozryté zbytky sněhu na umrzlé zemi, takže byly patrny pouze zbytky stop vedoucí k podchodu. Velitel pátrací skupiny s vojínem Němcem vystoupili na věž, na třetím odpočívadle schodiště



ABS, f. 2357 MNO VPS, voj. Dobřichovský zběhnutí, rok 1964, kn. 291.

nalezli dva vystřelené nábojnice ze samopalu. Ve strážní budce dvanáctimetrové pozorovací věže pak našli patrné zbytky zápasu. Dveře byly otevřené, jedno okno pozorovatelny rozbité, druhé prostřelené, stěna pod prostřeleným oknem byla poškrábaná. Na zemi ležely dvě čepice od stejnokroje, pouzdro na dalekohled, baterka a náplň do propisovací tužky, pod prostřeleným oknem ležela krabička cigaret značky Lípa vojína Ulricha. Na pozorovatelně byl dalekohled a zapojené funkční pojítko, kterým velitel pátrací skupiny podal hlášení na rotu a na místě velitele hlídky byl ve stojanu postavený Ulrichův samopal. Za dveřmi na ochozu pozorovatelny ležela celta a chlebník, ve kterém nosili pohraničníci stanový dílec do služby jako ochranu před nepřízní počasí. Velitel pátrací skupiny ponechal obsazení, tzv. zakrytí státní hranice, v blízkosti neštěstí a vyčkal do příjezdu nadřízených velitelských orgánů a technika.[11]

Zatím poplachová hlídka převezla těžce raněného vojína Ulricha na pohraniční rotu, kde mu první pomoc poskytl zdravotník jednotky. Velitel roty vyžádal vojenského lékaře z velitelství praporu v Bělé nad Radbuzou, zavolal rovněž civilní sanitku z Horšovského Týna.

MUDr. Stanislav Janoška (absolvent vysoké školy – voják základní služby) přijel do Železné z praporu v devět třicet pět minut, asi půl hodiny poté, co byl informován o případu. Lékař u zraněného konstatoval následující zranění: úder tupým předmětem do hlavy a tangenciální poranění v zádové části levé poloviny hrudníku o délce patnáct centimetrů a hloubce dva centimetry zasahující svalstvo, zlomeninu pravého předloktí, vykloubení pravého kyčelního kloubu posunutím hlavice kyčelní kosti směrem do středu. U zraněného zaznamenal nitkovitý puls, zrychlené dýchání, nevnímání zevních podnětů, motorický neklid spojený s neustálými výkřiky o pomoc. Vojenský lékař aplikoval Josefu Ulrichovi utišující prostředky a vyžádal si převoz civilním vozidlem záchranné služby. Po příjezdu civilního lékaře MUDr. Pípala (asi v deset hodin) dostal zraněný před transportem do Domažlic ještě injekci morfia. Společně mu znehybnili zlomeniny dlahami a na nosítkách ho naložili do sanity. Během převozu se motorický neklid zraněného zvýšil a vojenský lékař ho musel přidržovat na nosítkách. Před Domažlicemi v deset hodin dvacet minut začal vykřikovat nesrozumitelná slova,[12] následně přestal dýchat, jeho puls zeslábl a se stal nehmatný. MUDr. Janoška ihned uvědomil civilního lékaře sedícího vpředu vedle řidiče a začal umírajícímu dávat umělé dýchání. V deset hodin čtyřicet pět minut dorazili na chirurgii domažlické nemocnice, kde masáží srdce a umělým dýcháním pomocí kyslíkového přístroje oživovali Josefa Ulricha asi půl hodiny, avšak když se zvýraznily příznaky smrti, oživování přerušili a konstatovali smrt.[13]

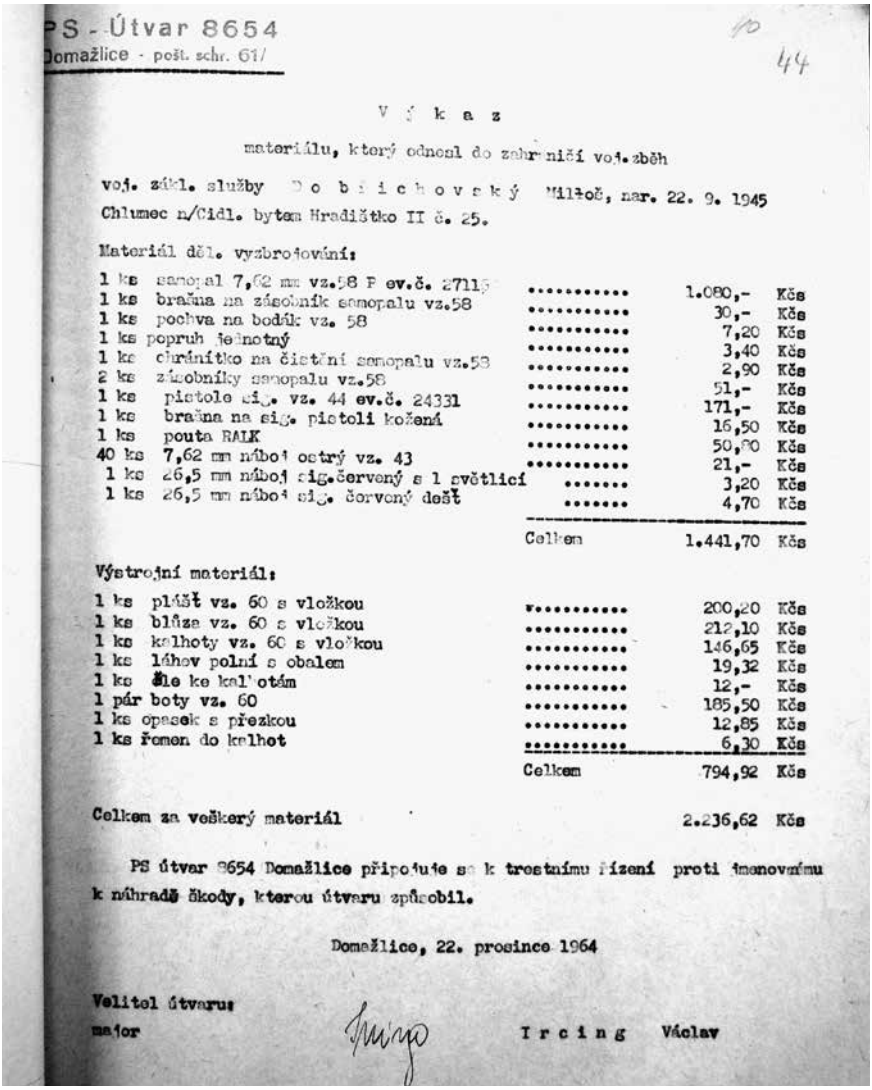
11 ABS, f. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-7454 MV, sv. 1, výpověď Mifky, s. 80–82.

12 ABS, f. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-7454 MV, sv. 1, výpověď MUDr. Janošky, s. 106. Podle ošetřujícího lékaře vykřikoval Josef Ulrich slovo, kterému lékař rozuměl jako *„TENCI“* a *„Pomozte mi!“*

13 Tamtéž, výpověď MUDr. Janošky, s. 105–107.

Podezřelý za hranicemi

Příslušníkům PS bylo jasné, že za smrtelnými zraněními vojína Ulricha je druhý člen hlídky vojín Miloš Dobřichovský. Ten však byl již v tuto dobu ve vazbě německých bezpečnostních orgánů. Dobřichovský, který do Německa uprchl se samopalem, třiceti osmi kusy náboji a signální pistolí se dvěma raketami byl bez nejmenší známky odporu zadržen německým celníkem Günterem Dornem, když během služební



PS - Útvar 8654
Domažlice - pošt. schr. 61/

44

V ý k a z

materiálu, který odnesl do zahraničí voj.zběh

voj. zákl. služby Dobřichovský Miloš, nar. 22. 9. 1945
Chlumec n/Cidl. bytem Hradištko II č. 25.

Materiál děl. vyzbrojování:

1 ks	samopal 7,62 mm vz.58 P ev.č. 2711[illegible]	.....	1.080,- Kčs
1 ks	brašna na zásobník samopalu vz.58	.....	30,- Kčs
1 ks	pochva na bodák vz. 58	.....	7,20 Kčs
1 ks	popruh jednotný	.....	3,40 Kčs
1 ks	churánítko na čistění samopalu vz.58	.....	2,90 Kčs
2 ks	zásobníky samopalu vz.58	.....	51,- Kčs
1 ks	pistole sig. vz. 44 ev.č. 24331	.....	171,- Kčs
1 ks	brašna na sig. pistoli kožená	.....	16,50 Kčs
1 ks	pouta RALK	.....	50,70 Kčs
40 ks	7,62 mm náboj ostrý vz. 43	.....	21,- Kčs
1 ks	26,5 mm náboj sig.červený s 1 světlicí	.....	3,20 Kčs
1 ks	26,5 mm náboj sig. červený dešť	.....	4,70 Kčs
		Celkem	1.441,70 Kčs

Výstrojní materiál:

1 ks	plášť vz. 60 s vložkou	.....	200,20 Kčs
1 ks	blůza vz. 60 s vložkou	.....	212,10 Kčs
1 ks	kalhoty vz. 60 s vložkou	.....	146,65 Kčs
1 ks	láhev polní s obalem	.....	19,32 Kčs
1 ks	šle ke kal'otám	.....	12,- Kčs
1 pár	boty vz. 60	.....	185,50 Kčs
1 ks	opasek s přezkou	.....	12,85 Kčs
1 ks	řemen do kalhot	.....	6,30 Kčs
		Celkem	794,92 Kčs

Celkem za veškerý materiál 2.236,62 Kčs

PS útvar 8654 Domažlice připojuje se k trestnímu řízení proti jmenovanému k náhradě škody, kterou útvaru způsobil.

Domažlice, 22. prosince 1964

Velitel útvaru:
major Irčing Václav

ABS, f. Vyšetřovací spisy, arch . č. V-7454 MV, sv. 1, s. 44.

obchůzky viděl, jak československý pohraničník přelézá plot přes pastvinu nedaleko městečka Eslarn.[14] Podle jiné zprávy[15] pozval Dobřichovského domů německý rolník, který ho předtím, než zavolal celní úředníky, pohostil a daroval mu na převlečení dvě košile, protože byl celý propocený. Dobřichovský prozradil německým bezpečnostním orgánům v předběžném výslechu místo, kde přeběhl státní hranice; do úseku bezprostředně vyrazili němečtí příslušníci ozbrojených složek.

Blízko hraničního mezníku 18 se poprvé setkali českoslovenští pohraničníci se zástupci německých úřadů a neoficiálně se informovali o události. Ještě téhož dne v poledne se na žádost české strany uskutečnila na hraničním přechodu Rozvadov schůzka hraničních zmocněnců, kde byla německá strana oficiálně informována o smrti vojína Josefa Ulricha, kterou způsobil vojín Miloš Dobřichovský. Při popisu události se čeští pohraničníci dopustili úmyslného zkreslení skutečnosti – aby si připravili výhodnější prostor při vyjednávání o vydání zběha, oznámili, že Dobřichovský před dezercí zastřelil Ulricha krátkou dávkou ze samopalu. Zároveň vznesli požadavek na vydání pachatele k potrestání.[16] Němci informovali Čechy o verzi Dobřichovského (s největší pravděpodobností rovněž nepravdivou) – proti veliteli hlídky Ulrichovi zbraň vůbec nepoužil, udeřil ho pěstí, odebral mu klíče od podchodu v zátarasu, odemykáním se zdržel, ale podařilo se mu zátaras projít a utíkal směrem ke hranici. Mezitím se velitel hlídky vzpamatoval, vystoupal na pozorovatelnu a z ní po Dobřichovském střílel, střelbu vedl na vzdálenost asi osmdesáti metrů. Dobřichovský údajně palbu neopětoval.[17] V další výpovědi se Dobřichovský ke střelbě na svého kolegu přiznal, po Ulrichovi střílel údajně jako druhý, v sebeobraně, s neznámým výsledkem, zatímco ho velitel odstřeloval z věže.[18] Jako důvod své dezerce bezprostředně uváděl rodinné nesrovnalosti a nespokojenost s vojenskou službou u PS a poměry u pohraniční jednotky.[19]

Němci v souvislosti se žádostí o jeho vydání odkázali československé pohraničníky na rozhodnutí státního návladního ve Weidenu, v jehož vazbě Dobřichovský byl.[20] Kroky k vydání začala podnikat i československá diplomacie prostřednictvím velvyslanectví Spojených států amerických.[21]

Souběžně s tím, jelikož kromě Dobřichovského neexistoval jiný svědek události a Ulrich zemřel v těžkém šoku, aniž by cokoliv smysluplného řekl, započaly vyšetřovací orgány VKR ve spolupráci s orgány PS a technickými specialisty Veřejné

14 Tamtéž, překlad německé tiskoviny, s. 51.
15 Tamtéž, záznam z jednání hraničních zmocněnců, s. 130.
16 ABS, f. 2357 MNO VPS, voj. Dobřichovský zběhnutí, rok 1964, k. 291, překlad článku, s. 49.
17 Tamtéž, záznam z jednání hraničních zmocněnců, s. 129.
18 ABS, f. III. S SNB – operativní svazky, arch. č. 9512, překlad německé tiskoviny z 21. 12. 1964.
19 Tamtéž, výsledky šetření VKR. Dobřichovský si některým svým kamarádům na dovolence stěžoval na šikanu. ABS, f. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-7454 MV, překlady německých článků, s. 49, 51.
20 Tamtéž, překlad článku, s. 49.
21 Tamtéž, Miloš Dobřichovský, extradice, s. 26.

bezpečnosti (VB) s rozsáhlým shromažďováním údajů. Jejich pozornost se zaměřila jednak na osobu Miloše Dobřichovského, počínaje jeho dětstvím, učňovským mládím, životem před vojnou a dosavadní vojenskou službou. A dále potom na vyhodnocení stop z místa činu a na rozbor smrtelných zranění Josefa Ulricha. Součástí šetření bylo i provedení vyšetřovacích pokusů.

Pokus o portrét Miloše Dobřichovského

Miloš Dobřichovský neměl šťastné dětství, jeho vlastní matka zemřela na tuberkulózu, když mu byly dva roky, otec se podruhé oženil, když mu bylo šest let. I když mladší nevlastní sestru měl rád, s macechou ani s otcem nevycházel. On i jeho starší bratr měli s rodiči časté konflikty (údajně živené příbuznými jejich zemřelé matky, kteří žili ve stejné vesnici) a otec ho opakovaně tělesně trestal. Konfrontace s rodiči, umocněné Milošovou dobrodružnou povahou, stále narůstaly, takže se stávalo, že z obav před trestem se často nevracel domů, několik dní přespával po loukách a lesích nebo u příbuzných zemřelé matky. Stejně tak utíkal z domova po výprascích, které dostával od otce. Ve škole se učil špatně, učení ho nebavilo, podle své macechy však velice rád četl i pozdě do noci staré rodokapsy a dobrodružnou literaturu, mnohokrát prožíval svá dobrodružství intenzivně i ve snu, takže mluvil ze spaní. Bavily ho toulky po polích a lesích, s kamarádem si například upravili pistoli a pokoušeli se lovit zvěř apod.

Po ukončení školní docházky (podle ředitele školy musel být poněkud „nadhodnocen", aby mohl pokračovat dále do učení)[22] byl výběrovou komisí zařazen do učebního oboru opravář zemědělských strojů, ačkoliv se chtěl stát havířem. Vystřídal učiliště v Hlušicích, ve Velimi a v Českém Brodě; ani v učení neprospíval dobře, prý byl lehkomyslný, měl časté absence a na učebních výsledcích mu nezáleželo. V učilištích bydlel na internátech, často ani nejezdil po rodinných rozepřích na víkend domů. Po vyučení nastoupil do JZD v domovské obci Hradištku jako opravář zemědělských strojů a traktorista, zde pracoval jako traktorista také jeho otec. Vzájemné osobní rozepře a srážky pokračovaly nadále, neboť i na novém pracovišti si Miloš Dobřichovský vysloužil pověst lehkomyslného, neschopného zaměstnance, oproti jeho otci, který platil za příkladného pracovníka a dříče. Jeho otec odmítal veškeré politické funkce a schůze, ale hrál prý ve vesnické kapele na trubku. Oproti tomu byl jeho syn nemluvný, uzavřený, občas hrál fotbal za místní oddíl, chodil rád na zábavy, kde nepil, netančil, pouze seděl, ani na děvčata prý neměl štěstí. Podle otce byl líný na práci, ale stále „prožíval nějaká dobrodružství".

Nelze se proto divit, že Miloš Dobřichovský odjížděl na základní vojenskou službu rád. Byl zařazen k PS jako tarasník, přijímač nastoupil ve výcvikovém středisku v Bířkově. Z vojny několikrát napsal domů, napsal dva kamarádské dopisy děvčatům.

22 Tamtéž, záznam, s. 42.

Na vojně však pokračoval jako dosud, zřejmě neodpovídala jeho charakteru – byl hodnocený jako nedbalý a nepořádný, neplnil drobné rozkazy, mezi ostatní příliš nezapadl. (Vyšetřovatel vyslýchal prakticky všechny pohraničníky, kteří s ním přišli do styku, pouze jeden z výcvikového střediska o něm tvrdil, že to byl jeho kamarád.) Po ukončení základního výcviku v Bířkově byl zařazen jako nabíječ tarasnice na rotu prvního sledu Železná. Zde se více sblížil s dalším pohraničníkem prvního ročníku, který byl však zanedlouho převelen k záložnímu oddílu do Domažlic; pak již neměl na rotě žádnou bližší osobu.[23]

Z líčení pohraničníků a těch, kteří ho znali v civilu, si lze o Dobřichovském udělat obraz, jako o uzavřeném, avšak velice vznětlivém a náladovém člověku, nuceném žít uprostřed vojenského kolektivu. Odmítal jakékoliv snahy zapojení (např. když ho oslovil předseda ČSM, aby mu dal legitimaci, že mu doplní známky, průkaz spálil v kamnech se slovy, že z toho stejně nikdy nic neměl a předsedovi pak tvrdil, že průkaz ztratil). Odmítal i nadále plnit drobné rozkazy, které zesměšňoval, neměl v pořádku své věci a nedbale plnil úkoly při strážní službě, údajně proto, aby byl převelen od jednotky prvního sledu.[24]

Jednou Miloše Dobřichovského přistihli, jak zaspal ve službě. Za nedbalý výkon strážní služby ho velitel roty potrestal přísnou důtkou; od tohoto momentu se prý jeho přístup zlepšil.[25] Nadále však nebyl oblíben zejména mezi vojáky druhého ročníku, kteří chodili do hlídek jako velitelé stráže, neboť se rychle po rotě roznesly jeho teorie, které jednou rozvíjel při škrábání brambor – podle něho není těžké utéci za hranice, stačí upozornit velitele hlídky na šramot za zátarasem a při prověrce tohoto signálu ho udeřit do hlavy a zběhnout.[26] Tyto řeči se dostaly k veliteli jeho čety poručíku Mifkovi, který je však nepovažoval za natolik vážné, aby proti Dobřichovskému zasáhl.

Takto se tedy protloukal devatenáctiletý Miloš Dobřichovský základní vojenskou službou u Pohraniční stráže – bez přátel, s řadou drobných kázeňských problémů a neporozumění s ostatními a s poněkud nedospělými a dobrodružnými představami.[27]

23 Tamtéž, výpověď Koláře, s. 86, 88. V soukromém rozhovoru se svému kamarádu Antonínu Kolářovi svěřil, že má v úmyslu udělat přestupek, aby byl odvelen z prvního sledu někam, kde jsou restaurace, děvčata apod. Mezi čtyřma očima mu vyprávěl poněkud dětské povídačky o životě na Západě s tím, že on by se v případě útěku dal do cizinecké legie, a tím by si vydělal prostředky na živobytí. Dále se mu svěřil s averzí na velitele družstva svobodníka Rozvadského, kterého by údajně nejraději zbil.

24 Tamtéž, výpovědi pohraničníků, výpověď Buriana a Koláře s. 64, 67, 86, 88.

25 Tamtéž, výpovědi pohraničníků, výpověď Koláře, s. 86, 88.

26 Tamtéž, výpověď Rozvadského, s. 58.

27 Tamtéž, výpověď Koláře, s. 86. Podle výpovědi jednoho z kamarádů tvrdil Dobřichovský v soukromém rozhovoru, že dostat se přes hranice, není žádný problém, stačí odpojit signální zařízení a přelézt plot. V rozhovorech dále rozvíjel své představy o životě v zahraničí – vojáci mají mnohem lepší podmínky, protože jim dovážejí časopisy a mají k dispozici ženy, po zběhnutí může každý vstoupit do cizinecké legie, a tím získat prostředky atp.

Na konci listopadu požádal o dovolenou a 3. prosince 1964 přijel domů. Rodině říkal, že se mu na vojně líbí, nestěžoval si na nedostatek jídla ani peněz. Během dovolené navštívil své někdejší spolupracovníky v JZD (podle dodatečných šetření svým kolegům říkal, že má na vojně kamaráda Josefa Ulricha z Nového Bydžova, tedy později zabitého velitele hlídky, jindy o něm měl prohlásit, že to je krajan a jeho nejlepší kamarád), navštívil dvakrát svoji kamarádku Annu Prokůpkovou, které vyprávěl poněkud dětinské a smyšlené historky z vojny.

Na dovolence šel několikrát na zábavu po okolních vesnicích, na jedné z nich měl roztržku s místními, následkem toho přišel o čepici od stejnokroje. Do konfliktu zasáhli však i příslušníci VB, kteří mu pohrozili, že záznam o jeho chování na dovolené zašlou k jeho útvaru se žádostí o kázeňské potrestání. Závěr dovolenky poznamenala roztržka s otcem, který mu tento konflikt na zábavě vyčítal. Údajně ho opět fyzicky potrestal s tím, že když dělá takovou ostudu, tak nemusí jezdit domů. Dobřichovský si před odjezdem vzal svých uspořených tři sta korun (údajně na úhradu ztracené čepice), tři svetry (nafasovaný vojenský svetr prý použil na vytírání podlahy), vyndal na stůl jídlo, které mu nevlastní matka na cestu připravila a bez rozloučení odjel 14. prosince v sedm hodin ráno zpět k útvaru.[28] Po návratu z dovolené na něm nikdo nepozoroval žádnou sklíčenost nebo rozrušení. Vojáci pouze zaznamenali, že přijel bez čepice a se špatnou náladou, protože to prý uteklo jako voda a nyní musí opět sloužit. Svým chováním Miloš Dobřichovský nijak nevybočoval ani následující necelý týden, který strávil u jednotky.

Dne 20. prosince 1964 měl nastoupit službu s vojínem Petrem Motejlem, ptal se ho na podrobnosti, kde budou střežit a jak, načež mu Motejl řekl, že místo střežení nezná, a že se tam nebude spát, ale bude se hlídat. Na to měl Dobřichovský odvětit něco ve smyslu, že má radost, že jde do služby právě s ním, a odešel.[29] Jenže Motejl do této hlídky nenastoupil. Vojín Josef Ulrich chtěl jít večer 20. prosince na vycházku, požádal proto dozorčího důstojníka roty poručíka Mifku o výměnu služby. Tak se stalo, že ráno před pátou hodinou ranní nastoupil Dobřichovský do služby s Ulrichem;[30] prý bylo Motejlovi divné, že tentokrát Dobřichovský nastupuje do služby včas a bez průtahů.[31] Při střídání hlídek se Dobřichovský ujišťoval, zda velitel střídané hlídky předal klíče od podchodu v drátěném zátarasu Ulrichovi.[32]

Ráno kolem osmé hodiny zaslechli pohraničníci z pozorovatelny Trigonometr výstřel a na místě našli umírajícího Ulricha, otevřený průchod v drátěném zátarasu a stopy vedoucí do Německa. Bylo nepochybné, že Miloš Dobřichovský uprchl

28 ABS, f. III. S SNB - operativní svazky, arch. č. 9512, výsledky šetření VKR. Anně Prokůpkové ukazoval Dobřichovský fotografii nějaké ženy o které tvrdil, že to je Němka, se kterou „měl poměr mazák, který odešel do civilu" a tuto fotografii mu dal, aby navázal s Němkou známost po něm on.

29 Tamtéž, arch. č. V-7454 MV, výpověď Motejla, s. 78.

30 Tamtéž, výpověď Mifky, sv. 1, s. 81.

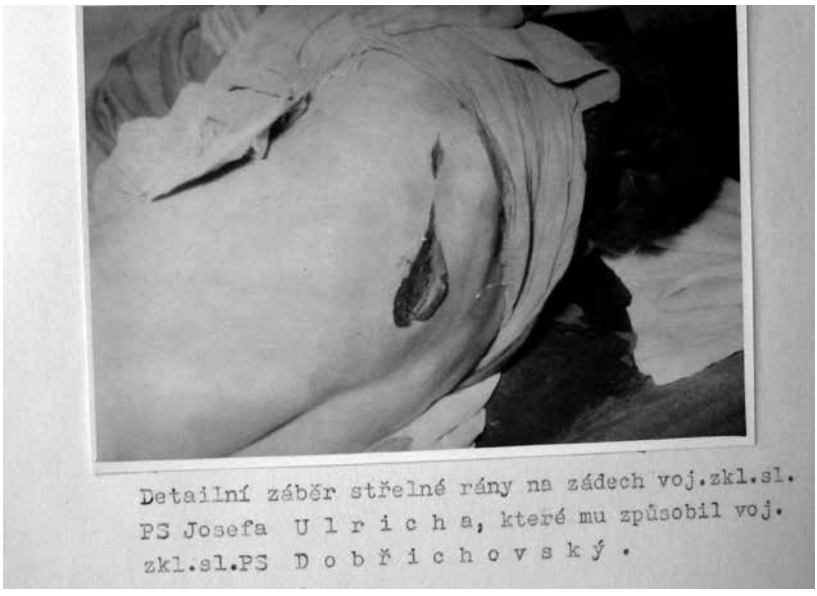
31 www.pametnaroda.cz/story/motejl-petr-1946-1202.

32 ABS, f. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-7454 MV, sv. 1, s. 68–69.

do Německa, avšak na to, jak došlo ke smrtelnému zranění Josefa Ulricha, nebyli kromě pachatele svědci.

Rekonstrukce události podle stop

Zemřelý vojín Josef Ulrich byl 21.prosince 1964 podroben pitvě, která dospěla k následujícímu zjištění: pohraničník utrpěl roztržení sleziny s rozsáhlým krvácením do břišní dutiny, odtržení levé ledviny od cévní stopky s rozsáhlým zakrvácením do jejích obalů a za nástěnnou pobřišnici. Pitva dále zjistila trhlinu ve tkáni pravé ledviny, pohmoždění dolní části levých plicních laloku, příčné zlomení šestého hrudního obratle, zlomeninu pravé kosti stehenní a zlomeninu kosti pravého zápěstí, několik drobných oděrek na levé paži a ruce. V levé čelní krajině odřenina s krevním výronem, drobné oděrky na obličeji, krevní výron v místě úhlu dolní čelisti a krevní výron ve svalstvu vpravo dole na krku. Vlevo na zádech bylo zjištěno pruhovité poškození kůže místy zasahující svalstvo. Smrtelná zranění sleziny a ledvin, společně se zlomeninou páteře, pohmožděním plic a zlomeninami končetin, mohla být způsobena pouze pádem z velké výšky. Zranění na hlavě bylo způsobeno menší silou tvrdým předmětem, pravděpodobně pádem, zranění na čelisti bylo způsobeno pravděpodobně pěstí, zranění na krku, které nevzniklo pádem, bylo způsobeno silným úderem delšího tvrdého předmětu přes oděv. Zjištěná poranění byla smrtelná a neslučitelná s životem.[33]



ABS, f. 2357 MNO VPS, voj. Dobřichovský zběhnutí, rok 1964, k. 291, dokumentace smrtelného zranění, s. 52.

33 Tamtéž, sv. 2, pitevní protokol, s. 40–42.

Následně provedli zástupce PS a technik Správy VB Plzeň technické ohledání místa činu. Pozorovatelna Trigonometr, která stála v bezprostřední blízkosti drátěného zátarasu nedaleko státních hranic, byla postavena z dřevěných kulatin, u paty půdorys 4,6 x 4,7 metru, u ochozu (který byl ve dvanáctimetrové výšce) půdorys 1,65 x 1,80 metru a šířka 0,95 metru. Výstup na pozorovatelnu byl po čtyřech žebřících, pevně spojených s konstrukcí pozorovatelny, mezi jednotlivými žebříky byla tři odpočívadla. Technici na místě nalezli věci obou vojáků, tak jak je nalezl poručík Mifka. Pod věží směrem severním, ve vzdálenosti 2,30 metru od paty pozorovatelny, ležel rozepnutý opasek se sumkami vojína Ulricha. Podle jeho polohy ležel vojín nohama k pozorovatelně. Na zemi u východního břevna věže nalezli navíc vojenskou rukavici. Na třetím odpočívadle našli dvě vystřelené nábojnice, ve strážní budce čepice obou vojáků, na podnoži samopal velitele hlídky se zasunutým zásobníkem. Pozornost techniků se zaměřila na stopy zápasu ve strážní budce. Nalezli šikmý průstřel okna pozorovatelny a vstřel do podpěrného sloupku pod sedadlem, střela sloupkem prošla a zůstala v kulatině podlahy ochozu. Kvůli námraze nebyly zjištěny další stopy zápasu ve strážní budce, ani přesné místo dopadu těla vojína Ulricha.[34]

Zhruba o dva měsíce později provedli vyšetřovatelé společně s techniky VB a zástupci PS vyšetřovací pokus, který měl zjistit nejpravděpodobnější průběh událostí v kritickou dobu před útěkem Miloše Dobřichovského do Německa. Vyšetřovatelé se nejprve zaměřili na analýzu stop po projektilech. Podle dráhy střely, která byla vedena do podlahy, střelec v okamžiku výstřelu byl ve strážní budce pravděpodobně zády ke dveřím a samopal směřoval hlavní šikmo k zemi v úhlu sedmdesáti stupňů, přičemž botka pažby byla asi osm centimetrů od zárubně dveří. Vyšetřovatelé se domnívali, že toto byly stopy po prvním výstřelu, kdy Ulrich srazil Dobřichovskému namířený samopal směrem k zemi. Projektil vyšetřovatelé nenalezli, zjistili, že pohraničníci jej z kulatiny vydlabali a zahodili.[35] Bezprostřední stopy po druhém výstřelu již tým neměl k dispozici, pohraničníci okno znovu zasklili a zbytky prostřeleného okna se nedochovaly. Tým proto vycházel z technického ohledání místa činu a ze stop na stejnokroji vojína Ulricha. Podle rekonstrukce a stop zjištěných v kriminalistickém ústavu,[36] měl vojín Ulrich v momentě výstřelu paži zdviženou pod úhlem asi šedesát stupňů a byl sehnutý v levém rohu pozorovatelny. Při výstřelu bylo ústí hlavně přiloženo k rukávu jeho pláště. Střela prošla rukávem, teplou vložkou pláště, zranila Ulricha na zádech, prošla oknem a ztratila se v terénu. Hlaveň byla v momentu výstřelu rovněž zdvižena zhruba pod úhlem sedmdesát pět stupňů. Celý děj se odehrál uvnitř strážní budky, přičemž byla vyloučena možnost, že by si Ulrich způsobil zranění sám. Vyšetřovatelé nalezli v horní části budky také otisk od ústí hlavně, který mohl vzniknou při nápřahu ve snaze zasadit úder pažbou.

34 ABS, f. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-7454 MV, sv. 1, protokol o technickém ohledání místa činu, s. 3–4.

35 Tamtéž, protokol o vyšetřovacím pokusu, s. 10, 13. (Projektil se prý nějaký čas povaloval na rotě.)

36 Tamtéž, protokol o vyšetřovacím pokusu, s. 6–20.



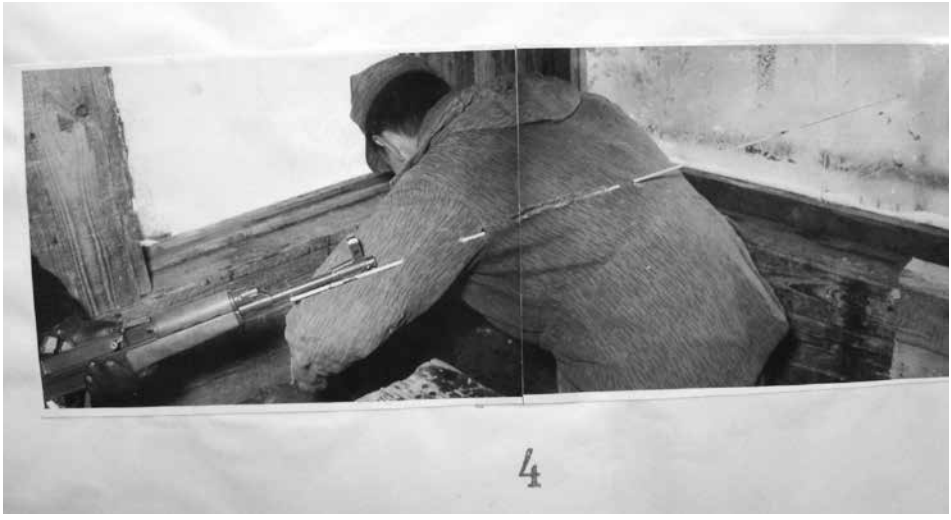
Stopy po rvačce obou pohraničníků ve strážní budce.
ABS, f. 2357 MNO VPS, voj. Dobřichovský zběhnutí, rok 1964, kn. 291, foto 5, 6.

Podle nalezených nábojnic (při pokusu bylo prokázáno, že na třetí odpočívadlo mohly propadnout škvírou v podlaze) a podle stop, byly uvnitř strážní budky vystřeleny dvě střely, ovšem v den události hlídka ze sousedního stanoviště Větrovka hlásila pouze jeden výstřel. Novým pokusem bylo ověřeno, že výstřely uvnitř budky

na stanovišti Trigonometr hlídka na Větrovce nezaznamenala, slyšela až výstřely z ochozu. V tomto případě však již pokus nesimuloval situace při rozbitém okně či otevřených dveřích, svoji roli rovněž hrály i rozdílné meteorologické podmínky v den pokusu a v den události.[37]

Podle posudku techniků Ulrichova zbraň v době události nestřílela a obě nalezené nábojnice byly vystřelené z jednoho samopalu.[38] Je tedy nejvýše pravděpodobné, že obě nábojnice vystřelil vojín Dobřichovský.

Pokud měl tehdy vojín Dobřichovský přepnutý samopal na jednotlivé rány, je možné, že mohly být vystřeleny s věším časovým odstupem. Například první mohla být namířena do okna, aby zastrašila vojína Ulricha od úmyslu překazit mu útěk do Německa poté, co zjistil, že mu Ulrich hodlá v odchodu bránit. Druhý výstřel mohl padnout již ve rvačce, a ten již zaslechla hlídka na sousedním stanovišti. Zvuk se lépe nesl jednak rozbitým oknem a rovněž dveřmi, které mohly být v momentě výstřelu už otevřené po začínající potyčce.



Poloha samopalu při střelbě, která zranila vojína Ulricha – rekonstrukce.
ABS, f. 2357 MNO VPS, voj. Dobřichovský zběhnutí, rok 1964, kn. 291, sv. 2,
dokumentace k vyšetřovacímu pokusu, foto č. 4.

Jestliže měl Dobřichovský přepnutý samopal na palbu dávkou, bylo vystřelení dílem okamžiku. Vystřelení dvou projektilů v jedné dávce vyžaduje jen velmi krátké stisknutí spouště a její okamžité uvolnění. Takže je pravděpodobné, že k oběma výstřelům mohlo dojít tak, že Ulrich se ve stěsnaném prostoru strážní budky nejprve

37 Tamtéž.
38 Tamtéž, předběžný posudek, s. 54.

pokoušel zmocnit samopalu, kterým na něho Dobřichovský mířil. Na začátku rvačky o samopal mohly vyjít dva výstřely – jeden z projektilů škrábl Ulricha na zádech a druhý prostřelil okno – k dalším výstřelům již dojít nemohlo, zřejmě kvůli rvačce o samopal. Sousední hlídka mohla dva bezprostředně následující výstřely zaznamenat jako jeden.

Další otázkou pro vyšetřovatele bylo, jak došlo k pádu Josefa Ulricha z pozorovací věže. Pokusili se zrekonstruovat pád z pozorovatelny tak, aby figurína, kterou k pokusu použili, dopadla na zem do polohy, v jaké byl nalezen, tj. nohama kolmo k severní straně pozorovatelny, na levém boku ve vzdálenosti asi 2,3 metru od paty pozorovatelny. Figurína použitá k pokusu byla stejné velikosti jako vojín Ulrich, avšak lehčí; oproti šedesáti pěti kilogramů měla pouhých dvacet pět. Vyšetřovatelé stanovili osm variant pádu vojína Ulricha z věže:

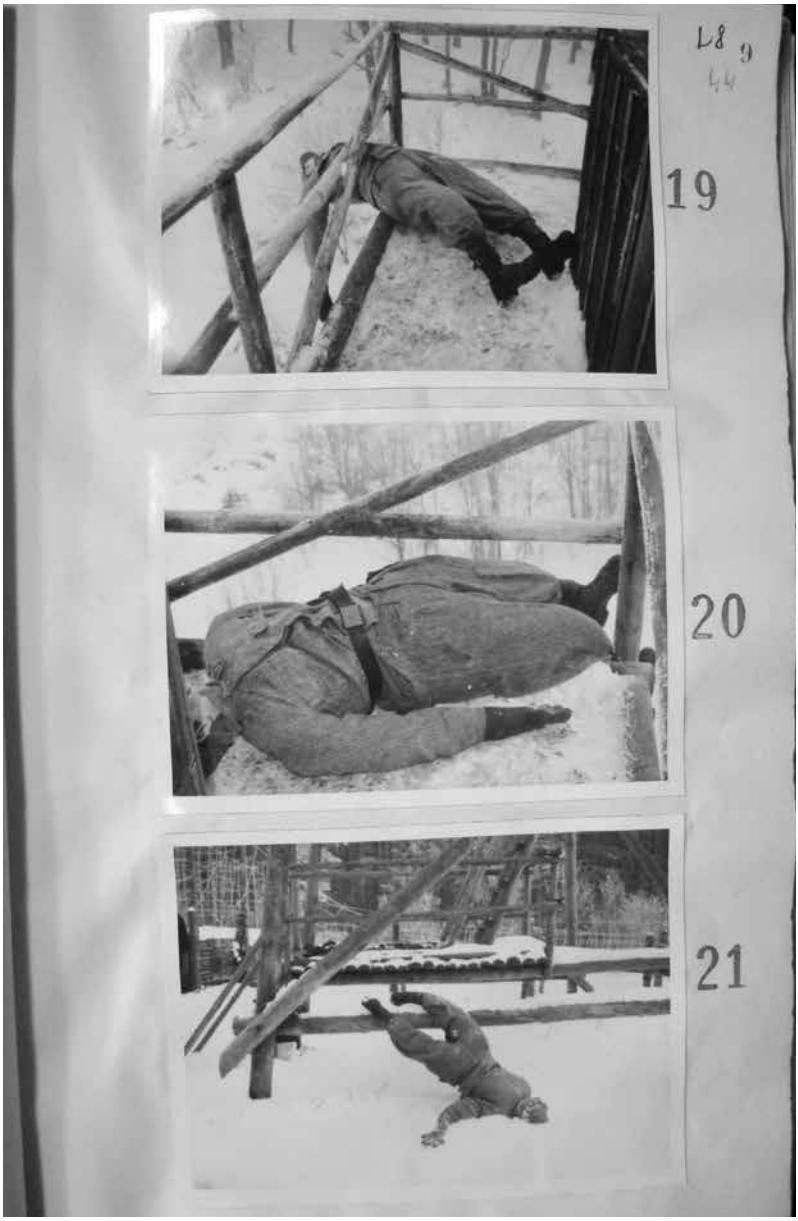
1. vybíhá z vnitřku pozorovatelny, v rychlosti zakopl (uklouzl) a přepadává přes ni
2. leží na podlaze ochozu pozorovatelny a propadá otvorem v zábradlí dolů
3. volně padá z vrchu zábradlí
4. stojí zády k zábradlí, současně s úderem a impulzem (strčení) padá přes zábradlí
5. nadzdvižen a přehozen přes zábradlí
6. přehozen ve vodorovné poloze přes zábradlí
7. překulen ve vodorovné poloze přes zábradlí
8. sám přepadává přes zábradlí pozorovatelny.

U každé varianty bylo provedeno několik variant pádů. I přes množství pokusů (protokolárně jich bylo zaznamenáno dvacet), ani v jednom případě se nepodařilo provést vyšetřovací pokus tak, aby figurína dopadla do takové polohy, v jaké byl vojín Ulrich nalezen. Nejblíže zmíněné poloze byla figurína poté, když byla hozena přes zábradlí, tzn. když na ni působila ještě síla směrem od pozorovatelny. Při vyšetřovacích pokusech, kdy figurína byla volně shozena, vždy padala ke středu nebo k patě pozorovatelny.

V této souvislosti je nutné zdůraznit skutečnost, že figurína měla pouhých dvacet pět kilogramů oproti přibližně šedesáti pěti kilogramů vojína Ulricha. Jeví se proto ve spojení s dalšími podmínkami (omezený prostor ochozu a výška zábradlí) jako velmi nepravděpodobná skutečnost, že Dobřichovský přehazuje Ulricha přes zábradlí tak, že se ho snaží odhodit co nejdále od věže. V případě, že by se Ulrich bránil, se tato možnost zdá nemožná. A v situaci, že by byl po rvačce v bezvědomí či bezvládný, nemá Dobřichovský důvod, aby ho nenechal ležícího v pozorovatelně, nebo pouze nepřevalil přes zábradlí, ho neprostrčil mezi břevny zábradlí.[39] Je tedy možné, že se oběť na místo, kde ji našla poplachová hlídka, odplížila. Bohužel v osudný den byla půda zmrzlá a bez souvislé sněhové pokrývky, takže nebylo možné zjistit ani místo dopadu vojína Josefa Ulricha, ani stopy po plížení. Pitva objevila příčnou frakturu šestého hrudního obratle, což by podpořilo hypotézu, že spadl na břevno pod pozorovatelnu

39 Tamtéž, protokol o vyšetřovacím pokusu, s. 6–20.

(což nevylučuje možnost, že z pozorovatelny spadl sám, po procitnutí z případného bezvědomí, tedy bez přičinění Dobřichovského), při nárazu o její břevno si způsobil



Jeden z mnoha vyšetřovacích pokusů s figurínou.
ABS, f. 2357 MNO VPS, voj. Dobřichovský zběhnutí, rok 1964, kn. 291, foto 19–21.

frakturu obratle a na místo, kde se jeho tělo našlo, se odplížil. Pozdější expertiza sice uvádí, že fraktura obratle vznikla pádem těla na sumku se střelivem,[40] ale toto tvrzení, vzhledem k umístění opasku se sumkou na stejnokroji, je zřejmě účelové.

Na základě pitvy, technického ohledání místa činu, vyšetřovacích pokusů a dosavadního vyšetřování vypracoval 8. dubna 1965 MUDr. Šňupárek z Ústřední vojenské nemocnice znalecký posudek, ve kterém se pokusil popsat, jakým způsobem došlo ke zraněním vojína Josefa Ulricha. Smrtelná zranění nastala podle něho mohutným tupým násilím plošného rázu – pádem z výšky. Tělo narazilo na zem nejprve pravou nohou a rukou, pak dopadlo na záda s přehnutím o brašnu na zásobníky (!). Tím došlo k frakturám nohy, ruky, šestého obratle a k vnitřním zraněním. Ulrich upadl do poúrazového šoku, který společně s vykrvácením vedl k smrti. Vedle těchto zranění, která bezprostředně vedla k usmrcení, utrpěl pohraničník další zranění vystřeleným projektilem, který mu způsobil pruhovité oděrky na levém zápěstí, předloktí a tangenciální tržné rány v kůži a svalstvu zad. Tato zranění vznikla (údajně podle směru dráhy projektilu) pravděpodobně tak, že Ulrich byl poněkud přikrčen a levou ruku měl vztaženu na svou obranu. Zranění na čele s oděrkami a rozsáhlým krevním výronem vzniklo nejspíše úderem značné intenzity pažbou do hlavy. Úder byl podle směru veden zezadu, tlumen byl čepicí a stísněným prostorem pozorovatelny, který neumožňoval vést ránu s plným rozmachem. V obličeji měl Ulrich drobné oděrky, které vznikly při zápasu nebo při pádu na vnitřní stěnu pozorovatelny. V dolní pravé části krku ke klíční kosti měl krevní výron ve svalstvu po úderu, který byl veden opět zřejmě pažbou samopalu. Podle MUDr. Šňupárka byl voják po tomto úderu bezvládný, neschopný obrany, pravděpodobně ztratil vědomí a v tomto stavu mohl být shozen z věže. Mohl na útočníka dělat dojem mrtvého a z věže mohl být shozen údajně proto, aby byla zamaskována zranění způsobená ve rvačce.[41] MUDr. Šňupárek byl zřejmě „expert" na pitvy a ohledání osob usmrcených na státních hranicích, jeho podpis je možno nalézt pod celou řadou podobných dokumentů. Lze důvodně předpokládat, že skutečnosti v dokumentech účelově interpretoval.

Pokusy o vydání Dobřichovského, závěr vyšetřování, soud v Německu

Mezitím, co probíhalo vyšetřování, pokoušela se československá diplomacie prakticky vzápětí po činu dosáhnout vydání Miloše Dobřichovského k trestnímu postihu do Československa. Na vydání měly úřady eminentní zájem; následné odsouzení Dobřichovského k trestu smrti by posloužilo jako odstrašující případ pro další vojenské zběhy.

40 Tamtéž, znalecký posudek z oboru soudního lékařství, s. 43–46.
41 Tamtéž.

Již v lednu 1965 žádají československé úřady německé, prostřednictvím amerického velvyslanectví v Praze, o vydání Miloše Dobřichovského, v únoru je žádost urgována. Odpověď z Německa přichází v polovině dubna, za vydání Dobřichovského Němci požadují závazek mezinárodně právního charakteru, že vydaná osoba nebude odsouzena k trestu smrti a závazek Československa k vzájemnosti, tzn. k případnému vydání osob k trestnímu stíhání do Německa na základě žádosti německých úřadů. Německá strana navrhla i znění tohoto požadovaného závazku vzájemnosti. Upozornila československé úřady na nutnost předání požadovaných závazků do dvou měsíců od doručení odpovědi. Závazek formulovaný Němci vyhodnotily československé úřady jako nevýhodný, protože *„formulace v nótě je jednostranná a zavazovala by jen ČSSR, ne však vládu NSR"*.[42] Zřejmě proto odešla z Prahy v polovině června roku 1965 ve stanovené lhůtě odpověď, která se nedržela požadované formulace, nýbrž s poukazem na platný československý trestní řád se úřady zavazovaly nepopravit Dobřichovského, přičemž v otázce vzájemnosti setrvat pouze u případů obdobných nebo stejných.[43] S takto formulovaným prohlášením se však německé úřady nespokojily, označily ho jako mezinárodně nezávazné a tudíž nedostatečné, a proto 31. srpna 1965 doručily prostřednictvím americké ambasády v Praze zamítavé stanovisko k vydání Miloše Dobřichovského. Současně informovaly ČSSR, že již není časový prostor pro další jednání, neboť podle německých zákonů musí být pokračováno v trestním řízení započatém s Dobřichovským v Německu.[44] Na zamítnutí žádosti reagovalo Československo protestní nótou.[45]

Vyšetřování v Československu bylo přerušeno po roce od události, dne 23. prosince 1965. Vyšetřovatel konstatoval následující skutečnosti:

1. Dobřichovský vystřelil při výkonu služby na stanovišti Trigonometr na velitele hlídky Ulricha dvě rány ze samopalu a zběhl u hraničního mezníku 17/7 do Německa.

2. Při příchodu poplachové hlídky na místo činu byl nalezen vojín Ulrich pod pozorovatelnou se zraněním, kterému při převozu do nemocnice podlehl. Bylo zjištěno, že Ulrich byl postřelen ještě nahoře na pozorovatelně, že se nemohl sám postřelit a že musel být z ochozu shozen dolů.

3. Objektivní vyšetření případu vyžaduje přítomnost obviněného.[46] Obviněný byl však „přítomen" v německém vězení a hájil se tím, že Ulricha zabil v sebeobraně. První dopisy, které napsal domů, byly z vazby německého prokurátora. V nich se hájil a vylíčil průběh události. Protože se nepodařilo získat jeho přímé svědectví, předkládám zde přepis těchto dopisů. První je adresován otci, Václavu Dobřichovskému.

42 Tamtéž, sv. 1, záznam z porady MZV, s. 28.

43 Tamtéž, dopis náměstka ministra spravedlnosti – koncept, s. 32–33.

44 Tamtéž, opis překladu nóty, s. 114. Zajímavé teorie, proč došlo ke krachu jednání o vydání Miloše Dobřichovského mezi ČSSR a NSR, rozvíjí PEJČOCH, Ivo: *Vojáci na železné oponě*. Cheb 2012, s. 155.

45 ABS, f. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-7454 MV, sv. 1, návrh nóty, s. 115.

46 Tamtéž, usnesení, s. 112.

10. 1. 1965

Ahoj tati,

Nejdříve přijmi srdečný pozdrav a milou vzpomínku na Vás. Pozdravuj ode mne bráchu a hlavně babičku, která se určitě strašně trápí.

Nezlob se na mne, pro to, co jsem Ti provedl. Ale vzpomeň si na ty slova, která jsem Ti řekl než jsem šel na vojnu a než jsem šel z domova po dovolené.

To, co se mně stalo při cestě přes hranici, za to já vůbec nemůžu. Já ti to napíšu, jak se to stalo. Možná, že oni Ti říkali něco jiného.

V neděli dopoledne jsem se rozhodl, že přejdu hranici. Byl jsem ve službě s jedním kamarádem. Byl to dobrý kluk. Myslel jsem, že má rozum a nebude dělat hlouposti a pustí mě pryč. Vzal jsem samopal a na něho ho namířil. Dal jsem mu rozkaz, aby dal ruce vzhůru. On je vzhůru dal a když jsem mu chtěl dát pouta tak se rozhodl, že mi v útěku zabrání. Prudce se otočil a vrhl se na mě. Začali jsme se prát o samopal. Jemu se podařilo vystřelit. Měl jsem štěstí, rána šla vedle. Potom jsem vystřelil já. Pravděpodobně jsem ho jenom ranil. Prali jsme se dál, až jsme se dostali na ochoz (balkán). Tam mu podklouzly nohy a upadl na okraj toho ochozu. Prudce se otočil „neuvědomil si, že už je na okraji" a spadl dolů a zabil se.

Jestli Ti oni říkají něco jiného, tak ať si to nechají pro sebe, protože to není pravda. Doufám a věřím, že zde budu mít lepší život, než jsem měl doposavad. Pozdravuj maminku. Ať vypere košile a dá do čistírny baloňák. Až budu potřebovat, tak si o to napíšu. Zapomněl jsem Vám popřát šťastný nový rok. To mi snad prominete. Maruško, dobře se uč a poslouchej maminku a tatínka, aby Ti maminka neumřela a nemusela utéct z domova jako já a brácha.

Miloš[47]

Dopis Miloše Dobřichovského jeho kamarádovi z Hradištka, Františku Janečkovi:

26. 3. 1965

Nazdar Fando.

Nejdřív přijmi srdečný pozdrav a vyřiď ho panu Konířovi, Jarkovi Do. a Mirkovi B. a všem fotbalistům.

Fando doufám, že už víš, že jsem 20. 12. 65 opustil ČSSR. Ale přitom jsem měl mnoho smůly. Chtěl jsem spoutat kamaráda a tím docílit toho, aby se nikomu nic nestalo a já jsem bez průseru přešel. Velmi jsem se splet. Kamarád se rozhodl, že mi v tom zabrání. Došlo k souboji a ke střelbě. Přitom jsem ho palnou zbraní lehce ranil. V dalším souboji jsme se dostali na ochoz (balkán) a on mezi zábradlím proklouzl a spadl z 12 metrové výšky na zem. Co píšou noviny to není ani za mák pravdy. Fando věř tomu co jsem napsal. Dále přijmi ode mne soustrast, protože jsem se dozvěděl, že Ti umřel otec. Je velmi těžké takové chvíle, ale co osud napíše, to se stane. Mě už také potrestal. Protože jsem

47 Tamtéž, obálka s volnými listy, s 138.

v podezření, že jsem v podezření, že jsem kamaráda přehodil přes zábradlí. Doufám, že mi věříš. Nemá cenu, abych Ti lhal. Protože se už třeba v životě neuvidíme. Fando byl jsi prima kamarád. Takového kamaráda jako jsi byl Ty, bych chtěl najít ve svobodném, západním světě.

Už nemám co psát proto končím. A pozdrav ze Západu Ti zasílá Miloš.
Jestli máš adresu pana Štulíka, tak mě ji pošli. Brzy odepiš.[48]

Dne 20.února 1965 se opětovně setkali hraniční zmocněnci Československa a Německa. Při tomto setkání předali zástupci československé strany na žádost strany druhé dokumentaci k případu.[49]

Miloš Dobřichovský byl postaven před soud v hornofalckém Weidenu dne 29. dubna 1966 poté, co v srpnu odmítla německá vláda jeho vydání k potrestání do Československa.[50] Obžalován byl z pokusu o zabití a ze zabití z nedbalosti způsobené v sebeobraně. Jednání v přeplněné síni za obrovského zájmu televize a tisku se účastnili jako svědci i důstojníci PS. Při slyšení u soudu označil Dobřichovský Josefa Ulricha za svého přítele, na kterého nestřílel úmyslně.[51] Podle své výpovědi měl v úmyslu ho spoutat a pak utéci do Německa. Ulrich se však bránil a na pozorovatelně se rozpoutal „boj na život a na smrt", přičemž střelba vznikla při rvačce o střelnou zbraň. Ulrich pak sám sklouzl z namrzlého ochozu pozorovatelny v momentě, kdy se Dobřichovský ohlížel, jestli se neblíží „pomoc" z roty. Pod pozorovatelnou vzal zraněnému Ulrichovi klíče od podchodu v drátěných zátarasech a uprchl. V Československu prý nechtěl žít v komunistickém bezpráví a nesvobodě; navíc po vyučení byl nucen pracovat v JZD za minimální mzdu, bez výhledu na zlepšení situace.

U soudu se Miloš Dobřichovský několikrát dostal do rozporu se svými dřívějšími výpověďmi učiněnými u policie, kde vylíčil odlišně průběh události a uvedl i odlišný motiv ke zběhnutí (viz výše). Rozpory ve výpovědích zdůvodnil tím, že ty dřívější formuloval podle přání policie. Důstojníci PS u soudu nepravdivě tvrdili, že ve svých posledních slovech Josef Ulrich uvedl, že ho Dobřichovský shodil z pozorovatelny.[52] Miloš Dobřichovský byl nakonec odsouzen k trestu odnětí svobody v délce tři roky a šest měsíců, přičemž se mu do trestu započítalo osmnáct měsíců, které strávil ve vazbě.[53]

48 Tamtéž.

49 Tamtéž, výpis ze zvláštní informace, s. 136. Podle monitoru ČTK (předkládající zprávu agentury DPA) předložily československé úřady německé straně mj. nález, snímky mrtvého a snímky z pohřbu.

50 ABS, f. III.S SNB – operativní svazky, arch. č. 9512, výpis z monitorů ze dne 28. 4. 1966.

51 Tamtéž, výsledky šetření VKR. Z vyšetřování nevyplynulo, že by u jednotky byly šikanou narušené vztahy mezi vojáky prvního a druhého ročníku. Toto pouze naznačuje Dobřichovský svým známým na dovolence; na jiném místě naopak tvrdí, že Ulrich je jeho krajan a kamarád.

52 Tamtéž.

53 ABS, f. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-7454 MV, sv. 1, sdělení ČTK – návrh, s. 124.

Dozvuky události

Po zběhnutí Dobřichovského změnily pohraniční jednotky signály používané hlídkami. Rota Železná obměnila plán ochrany hranic, celý případ projednal se všemi příslušníky roty velitel brigády a zástupce velitele brigády pro věci politické, Dobřichovského vyloučili z ČSM, Ulrichovi byl vystrojen vojenský pohřeb v rodném Chroustově a později se dostal do „síně tradic" jednotky Železná. Velitel čety, poručík Zdeněk Mifka, dostal trest tři dny domácího vězení za nedůslednou činnost při výchově pohraničníků a za svévolnou výměnu služby vojína Ulricha a svobodníka Motejla. K jednotce přišel další pohraničník z povolání jako velitel čety a velitel brigády nařídil věnovat větší pozornost výchově pohraničníků,[54] velkou část jednotky obměnili převelením.[55]

Život na rotě se pomalu dostával do běžných kolejí, další výměnou nástupních ročníků případ vešel – patřičně ideologicky upraven – do legend, jejichž tradování bylo součástí výchovy mladých pohraničníků. Příběh ideologicko propagandisticky využily v široké veřejnosti i československé sdělovací prostředky.[56]

Miloši Dobřichovskému se za nějaký čas po odpykání trestu podařilo vystěhovat do USA, údajně v době vzniku tohoto článku tam stále žil, zpět do Čech se – podle informací, které má autor k dispozici – již nikdy nevrátil a nevrátí.

Závěr

Případ z prosince roku 1964 u roty PS Železná není dodnes vyjasněn, nezodpovězena zůstává základní otázka, jakým způsobem přišel vojín Josef Ulrich o život. Na svou obhajobu nabízel Miloš Dobřichovský rozdílné verze událostí.

V první, kterou předložil německým policejním orgánům vzápětí po svém zběhnutí, hovoří o rvačce na zemi mezi ním a velitelem hlídky, který se mu pokusil bránit v odchodu, střelbu však popřel.

V další verzi opět popisuje rvačku mimo pozorovací věž, pouze s tím, že omráčený velitel hlídky přišel po chvíli k sobě, vystoupil na věž a z ní vedl po prchajícím palbu. Ten palbu opětoval s nejasným výsledkem.

Ve třetí verzi, kterou Dobřichovský po poradě se svým právním zástupcem přednesl u soudu, líčí událost tak, že ke rvačce došlo v pozorovací věži, dvě rány ze samopalu vyšly během rvačky o zběhovu zbraň, přičemž první vystřelil Ulrich. Ten pak nešťastnou náhodou v potyčce, která se přenesla na ochoz pozorovatelny, sám propadl mezi břevny zábradlí. Podobně popsal děj i v dopise svému otci a kamarádovi ze vsi (viz výše).

54 ABS, f. 2344, 9. brigáda PS Domažlice, kn. 9, Dobřichovský Miloš, došetření.

55 www.pametnaroda.cz/story/motejl-petr-1946-1202.

56 O propagandistickém využití případu více PEJČOCH, Ivo: *Vojáci na železné oponě*, s. 157.

Jistý Paul Sulc, který se údajně setkal s Dobřichovským v USA, popisuje tragédii podle jeho svědectví – rvačku vyvolal velitel hlídky poté, co jeho člen hlídky začal spřádat teorie o zběhnutí. Během konfliktu na něho velitel mířil samopalem a pak nešťastnou náhodou spadl z věže a Dobřichovský před sebou již neměl jinou volbu.[57]

Podle verze MUDr. Šňupárka, který z pitevní zprávy, protokolu o ohledání místa činu a vyšetřovacích pokusů vypracoval znaleckou zprávu, udeřil Dobřichovský ze zadu do hlavy Ulricha svým samopalem, aby velitele hlídky omráčil. To se však nepodařilo a následovala potyčka o samopal, při níž se Dobřichovský pokusil velitele zastřelit. Podařilo se mu ho pouze lehce střelou zranit, druhá střela minula cíl. V další rvačce udeřil pažbou kolegu do krku, následkem úderu přišel Ulrich o vědomí. Toho zběh využil, přehodil bezvládné tělo přes zábradlí a utekl do Německa.

Porovnáme-li jednotlivé verze se stopami a vyšetřovacími nálezy, pak každá má svoji slabinu:

Hypotéza MUDr. Zdeňka Šňupárka se zdá nepravděpodobná – velitel hlídky si nemohl zlomit hrudní páteř o sumky se zásobníky, které měl po stranách na opasku. Fakt, že je na boku skutečně měl i po rvačce, dokládá svědectví pohraničníků, kteří ho pod věží našli.

Přímo odporující skutečnosti a nepravdivé se jeví první dvě výpovědi, které Dobřichovský učinil po svém zběhnutí. Další, kterou předestřel u soudu a kterou popsal v dopisech domů (je v rozporu s jeho předchozími výpověďmi!), se jeví celkově jako ze všech nejpravděpodobnější. Ke zraněním hlavy, krku a zad velitele hlídky došlo pravděpodobně při rvačce o zbraň provázenou dvěma výstřely. Při pokračující potyčce pak mohl propadnout mezi břevny zábradlí, nárazem o základnu pozorovatelny si přivodit frakturu hrudní páteře a na místo nálezu se odplížit. Není jasné, proč Dobřichovský měnil v německé vazbě své výpovědi; účelovost po konzultaci s přiděleným obhájcem se nabízí a vrhá na pravdivost i této teze výrazné pochybnosti. Nelze přijmout ani obhajobu, kterou na netu nabízí Paul Sulc – při hádce mohl Ulrich těžko začít mířit na Dobřichovského, když následná střelba nevyšla z jeho zbraně a nalezené na pozorovatelně ve stojanu.

Zodpovězení výše položené otázky je směrodatné pro utvoření vlastního závěru. A autor se omlouvá, pokud čtenář až do této chvíle odpověď očekával. Dostupné informace a mlčení Miloše Dobřichovského kdesi v USA jednoznačný závěr bohužel neumožňují. Je pravděpodobné, že nešlo o chladnokrevnou vraždu, v tom případě by Dobřichovský zřejmě volil krátkou dávku ze samopalu. S jistotou však nelze vyloučit

57 zprávy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090220_103738_domaci_klu
Paul Sulc uvádí, že se setkal s Dobřichovským na podzim roku 1968 v Pensylvánii. Ten mu tvrdil, že se na pozorovací věži jen zmínil, že by se dalo snadno utéct, a druhý pohraničník na něj začal mířit samopalem a vyhrožovat, že jeho řeči oznámí. Při potyčce o samopal druhý pohraničník spadl z věže a Dobřichovský už neměl na výběr než emigrovat. Miloš Dobřichovský se mu jevil jako slušný člověk.

ani tento úmysl, vždyť velitel hlídky se na něho mohl vrhnout vzápětí poté, co jeho podřízený natáhl samopal a z původního úmyslu mohly zbýt dvě střely, z nichž jedna zranila Ulricha pouze lehce. Je téměř jisté, že ve strážní budce došlo ke rvačce, kterou vyvolal Dobřichovský. Ke střelnému zranění velitele hlídky došlo asi při potyčce, která vyvrcholila pádem slabšího pohraničníka z ochozu.

V každém případě se jedná o velice smutnou událost, přišel při ní zbytečně o život nevinný člověk. Zbytečně zdůrazňuji proto, neboť během existence PS dezertovaly desítky pohraničníků a téměř ve všech případech se dezertér prostě beze svědků ztratil za čáru. Případy, kdy zběh při útěku riskoval život kolegy z hlídky nebo ho přímo zavraždil, byly naprosto výjimečné.[58]

58 Sumarizace in PEJČOCH, Ivo: *Vojáci na železné oponě*, s. 167.

...Jsem pro lidskou tvář – nesnáším necit – Evžen...

Jihlava 1969, protest Evžena Plocka

Tereza Pavlíčková

Evžen Plocek bývá často označován za tzv. třetí lidskou pochodeň, za následovníka Jana Palacha a Jana Zajíce.[1] Jeho osudy bohužel nejsou tak známé jako příběhy jeho dvou předchůdců, neboť jsou doposud stále zahaleny rouškou nízké informovanosti. Z jakého důvodu vzbudila oběť Evžena Plocka ve své době tak malý ohlas? *„[…] Jednak byla v té době moc dogmatiků v KSČ již více upevněna a tudíž obavy z persekucí větší, jednak se Evžen Plocek upálil v okresním městě Jihlavě, daleko od centra dění, na které v tehdejší době ještě byla zaměřena světová pozornost. Přitom čin Evžena Plocka z Jihlavy dokazuje přinejmenším ve stejné míře stav zoufalství českého národa na jaře 1969.“*[2]

Devětadvacet československých občanů, z toho dvacet pět mužů a čtyři ženy, se v prvních měsících roku 1969 pokusilo, úspěšně i neúspěšně, o sebevraždu sebeupálením.[3] Pro naše poměry byl tento způsob odchodu ze světa až do roku 1969 dosti výjimečným. Sebeupálení je známé spíše v asijských kulturách a bývá někdy označováno jako mystická sebevražda; například v buddhistické kultuře má více než patnáct set let starou tradici.



Podle psychiatrického výzkumu MUDr. Milana Černého se Evžen Plocek svými kritérii[4] výrazně vymyká ze skupiny podobných případů. Za prvé se odlišoval věkem, neboť téměř šedesát devět procent ze zkoumaných případů bylo vykonáno jedinci mladšími

1 Více k Janu Palachovi a Janu Zajícovi: BLAŽEK, Petr – EICHLER, Patrik – JAREŠ, Jakub: *Jan Palach ´69*. FF Univerzita Karlova, Praha 2009.

2 SÁDECKÝ, Josef (ed.): *Živé pochodně*. Konfrontation, Zürich 1980, s. 98.

3 ČERNÝ, Milan: *Živé pochodně v roce 1969*. In: Česká a slovenská psychiatrie, 2003, č. 7, s. 360–365. MUDr. Černý v roce 1969 na základě materiálů poskytnutých hlavním velitelstvím Veřejné bezpečnosti, provedl výzkum těchto případů sebevražedných pokusů, uskutečněných od ledna do dubna 1969 na území Čech a Moravy.

4 Sociální postavení, věk, rodinné zázemí apod.

třiceti let.[5] Dále měl odlišné sociální postavení, neboť více než šedesát pět procent ze stanovené skupiny zastávalo dělnickou profesi, zatímco Plocek měl funkci vedoucího pracovníka významného průmyslového závodu. Třetím kritériem, které Evžena Plocka výrazně odlišuje od podobných případů, byla jeho osobní situace, protože pouze osm osob z celkem devětadvaceti zkoumaných mělo potomky.

Z výše zmíněné skupiny vyčnívají tři jedinci, kteří podle výsledků výzkumu měli k činu tzv. nadosobní motivaci – Jan Palach, Jan Zajíc a Evžen Plocek. Bylo konstatováno, že tito tři muži byli psychicky v pořádku a žádný z nich neinklinoval k alkoholu či jiným omamným látkám. Palach, Zajíc a Plocek nemají mnoho společných rysů; spojuje je snad pouze katolické rodinné prostředí, ze kterého všichni tři vzešli. Plocek i Zajíc *„[…] měli taktéž akcentované osobní rysy jako Palach a stejně jako on byli posuzováni jako velmi inteligentní.“*[6] Oba zmíněné muže Palachův protest hluboce zasáhl a později – stejně jako on – měli snahu svým činem vyvolat odezvu.

Proč Evžen Plocek zvolil právě tuto velmi bolestivou variantu protestu a odchodu ze světa? Linie inspirace vede nepochybně k tzv. první pochodni. Plocek však *„[…] nenavazoval přímo na Jana Palacha. Jeho oběť na něho sice silně zapůsobila, ale sám takový čin původně neschvaloval.“*[7]

Historický kontext: pražské jaro a okupace

Jelikož neměla Jihlava příliš aktivní kontakty s centrem, lze zde postupné uvolňování režimu, typické pro druhou polovinu šedesátých let, vysledovat až ke konci roku 1967, a to převážně v kulturní oblasti. Různé občanské iniciativy se naplno prosadily až po změně kurzu na lednovém zasedání pléna Ústředního výboru KSČ (ÚV KSČ) v roce 1968, tedy oproti hlavnímu městu značně opožděně.[8] V Jihlavě se veřejnost s prvky nového obrodného procesu seznamuje až teprve v polovině března 1968. Za první oficiální akci, konající se v duchu nového směru, je v jihlavských podmínkách považována okresní konference KSČ, která proběhla ve dnech 16.–17. března.[9] Podle zápisů z jejího jednání se zde nově nastolený polednový kurz projevil hlavně prostřednictvím nezvykle živé a otevřené diskuze. Diskusní příspěvky se pohybovaly v rozsáhlém názorovém spektru – od přísně konzervativních až po plně kompatibilní s nastoleným obrodným procesem, které převažovaly.

Březnová okresní konference KSČ byla natolik prodchnuta polednovým nadšením, že ovlivnila i širokou jihlavskou veřejnost, mezi kterou nebývale vzrůstal zájem

5 ČERNÝ, Milan: *Živé pochodně v roce 1969,* s. 361.

6 Tamtéž, s. 362.

7 Tamtéž, s. 361.

8 KURAL, Václav – MORAVEC, Jan a kol: *Československo roku 1968, 1. díl: Obrodný proces.* Parta, Praha 1993, s. 49.

9 SOkA Jihlava, fond (dále jen f.) KSČ – Okresní výbor Jihlava, Okresní konference 1966–1968, karton (dále jen kn.) č. 4, Protokol z okresní konference 16.–17. 3. 1968, inv. č. 16.

o veřejné dění.[10] To se mimo jiné projevilo zvýšením prodeje regionálního tisku Jiskra a zapojením se občanů do veřejných diskuzí prostřednictvím zmíněných novin.[11]

Velké změny na jaře 1968 se dají v Jihlavě vysledovat také na příkladu oslav prvního máje, které byly – na rozdíl od let minulých – naprosto dobrovolné. A přesto se na náměstí Míru, tradičním jihlavském shromaždišti, sešlo přes patnáct tisíc lidí bez transparentů s budovatelskými hesly.[12] Na přelomu dubna a května se vlna zakládání nejrůznějších zájmových organizací přenesla i do Jihlavy a došlo k ustavujícím schůzím místních organizací K 231, KAN, Koordinačního výboru tvůrčích svazů, Junáka, Orla a dalších.[13]

Na konci června byla v důsledku příprav celostátního XIV. sjezdu KSČ svolána mimořádná okresní konference strany, která měla za úkol zvolit delegáty. Na této konferenci byla probíraná také problematika manifestu 2000 slov. Účastníci konference však vyjádřili postoj shodný s názorem ÚV KSČ, a tudíž odsuzující tento text.[14] Vlnu aktivizace jihlavských občanů způsobil tzv. varšavský dopis, na který jihlavské orgány reagovaly jako na neférové jednání a vyjadřovaly značné podivení nad nepřesností informací spřátelených zemí. A přestože zrovna probíhaly prázdniny a město bylo vylidněné, zveřejnění dopisu zasáhlo i veřejnost, která dopis kritizovala a negativně se vyjadřovala vůči Sovětskému svazu.[15]

Očekávaná jednání vládních a stranických představitelů ČSSR a SSSR v Čierné nad Tisou a otištění hesla na podporu československé delegace: Socialismus, spojenectví, suverenita, svoboda vyvolaly v Jihlavě nebývalou aktivitu. Podporu státním představitelům vyjádřilo svým podpisem téměř šest tisíc občanů. Po ukončení jednání v Čierné a následně poté v Bratislavě došlo v Jihlavě ke všeobecnému uklidnění a veřejnost považovala krizovou situaci za zažehnanou.[16]

Do této atmosféry přišel šok v podobě vstupu vojsk pěti států Varšavské smlouvy na československé území v noci z 20. na 21. srpna 1968. Ve středu 21. srpna, poprvé v historii regionálních novin Jiskra, vyšlo jejich zvláštní vydání. Improvizovaná vydání Jiskry vycházela v prvních dnech okupace denně, až do obsazení tiskárny Grafia

10 Tamtéž, Zápisy schůzí předsednictva, kn. č. 71, Zápis ze schůze předsednictva 16. 4. 1968, inv. č. 81, Situace v okrese po okresní konferenci, s. 1.

11 Viz například SOkA Jihlava, Jiskra, 22. 3. 1968, s. 1., Jiskra, 26. 3. 1968, s. 2., Jiskra, 19. 4. 1968, s. 1 a 3.

12 SOkA Jihlava, f. KSČ – Okresní výbor Jihlava, Zápisy schůzí předsednictva, kn. č. 71, Zápis ze schůze předsednictva 27. května 1968, inv. č. 81. Hodnocení oslav 1. máje a 23. výročí osvobození ČSSR Sovětskou armádou, s. 1. Také Jiskra, 3. 5. 1968, s. 1.

13 SOkA Jihlava, Jiskra, 7. 5. 1968, s. 3.

14 SOkA Jihlava, f. KSČ – Okresní výbor Jihlava, Okresní konference 1966–1968, kn. č. 4, Protokol z mimořádné konference 29. června 1968, inv. č. 17.

15 SOkA Jihlava, Jiskra, 19. 7. 1968, s. 1.

16 SOkA Jihlava, f. KSČ – Okresní výbor Jihlava, Zápisy schůzí předsednictva, kn. č. 71, Zápis ze schůze předsednictva OV KSČ v Jihlavě ze dne 19. 8. 1968, inv. č. 81, Informace o současné situaci na okresu Jihlava, s. 1–2.

dne 27. srpna.[17] Občané i přesto měli o celostátním dění jen kusé informace z poslechu Československého rozhlasu a během dne se scházeli na náměstí Míru, kde o aktuální situaci diskutovali.[18]

Cizí vojenské jednotky, nejdříve maďarské, se ve městě objevily v podvečer 21. srpna a při svém manévrování po centru Jihlavy smrtelně zranily Václava Frydrychovského, který stavěl proti tankům barikádu.[19]

Výsledky moskevských jednání, sdělené veřejnosti 27. srpna 1968, znamenaly pro jihlavskou veřejnost zklamání a ani místní oficiální orgány (MNV, ONV, OV KSČ) s moskevským komuniké nesouhlasily.[20]

Po týdnu pobytu sovětských jednotek na území Jihlavy zaznamenalo město také mnoho potíží materiálního charakteru, například nedostatky v dodávkách pohonných hmot a v celkovém zásobování, velké zpoždění ve sklizni úrody na polích a zjištěné škody v celkové výši téměř dvou milionů korun. Z hlediska politického byly však důsledky dalekosáhlejší, nastal čas nastolení „konsolidace poměrů".

Na regionální úrovni se pojem „normalizace" objevuje v pramenech poprvé již na počátku září 1968, kdy je však zatím chápán pouze jako plnění moskevského komuniké, ale přesto i jako další pokračování v nastoupeném polednovém vývoji. V tuto dobu také postupně dochází k uklidnění situace a k návratu do běžných kolejí.[21] V Jihlavě se – ve srovnání s jinými městy republiky – velmi brzy zaktivizovalo tzv. zdravé jádro, tvořené předválečnými komunisty; a to již v září 1968, když (jako v jednom z prvních měst) veřejně vystoupili v regionálním tisku.[22]

Již 7. října 1968 se v rámci mimořádné schůze předsednictva Okresního výboru KSČ (OV KSČ) Jihlava objevily první pokusy o zhodnocení polednového vývoje na Jihlavsku a poprvé zde zazněla myšlenka, že v Jihlavě došlo na březnové okresní konferenci k porušení stranických stanov, což bylo zatím označeno pouze za „polednovou hysterii".[23]

Také názory jihlavské veřejnosti se na přelomu září a října 1968 začaly tříbit, většina občanů sice stále vyjadřovala svou podporu polednové politice, ale objevily

17 SOkA Jihlava, f. Tisková dokumentace – sbírka, skupina P, oddíl 9, Jihlavské noviny.

18 Podrobněji o situaci v Jihlavě po 21. 8. 1968 viz PAVLÍČKOVÁ, Tereza: *Reformní hnutí a normalizace poměrů v Jihlavě (1960–1971)*. Vedoucí diplomové práce Jan Rychlík. Univerzita Karlova, Praha 2012, s. 66–98.

19 BÁRTA, Milan a kol.: *Oběti okupace, Československo 21. 8. – 31. 8. 1968*. ÚSTR, Praha 2008, s. 147.

20 SOkA Jihlava, f. Tisková dokumentace – sbírka, skupina P, oddíl 9, Jihlavské noviny. Plamínek, vydala Socialistická akademie Jihlava, Bezejmenná, 27. srpna 1968, s. 1.

21 SOkA Jihlava, f. KSČ – Okresní výbor Jihlava, Zápisy schůzí předsednictva, kn. č. 72, Zápis z mimořádného zasedání předsednictva OV KSČ dne 6. 9. 1968, Zpráva o politické situaci na okrese Jihlava za údobí od 27. 8. 1968 do 6. 9. 1968, s. 5–6.

22 JELÍNEK, Jiří: *Jihlava socialistická /1945–1989/*. In: PISKOVÁ, Renata a kol.: Jihlava. Nakl. Lidové noviny, Praha 2009, s. 653.

23 SOkA Jihlava, f. KSČ – Okresní výbor Jihlava, Zápisy schůzí předsednictva, kn. č. 72, Zápis z mimořádného zasedání předsednictva OV KSČ dne 7. 10. 1968, s. 2.

se i názory vystupující proti obrodnému procesu a stávajícímu stranickému vedení. Podepsání tzv. Smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk vyvolalo ve městě apatii a nedůvěru v možnost dalšího pokračovaní polednové politiky. Pozitivně však na obyvatelstvo zapůsobilo, že po více než dvou měsících pobytu, opustily sovětské jednotky 23. října 1968 území Jihlavy.[24]

Na počátku roku 1969 byla jihlavská společnost vytržena z letargie zprávami o činu Jana Palacha. Okresní výbor KSČ se občany snažil uklidnit sliby o zabezpečení „polednových výdobytků", to však nezabránilo jihlavským studentům reagovat na smrt Jana Palacha protestní hladovkou za splnění jeho požadavků.[25]

Hluboká názorová nejednotnost, utvářející se postupně uvnitř OV KSČ Jihlava, se plně projevila na zasedání pléna 5. března 1969, které bylo věnované ideologické práci. Úvodní referát přednesl Jaroslav Šebesta a vyjádřil svůj názor na nemožnost obnovení přátelských vztahů se Sovětským svazem a všeobecnou ztrátu víry v pokračování obrodného procesu. Tento referát vyvolal vášnivou a rozporuplnou diskuzi a stal se dalším z bodů, později vyčítaným Jaroslavu Šebestovi jako snaha o „dezorientaci okresního výboru".[26]

Tzv. hokejové události[27] v noci 28. března 1969 proběhly v Jihlavě v porovnání s Prahou velmi umírněně.[28]

Ovšem všechny principiální důsledky upevňující se normalizace (nejen v podobě další sovětské kritiky obrodného procesu a příprav velkých personálních změn v centrálních orgánech) způsobily, že jihlavský reformní politik Evžen Plocek již neviděl jiné východisko z nastalé situace, nežli protestní sebevraždu upálením.

Ze životopisu Evžena Plocka

Evžen Plocek se narodil 29. října 1929. Jeho otec František Plocek pracoval jako dělník, matka Marie byla v domácnosti. Jako dítě žil s rodiči a o osmnáct měsíců starším bratrem Františkem nedaleko jihlavského ústředního hřbitova. *„Byl vychováván v náboženském duchu. […] Myšlenky spravedlnosti ho provázejí už od dětství."*[29] Evžen i jeho bratr navštěvovali v dětství tělovýchovný spolek Orel a dělnický skautský oddíl.[30]

24 Tamtéž, Zápis ze zasedání předsednictva OV KSČ dne 11. 11. 1968, Souhrnná zpráva o vývoji politické situace v okrese Jihlava za měsíc září 1968, s. 13.

25 Tamtéž, Zápisy schůzí pléna 1969, kn. č. 21, Zápis z plenárního zasedání OV KSČ dne 30. 1. 1969, s. 12.

26 Tamtéž, Zápis ze schůze pléna 5. 3. 1969, inv. č. 46.

27 Podrobněji viz BÁRTA, Miloš a kol: *Československo roku 1968. 2. díl, Počátky normalizace*. Parta, Praha 1993, s. 52.

28 SOkA Jihlava, KLUKANOVÁ, Ludmila: *Jihlava – Evžen Plocek*. In: Jihlavské listy, 23. 3. 1990, s. 2.

29 JISKRA, Milan: *Evžen jako chlapec*. In: Zamlčená oběť. Almanach ke 40. výročí sebeupálení Evžena Plocka z Jihlavy. Masarykova dělnická akademie, Jihlava 2009, s. 14.

30 KANTŮRKOVÁ, Eva: *Zamlčená oběť Evžena Plocka z Jihlavy.* In: Zamlčená oběť. Almanach ke 40. výročí sebeupálení Evžena Plocka z Jihlavy. Masarykova dělnická akademie, Jihlava 2009, s. 6.

V roce 1943 Evžen Plocek ukončil základní školní docházku a začal se učit nástrojářem u firmy Lineol Werke. Po skončení druhé světové války se stal členem Revolučního odborového hnutí (ROH) a v roce 1946 nastoupil do nově budovaného jihlavského závodu PAL, v roce 1950 přejmenovaného na n. p. Motorpal Jihlava.[31]

Jaký byl Evžen Plocek v období dospívání, může naznačit následující příběh: *„Na konci války bylo Evženu Plockovi šestnáct let a politiku reflektoval způsobem přiměřeným svému mládí i odpovídajícím tehdejší dobové atmosféře. Asi s dvaceti kamarády tvořili trampskou skupinu, nazývali se Fort recese boys, a že jsou obdivovateli Ameriky, dokazovali vojenskými tornami s nápisem US, […] a pokaždé, než se vydali na tramp, obešli recesníci s tornami na zádech celé jihlavské náměstí.“*[32] V létě roku 1947 se s kamarády zúčastnil světového festivalu mládeže v Praze a ve slavnostním průvodu šel tehdy přes Prahu bosý…[33]

Evžen Plocek se už v mládí vymykal svým nezvyklým zájmem o aktuální dění. Dennodenně si vystřihoval novinové články, které ho zaujaly, a ty pak nosil po kapsách.[34]

V roce 1950 nastoupil na povinnou základní vojenskou službu, kde se aktivně zapojil do činnosti v Československém svazu mládeže (ČSM).[35] Po skončení vojny v roce 1952 se vrátil zpět ke své práci do nářaďovny n. p. Motorpal, kde se posléze seznámil se svou budoucí manželkou Zdenou Dolníkovou, která byla v podniku zaměstnaná v administrativě. Vzali se v roce 1953 a za necelé dva roky se manželům narodil syn Jiří.

V roce 1953 se Evžen Plocek stal členem odborového dílenského výboru v n. p. Motorpal a roku 1955 povýšil ze svého místa v nářaďovně na placený post předsedy celozávodního výboru ROH.[36] Pravděpodobně v tomto období byl také zvolen do krajského výboru Odborového svazu kováků a posléze i do ústředního výboru zmíněného svazu.[37]

---

31 Více o historii podniku Motorpal viz JAROŠ, Zdeněk: *Historie a současnost podnikání na Jihlavsku*. Městské knihy, Žehušice 2001, s. 212.

32 KANTŮRKOVÁ, Eva: *Zamlčená oběť Evžena Plocka z Jihlavy,* s. 6.

33 Tamtéž, s. 19.

34 ZÍDEK, Petr: *Záhada pochodně č. 3.* In: Lidové noviny, 11. 4. 2009, s. 19.

35 Československé dokumentační středisko, Dialog 89, č. 2, s. 6.

36 Ke členství Evžena Plocka v ROH autorka dotázala Všeodborový archiv ČMKOS, v jeho fondech se o Evženu Plockovi nedochovaly žádné informace.

37 Členové ROH zaměstnaní v kovoprůmyslu, tzv. kováci, se odborově organizovali bezprostředně po květnu 1945. V roce 1952 se kovácký svaz rozdělil na čtyři menší svazy: Svaz zaměstnanců závodů těžkého strojírenství, Svaz zaměstnanců závodů všeobecného strojírenství, Svaz zaměstnanců energetiky a Svaz zaměstnanců hutí a rudných dolů. V prosinci 1966 došlo ke sloučení Svazu zaměstnanců strojírenství a Svazu zaměstnanců hutí a rudných dolů, čímž byl vytvořen Odborový svaz pracovníků v kovoprůmyslu. V roce 1968 došlo k rozdělení celostátního Odborového svazu kováků v rámci národnostního členění na samostatný svaz český a slovenský.

V tom samém roce vstoupil do KSČ.[38] Jeho přítel Stanislav Dáňa uvádí jako nejpravděpodobnější důvod Plockova vstupu do strany obavu, aby se nevrátila situace první republiky a s ní strach o práci, a hlavně zajištění rodiny.[39] Spolupracovník Jiří Kubát komentoval jeho rozhodnutí vstoupit do KSČ, protože věřil v komunistické ideály a zároveň s tím odmítl myšlenku, že by jeho kolega do strany vstoupil kvůli osobnímu prospěchu.[40]

Evžen Plocek však v politické funkci příliš dlouho nesetrval. Večerně vystudoval střední školu strojnickou a v roce 1958 začal dálkově studovat dvouletý kurz zahraničního obchodu na Vysoké škole ekonomické v Praze. Podle pamětníků byla Plockova kariéra zasloužená.[41] Díky doplněnému vzdělání povýšil v roce 1960 z odborové funkce na pozici referenta obchodně-technického úseku n. p. Motorpal, kde se později stal vedoucím pracovníkem. Toto místo zastával až do své smrti v dubnu 1969.

O tom, jak Evžen Plocek trávil volný čas, nemáme mnoho pramenů. Víme například, že se rád věnoval četbě,[42] trénoval box[43] a o letních prázdninách se pravidelně zúčastňoval pionýrských táborů jako vedoucí.[44]

A jak vnímali osobu Evžena Plocka jeho kolegové a přátelé? Okolí ho vnímalo jako člověka s velkým všeobecným rozhledem, který se uměl velmi dobře vyjadřovat.[45] Byl také známý svou nekompromisností a nezdolným optimismem.[46] Výpovědi pamětníků se rezolutně shodují v tom, že Evžen Plocek nebyl alkoholikem, jakého z něj pozdější propaganda učinila.

Přestože se do politického života nechtěl příliš aktivně zapojovat, byl 16. února 1968 zvolen za člena celozávodního výboru KSČ v n. p. Motorpal a zanedlouho se stal jeho místopředsedou.[47] Následně se stal členem OV KSČ v Jihlavě, kde patřil k tzv. křídlu progresivistů. „*Spolupracovníci jej spíše považovali za oportunistu. Během jarních měsíců 1968 se zcela změnil, staral se o to, aby volby do nového OV KSČ proběhly*

38 Československé dokumentační středisko, Dialog 89, č. 2, s. 6. Jiný dostupný archivní materiál přináší informaci, že vstoupil do KSČ v roce 1956. Viz Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), f. Hlavní velitelství VB ČSR, sign. H 2-2 (I.), inv. j. 2 – Svodky denních zpráv za den 4. dubna 1969. V materiálech Národního archivu (NA), f. ÚV KSČ, dílčí fond Členská evidence KSČ, nebyly nalezeny žádné záznamy o členství Evžena Plocka v Komunistické straně Československa.

39 ZÍDEK, Petr: *Záhada pochodně č. 3,* s. 19.

40 -pj-, *Hrst vzpomínek.* In: Zamlčená oběť. Almanach ke 40. výročí sebeupálení Evžena Plocka z Jihlavy. Masarykova dělnická akademie, Jihlava 2009, s. 13.

41 KANTŮRKOVÁ, Eva: *Zamlčená oběť Evžena Plocka z Jihlavy,* s. 7.

42 KLUKAN, Petr: *Kdo v té době nežil, Plocka nepochopí.* In: Jihlavské listy, 27. 3. 2009, s. 27.

43 V n. p. Motorpal si s kolegy založili boxerský oddíl. Plocek absolvoval i trenérský kurz, tudíž mohl box trénovat.

44 ZÍDEK, Petr: *Záhada pochodně č. 3,* s. 20.

45 Tamtéž.

46 MATOUŠEK, Petr – VRÁBLÍKOVÁ, Monika: *Pochodeň číslo tři.* In: Jihlavské listy, 3. 4. 1990, s. 1.

47 SOkA Jihlava, *Nový celozávodní výbor KSČ zvolen*. In: Tryska, 26. 2. 1968, s. 1.

v souladu s přáním nejen straníků, ale všeho obyvatelstva, podporoval vznik KAN a neúnavně propagoval demokratizační proudy na úrovni okresní.“[48]

Evžen Plocek patřil k předním aktérům obrodného procesu na svém pracovišti i v rámci celého města. Celozávodní výbor KSČ n. p. Motorpal ho zvolil 21. června 1968 jako svého delegáta na mimořádný zářijový celostátní sjezd strany.[49] Okresní konference (29. června 1968) ho vyslala na krajskou konferenci KSČ do Brna, kde bylo jeho doporučení podpořeno, a tak se stal delegátem XIV. sjezdu KSČ.[50] Byl také delegován do budoucích ústředních stranických orgánů.



ZE ZASEDÁNÍ CZV KSČ

Pojede Evžen Plocek na sjezd?

Podle volebního klíče stanoveného pro volbu delegátů na mimořádný sjezd KSČ je možné, aby komunisty stranických organizací jihlavského, batelovského a telčského Motorpalu na sjezdu zastupoval jejich delegát.

Proto na červnových členských schůzích strany byly projednány návrhy delegátů na tento sjezd. Úkolem celozávodního výboru KSČ bylo vybrat z těchto návrhů jednoho delegáta. V pátek 21. června celozávodní výbor za účasti předsedů stranických organizací zvážil předložené návrhy a shodl se na tom, že na sjezdu by měl motorpalovácké komunisty zastupovat soudruh Evžen Plocek, místopředseda CZV KSČ. Evžen Plocek byl celozávodním výborem schválen proto, že ho jako svého delegáta prosazovali komunisté z prvé, druhé, čtvrté, páté, osmé a posléze i z jedenácté organizace. Ostatní organizace navrhovaly delegáta ze svého středu. Evžen Plocek získal tak největší počet hlasů.

V podnikovém časopise Tryska byly uveřejněny hlavní body Plockova projevu na zmíněné krajské konferenci v Brně. V jeho proslovu se objevují nezvyklé metafory: „*Na cestě k těmto cílům jsme si poněkud zašli. […] Tvrdě se veslovalo, ale řízení bylo v rukou diletantů, což způsobilo, že jsme nyní v neznámých vodách. Obecná nespokojenost si žádá činy. Zejména diskvalifikaci všech nezpůsobilých a možnost kolektivního dohledu na kompas a na manipulaci s kormidlem.*“[51] Vyjadřoval nesouhlas se členěním komunistické strany na konzervativní a progresivní křídlo: „*Život není jen dvoubarevný – ale jde především o obnovení aktivity těch členů strany, kteří stojí mimo […]. Jsou to poctiví členové, šokovaní polednovým poznáním. […] Nemávejme rukou nad nimi. Není to v převážné většině jejich vina. Je to vina staré činnosti strany.*“[52]

48 SÁDECKÝ, Josef (ed.): *Živé pochodně,* s. 98–99.

49 SOkA Jihlava, *Pojede Evžen Plocek na sjezd?* In: Tryska, 1. 7. 1968, s. 1.

50 SOkA Jihlava, f. KSČ – Okresní výbor Jihlava, Okresní konference 1966–1968, kn. č. 4, Mimořádná okresní konference ze dne 29. 6. 1968, Protokol o volbě delegátů na krajskou konferenci v Brně, s. 2. Viz také Československé dokumentační středisko, Dialog 89, č. 2, s. 6.

51 SOkA Jihlava, PLOCEK, Evžen: *Mandát.* In: Tryska, 29. 7. 1968, s. 2.

52 Tamtéž.

V příspěvku se Evžen Plocek také vyslovoval k dotvoření Akčního programu strany, který by měl být podle jeho názoru rozšířen o zevrubný strategický plán ekonomické výstavby, o plán věcný, srozumitelný, střízlivý a bez zvučných hesel.

V polovině srpna 1968 vyšel v pravidelné rubrice regionálních novin Jiskra (Slovo má delegát sjezdu) rozhovor s Evženem Plockem o jeho představách o budoucnosti strany. Podle tohoto textu můžeme poznat jeho názory těsně před 21. srpnem. Od mimořádného sjezdu KSČ v této chvíli očekával, *„[…] že sjezd zajistí socialismu lidskou tvář a nám všem, abychom do této tváře viděli. Zdůrazňuji, že mi jde o socialistickou – ne o pseudosocialistickou tvář, […] že sjezd přinese posílení svazku stejně smýšlejících lidí – komunistů.“*[53] Delegát byl mimo jiné dotázán na téma, o kterém by na sjezdu hovořil, kdyby se dostal ke slovu. Plocek neuvedl konkrétní body, ale zdůraznil, že při svém projevu nebude vycházet ze svých názorů, ale z požadavků více než tisíce zaměstnanců jihlavského Motorpalu, které zastupuje. Jeden z dotazů se týkal budoucí činnosti komunistů v Jihlavě. Evžen Plocek ji vidí zcela jinak než dříve, stranické orgány by měly do budoucna více počítat s názory veřejnosti.[54]

Náhle však přišel 21. srpen 1968. *„Okupace znamenala pro něj hluboký otřes, ze XIV. sjezdu ve Vysočanech se však vrátil pln elánu a organizoval pasívní resistenci proti okupantům. Umožnil připravit náhradní vysílací pracoviště pro jihlavský rozhlas. Jeho závodním rozhlasem vysílané projevy dokázaly nadchnout i ty, kdo jej neměli rádi. Svůj nekompromisní postoj k okupaci vyjadřoval při každé příležitosti […].“*[55]

Evžen Plocek se spolu s dalšími dvanácti delegáty jihlavského okresu zúčastnil 22. srpna 1968 mimořádného sjezdu KSČ v pražských Vysočanech. Neveselá atmosféra v hlavním městě ho však zatím příliš nedeprimovala, byl od přírody optimisticky založený. Věřil, že mimořádným sjezdem strany se problém vyřeší. Jaroslavu Šebestovi, svému příteli, prý dokonce řekl: *„Odejdou s dlouhým nosem, ve Vysočanech to odhlasujeme.“*[56]

To, že aktuální situaci po návratu z Prahy, ale ani po návratu československých představitelů z Moskvy, nepovažoval za ztracenou, dokládá dopis, který napsal 30. srpna 1968, po návratu ze XIV. mimořádného sjezdu:

„Nevytrhneš, nespálíš! Nevyspalé oči – počmárané zdi. Konec srpna 1968 v tolik zkoušené zemi. V zemi, kde komunistická strana začala poctivě hospodařit s důvěrou lidu. V zemi, kde v nejtěžších chvílích zasedl stranický orgán a se vztyčenou hlavou vyřkl ortel nad násilím. Násilí dočasně zvítězilo – nikdy však nezničilo myšlenku. Jako nás nikdo nepřesvědčí o tom, že Říp je v Turecku, tak nás nikdo nepřesvědčí, že XIV. sjezd se nesešel z vůle všeho lidu. Pochopíme stanoviska našich představitelů. Jsou to stanoviska mučedníků. Neviděl jsem v životě tolik lásky k vlasti, ke svobodě, ke komunismu jako v hlavním městě země tolik nešťastné.

53 SOkA Jihlava, ČÍŽEK, F.: *Slovo má delegát sjezdu*. In: Jiskra, 13. 8. 1968, s. 1.

54 Tamtéž.

55 SÁDECKÝ, Josef (ed.): *Živé pochodně,* s. 99.

56 KANTŮRKOVÁ, Eva: *Zamlčená oběť Evžena Plocka z Jihlavy,* s. 8.

To byly dělnické Vysočany 22. srpna 1968, to byl sjezd strany. Nevytrhneš a nespálíš ten list z kalendáře. Je implantován do našich srdcí. Nevytrhneš a nezničíš naše srdce. Nitra se otevřela a srdce se spojila s tou naší českou zemí. […]"[57]

Evžen Plocek byl bezpochyby velmi vnímavý k vnějšímu světu, aktuální události se ho silně dotýkaly. Byl nadmíru citlivý a poměry podzimu 1968 na něj působily depresivně. *„[…] Těžce se jej dotýkaly první příznaky ochabujícího odporu, byl proti všem ústupkům. Celou zimu ještě doufal, že jeho strana našla poprvé v dějinách způsob, jak vyjadřovat vůli lidu."*[58] Během několika měsíců se z člověka věřícího ve světlé zítřky stal prakticky zlomený člověk.

Na schůzi pléna OV KSČ Jihlava 5. března 1969, které mělo za úkol ujednocení aktuálního ideologického působení na veřejnost, hájil Evžen Plocek ještě naposledy své proreformní názory. Hlavní referát tehdy přednesl ideologický tajemník OV KSČ Jaroslav Šebesta. Následně vystoupil jako první diskutující, s příspěvkem hodnotícím současnou situaci v nižších složkách strany a vyjadřujícím se důrazně k hlavním problémům doby, Evžen Plocek:[59]

„[…] Tak například stranická výchova – stranické vzdělávání. Okresně organizované formy stranické výchovy přestaly prakticky po srpnu v mnoha organizacích existovat – konkrétně u nás v Motorpalu. To ovšem neznamená, že by nebyl uplatňován vliv strany. Právě naopak byl uplatňován více než kdy jindy. […] Do stranické výchovy, do propagandy, byl vtažen každý aktivní komunista, každý funkcionář.

[…] Jestli se dnes projevuje vnitrostranická krize, považuji to za chybu centra. […] Jak dál podle našeho názoru. Nikdo si nebude moci dovolit starý způsob ideologického působení. Před lednem jsme stále dokazovali, opakovali různé teorie – a jak jsme dopadli po lednu? Ideologické působení bylo jako pěstování v uzavřeném skleníku, a když nám lednový vítr odnesl střechu, tak nám málem plod naší práce zmrzl. […] Vzpomeňme, jak jsme vypadali v únoru, březnu a dubnu – kolik nás bylo, kdo dovedl vystoupit? Jak dál? Především ne zpět, do závětří. Nestavět ochrannou bariéru kolem strany. Jestli se zase mocensky zajistíme, tak se opět odcizíme a ztratíme důvěru definitivně. Síla komunistických myšlenek nepotřebuje pendreku.

[…] Nezapomínejme, že na slovo strany se ještě dnes čeká, že skutečně existuje objektivní vedoucí úloha strany. Na každém závodě, když mluví sekretář, nebo tajemník,

57 PLOCEK, Evžen: *Nevytrhneš, nespálíš!* In: Zamlčená oběť. Almanach ke 40. výročí sebeupálení Evžena Plocka z Jihlavy. Masarykova dělnická akademie, Jihlava 2009, s. 5. Protože textů, které by zachycovaly vlastní myšlenky či projevy Evžena Plocka, se nedochovalo příliš mnoho, používáme delší citaci pramene.

58 SÁDECKÝ, Josef (ed.): *Živé pochodně*, s. 98–99.

59 SOkA Jihlava, f. KSČ – Okresní výbor Jihlava, kn. č. 21, Zápisy ze schůzí pléna 1969, inv. č. 46, Zápis ze schůze pléna 5. 3. 1969. Opět zde volíme delší citaci, neboť jde o nejdelší souvislý projev Evžena Plocka, který prameny poskytly. Tento diskusní příspěvek zaujme na první pohled i na svou dobu neobvyklým jazykem. Nebylo zrovna běžné, aby funkcionář KSČ používal ve svém projevu metafory inspirované trampingem.

sejdou se lidé a pozorně poslouchají. […] I na špičková vystoupení představitelů je třeba nezapomenout pozvat i příslušníky jiných politických stran. […] Budeme muset na druhé straně odmítat anonymitu – za každou cenu. To proto, aby lidé věděli, kdo jsou komunisté, za co bojují.

[…] Nakonec ještě poznámku ke vztahu k našim spojencům, zejména k Sovětskému svazu. […] Já se domnívám, abychom vycházeli více z této zásady – po cestě k socialismu jsme šli za Sovětským svazem. Protože jsme šli těsně za Sovětským svazem, tak jsme se mu dívali do zad. Když si zašel on, zašli jsme i my. Možná, že kdybychom se dívali dopředu, k cíli, a dál, a uvědomili si, že každý máme na tuto cestu jiné boty, tak bychom nebyli tak utrmáceni jako nyní. Loni jsme spatřili pěšinku jako zkratku. Našim spojencům se naše vykročení nelíbilo, zavolali nás zpět. Říkají, že společná cesta je dostatečná pro každého. Řekněme, že mají pravdu. My ale musíme vědět, kudy jdeme, a rozhodovat, kudy půjdeme, a pak i tyto věci budou pro nás v pořádku."[60]

Zlom v Plockově chování nastal během března 1969, kdy se situace v zemi po provokačním útoku na kancelář sovětského Aeroflotu na Václavském náměstí vyhrotila. Po zveřejnění prohlášení předsednictva ÚV KSČ a nóty o rozkazu sovětského maršála Grečka, sdělil Evžen Plocek vedoucímu tajemníkovi OV KSČ Josefu Kožichovi, že: „*[…] s takovými primitivními lidmi, jako jsou nahoře, nebudu ve straně.*"[61] Podle Rudolfa Hambacha, šéfa jihlavské patologie a svědka popisovaných událostí, který byl s Evženem Plockem v kontaktu, dosáhla v Plockových očích situace vrcholu, když byl zakázán stranický časopis Politika.[62]

Nesouhlas s nastalou politickou situací byl tak silný, že překonal vše ostatní. U Jana Palacha či Jana Zajíce byly jejich činy „omlouvány mladickou nerozvážností", to ovšem u Evžena Plocka nebylo možné, neboť byl ženatým mužem a v roce 1969 měl čtrnáctiletého syna Jiřího. V Plockově případě se zamýšlíme nad tím, jak mohlo zklamání z vyvíjející se politické situace převážit nad láskou a odpovědností k blízkým. Psychiatrička Zdena Kmuníčková, která se po boku Milana Černého podílela na výzkumu vlny sebevražd sebeupálením v Československu v roce 1969, vysvětluje jeho akt následovně: „*Jestliže je někdo obrácený k okolí a ke společnosti, může silně prožívat to, co se děje. Takový člověk může daleko více soucítit a být účasten veřejného dění.*"[63]

60 SOkA Jihlava, f. KSČ – Okresní výbor Jihlava, Zápisy ze schůzí pléna, kn. č. 21, Zápis ze schůze pléna OV KSČ ze dne 5. 3. 1969, Diskuse z plenárního zasedání, s. 1–2.

61 Tamtéž, Zápisy ze schůzí předsednictva, kn. č. 73, Zápis ze zasedání předsednictva OV KSČ ze dne 28. 4. 1969, Zpráva o politické situaci na okrese Jihlava v měsíci březnu, s. 8.

62 SÁDECKÝ, Josef (ed.): *Živé pochodně*, s. 99. Vydávání teoreticko-politického časopisu ÚVKSČ Politika bylo zastaveno 27. 3. 1969. Poslední číslo obsahovalo citát Antonia Gramsciho, italského politika, publicisty a marxistického filosofa první poloviny dvacátého století: Pravda je revoluční. Stejný citát, napsaný na kousku papíru, Evžen Plocek později odhodil při svém pokusu o sebeupálení.

63 ZÍDEK, Petr: *Záhada pochodně č. 3*, s. 20.

4. dubna 1969 a pohřeb Evžena Plocka

Několik dní před 4. dubnem 1969 byl Evžen Plocek na návštěvě v Českých Budějovicích. Setkal se zde s tajemníkem krajského výboru KSČ Burgertem, který dříve spolupracoval s Celozávodním výborem KSČ v n. p. Motorpal.[64] Právě toto setkání může být vnímáno jako pověstná poslední kapka. Do Českých Budějovic si Plocek jel pro nové zprávy „z centra" a pravděpodobně poznal, že další snažení je již zbytečné. Ještě 3. dubna navštívil svého přítele z mládí Stanislava Dáňu, který později vypověděl, že na něm nepoznal, co se chystá udělat.[65]

Velikonoční svátky roku 1969 byly v plném proudu. Centrum Jihlavy, náměstí Míru, se z příkazu městského národního výboru přeměnilo v místo jarní lidové veselice s pouťovými atrakcemi, čímž měly být sovětským jednotkám, pobývajícím v okolí města, dokázány znormalizované poměry.[66] Čtvrtý duben tehdy připadl na Velký pátek. Nikdo z okolí Evžena Plocka předem netušil, k čemu se rozhodl, na jeho chování nebylo předem nic patrné.[67] Šel toho dne do práce, jako každý všední den. Směna mu skončila ve dvě hodiny odpoledne a poté se přesunul na náměstí Míru, kde se potkal s Jaroslavem Šebestou.[68] Podle něj působil Plocek, vzhledem k jeho optimistické povaze, nezvykle smutně.[69] Když přijel trolejbus, na který Jaroslav Šebesta čekal, podali si ruku a rozloučili se.

Poté se Evžen Plocek odebral do kavárny Alfa na náměstí Míru, v domě č. p. 55, kde pravděpodobně vypil něco málo alkoholu na kuráž.[70] V jeho krvi byla totiž následně při lékařských testech prokázána přítomnost alkoholu. Později se komunistická propaganda pokusila z Evžena Plocka udělat alkoholika, i když on sám v posledních dnech svého života v jihlavské nemocnici několikrát zopakoval, že rozhodně nejednal v opilosti.[71]

Když Evžen Plocek odešel z kavárny, zamířil do nedaleké drogerie, kde si koupil dvě láhve terpentýnu a v průjezdu domu v Palackého ulici se jimi polil.[72] Poté se

64 KLUKAN, Petr: *Evžen Plocek asi poznal, že je bitva prohraná*. In: Jihlavské listy, 7. 4. 2009, s. 12.

65 KLUKAN, Petr: *Byl to také šoumen a recesista.* In: Jihlavské listy, 7. 4. 2009, s. 11.

66 SÁDECKÝ, Josef (ed.): *Živé pochodně*, s. 99.

67 ČERNÝ, Milan: *Živé pochodně v roce 1969,* s. 364.

68 SOkA Jihlava, f. KSČ – Okresní výbor Jihlava, Zápisy schůzí předsednictva, kn. č. 73, Zápis z mimořádného zasedání předsednictva OV KSČ dne 4. 4. 1969, s. 1.

69 KANTŮRKOVÁ, Eva: *Zamlčená oběť Evžena Plocka z Jihlavy*, s. 9.

70 Obecně se traduje, že Evžen Plocek vypil *„dva panáky rumu"*. Tuto skutečnost vysvětluje psychiatr Milan Černý jako okamžik, kdy Plocek alkoholem pouze tlumil strach, a nevidí v tom žádné sklony k alkoholismu. Viz ČERNÝ, Milan: *Živé pochodně v roce 1969*, s. 364.

71 Z rozhovoru Jiřího Kozla s Františkem Plockem: *Bratr o svém bratrovi.* In: Zamlčená oběť. Almanach ke 40. výročí sebeupálení Evžena Plocka z Jihlavy. Masarykova dělnická akademie, Jihlava 2009, s. 14.

72 ABS, f. Hlavní velitelství VB ČSR, sign. H 2-2 (I.), inv. j. 2 – Svodky denních zpráv za den 4. 4. 1969. V ABS se nedochovaly protokoly událostí roku 1969 z OO VB Jihlava, OS SNB Jih-

odebral na náměstí, a když tímto prostranstvím plným pouťových atrakcí procházel, odhodil směrem ke střelnici dva vlastnoručně popsané složené lístky s textem: *„Jsem pro lidskou tvář – nesnáším necit – Evžen*" a *„Pravda je revoluční – napsal Antonio Gramsci."*[73] Bezprostředně po jeho činu, bylo díky těmto textům konstatováno, že Plockova motivace byla politického rázu.[74] S sebou na náměstí Míru si Evžen Plocek také přinesl poslední výtisk týdeníku Politika.[75]

Došel kolem mariánského morového sloupu až na horní část náměstí, na roh k budově tehdejšího sekretariátu OV KSČ. Bylo již k šesté hodině večerní, když se odhodlal svůj úmysl dokončit. Škrtl zápalkou a ředidlo na jeho ošacení ihned vzplálo. Podle pamětníků vyběhl hořící muž s rozpřaženýma rukama zpoza pouťové střelnice, začal chodit v kruhu a křičel: *„Dvacet let jsem byl komunistou, ale…"* a *„Za Palacha…"*[76] Náměstí bylo plné lidí, v první chvíli nikdo nevěděl, co se děje. Okolo stojící lidé několik okamžiků pouze váhavě hleděli. Až po chvíli ho svalili na zem a snažili se z něj strhnout hořící oděv, ovšem kabát se jim přilepoval na ruce a Evženu Plockovi hořela už i kůže.[77] *„[…] Po chvíli přijel vůz záchranné služby a odvezl muže do jihlavské nemocnice. Mohu potvrdit, že jsem byl s hořícím mužem v kontaktu, takže si byl vědom toho, co dělá a rozhodně nebyl podnapilý."*[78]

Evžen Plocek byl okamžitě převezen do jihlavské nemocnice; chorobopisy říkají: *„[…] pacient se chtěl upálit z politických důvodů dnes* [4. dubna 1969 – pozn. aut.] *se asi v 18:10 polil hořlavinou […], na naše oddělení byl přivezen v 18:30 hod. […] byl orientován, s popáleninami 2. a 3. stupně, celkové postižení 65–75 procent […] MUDr. Novák."*[79]

Bezprostředně po činu se mimořádně sešlo předsednictvo OV KSČ, aby zhodnotilo situaci. Jako zástupce vyšetřujícího orgánu vystoupil náčelník okresního oddělení VB pplk. Mojmír Doubek, který zatím mohl jen konstatovat, že k pokusu došlo deset minut po osmnácté hodině, pravděpodobně z politických důvodů, a že případ je ve stadiu šetření.[80] Na schůzi se dále probíralo, kdo byl zatím o události informován

lava a KS SNB Brno. Případ upálení Evžena Plocka se nevyskytuje ani v Deníku vyšetřovacích spisů OS SNB Jihlava z roku 1969. Samotný vyšetřovací spis k případu se v ABS nenachází, a protože není uveden ve zmíněném Deníku vyšetřovacích spisů OS SNB Jihlava, nelze s určitostí říci, zda se dochoval.

73 Z rozhovoru Jiřího Kozla s Františkem Plockem: *Bratr o svém bratrovi,* s. 14.

74 SOkA Jihlava, f. KSČ – Okresní výbor Jihlava, Zápisy ze schůzí předsednictva, kn. č. 73, Zápis z mimořádného zasedání předsednictva OV KSČ Jihlava ze dne 4. 4. 1969, s. 1.

75 SÁDECKÝ, Josef (ed.): *Živé pochodně*, s. 99. S touto informací se ovšem v pramenech, ani v ostatní literatuře nesetkáváme.

76 SOkA Jihlava, KLUKANOVÁ, Ludmila: *Jihlava – Evžen Plocek.* In: Jihlavské listy, 23. 3. 1990, s. 2.

77 SOkA Jihlava, -ina-, *Svědek*. In: Jihlavské listy, 16. 2. 1990, s. 1.

78 Tamtéž, s. 1–2.

79 Tamtéž., s. 2.

80 SOkA Jihlava, f. KSČ – Okresní výbor Jihlava, Zápisy ze schůzí předsednictva, kn. č. 73, Zápis z mimořádného zasedání předsednictva OV KSČ Jihlava ze dne 4. 4. 1969, s. 1.

– bylo to předsednictvo Krajského výboru KSČ v Brně a Jan Petránek, redaktor Československého rozhlasu.

O činu se dochoval ještě jeden přímý pramen ve formě denních policejních svodek: *„Dne 4. 4. 1969 kolem 18.10 hod. se pokusil o sebevraždu upálením v Jihlavě na náměstí Míru Evžen Plocek nar. 29. 10. 1969 bytem Jihlava, ul. Leoše Janáčka, čp. 19, vedoucí technické služby n. p. Motorpal. Jmenovaný se polil hořlavinou v ulici Palackého v Jihlavě v domě čp. 5. Prošel do ulice Obránců míru* [dnes Benešova – pozn. aut.] *a pak na nám. Míru, kde čin provedl. Podle sdělení lékařů z nemocnice utrpěl Plocek popáleniny II. a III. stupně na 3/4 povrchu těla – stav je vážný. Vyšetřuje Obv. odd. VB Jihlava."*[81]

Ještě téhož dne po deváté hodině večerní byl Evžen Plocek schopen absolvovat první výslech, který vedl pplk. Doubek.[82] *„[…] Náčelník VB s ním v nemocnici hovořil o motivu jeho činu a odpovídal prý s naprostou rozvahou. Nikdo jej k činu nenutil, nebyl naprosto zjištěn žádný nátlak. Také řekl: Jen prosím vás z toho neudělejte, že jsem to udělal v opilosti. V nemocnici byl také pořízen zápis, že to bylo jeho osobní rozhodnutí. Uvedl, že byl zoufalý z toho, jak v těchto dnech byli doslova smeteni a zlikvidováni vedoucí představitelé včetně Dubčeka. Nemohl se s tím vyrovnat, měl to v sobě."*[83] Plocek také ošetřujícím lékařům vypověděl, že svůj čin spáchal z politických důvodů.[84]

Druhého dne, v sobotu 5. dubna 1969, v osm hodin ráno, se opět sešlo předsednictvo jihlavského OV KSČ, aby probralo aktuální situaci. Informace o zdravotním stavu Evžena Plocka zúčastněným sdělil primář jihlavské chirurgie MUDr. Vladimír Juříček, který konstatoval, že Plockův stav se během noci zhoršil a začíná se u něj projevovat šok v orgánech; rozhodující okamžik podle lékaře nastane během noci ze 7. dubna 1969.[85] Mimořádné zasedání také vydalo oficiální prohlášení k Plockově činu, v němž byl vyjádřen nesouhlas se způsobem, kterým projevil svůj názor s nastalou politickou situací, *„[...] neboť to není a nikdy nebude cesta, která by mohla vyvést lid naší země z dnešní obtížné situace."*[86] Předsednictvo OV KSČ ve svém prohlášení

81 SOkA Jihlava, nezpracovaný f. Okresní prokuratura v Jihlavě. Okresní oddělení VB Jihlava, Výpis z protokolu událostí 4. 4. 1969, s. 1.

82 Náčelník okresního oddělení VB pplk. Mojmír Doubek, jenž vedl vyšetřování pokusu o sebeupálení Evžena Plocka, byl v listopadu 1969 pro svůj postoj v roce 1968 a také kvůli údajnému zamlčování faktů při vyšetřování činu Evžena Plocka, odvolán ze své funkce a zbaven členství v OV KSČ Jihlava. Viz ABS, f. Okresní oddělení MV Jihlava, B 6_7/II (Oddělení StB Jihlava), kn. č. 17 – Stranické materiály, rok 1969, fol. 50. Srovnej SOkA Jihlava, f. KSČ – Okresní výbor Jihlava, kn. č. 21, Zápisy ze schůzí pléna 1969, inv. č. 46, Zápis z plenárního zasedání OV KSČ ze dne 20. 11. 1969, s. 16.

83 SOkA Jihlava, KOZEL, Jiří: *Evžen Plocek nezemřel nadarmo.* In: Jihlavské listy, 2. 2. 1990, s. 3.

84 ABS, f. Hlavní velitelství VB ČSR, sign. H 2-2 (I.), inv. j. 2 – Svodky denních zpráv za den 4. 4. 1969.

85 SOkA Jihlava, f. KSČ – Okresní výbor Jihlava, Zápisy ze schůzí předsednictva, kn. č. 73, Zápis z mimořádného zasedání předsednictva OV KSČ Jihlava ze dne 5. 4. 1969, s. 1.

86 Tamtéž, Zpráva o činu Evžena Plocka a stanovisko POV KSČ v Jihlavě, s. 1.

důrazně apelovalo na širokou veřejnost, aby se „nenechala unášet city" a vzniklé události řešila rozumem, aby nedošlo k dalším podobným činům.[87]

V nemocnici Evžen Plocek umíral pět dnů. Chodila za ním jeho žena i přátelé. Hovořil s ním i přítel Jaroslav Šebesta: *„Řekl mi, že to musel udělat, protože neviděl žádnou jinou možnost protestu."*[88]

Evžen Plocek zemřel 9. dubna 1969, deset minut před půlnocí.



SOUDRUH EVŽEN PLOCEK ZEMŘEL

Ve středu 9. dubna před půlnocí zemřel v jihlavské nemocnici na následky těžkých popálenin soudruh Evžen Plocek. Kolektiv spolupracovníků vzdá čest jeho památce v sobotu ráno 12. dubna v závodě Motorpal v Jihlavě — Starých Horách. Pietní akt rozloučení se zesnulým u hrobu se uskuteční na ústředním hřbitově v Jihlavě týž den v 11 hodin dopoledne.

Veřejnost byla o jeho činu informovaná pouze v Jihlavě a okolí.[89] Předseda vlády Oldřich Černík totiž zakázal jihlavským funkcionářům zveřejňovat informace v médiích.[90] Do celostátní sféry se dostala pouze krátkou notickou v Československém rozhlase. Redaktor Jan Petránek k události vypověděl, že v té době sice *„[…] už byl zákaz vysílat zlé a destabilizující zprávy – jako ta o Plockovi. Ale já jsem přesto šel k mikrofonu a odvysílal jsem to – jen už si vůbec nepamatuji datum. Je to už zatraceně dávno…"* [91]

Do centrálních médií pronikla zpráva o Plockově činu ještě formou krátké zprávy v rubrice Černá kronika Rudého práva z 6. dubna, kde však nebyly uvedeny ani jeho iniciály. Zmínky dále proběhly pouze 9. dubna v regionálních novinách Jiskra článkem Pokus o sebevraždu upálením a v závodním časopise podniku Motorpal Tryska. V závodě, kde Evžen Plocek pracoval, byli zaměstnanci informováni prostřednictvím podnikového rozhlasu, do něhož promluvil ředitel František Lang v úterý

87 SOkA Jihlava, *Pokus o sebevraždu upálením.* In: Jiskra, 9. 4. 1969, s. 1, 3.
88 ZÍDEK, Petr: *Záhada pochodně č. 3*, s. 20.
89 SOkA Jihlava, *Soudruh Evžen Plocek zemřel.* In: Jiskra, 11. 4. 1969, s. 1.
90 Československé dokumentační středisko, Dialog 89, č. 2, s. 6.
91 E-mailová komunikace autorky s redaktorem Janem Petránkem, 26. 6. 2013.

8. dubna 1969. Vyzýval všechny ke klidu; na závěr projevu však dodal, že by bylo velmi nedůstojné čin Evžena Plocka znevážit.[92]

Po smrti Evžena Plocka přicestoval do Jihlavy první náměstek ministra zahraničí Sovětského svazu Vasilij V. Kuzněcov, který okamžitě nechal svolat předsednictvo jihlavského OV KSČ a požadoval od něj a od zástupců bezpečnostních složek zprávu o nastalé situaci ve městě a v okrese. Trval na nešíření informací o případu a rozhodně požadoval zastavit přípravy na jakýkoli veřejný pohřeb. To už se mu ovšem nepodařilo, neboť proti vůli orgánů si zaměstnanci n. p. Motorpal vynutili uspořádání důstojného pohřbu Evžena Plocka.[93]

Jeho přípravy však rozhodně nebyly jednoduché. Organizátorům se do cesty postavilo několik překážek. Pomineme-li stranické orgány a zástupce Sovětského svazu, kteří si veřejný pohřeb nepřáli, problémy zprvu dělala i pohřební služba, která odmítala poskytnout smuteční vůz na převezení rakve s ostatky od továrny na ústřední hřbitov.[94] Plockovi kolegové se však nenechali vyvést z míry a rozhodli se trasu dlouhou přes tři kilometry absolvovat s rakví na ramenou. Po zdlouhavých jednáních přišlo však den před konáním pohřbu oficiální svolení s pohřebním průvodem a nakonec se uvolila i pohřební služba k zapůjčení zmíněného vozu.

V sobotu 12. dubna 1969 se o půl desáté dopoledne shromáždili smuteční hosté u budovy n. p. Motorpal ve Starých Horách.[95] Improvizovaný katafalk, postavený před zdí pokrytou černou textilií, zdobily fotografie zemřelého. Kolem rakve stála čestná stráž. Bylo proneseno několik smutečních proslovů, postupně hovořili ředitel podniku, předseda závodní organizace KSČ a náčelník lidové milice.[96] Rakev byla zahalena do státní vlajky a zúčastnění se za ní vydali průvodem k ústřednímu hřbitovu. I přes zákaz Veřejné bezpečnosti byla v čele průvodu nesena státní vlajka,[97] za ní dva černé prapory a mezi nimi portrét Evžena Plocka s černou stuhou. Průvodu se zúčastnilo na dva a půl tisíce lidí[98] a další se cestou přidávali, mnozí také sledovali průvod z oken a chodníků.[99] Traduje se, že rakev už snášeli k hrobu a konec průvodu byl ještě u továrny.[100]

92 SOkA Jihlava, KLUKANOVÁ, *Ludmila: Jihlava – Evžen Plocek.* In: Jihlavské listy, 23. 3. 1990, s. 2.
93 KANTŮRKOVÁ, Eva: *Zamlčená oběť Evžena Plocka z Jihlavy*, s. 10. Viz také Československé dokumentační středisko, Dialog 89, č. 2, s. 6.
94 SOkA Jihlava,KLUKANOVÁ, *Ludmila: Jihlava – Evžen Plocek.* In: Jihlavské listy, 23. 3. 1990, s. 2.
95 Materiály ABS, f. Hlavní velitelství VB ČSR, sign. H 2-2 (I.), inv. j. 2 – Svodky denních zpráv za den 12. 4. 1969 o pohřbu Evžena Plocka nepřinášejí žádné informace.
96 SOkA Jihlava. *Rozloučení s Evženem Plockem.* In: Jiskra, 15. 4. 1969, s. 1.
97 SÁDECKÝ, Josef (ed.): *Živé pochodně*, s. 99.
98 SOkA Jihlava, f. KSČ – Okresní výbor Jihlava, Zápisy ze schůzí předsednictva, kn. č. 73, Zápis ze zasedání předsednictva OV KSČ ze dne 28. 4. 1969, Zpráva o politické situaci na okrese Jihlava v měsíci březnu, s. 9.
99 SOkA Jihlava, KOZEL, Jiří: *Evžen Plocek nezemřel nadarmo.* In: Jihlavské listy, 2. 2. 1990, s. 3.
100 KANTŮRKOVÁ, Eva: *Zamlčená oběť Evžena Plocka z Jihlavy,* s. 11.

Na hřbitově, kde bylo přítomno podle odhadů již přes pět tisíc lidí,[101] zaznělo ještě pár kratších projevů; promluvil mimo jiné vedoucí tajemník OV KSČ Jihlava Josef Kožich, který mrtvému vyčítal, proč se za ním nepřišel poradit. Po projevech zazněla hudba, jako poslední zahrála kapela píseň Loučím se s vámi, kamarádi. Posléze *„[…] kdosi blízko hrobu začíná zpívat Kde domov můj […] první slova jsou nesmělá a tichá, ale vítr je rychle přenáší až na okraj plného hřbitova, poslední slova hymny a Evžen Plocek je zasypáván hlínou […].“*[102]



Foto Josef Klukan.

Reflexe odkazu Evžena Plocka

Životní příběh Evžena Plocka můžeme poskládat pouze z nemnoha útržkovitých archivních materiálů či vzpomínek jeho známých a kamarádů, uveřejněných po roce 1989 převážně v regionálním tisku. Plockova rodina (na rozdíl například od Palachových příbuzných) odmítla spolupracovat s historiky a novináři, a tudíž k vyplnění nejasných momentů jeho života nemohlo dojít.

101 SOkA Jihlava, f. KSČ – Okresní výbor Jihlava, Zápisy ze schůzí předsednictva, kn. č. 73, Zápis ze zasedání předsednictva OV KSČ ze dne 28.4. 1969, Zpráva o politické situaci na okrese Jihlava v měsíci březnu, s. 9. Také SOkA Jihlava, *Rozloučení s Evženem Plockem.* In: Jiskra, 15. 4. 1969, s. 1.

102 SOkA Jihlava, KLUKANOVÁ, Ludmila: *Jihlava – Evžen Plocek.* In: Jihlavské listy, 23. 3. 1990, s. 2.

Jaké byly další osudy Plockových nejbližších? Pro rodiče znamenala jeho smrt nesmírnou ztrátu. Byli na svém mladším synovi závislí, neboť jejich druhý syn František nebydlel v Jihlavě.[103] Dnes jsou oba jeho rodiče pochováni vedle syna a z vlastní vůle se vzdali nápisů svých jmen na náhrobní desce, *„[…] aby tak důstojný náhrobek, o který se postarali jeho spolupracovníci, neměl již další nápisy.“*[104] Bratr František Plocek byl v roce 1969 majorem Československé lidové armády, posléze z ní byl vyloučen. Františkova manželka Ludmila Plocková po smrti svého švagra Evžena Plocka demonstrativně odevzdala stranickou legitimaci, za což byla později perzekvována.[105]

Jak již bylo zmíněno, protest Evžena Plocka se do celostátního povědomí kvůli zásahu stranických špiček nedostal. Dobový ohlas byl tedy mimo území Jihlavy minimální. *„[…] Velká část Jihlavanů se o tomto činu dozvídá až po velikonočních svátcích. Čin s. Plocka nevzbudil na závodě ani v ostatní veřejnosti velký rozruch a byl podle zpráv přijímán s různými pocity. […] Kolem důvodů vedoucích k tomuto činu kolovalo několik verzí, které si vzájemně odporovaly.“*[106]

Plockův čin byl pozdější komunistickou propagandou vysvětlován tím, že Evžen Plocek byl v okamžiku svého pokusu o sebeupálení značně podnapilý a jeho oděv se vznítil „nešťastnou náhodou“.[107] Počátky tohoto nahlížení Plockova činu můžeme stavět již do podzimních měsíců roku 1969, kdy bylo na mimořádné schůzi Obvodního oddělení StB Jihlava řešeno mimo jiné jednání pplk. Mojmíra Doubka, v rámci vyšetřování případu Evžena Plocka. Bylo zde konstatováno, že pplk. Doubek v dubnu 1969 vydal zákaz vyšetřování Plockova činu a také zákaz vyslýchání očitých svědků, a že závěrečná zpráva z vyšetřování nebyla objektivní, neboť neuváděla informaci, že Evženu Plockovi bylo naměřeno 2,9 promile alkoholu v krvi, a záměrně tak měla ovlivnit značnou část obyvatel Jihlavy v pohledu na důvod Plockova upálení.[108]

Další zřetelné přehodnocení náhledu na polednový vývoj a roli Evžena Plocka v jeho rámci se v Jihlavě projevilo na plénu OV KSČ 25. října 1969, kde došlo již ke konkrétním obviněním. Za původce tzv. pravicového oportunismu ve městě byla

103 KANTŮRKOVÁ, Eva: *Zamlčená oběť Evžena Plocka z Jihlavy*, s. 8.

104 SOkA Jihlava, KOZEL, Jiří: *Evžen Plocek nezemřel nadarmo*, s. 3.

105 Tamtéž.

106 SOkA Jihlava, f. KSČ – Okresní výbor Jihlava, Zápisy ze schůzí předsednictva, kn. č. 73, Zápis ze zasedání předsednictva OV KSČ ze dne 28. 4. 1969, Zpráva o politické situaci na okrese Jihlava v měsíci březnu, s. 9.

107 K problematice bylo v průběhu dvou předešlých let osloveno autorkou několik pamětníků, kteří tuto tezi potvrdili. Všichni dotázaní žili v Jihlavě v době po roce 1969 a podle jejich výpovědí může být konstatováno, že dobová propaganda ovlivnila jejich mínění o osobnosti Evžena Plocka. Oslovení si však nepřáli být jmenováni.

108 ABS, f. Okresní oddělení MV Jihlava, B 6_7/II (Oddělení StB Jihlava), kn. č. 17 – Stranické materiály, rok 1969, fol. 47, 50. S podobnými informacemi se však setkáváme v archivních materiálech poprvé. Například ve zprávě o zdravotním stavu Evžena Plocka se o hodnotách alkoholu v jeho krvi nehovoří. Viz SOkA Jihlava, nezpracovaný f. Okresní prokuratura v Jihlavě, Okresní oddělení VB Jihlava, Výpis z protokolu událostí 4. 4. 1969, s. 1.

označena smyšlená skupina „šebestovců“ a za vedoucí osobnosti této skupiny byli mimo jiné označeni Jaroslav Šebesta a Evžen Plocek. Jako centrum tzv. pravého nebezpečí byl prohlášen n. p. Motorpal.[109]

Na území Jihlavy se čin Evžena Plocka v obecném povědomí příliš dlouho neudržel. Událost byla živě diskutovaná ještě kolem jejího prvního výročí v dubnu 1970. To se v jihlavském n. p. Motorpal o osobnosti Evžena Plocka otevřeně mluvilo, postupně však toto téma zapadlo do kategorie politicky nevhodných k diskuzi. Pravdivá fakta o Evženu Plockovi byla zastřena výše zmíněnou zkreslenou verzí a jeho protest postupně na dlouhá léta upadl do zapomnění.

V roce 1980 vyšla v Zürichu publikace Živé pochodně,[110] která přináší i první text o Evženu Plockovi, sepsaný MUDr. Rudolfem Hambachem, bývalým ředitelem jihlavské patologie, jenž po roce 1969 emigroval. V československém prostředí pronikl příběh Evžena Plocka do tištěné formy až na konci osmdesátých let, prostřednictvím článku Evy Kantůrkové v samizdatové revue Alternativa[111] a v roce 1989 v časopise Dialog 89.[112]

Po listopadu 1989 se v regionálních novinách Jiskra objevila výzva k historikům i pamětníkům, aby seznámili veřejnost se zamlčovanými informacemi o Evženu Plockovi. Úkolu obnovení jeho památky se zhostil především jihlavský klub Obroda, který k 21. výročí Plockova sebeupálení připravil pietní vzpomínkovou akci.[113] Dne 4. dubna 1990 se v Jihlavě – již na Masarykově náměstí – sešla široká veřejnost k uctění památky Evžena Plocka, přítomen byl i předseda Federálního shromáždění Alexandr Dubček. Při této příležitosti byla odhalena pamětní deska v místě, kde k tragickému činu došlo. Z náměstí se průvod odebral uctít památku oběti i k jeho hrobu na jihlavském ústředním hřbitově.[114] Při této příležitosti také vyšel almanach Zamlčená oběť, který je souhrnem všech do té doby existujících textů o osobě Evžena Plocka.

V roce 1969 byl také natočen amatérský dokument o Evženu Plockovi, zachycující jeho pohřeb. S dokumentem Jsem pro lidskou tvář vyhráli jeho autoři Roman Fürst a Karel Tomek okresní i krajské kolo soutěže amatérských filmů v roce 1969. Poté ovšem začaly mít o film zájem bezpečnostní složky, a tak jej autoři raději pečlivě uschovali. Dochoval se až do dnešních dní, bohužel bez zvukového doprovodu, ale i tak poskytuje unikátní záběry.[115]

109 SOkA Jihlava, f. KSČ – Okresní výbor Jihlava, kn. č. 21, Zápisy ze schůzí pléna 1969, inv. č. 46, Zápis z plenárního zasedání OV KSČ ze dne 25. 9. 1969, s. 11.

110 SÁDECKÝ, Josef (ed.): *Živé pochodně.* Zürich 1980.

111 Alternativa: revue pro nezávislou politiku. Hnutí za občanskou svobodu, duben 1988, č. 2.

112 ABS, f. A 36, inv. j. 1254, fol. 85. Také Československé dokumentační středisko, Dialog 89, č. 2, s. 6.

113 SOkA Jihlava, *Film o Evženu Plockovi*. In: Jihlavské listy, 16. 2. 1990, s. 4.

114 SOkA Jihlava, -es-, *Zamlčená oběť*. In: Jihlavské listy, 27. 3. 1990, s. 3.

115 Dokument byl poprvé veřejně promítán 8. 4. 2009 při příležitost pietní vzpomínky ke 40. výročí sebeupálení Evžena Plocka.

Příběh Evžena Plocka přinesl inspiraci i autorům beletrie. Například spisovatelka Lenka Procházková v knize Slunce v úplňku zachycuje období od srpna 1968 do ledna 1969 a snaží se vytvořit pravděpodobný psychologický portrét hlavního hrdiny knihy – Jana Palacha. Jména a charaktery všech aktérů jsou autentické, stejně tak i chronologie jednotlivých událostí. Autorka zde pracuje také s motivem Evžena Plocka, vracejícího se z vysočanského sjezdu: *„[…] Když se vrátili na chodník, míjel je autobus. Tváře za tmavými skly byly nezřetelné, ale pak vůz zastavil na křižovatce a v jednom okně se otevřela špehýrka a z té něco vypadlo. Byla to stranická legitimace s křestním jménem Evžen. Fotka s příjmením byly utržené, ale na razítku rozluštili, že tohoto delegáta vyslala Jihlava. […]"*[116] Tato myšlenka je s největší pravděpodobností fiktivní, už z toho důvodu, že se podle výpovědi jiného z jihlavských delegátů vysočanského sjezdu, dopravovali do Prahy a zpět osobními vozy.[117] I podle výše citovaných vzpomínek pamětníků se Evžen Plocek z mimořádného sjezdu vracel ještě v optimistické náladě, tudíž v této době neměl důvod svoji stranickou legitimaci trhat a zahazovat.

Dalším příkladem zanesení osudu Evžena Plocka do beletrie může být kniha Daniely Hodrové nazvaná Podobojí.[118] Pro naše téma je zásadní text s názvem Podobenství o třech mládencích v peci ohnivé:[119] *„[…] Když vstoupí do své pece první mládenec, někde mezi Muzeem a Domem potravin, ještě po něm přežije jakási legenda, která se čím dál víc mění v legendu hřbitovní. Když pak vstoupí do své pece druhý mládenec, stane se to někde v pasáži biografu Čas. A když pak do své pece vstoupí třetí mládenec, je to na místě tak skrytém, že už o něm skoro nikdo neví, natož aby se někdo staral, zda z té pece vyšel. Ale dokonce ani není zcela jisté, jestli takový třetí mládenec byl a jestli do nějaké pece vstoupil, protože mezitím se začalo naplňovat už jiné podobenství – nejspíš podobenství o egyptském zajetí."*[120]

Čin Evžena Plocka se tehdejší moc snažila zatajit, aby se po nějaké době mohlo zdát, že se snad ani nestal… Archivní materiály a citované zdroje však svědčí o opaku. Svědčí o existenci muže, nadšeného pro nový politický program „s lidskou tváří". Přinášejí svědectví o tragédii člověka, který nechtěl mít nic společného s nastupujícím normalizačním režimem a apatií společnosti, a neviděl jiné východisko ze situace, než dobrovolně protestně ukončit svůj život. Jeho čin do dnešních dnů připomíná malá pamětní deska z černého leštěného mramoru, nacházející se u mariánského morového sloupu na jihlavském Masarykově náměstí. Pomník nese slova:

„Upálil se na protest proti normalizační politice KSČ."

116 PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *Slunce v úplňku. Příběh Jana Palacha*. Prostor, Praha 2008. s. 102.

117 SOkA Jihlava, f. Tisková dokumentace – sbírka, skupina P, oddíl 9, Jihlavské noviny, Jiskra, čtvrté Zvláštní vydání, 23. 8. 1968, s. 1.

118 HODROVÁ, Daniela: *Podobojí*. Severočeské nakladatelství, Ústí nad Labem 1991.

119 Srv. Starý zákon, Kniha Daniel.

120 HODROVÁ, Daniela: *Podobojí,* s. 117.



Archiv Terezy Pavlíčkové.

MATERIÁLY

Spolupráce Policejního ředitelství a Rudé armády na zajištění bezpečnosti ve Velké Praze a potlačení kriminality rudoarmějců

David Hubený

Války a zejména jejich konce mají záporný vliv na veřejnou bezpečnost. Dochází k poklesu úcty k majetku a zejména lidskému životu jak u civilního obyvatelstva, tak zejména u příslušníků ozbrojených složek. U posledních jmenovaných je to zejména spojeno s poklesem disciplíny v důsledku radosti z přežití bojů a očekávané brzké demobilizace. Všechny uvedené jevy se projevily v květnu 1945 v Praze, kde zakončilo svoji frontovou cestu nemalé množství jednotek Rudé armády. Nacistické bestiality, návrat nuceně nasazených, narušený chod domácí civilní správy a teprve rozbíhající se mírová sovětská vojenská správa, spolu s velkoměstskou zástavbou představovaly ideální prostředí, které mohly zneužít nejrůznější kriminální živly, Prahu nevyjímaje.

Dokumenty k poznání problematiky zajištění bezpečnosti československého hlavního města jsou uloženy v několika archivních fondech. Mimořádnou roli mezi nimi má fond Policejní ředitelství Praha II. – stanice a komisariáty, který obsahuje staniční služební knihy jednotlivých policejních stanic, resp. po nacistické reorganizaci z roku 1942 jednotlivých policejních revírů. Tyto knihy představují unikátní zdroj informací, neboť díky bezprostřednímu styku policistů s okolím vykazují záznamy v nich pozoruhodnou živost až jadrnost, zároveň však projevují strukturovanost, objektivnost a soustavnost,[1] s výjimkou období květnového povstání a bezprostředně následujících dní, kdy nebyl povětšinou čas (a vůle) na vedení každodenní úřední rutiny.

V neuspořádané části fondu Policejní ředitelství Praha II. jsou pak uloženy rozkazy vedení pražské policie, které vzhledem k probíhající reorganizaci vystupovalo pod různými jmény: Velitelství uniformované policie v Praze, Policejní ředitelství v Praze – prezídium a Ředitelství národní bezpečnosti v Praze. Rozkazy svým obsahem reflektují reálné potíže v ulicích hlavního města.

Dalším využitelným fondem je fond Ministerstvo spravedlnosti – dodatky, který obsahuje dokumenty z jednání o řešení této otázky.

1 HASIL, Jan – HUBENÝ, David: *Jeden dramatický den protektorátu – uniformovaná policie ve Velké Praze 27. května 1942 a dnech následujících.* In: HASIl, Jiří – HRDLIČKA, Milan (eds.): Psáno do oblak. Sborník k nedožitým sedmdesátinám prof. Jana Kuklíka. Praha 2011, s. 102.

K poznání stavu policie po květnu 1945 přispívá též fond Generální velitel uniformované protektorátní policie, jenž reflektuje personální očistu sboru a jeho posilování náborem mezi účastníky odboje. Jmenované fondy jsou uloženy v Národním archivu.

Z Archivu bezpečnostních složek poslouží fond A 12 Bezpečnostní složky MV k poznání některých obecných problémů kriminality ve Velké Praze.

Pro bližší seznámení s problematikou je na závěr připojena edice čtyř rozkazů vedení pražské státní policie, resp. Sboru národní bezpečnosti (dále SNB), dotýkajících se problémů s některými rudoarmějci.

Problémy pražské policie

Hlavní podíl na zajištění zákonnosti na území hlavního města vždy neslo Policejní ředitelství v Praze (od července 1945 Ředitelství národní bezpečnosti v Praze).[2] Tento úřad státní policie měl mezi ostatními státními policejními úřady a ředitelstvími mimořádné postavení, nejen kvůli početnosti svého personálu, ale i díky některým celostátním funkcím a úlohám. Symbolem této výjimečnosti byl fakt, že pražský policejní ředitel jako jediný v republice nesl titul policejního prezidenta. Nacistická okupace a reorganizace bezpečnostní služby zavedly sice policejní prezidenty i v jiných městech, ale to nic neměnilo na unikátnosti pražského policejního ředitelství.

Pražská státní policie samozřejmě sdílela osudy svého města a jeho obyvatel, takže pro policisty bylo zcela přirozené, že se zúčastnili jak odboje, tak i povstání. V obou případech mnozí její příslušníci ztratili své životy nebo své zdraví. Nebylo to však jediné oslabení, které úřad potkalo v době zvýšené potřeby jeho příslušníků.

Policejní sbor se na jaře a v létě 1945 potýkal s již známými problémy, které zažil i po první světové válce. Vedle zvýšené kriminality šlo o nedostatek personálu. Pořádková a hlídková služba měla v květnu 1945 asi čtyři tisíce mužů, z nichž *„asi 2000 bylo odveleno do pohraničí“*,[3] ale i dalších míst, aby posílili tamější policejní sbory, např. v Plzni a počátkem července 1945 též mohutně v Ústí nad Labem.[4] Zbývající počet absolutně nedostačoval, navíc část z nich byla využívána ke střežení důležitých objektů a osob a další byli nuceni vyřizovat administrativu na jednotlivých služebnách a policejních úřadech. Sama policie dovozovala, že *„na hlídkovou službu může býti používáno 700 až 800 mužů, což naprosto nestačí.“*[5] Velitelům okresních četnických stanic a posádek uniformované policie bylo umožněno, aby *„přijímali na dočasnou dobu do služeb bojovníky za svobodu, a to v prvé řadě partyzány, osoby pracující proti okupantům v ilegalitě, osoby vězněné pro odbojovou činnost a bojovníky, kteří se zúčastnili*

2 Národní archiv (dále NA), fond (dále f.) Policejní ředitelství Praha II. – neuspořádáno, Ředitelství národní bezpečnosti v Praze, Rozkaz č. 25 z 10. 7. 1945.

3 Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), f. A 12 Bezpečnostní složky MV, inv. j. 33.

4 Např. NA, f. Policejní ředitelství Praha II. – neuspořádáno, Velitelství uniformované policie v Praze, Rozkaz č. 2 z 24. 5. a Rozkaz č. 25. z 2. 7. 1945.

5 ABS, f. A 12 Bezpečnostní složky MV, inv. j. 33.

osvobozovací akce se zbraní v ruce v posledních dnech."[6] Vedle státní policie a četnictva však na území hlavního města zajišťovaly bezpečnost i různé improvizované jednotky povstalců (revoluční a závodní gardy),[7] tudíž bylo příhodné, že nový velitel pražské policie, Stanislav Marek, byl Českou národní radou *„pověřen vedením veškerých policejních jednotek ve Velké Praze"*. Úřadu se ujal již 9. května 1945.[8]

Absence důvěryhodných a školených kádrů byla řešena mimo jiné i tím, že ti policisté, kteří měli jít z důvodu věku do výslužby, mohli požádat o setrvání ve službě, ve které měli být ponechání až do dalšího rozhodnutí.[9] Z tohoto důvodu bylo zastaveno udělování dovolených, které mohly být získány jen v případě *„nutných rodinných důvodů"*, a to maximálně ve výši tří dnů.[10]

Nedostatek osob v bezpečnostních orgánech byl navíc znásoben logickým vyústěním války, totiž očišťovací akcí v rámci policejního sboru. Očista se dotkla jak Němců, tak Čechů.

Zcela přirozeně byli ze služby vyřazeni a zadrženi všichni policisté německé národnosti. U dokumentů některých zadržených Němců se však v poznámkách objevily svérázné formulace: *„Pražský Němec, oblíbený Čechofil"*, *„tolerantní Němec"*, *„korektní Němec"*, ale též *„Čechožrout"* a *„odrodilec"*.[11]

K 10. květnu 1945 byli vyřazeni i ti policisté německé národnosti, kteří sloužili u wehrmachtu,[12] a tudíž nebyli v daný moment ani na území Prahy. Naopak ti národnostně čeští policisté, kteří se nějakým způsobem provinili proti českému národu, byli vzati do vazby[13] nebo nesměli nastoupit do služby. Jakmile se prokázala jejich bezúhonnost, mohli se vrátit zpět do služby.[14] Policisté, kteří za války obdrželi od Němců vyznamenání, byli prověřováni, ale často očištěni a měli možnost se tak vrátit do služby.[15] Návrat do služby se týkal rovněž těch, kteří byli za války nacisty

6 NA, f. Generální velitel uniformované protektorátní policie (dále jen GVUP), kart. 78, fascikl 390.

7 JAKL, Tomáš: *Povstalci, gardisté, vojáci a příslušníci SNB – vývoj ozbrojených složek ČSR v roce 1945.* In: PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop a kol.: Od svobody k nesvobodě 1945–1956. Praha 2011, s. 61, 64–65.

8 NA, f. Policejní ředitelství Praha II. – neuspořádáno, Policejní ředitelství v Praze, Rozkaz č. 1 z 15. 5. 1945.

9 Tamtéž, Velitelství uniformované policie v Praze, Rozkaz č. 1 z 18. 5. 1945.

10 Tamtéž, Rozkaz č. 3 z 26. 5. 1945.

11 NA, f. GVUP, kart. 78, fascikl 390.

12 NA, f. Policejní ředitelství Praha II. – neuspořádáno, Velitelství uniformované policie v Praze, Rozkaz č. 2 z 24. 5., Rozkaz č. 4 z 30. 5. 1945.

13 Tamtéž, Policejní ředitelství v Praze – prezídium, Rozkaz č. 6 z 22. 5. 1945. Rozkaz obsahuje jmenný seznam čtyřiceti dvou zadržených policistů české národnosti obviněných z konkrétních zločinů. Dalších čtyřicet šest policistů bylo prozatím zproštěno služby, dokud nebude jejich pověst prošetřena. A třicet devět policistů německé národnosti bylo vzato do vazby, včetně bývalého policejního prezidenta Wilhelma Weidermanna.

14 Tamtéž, Velitelství uniformované policie v Praze, Rozkaz č. 5 z 2. 6. 1945.

15 NA, f. GVUP, kart. 58, fascikl 341.

nějak perzekvováni, např. byli uvězněni, nebo z důvodu nesložení jazykové zkoušky jim byl zastaven služební postup.[16]

Dalším významným problémem bylo rozvolnění morálky mezi samotnými policisty; např. se objevily případy, kdy policisté nechtěli uznávat prozatímní potvrzení o totožnosti u osob, které se evidentně vrátily z koncentračních táborů. Vedení policie proti takovým policistům rázně zasáhlo.[17] Problémy byly i s opilstvím policistů na veřejnosti.[18]

Od 1. června 1945 bylo proto obnoveno povinné týdenní školení, aby policisté byli náležitě vybaveni všemi potřebnými informacemi a znalostmi,[19] včetně toho, že se mění názvy ulic zpět ke stavu před 1. říjnem 1938 a že se budou odstraňovat jiné než české názvy ulic a nevhodná jména. Zároveň se měla během června dohnat zameškaná administrativa z května 1945.[20]

První velkou akcí, kterou se pražská policie zabývala, bylo zajištění slavnostního návratu prezidenta Edvarda Beneše dne 16. května 1945 a jeho slavnostní průvod Prahou. Na zabezpečení celé akce se spolupodílely též Rudá armáda a četnictvo.[21] O den později následoval slavnostní příjezd jednotek 1. československého armádního sboru v SSSR[22] a 30. května příjezd 1. československé samostatné obrněné brigády z Velké Británie. Za spolupráci byl policii vysloven Ministerstvem národní obrany dík a uznání.[23] Počátkem června pak do Prahy přijeli i maršálové Rudé armády Ivan Stěpanovič Koněv, Rodion Jakovlevič Malinovský a generál Andrej Ivanovič Jeremenko. Při péči o jejich bezpečnost pak policie a Rudá armáda opět spolupracovaly.[24]

Sovětské přípravy

Poválečná doba přinesla pro policii některé nové úkoly a povinnosti, např. spolupůsobila při donucování majitelů nákladních vozidel a koňských povozů k účasti na odklízení trosek a sutin.[25] Navíc ji zasáhla i celková reorganizace vnitřních bezpečnostních sborů, která probíhala od léta 1945 a ve výsledku vedla ke vzniku Sboru národní bezpečnosti. Hlavním rozdílem oproti stavu po první světové válce však byla

16 NA, f. Policejní ředitelství Praha II. – neuspořádáno, Velitelství uniformované policie v Praze, Rozkaz č. 6 ze 7. 6. 1945.

17 Tamtéž, Policejní ředitelství v Praze – prezídium, Rozkaz č. 8 z 26. 5. 1945.

18 NA, f. Policejní ředitelství Praha II. – stanice a komisariáty (dále jen PŘ-SK), inv. č. 1564, kart. č. 41, Velitelství jízdy, sign. C/9, č. j. 1125/45.

19 NA, f. Policejní ředitelství Praha II. – neuspořádáno, Velitelství uniformované policie v Praze, Rozkaz č. 3 z 26. 5. 1945.

20 Tamtéž, Rozkaz č. 10 z 15. 6. 1945.

21 Tamtéž, Policejní ředitelství v Praze – prezídium, Rozkaz č. 3 z 15. 5. 1945.

22 Tamtéž, Rozkaz č. 4 (bez data).

23 Tamtéž, Velitelství uniformované policie v Praze, Rozkaz č. 6 ze 7. 6. 1945.

24 Tamtéž, Policejní ředitelství v Praze – prezídium, Rozkaz č. 16 z 6. 6. 1945.

25 Tamtéž, Velitelství uniformované policie v Praze, Rozkaz č. 14 z 28. 6. 1945.

přítomnost spojenecké sovětské armády. Její pobyt na československém území byl – na rozdíl od americké armády – právně ošetřen smlouvou z 8. května 1944, ale i tak se v důsledku války a vysoké koncentrace osob na území hlavního města vyskytly závažné problémy. Nezabránila tomu ani různá agitační školení o chování na území spojenecké země, která rudoarmějci prodělali ještě před překročením státních hranic a která pokračovala i poté. Podle vyprávění jednoho z vojáků, jak je zachytil pamětník osvobození podkarpatoruského města Chustu, byli příslušníci sovětské armády před vstupem na československé státní území poučeni, že *„např. než vejde do domu, musí se zaklepat, sluší se také pozdravit, nesmí se nic ukrást, atp.“* Nebylo divu, že se vojáci těšili na přesun do Maďarska, neboť *„tam budou i ‚děvušky', jídlo a pití, že tam mohou krást věci atd.“* Je otázkou, nakolik bylo toto konstatování upřímné a nakolik se chtěl voják pobavit reakcí svého posluchače. Kurzy samozřejmě nepřipravily sovětské vojáky na všechno (např. na „setkání“ s bábovkou, která vojákům velmi zachutnala.)[26]

Vedle kurzů pro řadové vojáky byly vydány i písemné směrnice pro velitele*:*

„1. Vysvětlit všemu mužstvu, že Československo je naším spojencem. K obyvatelstvu osvobozených území Československé republiky i k povstaleckým jednotkám se Rudá armáda chová přátelsky.
2. Zakázat svévolnou konfiskaci automobilů, koní, skotu, obchodů i dalšího majetku.
3. Při ubytování vojska v obydlených místech respektovat zájmy místního obyvatelstva.
4. Vše, co budou naše vojska potřebovat, získávat jen prostřednictvím místních orgánů občanské správy nebo za účasti velení československých povstaleckých jednotek.
5. Osoby, které neuposlechnou tento rozkaz, povolat k nejpřísnější odpovědnosti.“[27]

Pátý bod svojí formulací implikoval pro každý zločin proti civilnímu obyvatelstvu spojenecké země jediný trest: Smrt. Tento rozkaz není nijak zvláštní. Armáda ve válce má často jen tento nástroj, jak udržet kázeň válkou otupělých vojáků. Stejně přísný trest totiž např. stihl každého muže Rudé armády, který se nevhodně choval vůči ženským příslušnicím sovětských sil. Pozoruhodné jistě je, že právě ženy v jednotkách Rudé armády byly chloubou útvarů, které jejich spolubojovníci opatrovali (v tom nejlepším slova smyslu) a kterých si vážili pro jejich schopnost sdílet s nimi útrapy a nebezpečí frontového života. Ale zároveň, ba téměř zákonitě, budila potutelné úsměvy vyznamenání žen z jiných jednotek, o nichž pak kolovaly nejrůznější lechtivé báchorky.[28]

Sám Stalin na večeři s Benešem dne 28. března 1945 pronesl slova o tom, že Rudá armáda není složená jen z andělů, tudíž budou s chováním některých jejích členů

26 NA, f. Protifašističtí bojovníci – vzpomínky, kart. 285, inv. č. 3881.

27 KARPOV, Vladimír: *Generál. Poslední bitvy.* Praha 1987, s. 86. Tento rozkaz, s určitými odlišnostmi, byl publikován rovněž v edici Dokumenty a materiály k dějinám československo-sovětských vztahů. Díl IV., sv. 2. Prosinec 1943 – květen 1945. Praha 1984, dok. č. 225, s. 302–303.

28 Podrobněji k postavení a významu žen v Rudé armádě viz VITÁKOVÁ, Alena: *Žena v Rudé armádě za druhé světové války*. In: Historický obzor, č. VII.–VIII., roč. 23, 2012, s. 167–173.

problémy.[29] Narážel tím na fakt, že válka do uniforem oblékla a vyzbrojila celé ročníky mužů. Mezi dvanácti miliony příslušníků Rudé armády byli slušní a laskaví lidé, jakož i vyložení zločinci, kteří poválečné uvolnění a pobyt v cizině využili k návratu ke své kriminální minulosti, kterou – často díky zbraním – „obohatili" o velmi závažné skutky. Mezi nejčastější zločiny patřily krádeže, znásilnění a občas vraždy. S tímto druhem kriminality měly zkušenost i československé jednotky. Někteří českoslovenští – ještě prvorepublikoví – důstojníci na tyto skutky hleděli jako na smutnou, leč nevykořenitelnou součást vojenské reality.[30] Rovněž pamětníci bojů první světové války přistupovali k této problematice jako k záležitosti, která je přirozenou součástí války, jak to vyjádřil jistý účastník první světové války z Vletic (okres Příbram): *„Já se divím, že o tom někdo mluví. Když jsme byli my za 1. světové války někde, chovali jsme se hůř!"*[31]

Realita

Pražští policisté byli od konce června 1945 na obnovených školeních seznamováni svými jazykově vybavenými kolegy se základy ruštiny (běžné informační věty), aby se domluvili s příslušníky Rudé armády.[32] Případy, do nichž byli nějakým způsobem zapojeni vojáci Rudé armády, zejména jako pachatelé, velmi zajímaly nejen československou, ale i sovětskou stranu. Sovětským místům vadil fakt, že to poškozuje čest a dobré jméno Rudé armády i Sovětského svazu. Proto sovětská strana sama nabádala pražskou policii, aby proti osobám, které nosí rudoarmějskou uniformu, bez obav zasahovala se vší rozhodností. Sověti přitom upozornili, že nemusí jít ani o řádné příslušníky Rudé armády, nýbrž o zběhy, válečné zajatce, uprchlíky či přímo zločince, kteří se pouze kryjí uniformou. Proti všem těmto osobám pořádala sovětská armáda nejrůznější razie a pátrací akce. Ostrý postup proti takovým individuím byl tudíž zcela vítán, nabádala k němu jak sovětská strana, tak i vedení SNB: *„Ve všech případech zákroků proti příslušníkům Rudé armády zachovejte klid a slušnost; kde však toho žádá nutnost – rozhodnost a přísnost a vědomí, že jste strážci veřejné bezpečnosti ve svém státě."*[33]

Na druhou stranu bylo zaznamenáno, že československým složkám vyhovují v jejich žádostech o zákrok či podporu sovětští důstojníci s hodností od majora výše, kdežto nižší důstojníci bývali přinejmenším laxní,[34] což patrně souviselo s jejich

29 МАРЬИНА, Валентина Владимировна: СССР и Чехословакия на завершающем этапе Второй мировой войны (проблемы, договоренности, противоречия). In: NĚMEČEK, Jan – VORÁČEK, Emil (eds.): Česko-ruské vztahy v 19. a 20. století. Praha 2011, s. 69.

30 SACHER, Vilém: *Krvavé Velikonoce*. Praha 1990, s. 100, 102–103.

31 DOLEŽAL, Jakub: *Střípky z mozaiky protektorátní společnosti. Německá okupace a její konec v politickém okrese Sedlčany (1939–1945)*. Příbram 2009–2010, s. 285.

32 NA, f. Policejní ředitelství Praha II. – neuspořádáno, Velitelství uniformované policie v Praze, Rozkaz č. 13 z 26. 6. 1945.

33 Viz Dokument č. 3.

34 NA, f. Ministerstvo spravedlnosti – dodatky (dále jen MS – dodatky), kart. 2001.

srostlostí s mužstvem a špatně vykládanou loajalitou. Nejen Praha, ale i venkov zaznamenaly případy, že za příslušníky Rudé armády se vydávali i čeští a slovenští kriminálníci v naději, že snáze uniknou spravedlnosti. Pravdou ovšem také je, že mnohé údajné zločiny rudoarmějců byly předstírané.[35] Vedle toho existovala na straně sovětského vedení snaha urychleně vyvést sovětské vojáky z měst, aby se při styku s místním obyvatelstvem ideologicky neinfikovali a nepřivezli po vzoru děkabristů do své vlasti nové názory a požadavky na změny.[36]

Justiční orgány Rudé armády byly ochotny se zabývat jen udáními, v nichž bylo konkrétně dokázáno, že se jedná o rudoarmějce a nikoliv jen o osoby v jejích stejnokrojích. Koncem října 1945 evidovalo Ministerstvo spravedlnosti ČSR asi dva tisíce sto spisů z celé republiky, v nichž nebylo jasné, zda zločin spáchal příslušník Rudé armády, nebo jen osoba v její uniformě. Navíc musely být také zjištěny jméno a útvar pachatele. Vzhledem k tomu, že zločiny páchali příslušníci někdy jen projíždějících jednotek, tak se vyšetření dané události stávalo nemožným a stíhání bylo fakticky zrušeno.[37]

Pražská policie, resp. SNB, osoby v sovětském stejnokroji zatkla buď sama, nebo si na pomoc zavolala vojenskou hlídku. Zadržené osoby pak dodávala na posádkové velitelství na náměstí Jiřího z Poděbrad.[38] V Praze, stejně jako na dalších místech republiky, byly na podzim 1945 vytvořeny létající (tj. pohotovostní) oddíly, složené z československých vojáků a příslušníků SNB, které prováděly kontroly osob, vozidel a zneškodňování kriminálních band. Tyto oddíly mohly kontrolovat a prohlížet jednotlivé příslušníky a vozidla Rudé armády, ale i celé její autokolony. Kromě toho dostaly všechny sovětské jednotky od svého vedení příkaz *„poskytnouti na požádání pomoc a podporu československým vojenským jednotkám a civilním orgánům pro boj s rušiteli vojenské kázně.“*[39] .

Po slavnostním opuštění Prahy 15. listopadu 1945 a odchodu sovětské armády na jaře 1946 již agenda tohoto druhu zcela opadla. V lednu 1946 československé orgány pro Prahu konstatovaly návrat kriminality do mírových časů. To se projevovalo jak v typech zločinů, tak jejich provedení a hlavně osobách pachatelů.[40]

Různí sovětští zběhové však byli v Praze chytáni ještě v roce 1947. Zadržené osoby předávalo SNB podle meziministerské dohody z října 1945 i nadále Posádkovému velitelství Velké Prahy (dále PVVP), resp. jeho rudoarmějskému oddělení, u nějž působil sovětský vojenský zmocněnec. Po zrušení tohoto oddělení u PVVP v lednu 1947 byli zatčení dodáváni 4. oddělení PVVP. Původní sovětskou prokuraturu v Praze

35 DOLEŽAL, Jakub: *Střípky z mozaiky protektorátní společnost,* s. 282–283.

36 RUBCOV, Jurij: *Mechlis. Fanatický přisluhovač Stalinovy krutovlády v sovětském Rusku.* Brno 2008, s. 248–249.

37 NA, f. MS – dodatky, kart. 2001.

38 NA, f. PŘ-SK, inv. č. 1567, kart. 42, sign. D/6.

39 NA, f. MS – dodatky, kart. 2001.

40 ABS, f. A 12 Bezpečnostní složky MV, inv. j. 33.

nahradila po odchodu Rudé armády sovětská vojenská prokuratura v rakouském Badenu. V Praze v Letenské ulici fungovalo sběrné středisko pro sovětské vojáky, které periodicky odesílalo transporty po pětadvaceti zadržených vojácích, ale i vůbec všechny sovětské občany určené k repatriaci.[41]

S odesíláním spisů to bylo poněkud složitější, neboť zainteresovaná ministerstva obrany, zahraničních věcí a spravedlnosti v této otázce spolu často nesouhlasila, ale spisy většinou byly odesílány na Hlavní štáb, kde je zpracovalo oddělení pro spolupráci se spojeneckými armádami a po jeho zrušení pak 2. oddělení. Hlavní štáb nebyl z této agendy nijak nadšen a spisy putovaly i k PVVP, jež je prostřednictvím sovětského vojenského zmocněnce postupovalo sovětským orgánům, které vyžadovaly po československé straně překlad spisů do ruštiny. Po čase, když tato agenda prakticky opadla, se onen úkol přesunul na Černínský palác, který se meziministerskou dohodou této povinnosti vzdal v době, kdy byla nejaktuálnější, aby urychlil řešení a šetření případů. Počátkem roku 1948 se ministerstva spravedlnosti a národní obrany dohodla na zhlédnutí zbytků spisů, aby se *„zamezilo rozsáhlé korespondenci mezi justiční a vojenskou správou, která se týká téměř již archivních záležitostí a zbytečně zatěžuje a zdržuje vyřizování běžné agendy.“*[42]

Vzorek: Stanice v Michli a na Pankráci

Pro ilustraci bezpečnostních poměrů v Praze a případné kriminality sovětských vojáků mohou posloužit záznamy ze staničních služebních knih dvou stanic SNB – v Michli a na Pankráci.

Posádka z michelské stanice SNB v ulici U plynárny zaznamenala od června 1945 do počátku června 1946 jen několik málo případů s rudoarmějci nebo lidmi v sovětských uniformách. První případ se udál 17. června 1945. Na stanici se dostavil seržant Nikolaj Osipovič Babenko z pancéřovaného vlaku na vršovickém nádraží, aby oznámil ztrátu svého vyznamenání. V červenci pak tatáž stanice zaznamenala jedno přepadení způsobené osobami v sovětských stejnokrojích a večer 21. června 1945 příslušníci stanice a Rudé armády společně kontrolovali doklady rudoarmějců. Větší incident se udál až 17. srpna, kdy se tři opilí muži v uniformách neúspěšně pokoušeli dostat do jednoho domu. Hluk způsobený opilci se prý v těchto místech opakoval již několik dní, ale teprve toho dne došlo k problémům. Další případ se udál 19. září, kdy bylo Václavem Třešňákem hlášeno, že objevil svůj vůz, který mu byl 10. května 1945 zabaven ruskými vojáky. Příslušník SNB s oznamovatelem vyrazil na místo a u majitele vozů, důstojníka Rudé armády, zjišťoval způsob nabytí. Důstojník uvedl, že vůz objevil opuštěný v Praze a nechal si jej opravit v místní opravně. Zároveň po domluvě příslušníka SNB dodal, že pokud se prokáže, že vozidlo opravdu patří poškozenému,

41 NA, f. MS – dodatky, kart. 2001.
42 Tamtéž.

že mu jej přenechá za částku, která ho stála oprava vozidla. Ve výsledku se ukázalo, že auto Třešňákovi nepatří. O den později pak bylo hlášeno poškození jednoho civilního vozu projíždějícím vozem Rudé armády. A 1. listopadu vojín Rudé armády dodal československým úřadům sedmnáctiletého Antonína Votavu, který uprchl z výchovného ústavu a po městě se potuloval ozbrojen a oblečen ve stejnokroji Rudé armády. Další případy, kde figurovaly osoby ve vojenských uniformách, se udály až 21. prosince 1945: V jednom případě se jednalo o vylákání potravin na padělané potvrzení, v druhém případě o loupežné přepadení. Prvního ledna 1946 pak přišel poručík Abduchailil Tadžebajev nahlásit, že mu byl jeho hotelový pokoj vykraden vojínem Ivanem Vasilem Letviněnkem. Další případ, v němž se objevili příslušníci Rudé armády, se pak udál až koncem května 1946, kdy však byli v roli obětí krádeže a podvodu. Po celou sledovanou dobu převažovaly v záznamech stanice ztráty dokladů a občasné rvačky v hospodách s výhradní účastí československých občanů.[43]

Strážnice SNB v ulici Na Pankráci 63/71 zaznamenala první problém s příslušníky Rudé armády 2. června 1945, kdy byla ohlášena krádež motocyklu, jíž se měl dopustit sovětský voják. Další – dosti kuriózní – případ se udál 26. června: Údajně podnapilý muž v ruské uniformě vymáhal na obyvatelích jednoho činžovního domu vodku. Tento „opilec" ve svém stavu dokázal odzbrojit intervenujícího člena SNB a přivolaným policejním posilám utekl. Dne 30. června pak byla ohlášena krádež civilního obleku, kterou měl provést ruský vojín ve spolupráci s jedním civilistou. Téhož dne večer přišli sovětští vojáci požádat o převoz svého kolegy, který se zranil při pádu z motorky. O několik dní později, 7. července, vystoupilo opět duo civilista a ruský vojín. Tentokráte ukradli kromě šatů i nějaké šperky. Dne 11. července byl na ulici nalezen opilý poddůstojník a další poddůstojník byl okraden civilisty. O čtyři dny později pak sovětský voják ohlásil, že ho v bytě okradli dva další vojáci. Dne 21. července 1945 sovětské a československé úřady provedly větší kontrolní akci, při níž žádné vojenské osoby nebyly zajištěny. Krádež zavazadel způsobená osobami v ruských uniformách pak byla zaznamenána 24. července. Další případ se stal 15. srpna. Oznamovatel udal, že k němu přišel *„ruský vojín v napitém stavu a lehl si u něho v bytě."* Po vyspání zase odešel. Počátkem září pak sovětský nákladní vůz zranil civilního koně, když se vyhýbal ženě, která vozidlu vběhla do cesty. V polovině listopadu stanice zajišťovala průjezd sovětského dělostřelectva, při němž byl zaznamenán jediný incident, když z lafety děla spadl jeden školák. Až 21. prosince pak byl zaznamenán vážnější případ, kdy se sovětský voják, jehož se podařilo zadržet, dopustil přepadení. O tři dny později sovětský důstojník ohlásil krádež nákladního vozidla. Do jara 1946 se pak žádný další případ neudál. Pankrácká stanice byla po celou tuto dobu vytížena podnikáním různých razií na domácí kriminálníky, oznámeními o ztracených dokladech a zajišťováním bezpečnosti na různých vzpomínkových akcích a popravách válečných zločinců.[44]

43 NA, f. PŘ-SK, inv. č. 648, Staniční služební kniha 5. 6. 1945 – 20. 1. 1947.

44 NA, f. PŘ-SK, inv. č. 640, Staniční služební kniha 18. 5. 1945 – 19. 8. 1947.

EDICE

1.

1945, 26. května, Praha. Rozkaz č. 9 prezídia Policejního ředitelství v Praze stanovující bezpečnostní opatření ve Velké Praze.

1) Převzetí vojenské posádkové služby československým vojskem

Převzetí této služby bude dokončeno dnem 26. t. m. Je zařízeno sedm hlavních hlídek s těmito stanovišti:

I. Staroměstské náměstí v Praze I.,
II. Praha II., Na Slupi, u Botanické zahrady,
III. Vršovice, Heroldovy sady, u vršovické spořitelny,
IV. Žižkov, Karlova ulice, u kostela sv. Prokopa,
V. Praha VII., Strossmayerovo náměstí,
VI. Dejvice, Vítězné náměstí,
VII. Praha III., Malostranské náměstí.

Složení těchto hlídek: Jeden důstojník, tři poddůstojníci a čtyři vojíni.
Mezi hlídkami I. a II. bude udržováno spojení kontrolními hlídkami, mezi číslem II. a III. podle možnosti polním telefonem.

Z těchto hlavních hlídek budou vysílány kontrolní hlídky, jichž směr jest stanoven tak, aby přeřezával hlavní ulice, vedoucí ke středu města, a podle možnosti se dotýkal služeben uniformované stráže, s nimiž mají býti ve styku. Úkolem jejich je dbáti pořádku a zadržené vojenské osoby dodávati velitelství posádky. Občanské osoby budou podle povahy důvodu zadržení předávány policii.

Kromě těchto hlídek budou vysílány periodické hlídky k divadlům v čas představení, k vinárnám a jiným zábavním podnikům, obzvláště se ženskou obsluhou.

2) Převzetí ochrany nevojenských objektů a podniků policií

Převzetí bylo provedeno 21. hodinou dne 25. t. m. U podniků, jichž držitelé mají střežení zajištěno vlastními silami, nebude třeba udržovati stálé hlídky policejní. Velitel policejního úseku zjistí svým orgánem, zdali jest střežení skutečně provedeno.

3) Upozorňování příslušníků Rudé armády na nedostatky v ústroji a nepřístojné chování

Sovětský velitel města, generálmajor Paramzin žádá, aby si policejní stráž všímala nedostatků v ústroji příslušníků Rudé armády i důstojníků a tyto vhodným způsobem (se vzdáním vojenského pozdravu) upozornila na rozkaz velitele města. Jedná-li se o osobu opilou nebo působící výtržnost, má tuto dopraviti na stanoviště hlavní vojenské hlídky, nebo vhodným způsobem odvésti stranou a vyrozuměti pohotovostní službu sovětského velitele města (číslo telefonu 372-40 nebo 360-06), kde bývá i tlumočník českého jazyka. Často bude možno za pomoci kolemjdoucího ruského důstojníka záležitost vyříditi.

4) Obsazování bytů příslušníky Rudé armády

Podle rozkazu generálmajora Paramzina jest zakázáno obsazovati byty a jiné místnosti příslušníky Rudé armády bez písemného rozkazu generálmajora Paramzina.[45] Přidělení bytů obstarává bytový referát magistrátu hlavního města Prahy, Praha I., Žatecká ulice 3, IV. poschodí, jenž má stejné pokyny. Osoby, žádající o jakoukoliv intervenci stráže v této věci, nutno odkazovati na sovětské velitelství města, Praha II., Masarykovo nábřeží 70.

5) Odstraňování min a výbušnin z domů

Speciální odminovávací oddíl Rudé armády provádí odstranění výbušnin z domů a může za tím účelem provésti i prohlídky v domech, nemá však oprávnění k prohlížení jednotlivých bytů.

6) Náhlé úmrtí nebo vážnější onemocnění příslušníků Rudé armády

V případech náhlého úmrtí nebo zjištění smrti příslušníků Rudé armády, jakož i jedná-li se o vážnější onemocnění, kde jde o podezření otravy apod., dlužno ohlásiti případ kriminálnímu oddělení policejního ředitelství. U mrtvoly postaviti stráž a dbáti toho, aby vše zůstalo nedotknuto. Kriminální oddělení vyrozumí velitele města, jenž dá případ vyšetřiti ruskými vojenskými orgány. Onemocnělého nebo zraněného příslušníka Rudé armády nechá policejní revír okamžitě převézt do nejbližší nemocnice

45 Paramzin, Vladimír Kuzmič (21. 11. 1896 – 8. 10. 1952), účastník první světové války, v Rudé armádě od roku 1918, velel jezdeckým útvarům v občanské válce i bojích s Polskem, na počátku čtyřicátých let krátce zatčen. Za druhé světové války postupně velel různým divizím, sborům a armádám, v červenci 1945 prozatímním zástupcem vojenského velitele Prahy, poté prošel velícími posty několika vyšších jednotek a v roce 1948 byl jmenován vojenským velitelem Leningradu, kde v roce 1952 zemřel.

a poskytne první pomoc nejbližším po ruce jsoucím lékařem. Jinak je postup jako při úmrtí.[46]

NA Praha, f. Policejní ředitelství Praha II. – neuspořádáno, Policejní ředitelství v Praze – prezídium, Rozkaz č. 9 z 26. května 1945. Kopie, cyklostyl.

2.

1945, 3. července, Praha. Rozkaz č. 16 Velitelství uniformované policie ohledně kořistných oddílů.

1. Kořistné oddíly – zabavování

Ministerstvo národní obrany upozorňuje, že jakékoli zabavování vojenskými oddíly (vojsk sovětských, rumunských nebo československých) je nepřípustné, nejsou-li příslušné orgány vybaveny zabavovacím pověřením nebo přímým rozkazem, kde a který materiál mohou zabavit jako válečnou kořist. Nemají-li uvedené osoby těchto průkazů, je jejich jednání nepřípustné a v takovém případě nechť oznámí, kdo je jejich velitelem a kdo je výkonem zabavení pověřil. Po zjištění jmen podle průkazů (legitimací), všech ostatních dat (narození, útvarů nebo čísla polní pošty) a podle okolností i čísla jejich vozidla, odkažte je na toto nařízení, a kdyby chtěli v nepřípustném jednání pokračovat, požádejte o pomoc nejbližší vojenskou jednotku sovětskou, rumunskou nebo československou, aby jim v tom zabránila. Všechny případy zabavení hlaste nejbližšímu vojenskému velitelství.

Stráž upozorněte, aby v daných případech zakročovala.[47]

NA Praha, f. Policejní ředitelství Praha – neuspořádáno, Velitelství uniformované policie v Praze, Rozkaz č. 16 z *3.* července *1945. Kopie, cyklostyl.*

46 Zbytek rozkazu se nepublikuje.
47 Zbytek rozkazu se nepublikuje.

3.

1945, 10. srpna, Praha. Rozkaz č. 31 Ředitelství národní bezpečnosti v Praze k řešení trestní agendy příslušníků Rudé armády.

10) Trestní činy příslušníků Rudé armády

Po likvidaci Sovětského velitelství města Prahy byl v Praze nyní zřízen úřad vojenského prokurátora Rudé armády, který úřaduje v kasárnách Jiřího z Poděbrad v Praze II., náměstí Republiky č. 1, jako součást posádkového velitelství města.

Hlavní úkolem vojenské prokuratury je stíhati trestné činy příslušníků Rudé armády a zběhů. Vojenský prokurátor sdělil zdejšímu úřadu přípisem ze dne 10. 8. 1945 toto:

„Za účelem očištění města Prahy a druhých míst Československa od zločinných živlů, zneužívajících stejnokroje vojska Rudé armády k různým nezákonnostem, hanobících slávu Rudé armády a nehodných býti v řadách Rudé armády, pokládám za svou povinnost, abych Vám oznámil, že je nutno bezpodmínečně zadržeti všecky osoby, které zneužily tohoto stejnokroje, a předávati je vojenské prokuratuře. V případě kladení odporu nebo vyhrožování zbraní je nutno použít všech prostředků k jich odzbrojení, i služební zbraně.

Použití zbraně proti takovým osobám pokládám za správné a zákonné, obzvláště týká-li se osob, které se dopustily těžkého zločinu, např. loupeže, násilí apod. Prosím, abyste mi o všech podobných případech neodkladně učinili oznámení."

Zdejším telegramem ze dne 8. 8. 1945 č. 396[48] byla velitelství revíru SNB vyrozuměna, aby opisy všech hlášení o incidentech a činech, jichž se dopustí příslušníci Rudé armády nebo osoby v stejnokroji Rudé armády, byly nejpozději ranními posly předány přímo „Posádkovému velitelství, tlumočnická skupina", v Praze II., náměstí Republiky č. 1, kasárny Jiřího z Poděbrad, a aby tam byly současně předány všecky zajištěné předměty, mající význam jako věci doličné. Stejně bylo informováno i IV. oddělení Ředitelství národní bezpečnosti.[49]

Pachatelé těžkých trestných činů, jako loupeží, násilí, ublížení na těle apod. buďtež zadrženi všemi prostředky, případně i použitím zbraně k jich zneškodnění. Oznámení má obsahovati jinak přesný popis osoby a oněch znaků, které by mohly vésti k vypátrání pachatelů (číslo automobilu apod.).

48 Nepodařilo se dohledat a nepublikuje se.

49 IV. oddělení – bezpečnostní – mělo v působnosti stíhání veškerých trestných činů a úkonů s tím spojených. V létě 1945 jej vedl policejní rada Zdeněk Borkovec. Rozkaz č. 14 Policejního ředitelství v Praze ze 4. 6. 1945.

Nutná telefonická hlášení podávejte na čísle telefonu 620-78 (posádkové velitelství), ve dne na linku 187, v noci na 120.

Opisy hlášení prezídiu Ředitelství národní bezpečnosti podávejte obvyklým způsobem. V poslední době bylo spácháno několik zločinů neznámými osobami, oblečenými v stejnokrojích Rudé armády. Vojenská prokuratura Rudé armády vyslovuje přesvědčení, že jde o zločince, kteří nejsou vůbec příslušníky Rudé armády, z kteréhožto důvodu žádá, aby byli zneškodněni a zjištěni.

Protože tito zločinci mají často útulek u ne[z]odpovědných obyvatelů města, budiž věnována zvýšená pozornost těm místům, kde by mohli míti útulek. Zjištěná pozorování buďtež v nebezpečí v prodlení telefonicky hlášena posádkovému velitelství. Je nutno ovšem předem jejich zadržení zajistiti vlastními prostředky.

Pátrání po uprchnuvších pachatelích nutno prováděti ihned samostatně a vyrozuměti bezpečnostní oddělení; nevyčkávati příjezdu vojenské pohotovosti, protože tím se jen pachateli ulehčuje útěk.

Upozorňuji, že vojenské hlídky (i ruské), které mají za úkol vykonati někde domovní prohlídku, vyžádají si vždy asistenci na příslušné stanici Sboru národní bezpečnosti. Nutno tedy obyvatelstvo při každé příležitosti upozorniti, že není jejich povinností vpouštěti do domů a bytů, obzvláště v noci, osoby v ruských stejnokrojích, vydávající se za „ruskou vojenskou policii", protože ve všech případech šlo o zločinné podvodníky.

Ve všech případech zákroků proti příslušníkům Rudé armády zachovejte klid a slušnost; kde však toho žádá nutnost – rozhodnost a přísnost a vědomí, že jste strážci veřejné bezpečnosti ve svém státě.

NA, f. Policejní ředitelství Praha II. – neuspořádáno, Ředit*elství národní bezpečnosti v Praze, Rozkaz č. 31* z *10. srpna 1945. Kopie, cyklostyl.*[50]

50 Publikováno ve výňatku.

4.

1945, 8. září, Praha. Důvěrný rozkaz č. 4 Ředitelství národní bezpečnosti v Praze o postupu vůči osobám ve stejnokroji Rudé armády.

1.

V příloze zasílám „Instrukci o opatřeních v případech trestních činů spáchaných osobami oblečenými v stejnokroji Rudé armády, nebo příslušníky Rudé armády“[51] v českém a ruském znění, jak byla schválena i zástupcem Rudé armády v Praze, gardovým podplukovníkem Stepancovem. Pokud se týče použití zbraně, prohlásil pan podplukovník Stepancov na konečné poradě dne 5. t. m. toto: „Nařizuje se použití zbraně v těch případech, kdy pachatel klade odpor zbraní nebo se dá na útěk a neuposlechne opakované výzvy ‚stůj‘ nebo výstražného výstřelu do vzduchu.“

Nařizuji, aby členové SNB byli v tomto smyslu poučeni a aby se snažili podle možností učiniti pachatele neškodným.

2.

Při předávání zadržených a zatčených osob vojenskému prokurátorovi Rudé armády musí býti současně se zadrženou osobou předán výstižný protokol nebo výpis, proč tato osoba byla zadržena, jinak zadržená osoba nebude převzata.

3.

Aby byla usnadněna kontrola osob na nádražích, nutno zaříditi, aby pro ruské vojenské osoby ve stejnokroji nebo i v občanském šatě byl vyhražen zvláštní vchod i východ jak od vlaků, tak nástupišť. Vchod i východ nutno na dobu kontroly označiti dobře viditelnou tabulkou v řeči české a ruské.

O provedení kontrol dohodne se místní velitel Národní bezpečnosti s přednostou Oblastní kriminální úřadovny a s přednostou oddělení pro Státní bezpečnost. Ve zvláštních případech, kdy bude zapotřebí většího počtu hlídek a jich zesílení, požádá o potřebné síly místní velitel Národní bezpečnosti Zemského velitele Národní bezpečnosti v Praze.

Před prováděním kontrol hlásí místní velitel NB a přednosta Oblastní kriminální úřadovny telefonicky Ředitelství NB program prohlídek. Výstižnou zprávu o provedení kontrol podají jak přednosta Oblastní kriminální úřadovny, tak i místní velitel NB ihned Ředitelství NB.

51 Instrukce není k rozkazu přiložena.

4.

O provádění kontrol motorových vozidel a povinnosti přihlášení se k pobytu v ubytovnách všeho druhu (hostince i soukromé byt) příslušníků československé a Rudé armády budou vydány zvláštní směrnice.

NA Praha, f. Policejní ředitelství Praha II. – stanice a komisariáty, inv. č. 1568, kart. 42, sign. D/7, Ředitelství národní bezpečnosti v Praze, Důvěrný rozkaz č. 4 z 8. září 1945. Kopie, cyklostyl.

Administrativa písemností kontrarozvědné povahy II.

Jednotný evidenční, statistický a archivní systém StB v letech 1978–1989[1]

Pavel Žáček

Po šesti letech, koncem ledna 1978, vydal ministr vnitra ČSSR doc. PhDr. Jaromír Obzina, CSc. novou trojici služebních předpisů, upravujících až do pádu komunistického totalitního režimu činnost příslušníků kontrarozvědných útvarů Státní bezpečnosti (StB), včetně vojenské kontrarozvědky a zpravodajské správy Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic. V přiměřeném rozsahu se vztahovala také na příslušníky útvarů podřízených Hlavní správě rozvědky FMV (I. správa FMV).

Činnost čs. kontrarozvědky

Směrnice pro činnost pracovníků kontrarozvědky (A-oper-I-1), která vstoupila v platnost 1. dubna 1978, nahradila předchozí služební předpis vydaný v příloze Rozkazu ministra vnitra ČSSR č. 54/1972.[2] Důvody vydání byly uvedeny ryze formální: *„K zabezpečení úkolů kontrarozvědky při ochraně socialistického společenského a státního zřízení, socialistické ekonomiky, bezpečnosti a práv československých občanů a při ochraně bezpečnosti států světové socialistické soustavy."*[3]

V úvodu směrnice konstatovala, že základním posláním kontrarozvědky byla ochrana socialistického společenského a státního zřízení, bezpečnosti a obranyschopnosti Československé socialistické republiky (ČSSR), socialistické ekonomiky, bezpečnosti čs. občanů a jejich práv *„před nepřátelskou činností zahraničních a vnitřních nepřátel"*. Kontrarozvědné útvary navíc měly *„v duchu proletářského internacionalismu"* chránit *„jednotu socialistického společenství"* a spolupůsobit při ochraně bezpečnosti *„států světové socialistické soustavy"*.

Obsah, úkoly a cíle činnosti kontrarozvědky byly dány bezpečnostní politikou Komunistické strany Československa (KSČ), formulovanou v usneseních

1 Tato studie volně navazuje na předchozí autorovu stať: ŽÁČEK, Pavel: *Adminitrativa písemností kontrarozvědné povahy. Jednotný evidenční, statistický a archivní systém StB po roce 1970*. In: Sborník Archivu bezpečnostních složek č. 10, Praha 2012, s. 231–277.

2 Srov. tamtéž, s. 232–233.

3 PEČENKA, Marek a spol.: *Encyklopedie špionáže. Ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti*. Libri, Praha 1993, s. 365; http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv_2_1978.pdf

a rozhodnutích nejvyšších stranických a státních orgánů. Své poslání plnila uplatňováním funkce preventivně výchovné, represivní a informační, založené na výsledcích zpravodajské činnosti a kontrarozvědného rozpracování.

Kontrarozvědné útvary měly specifickými prostředky a metodami práce získávat informace o záměrech, formách, metodách a prostředcích činnosti zahraničních a vnitřních nepřátel, organizovat a provádět kontrarozvědnou ochranu zájmů ČSSR a států komunistického bloku *„před činností vnějšího i vnitřního nepřítele a zamezovat této nepřátelské činnosti"*, odhalovat a dokumentovat trestné činy vymezené věcnou příslušností vyšetřovatelů StB, v neposlední řadě pak informovat příslušné komunistické, státní a hospodářské orgány o skutečnostech charakterizujících státobezpečnostní situaci a navrhovat opatření k předcházení trestné a protispolečenské činnosti a k upevňování právního vědomí občanů.

Ke splnění těchto základních úkolů vytvářela kontrarozvědka takovou organizaci, systém a formy kontrarozvědné práce, které zabezpečovaly její účinnost v oblastech a objektech, kde byl předpoklad vzniku společensky nebezpečné činnosti, a dále v těch objektech, jejichž význam pro obranu státu a národního hospodářství vyvolával *„trvalý zájem nepřátelských rozvědek, organizací a seskupení nebo vnitřního nepřítele"*. Proto měla kontrarozvědka odhalovat, analyzovat, rozpracovávat a dokumentovat státobezpečnostní poznatky a jevy, které nasvědčovaly páchání trestné činnosti proti chráněným zájmům státu.

„Politický charakter" kontrarozvědky vyplýval z jejího základního poslání a vyžadoval důsledné uplatňování politických hledisek při plnění preventivní i represivní funkce. Všichni její příslušníci museli při plnění svých úkolů důsledně vycházet z třídního přístupu *„při plném respektování zájmů Komunistické strany Československa, socialistické společnosti, internacionálních zájmů socialistického společenství a mezinárodního dělnického hnutí"*.[4]

Zpravodajská činnost kontrarozvědky byla definována jako organizovaný a systematický proces, s cílem

- včasného získávání informací o nepřátelské činnosti, zájmech, záměrech, formách, metodách práce a prostředcích nepřátelských zpravodajských služeb, emigrantských center a jiných nepřátelských organizací,
- soustavného zjišťování poznatků o nepřátelské činnosti, jevech a skutečnostech charakterizujících vývoj státobezpečnostní situace ve státě, zejména o záměrech a tendencích vnitřních nepřátel,
- získávání poznatků o jevech a skutečnostech, které nasvědčují nepřátelské činnosti v chráněných a rozpracovávaných objektech a problematikách.

Získávání, soustřeďování a vyhodnocování státobezpečnostních poznatků bylo úkolem každého kontrarozvědného útvaru a všech příslušníků kontrarozvědky.

4 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné. Státní bezpečnost za normalizace. Vybrané směrnice a metodické pokyny politické policie z let 1978–1989*. Votobia, Praha 2001, s. 13–15.

Kontrarozvědka při zpravodajské činnosti využívala tajné spolupracovníky, důvěrníky a vhodné oficiální prameny, výjimečně též zpravodajskou techniku a sledování.

Poznatky, informace a materiály získané zpravodajskou činností, které měly státobezpečnostní hodnotu, byly soustřeďovány v příslušném svazku, evidovány a soustavně vyhodnocovány.

Závažnější státobezpečnostní poznatky ke konkrétním osobám se evidovaly v osobních spisech prověřovaných osob, průběžně se provádělo vyhodnocování a byla přijímána opatření k jejich ověření a rozšíření.

V odůvodněných případech byly získané poznatky podkladem pro zahájení kontrarozvědného rozpracování v jednotlivých druzích svazků.[5]

Kontrarozvědné rozpracování byla aktivní, cílevědomá a plánovitá konspirativní činnost kontrarozvědky. Důvodem pro zahájení rozpracování se stával ověřený konkrétní poznatek (popřípadě souhrnné zhodnocení poznatků), jehož obsah svědčil o tom, že působením vnějšího nebo vnitřního nepřítele docházelo nebo mohlo docházet k porušení právních norem, chránících státní a společenské zřízení ČSSR.

Rozpracování se považovalo za ukončené potvrzením a dokumentací předpokládané trestné činnosti a provedením realizace[6] anebo vyvrácením původního podezření. U případů ukončených předáním vyšetřovacím orgánům a zahájením trestního řízení mělo rozpracování končit až právoplatným odsouzením osoby nebo zastavením trestního řízení.

V zájmu dodržování vysoké objektivnosti, volby přiměřených prostředků a metod kontrarozvědné práce, i v zájmu racionalizace činnosti kontrarozvědky, se proces rozpracování dělil na dvě na sebe navazující stadia: prověřování signálu a rozpracování případu.

Signálem se mohl stát každý poznatek nasvědčující, že došlo k přípravě, k pokusu nebo k dokonání trestného činu, popřípadě jinému jednání namířenému proti chráněným zájmům.

Prověřování signálu byla činnost směřující k prověření a objasnění poznatků, nasvědčujících trestné činnosti. V jejím průběhu se získávaly údaje potvrzující nebo vyvracející obsah skutečností a jevů, které byly předmětem prověřování.

Prověřování zahrnovalo proces zkoumání, doplňování, dokumentování a vyhodnocování poznatků získaných zpravodajskou činností, jejich analytické hodnocení

5 Tamtéž, s. 15–16.

6 Ve směrnici byly za způsoby a formy realizace označeny: a) preventivně výchovné opatření, b) zpravodajské využití, c) informování nebo předání případu bezpečnostním orgánům spřáteleného socialistického státu, d) předání případu vyšetřovacím orgánům, e) u cizinců zkrácení pobytu nebo vyhoštění a zařazení do indexu nežádoucích osob či předložení návrhu na opatření s příslušnými dokumenty ministru vnitra ČSSR, pokud požívají diplomatické nebo konzulární imunity, f) kombinace uvedených způsobů, g) uložení do archivu, jestliže bylo zjištěno, že ve smyslu trestního zákona a trestního řádu jsou dány podmínky zániku trestnosti nebo trestu (amnestie, udělení individuální milosti, promlčení, úmrtí pachatele apod.). Tamtéž, s. 22.

a posuzování s poznatky a jevy vzájemně souvisejícími, včetně jejich evidence a administrativního uspořádání.

Na osoby podezřelé z trestné činnosti nebo na podezřelý jev se zaváděly signální svazky.[7]

Výsledkem prověřování byly ucelené poznatky a dokumenty, tvořící základ pro tato alternativní rozhodnutí:

a/ v případě potvrzení signálu a dokumentování podle příslušných ustanovení trestního řádu, se ukončoval vhodnou formou realizace,

b/ při potvrzení signálu, za situace, kdy nebyla objasněna a dokumentována celá činnost, zejména u trestných činů vyšší společenské nebezpečnosti, se zahajovalo rozpracování případu v osobním nebo pátracím svazku,

c/ byl-li signál potvrzen a nespadal do věcné příslušnosti vyšetřovatele StB, předával se příslušnému orgánu k dalšímu opatření;

d/ pokud signál o trestné činnosti nebyl potvrzen a původní podezření bylo vyvráceno, schvalující náčelník podle hodnoty zpravodajského materiálu rozhodl, zda se svazek archivoval, anebo se zpracovalo vyhodnocení, které se archivovalo.[8]

Rozpracování případu bylo závažnou fází kontrarozvědné činnosti, ve které kontrarozvědka zjišťovala a objasňovala rozsah, příčiny, podmínky, motivaci a společenskou nebezpečnost prověřeného signálu o trestné činnosti, a prováděla dokumentaci zjištěných poznatků.

Příslušníci kontrarozvědky zahajovali rozpracování ve všech případech, kdy byl potvrzen základní signál o trestné činnosti anebo získán věrohodný materiál o podezření z nepřátelské činnosti proti základům a bezpečnosti státu.

Cílem rozpracování bylo zabránit další trestné činnosti a s přihlédnutím ke stupni její společenské nebezpečnosti jej zakončit některým z opatření tzv. realizace (pozn. 6).

Rozpracování se zahajovalo na podkladě schváleného návrhu a bylo vedeno v osobním nebo pátracím svazku.

Podle závažnosti a rozsahu případu prováděli rozpracování zkušený příslušník nebo skupina příslušníků kontrarozvědky, pod vedením náčelníka oddělení nebo odboru. Případy mimořádné závažnosti a akce, přesahující rámec možností nižšího kontrarozvědného útvaru, řídil nadřízený kontrarozvědný útvar.

K doplnění a objektivizaci státobezpečnostních poznatků a materiálů se využívaly veškeré bezpečnostní evidenční a archivní fondy, evidence soudů nebo jiných institucí a provádělo se vytěžování oznamovatelů, odborníků a jiných osob.

Při provádění těchto úkonů nesmělo dojít k vyzrazení skutečných zájmů a cílů kontrarozvědky.[9]

7 Tamtéž, s. 16–17.
8 Tamtéž, s. 17–18.
9 Tamtéž, s. 18–19.

Druhy svazků a schvalovací nomenklatura

V části směrnice, věnované svazkům zpravodajské činnosti a rozpracování, bylo stanoveno, že *„zpravodajskou činnost"* v objektech kontrarozvědného zájmu a problematikách příslušníci administrativně vedli v objektových svazcích. Informace o *„kontrarozvědné činnosti"* v určených objektech, problematikách, konkrétních signálech a případech se ukládaly ve svazcích rozpracování.

Objektové svazky se zakládaly na instituce a úřady, zejména západních demokratických zemí působících na území ČSSR, na centrály a úřadovny *„nepřátelských"* rozvědek, emigrantská centra a jiné *„nepřátelské"* organizace v kapitalistických státech *„za účelem zjišťování jejich činnosti"*. Kontrarozvědné útvary zakládaly objektové svazky také na významné objekty čs. národního hospodářství, vojenské objekty, útvary a zařízení, prostory přilehlé k úsekům státních hranic a na určené státobezpečnostní problematiky; obsahovat měly zpravodajské poznatky o vývoji státobezpečnostní situace, dodržování režimu ochrany státního tajemství apod.

Jako *„součást objektových svazků"* byly zaváděny osobní spisy prověřované osoby, ve kterých se soustřeďovaly zpravodajské poznatky *„k nepřátelským elementům a osobám"*, představujícím v daném objektu nebo problematice *„nejdůležitější bázi vnějšího nebo vnitřního nepřítele"*.

Na *„signály"* a *„případy trestné činnosti"* se podle charakteru a stadia rozpracování zakládaly signální, osobní, pátrací či kontrolní svazky.

Signální svazky byly zakládány na prověření *„signálů"* za účelem potvrzení nebo vyvrácení podezření z trestné činnosti. Prověřování se zahajovalo na základě schváleného návrhu, jehož součástí byl operativně doplňovaný nebo podle situace průběžně měněný plán kontrarozvědných opatření k prověření signálu. Schvalující náčelník určil lhůtu prověrky, přičemž vycházel ze závažnosti signálu a reálných možností.

Osobní svazky se zakládaly na osoby, u nichž již bylo potvrzeno důvodné podezření z trestné činnosti. Součástí schváleného návrhu muselo být podrobné vyhodnocení všech již získaných státobezpečnostních poznatků či dokumentů a plán kontrarozvědných opatření obsahující cíl, způsob zavedení (anebo vyvedení) agentury, druhy a způsoby využití zpravodajsko-technických úkonů, popřípadě jiných opatření, vedoucích *„k urychlenému, objektivnímu rozpracování"*.

Pátrací svazky byly zakládány v případě důvodného podezření, že byl spáchán trestný čin, spadající do věcné příslušnosti vyšetřovatele StB, jehož příčiny ani pachatel nebyly dosud známi. Součástí návrhu rozpracování byl opět plán kontrarozvědných opatření, nezbytných k vypátrání pachatele, a zjištění příčin resp. všech skutečností, které vedly k ohrožení objektu nebo chráněného zájmu republiky. Rozpracování prováděl útvar kontrarozvědky ve spolupráci s příslušným vyšetřovatelem StB. Po zjištění pachatele se další rozpracování realizovalo v osobním svazku. Pokud se nepodařilo odhalit pachatele, bylo rozpracování přerušeno a pátrací svazek se ukládal do archivu. V případě získání nových poznatků, majících vztah k objasnění případu, se rozpracování obnovovalo.

Kontrolní svazky se zakládaly u kontrarozvědných útvarů, které řídily a kontrolovaly důležité akce podřízených složek. Obsahovaly kopie plánů postupu, dokumenty o souhrnných výsledcích rozpracování, závažných rozhodnutích řídícího kontrarozvědného útvaru a výsledcích kontrolní činnosti.

Zakončení rozpracování vedeného v osobním nebo pátracím svazku bylo možné pouze tehdy, pokud byly zjištěny a dokumentačně podchyceny veškeré podstatné skutečnosti, související s nepřátelskou činností rozpracovávané osoby, objasněny příčiny a zjištěné skutečnosti nezakládaly skutkovou podstatu trestného činu.

Před zakončením rozpracování zhodnotil příslušný náčelník kontrarozvědného útvaru ve spolupráci s vyšetřovacími orgány objektivitu materiálů, podmínky legalizace dokumentů získaných specifickými prostředky a taktické otázky realizace.

Po zhodnocení dosažených výsledků zpracoval kontrarozvědný útvar závěrečnou zprávu s návrhem na způsob a formu realizace.[10]

Zavádění jednotlivých svazků schvalovali tito zodpovědní funkcionáři kontrarozvědných útvarů

a) objektový svazek:
- náčelník správy Státní bezpečnosti krajské správy (KS) SNB a správy vojenské kontrarozvědky (VKR),
- náčelník samostatného odboru VKR,
- náčelník odboru kontrarozvědné správy (tj. II. či X. správy[11], nikoliv však III. správy[12]),
- náčelník odboru zpravodajské správy Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic,
- zástupce velitele brigády Pohraniční stráže (PS) pro zpravodajskou činnost;

b) osobní spis prověřované osoby:
- náčelník oddělení;

c) signální svazek:
- náčelník odboru kontrarozvědné správy,
- náčelník samostatného odboru VKR,
- náčelník odboru správy Státní bezpečnosti KS SNB,
- náčelník krajského odboru ochrany státních hranic,

10 Tamtéž, s. 19–21.

11 Správa kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli (II. správa), správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (X. správa), správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky (XI. správa) a správa kontrarozvědky v Bratislavě (XII. správa) byly jako kontrarozvědné útvary zařazeny mezi výkonné útvary FMV resp. útvary SNB – složky StB podřízené FMV. Srov. ŽÁČEK, Pavel: *Nástroj triedneho štátu. Organizácia ministerstiev vnútra a bezpečnostních zborov, 1953–1990*. ÚPN, Bratislava 2005, s. 140, 156.

12 Hlavní správa vojenské kontrarozvědky (krycím názvem III. správa). Srov. ŽÁČEK, Pavel: *Armáda pod drobnohledem. Vojenská kontrarozvědka v dokumentech, 1974–1989.* In: Historie a vojenství, 2003, č. 3–4, s. 797–836; POVOLNÝ, Daniel: *Organizační vývoj vojenské kontrarozvědky v letech 1945–1990*. VHÚ, Praha 2009, s. 70–85.

- zástupce velitele brigády PS pro zpravodajskou činnost;

d) osobní svazek:
- náčelník kontrarozvědné správy,
- náčelník správy Státní bezpečnosti KS SNB,
- náčelník správy VKR,
- náčelník samostatného odboru VKR;

e) pátrací svazek:
- náčelník správy Státní bezpečnosti KS SNB,
- náčelník správy VKR,
- náčelník samostatného odboru VKR,
- náčelník odboru kontrarozvědné správy,
- náčelník krajského odboru ochrany státních hranic,
- zástupce velitele brigády PS pro zpravodajskou činnost;

f) kontrolní svazek:
- náčelník odboru řídícího kontrarozvědného útvaru.

Zakončení rozpracování a návrh na realizaci schvalovali stanovení funkcionáři kontrarozvědných útvarů:

a) náčelník kontrarozvědné správy,
b) náčelník správy Státní bezpečnosti KS SNB a VKR;
c) náčelník samostatného odboru VKR;
d) náčelník zpravodajské správy Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic;
e) zástupce velitele brigády PS pro zpravodajskou činnost.

Zakončení rozpracování u případů vyšší společenské nebezpečnosti (rozvracení republiky, teror, záškodnictví, sabotáž, podvracení republiky, vyzvědačství a ohrožení státního tajemství), všech případů cizinců a případů kontrolovaných kontrarozvědnou správou s návrhem na předání vyšetřovateli StB schvaloval výhradně náčelník kontrarozvědné správy nebo náčelník správy VKR.

O uložení jednotlivých druhů svazků do archivu rozhodovali ti náčelníci, v jejichž pravomoci bylo jejich zavedení.[13]

Odpovědnost a pravomoc při práci s tajnými spolupracovníky – včetně agenturních svazků – upravovala **Směrnice pro práci se spolupracovníky kontrarozvědky (A-oper-I-3)**, která stanovila rozsah schvalovací pravomoci následujícím způsobem:
a/ návrh na získání agenta – československého občana, rezidenta, převedení agenta na rezidenta, majitele propůjčeného bytu (PB) a konspiračního bytu (KB) schvalovali:
- náčelníci kontrarozvědných správ a jejich zástupci,
- náčelníci správ StB a jejich zástupci,
- náčelníci samostatných odborů VKR a jejich zástupci,

13 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 83–84; PEČENKA, Marek a spol.: *Encyklopedie špionáže*, s. 377–378.

- náčelník zpravodajské správy Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic;

b/ návrh na získání tajného spolupracovníka z řad vojáků základní služby schvalovali:
- náčelníci samostatných oddělení VKR;

c/ návrh na získání tajného spolupracovníka - cizince schvaloval:
- příslušný náměstek ministra vnitra ČSSR;

d/ přerušení a ukončení spolupráce s tajným spolupracovníkem schvaloval:
- funkcionář, který byl oprávněn schválit návrh na jeho získání.[14]

Evidence, statistika a administrativa při kontrarozvědné činnosti

Podle doprovodné informace pro operativní poradu vedení federálního ministerstva vnitra byla již 5. října 1976 jmenována I. náměstkem ministra vnitra ČSSR komise,[15] s úkolem připravit novou podobu směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1). Důvodem novelizace byla jednak „zrada" staršího referenta 1. oddělení 5. odboru II. správy FMV mjr. Miloslava Kroči, u něhož se předpokládalo, že předal úplné znění směrnic britské zpravodajské službě, a dále nutnost zpřísnit režim získávání poznatků z evidencí a archivů čs. kontrarozvědky. Nově byla do směrnic zapracována ustanovení, zabezpečující vyšší ochranu výsledků lustrací, upravující oprávnění lustrovat a manipulaci s výsledky lustrace. Další změny byly zaměřeny k zabezpečení důslednější práce s písemnostmi, ke zpřesnění manipulace se spisy a k aktualizaci některých ustanovení, s ohledem na reorganizace čs. kontrarozvědky v posledních letech.[16]

K 1. dubnu 1978 vstoupila v platnost také **Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1)**, rušící předchozí služební předpis, vydaný v příloze Rozkazu ministra vnitra č. 44/1973[17], aktualizující jednotný evidenční, statistický a archivní systém i závazné administrativní postupy při nakládání s písemnostmi kontrarozvědné povahy. S přihlédnutím k odlišnostem v organizaci a systému práce vojenské kontrarozvědky obdržel náčelník III. správy

14 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 50–51; http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv_3_1978.pdf

15 Předsedou komise byl náčelník SEO plk. RSDr. Karel Frnka, CSc., členy náčelník odboru XI. správy pplk. Oldřich Hradil, zástupce náčelníka odboru X. správy plk. JUDr. Antonín Stýblo a zástupce náčelníka odboru II. správy mjr. RSDr. Jan Friml.

16 BENDA, Patrik (ed.): *Přehled svazků a spisů vnitřního zpravodajství centrály Státní bezpečnosti v roce 1989*. Sešity 7. ÚDV, Praha 2003, s. XXVII; Archiv bezpečnostních složek (ABS), fond (f.) Statisticko-evidenční odbor (A-31), inv. j. 377. Operativní porada vedení FMV. K bodu: Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti A-oper-II-1, 19. 7. 1977, čj. SE-00405/01-77.

17 Srov. ŽÁČEK, Pavel: *Administrativa písemností kontrarozvědné povahy*, s. 234–256.

– i náčelník zpravodajské správy Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic – úkol vydat své vnitřní (a podrobnější) pokyny k plnění směrnice; náčelník Statisticko-evidenčního odboru (SEO) FMV měl do dvou měsíců upravit jednotné provádění směrnice svými metodickými pokyny.[18]

Směrnice upravovala jednotný evidenční, statistický i archivní systém a závazné administrativní postupy při manipulaci s písemnostmi kontrarozvědné povahy, evidovanými a archivovanými podle těchto směrnic. Cílem tohoto systému a závazných administrativních postupů byly:

- konspirace zájmů kontrarozvědné činnosti a koordinace činnosti příslušníků kontrarozvědných útvarů v procesu vyhledávání, rozpracování a při práci se spolupracovníky kontrarozvědky,
- soustřeďování, evidence, statistické vyhodnocování a archivace informací k osobám, objektům, organizacím a jevům, které byly předmětem kontrarozvědné činnosti;
- dodržování obecných a speciálních předpisů v administrativních postupech při kontrarozvědné činnosti a vytvoření podmínek pro důslednou kontrolu a soustavné odstraňování zjištěných závad,
- využití racionalizačních prostředků k efektivnímu zpracování státobezpečnostních informací pro potřeby řídící, kontrolní a analytické činnosti.

Směrnice se vztahovaly na všechny příslušníky kontrarozvědných útvarů, jejichž činnost upravovaly služební předpisy A-oper-I-1 a A-oper-I-3 a na pracovníky statisticko-evidenčních útvarů (SEÚ). Ve stanovených případech platily i pro ostatní příslušníky Sboru národní bezpečnosti (SNB) a vojáky vojsk ministerstva vnitra.

Statistiku, evidenci a archivování písemných záznamů státobezpečnostních písemností zabezpečovaly SEO FMV a statisticko-evidenční útvary III. správy, XII. správy i správ Státní bezpečnosti krajských správ SNB.

Písemnostmi kontrarozvědné povahy byly směrnicemi rozuměny písemné, fotografické, filmové a magnetofonové záznamy či jiné dokumenty a předměty, související s evidovanými skutečnostmi. Písemné záznamy vyhotovované příslušníky kontrarozvědných útvarů musely provedením, úpravou (4 cm široký okraj), ale i kvalitou papíru splňovat základní požadavky pro další zpracování technickými prostředky. Do svazků i spisů se zpravidla zařazovaly prvopisy písemných záznamů.

Písemný záznam musel obsahovat úplné označení útvaru, u kterého vznikl, číslo použité k jeho prvotní evidenci, datum vyhotovení, stupeň utajení, název charakterizující obsah, počet listů a příloh, počet vyhotovení s rozdělovníkem jednotlivých výtisků, hodnost, jméno, příjmení a podpis zpracovatele, popřípadě schvalovatele, krycí označení, registrační číslo a za lomítkem číslo stránky složky vlastnoručních zpráv, jednalo-li se o agenturní zprávu.

18 Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1), in: RMV ČSSR č. 4 z 25. ledna 1978, čj. SE-00405/01-1977; tamtéž, čl. 33. Viz http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv_4_1978.pdf

Pokud byl písemný záznam předkládán k informaci, rozhodnutí nebo zaujetí stanoviska jednomu či více nadřízeným, pak na předepsaném místě v záhlaví nebo za textem písemného záznamu měl být jejich podpis s uvedením data, hodnosti, jména a příjmení. Psát stanovisko nebo souhlas přes původní text nebylo dovoleno.[19]

Pro soustřeďování písemností k určitému jevu, osobě, chráněnému nebo rozpracovávanému objektu nebo nepřátelské bázi, evidovaným podle těchto směrnic, vydávaly statisticko-evidenční útvary desky (MV č. skl. 712) k vedení svazků kontrarozvědného rozpracování a tajných spolupracovníků na rezidenta, agenta, držitele propůjčeného bytu, konspirační byt, objektový svazek, signální svazek, osobní svazek, pátrací svazek a kontrolní svazek.[20]

Metodické pokyny náčelníka SEO FMV odkazovaly na druhy svazků a jejich schvalovací pravomoci, upravené služebními předpisy A-oper-I-1 a A-oper-I-3. Zároveň stanovily, že svazky tajných spolupracovníků (TS) nebylo možné převádět na svazky kontrarozvědného rozpracování (KR) a naopak. V případě, že došlo k získání rozpracovávané osoby ke spolupráci, svazek kontrarozvědného rozpracování se ukončil a uložil do archivu. Statisticky se tato situace vykázala jako „ukončeno získáním ke spolupráci". Na osobu tajného spolupracovníka se zavedl nový svazek, statisticky vykázaný jako „nově zavedeno". Obdobně se postupovalo i v opačném případě (zavedení svazku KR na TS).

Svazky rezidenta, agenta a držitele propůjčeného bytu bylo možné navzájem převádět se souhlasem funkcionáře s příslušnou schvalovací pravomocí prakticky bez omezení. Statisticky se změna vykázala jako „převedeno z jiného druhu svazku TS".

Svazek konspiračního bytu nebylo možné převést na jiný druh svazku (ani naopak).

Svazek signální a pátrací šlo převést na svazek osobní, nicméně zpětný převod byl vyloučen. Statisticky se změna vykázala jako „převedeno z jiného druhu svazku KR".

Kontrolní svazky se nedaly převést na jiný druh svazku (ani naopak). Svazky TS ani KR nešlo v žádném případě převádět na osobní spisy.

Kontrolní svazky se zakládaly pouze na svazky kontrarozvědného rozpracování; dokonce i na více akcí – svazků KR najednou (při společné trestné činnosti apod.). Na různém stupni řízení bylo možno k jedné akci – svazku KR vést maximálně dva kontrolní svazky. Při registraci kontrolního svazku na akci registrovanou u téhož útvaru obdržel kontrolní svazek stejné registrační číslo; při registraci na akci registrovanou u jiného útvaru anebo více akcí dostal registrační číslo registrujícího útvaru.

Metodické pokyny navíc pro registrační protokol i ostatní evidenční a statistické pomůcky stanovily závazné zkratky označující druhy svazků: R – rezident, A – agent, PB – držitel propůjčeného bytu, KB – konspirační byt, OB – objektový, S – signální, OS – osobní, P – pátrací, K – kontrolní.[21]

---

19 Tamtéž. Část I. Úvodní ustanovení, čl. 1–3.

20 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 78; GULA, Marian – VALIŠ, Zdeněk: *Vývoj typologie svazků v instrukcích pro jejich evidenci.* In: Securitas Imperii, 1994, č. 2, s. 135.

21 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV ke služebnímu předpisu A-oper-

Registrace osobních spisů a svazků

Pro soustřeďování písemností prověrkového charakteru, vzniklých zejména v průběhu vyhledávací činnosti a k důvěrníkům, vydávaly statisticko-evidenční útvary desky (MV č. skl. 712) k vedení osobních spisů na důvěrníka, kandidáta spolupráce, nepřátelskou osobu a prověřovanou osobu. Schvalovací pravomoc u osobních spisů byla v rukou náčelníka oddělení. Osobní spisy nepřátelské osoby se vydávaly na základě schváleného návrhu na zaevidování osoby jako „nepřátelské osoby" a jejího zařazení do příslušné kategorie nebezpečnosti.[22]

Cíl evidování nepřátelských osob byl definován jako získání soustavného přehledu o jejich pobytu, pohybu a nepřátelské činnosti. Do evidence nepřátelských osob se dle třídních hledisek zařazovali pouze „*skuteční nepřátelé*", a to výhradně na základě konkrétních prověřených materiálů. Příslušníci StB nesměli evidování nepřátelských osob zaměňovat s jejich rozpracováním. Vycházelo se přitom ze zásady, že každá nepřátelská osoba sice nemohla být aktivně rozpracována, ale zůstávala všeobecně pozorována v rámci problematik, anebo aktivně pozorována v pozorovacích svazcích.[23]

Evidence a písemné materiály nepřátelských osob byly vedeny na odděleních (skupinách) StB podle místa trvalého či přechodného bydliště, pokud se jejich dočasný pobyt vázal na zaměstnání. Nepřátelské osoby z celého území kraje se evidovaly u statisticko-evidenčního útvaru správy StB a centrálně u SEO FMV.[24]

U evidovaných osob bylo vždy potřebné vyznačit v příslušné evidenční kartě sféru působnosti, v níž se projevovala jejich nepřátelská činnost,[25] a kategorie nebezpečnosti těchto osob pro společnost.[26]

-II-1 (vstoupily v platnost k 1. 6. 1978). Příloha k čj.: SE-00130/01-78. K článku 4 Směrnic. Druhy svazků KR a TS. Viz http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/mpn-seofmv-1978.pdf

22 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 78; GULA, Marian – VALIŠ, Zdeněk: *Vývoj typologie svazků v instrukcích pro jejich evidenci,* s. 135.

23 RMV ČSSR č. 44 Evidování a rozpracování nepřátelských osob z 30. 9. 1970. Viz http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/rmv_no/rmv_44_1970.pdf

24 Tamtéž, I. Základní ustanovení.

25 Sféry působnosti byly stanoveny: politické, masové a zájmové organizace, kulturní oblast, publicistika – film, televize, tisk atd., školství – základní, střední, vysoké školy, státní aparát – národní výbory, soudy, prokuratura, armáda, Bezpečnost, ekonomika, věda a výzkum, zdravotnictví, církevní oblast, služby a ostatní.

26 Kategorie nebezpečnosti směrnice rozlišovala na: 1/ zvláště nebezpečné – aktivní činitelé, organizátoři a konspirátoři protisocialistických sil a nepřátelské činnosti (šlo zpravidla o osoby rozpracovávané v příslušných operativních svazcích); 2/ nebezpečné – nepřátelsky zaměřené osoby, které využívaly svého postavení a pod rouškou formálních (oficiálních) styků udržovaly spojení s dalšími reakčními živly doma nebo v cizině a do aktivní nepřátelské činnosti se zapojovaly jen při mimořádných událostech (šlo zpravidla o osoby pozorované v příslušných operativních svazcích); 3/ reakčně zaměřené osoby, které se svými nepřátelskými postoji veřejně neprojevovaly, sdružovaly se však ve skupinách mezi sebou nebo udržovaly styky s cizinci; 4/ ostatní nepřátelské osoby, neodpovídající svým charakterem předcházejícím kategoriím, případně osoby

Stupeň nebezpečnosti evidované osoby v I. až III. kategorii navrhoval náčelník oddělení (skupiny) StB a schvaloval náčelník správy StB. Poslední kategorii schvaloval náčelník oddělení (skupiny) StB. U osob evidovaných v operativních svazcích rozhodoval o evidování v evidenci nepřátelských osob náčelník, který schvaloval zavedení svazku. *„Vzhledem k neustálému procesu vývoje je nutné provádět systematické prověrky evidencí nepřátelských osob. Evidence musí být neustále na základě nových poznatků doplňována a z evidence vyřazovány osoby, jejichž evidování tyto směrnice nepřipouští.“*

Evidenční údaje nepřátelských osob obsahovaly jméno a příjmení (včetně změny jména), datum a místo narození, sociální původ, národnost – státní příslušnost, bydliště (trvalé i přechodné), povolání a místo zaměstnání, stručnou politickou charakteristiku, odůvodnění zařazení do evidence, sféru působnosti, výsledek lustrace v evidencích StB i VB.

Evidovaná osoba byla na oddělení (skupině) StB zapsána do jmenného rejstříku příslušné kategorie, vyplnila se k ní trojmo evidenční karta a statistický list. Na evidenční karty se vyznačovalo číslo kategorie a za lomítkem pořadové číslo jmenného rejstříku. Prvopis s kopií evidenční karty a statistických listů se odesílal statisticko-evidenčnímu oddělení správy StB, které kartu a statistický list zařazovalo do své evidence a prvopis karty spolu se statistickým listem odesílalo SEO FMV k zařazení do centrální evidence.

Evidence (jmenné rejstříky, kartotéka a spisový materiál) měly dávat ucelený a soustavný přehled o stavu evidovaných osob. Jmenné rejstříky se vedly podle jednotlivých kategorií a evidované osoby se zapisovaly chronologicky za sebou a označovaly pořadovými čísly. U rozpracovávaných osob se vyznačovaly (tužkou) v rubrice „rozpracováván“ druh a číslo operativního svazku. Ostatní záznamy (např. zrušení evidování v důsledku přestěhování, vynětí z evidence apod.) se zapisovaly do rubriky „poznámka“, kde se uvádělo, kam a pod jakým číslem jednacím byly písemné materiály předány nebo důvod, pro který bylo evidování zrušeno. Jméno osoby se v rejstříku škrtlo, záznam však musel zůstat čitelný.

Kartotéka se skládala z kopií evidenčních karet, vedených abecedně. U osob, které používaly více jmen (rodné jméno, změna jména apod.) se na tato jména vyhotovovaly odkazové karty.

Spisový materiál na evidované osoby se ukládal do objektových svazků (pokud neměly samostatné operativní svazky) podle jednotlivých kategorií. Nesplňovala-li evidovaná osoba podmínky zařazení do určité kategorie, musela být přeřazena.

Při zrušení a vynětí z evidence – pokud např. pominuly důvody k zařazení do evidence, evidovaná osoba onemocněla těžkou trvalou chorobou, opustila republiku apod. – se evidenční karty vyřadily a materiály se předaly s návrhem na uložení u SEÚ

jim odpovídající, avšak s ohledem na vysoký věk či zdravotní stav se do nepřátelské činnosti nezapojující apod. RMV ČSSR č. 44 Evidování a rozpracování nepřátelských osob z 30. 9. 1970. Viz http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/rmv_no/rmv_44_1970.pdf

správ StB. V případě odsouzení k trestu odnětí svobody se materiály přikládaly k operativním svazkům podle služebního předpisu A-oper-II-1, pokud byl svazek zaveden.

O snížení kategorie, zrušení a vynětí z evidence nepřátelských osob rozhodoval příslušný náčelník na základě písemného návrhu operativního pracovníka.[27]

Statisticko-evidenční odbor FMV i statisticko-evidenční útvary správ StB byly povinny při registraci nepřátelských osob v operativních svazcích nebo při jejich ukončení (archivování) a zrušení evidování nepřátelských osob oznámit tuto skutečnost příslušnému oddělení (skupině) správy StB k provedení změny v evidenčních pomůckách.[28]

Ke konci roku 1978 byla vydána nová směrnice pro evidenci osob ohrožujících vnitřní pořádek a bezpečnost státu, která stanovila, že *„kontrolu nad evidovanými osobami a soustavné sledování jejich činnosti, politických postojů, styků a pobytu"* prováděly vedle StB také útvary VB. Náčelníci správ StB měli podle nových pravidel povinnost do jednoho roku přehodnotit materiály k osobám dosud evidovaným podle RMV ČSSR č. 44/1970.[29]

Směrnice stanovila, že evidenci nadále podléhali zejména:

„a/ představitelé a aktivní činitelé pravicového oportunismu, sionismu, trockismu, nacionalismu, maoismu, mluvčí a organizátoři tzv. ‚nelegální kultury', signatáři tzv. ‚Charty 77' a ostatních nepřátelských opozičních seskupení, spolupracovníci a informátoři zahraničních ideologických center a ostatní osoby udržující aktivní styky s jinými nepřátelskými emigrantskými seskupeními;

b/ představitelé antisocialistických sil, zejména z řad bývalých funkcionářů kontrarevolučních organizací Klub-231, Klub angažovaných nestraníků, Společnosti pro lidská práva, bývalých pravicových sociálních demokratů, aktivní funkcionáři bývalých reakčních a fašistických politických stran a jejich organizací, odhalení agenti cizích zpravodajských služeb;

c/ představitelé bývalých vykořisťovatelských tříd a kapitalistického státního a hospodářského aparátu, osoby, které v minulosti spáchaly závažné trestné činy podle hlavy první zvláštní části trestního zákona, a navrátilci projevující nepřátelství vůči státu;

d/ autoři, rozmnožovatelé a rozšiřovatelé závažných protisocialistických a protizákonných pamfletů a tiskovin;

e/ organizátoři a aktivní účastníci protisocialistických a protisovětských akcí, demonstrací a jiných nebezpečných protispolečenských vystoupení a aktivní účastníci fyzického a psychického teroru;

f/ představitelé bývalých protisocialistických studentských a mládežnických organizací (ARS, Svaz vysokoškolského studenstva, Junák atd., organizátoři závadových

27 Tamtéž. II. Hlediska k zařazování nepřátelských osob do evidence.

28 Tamtéž. IV. Závěrečná ustanovení.

29 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 52–53; BENDA, Patrik – ŽÁČEK, Pavel (eds.): *Denní situační zprávy Státní bezpečnosti z listopadu a prosince 1989*. In: Securitas Imperii, 2000, č. 6/III, s. 817, 823; viz http:/www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/rmv_no/nmv_21_1978.pdf

seskupení z řad narušené mládeže a ostatní osoby, které uplatňovaly protisocialistický vliv v procesu výchovy mládeže;

g/ reakční představitelé církevní hierarchie, kléru, tajní biskupi a kněží, představitelé jednotlivých řádů, sekt a vedoucí ideologové laického apoštolátu."[30]

Směrnice oproti předchozí úpravě konstatovala, že evidované osoby zařazené do I. a II. kategorie nebezpečnosti, musely být současně rozpracovávány v příslušných svazcích kontrarozvědného rozpracování. U okresních správ SNB, kde neexistovalo oddělení StB prováděl rozpracování evidovaných osob v I. a II. kategorii příslušný odbor správy StB. Kontrola evidovaných osob zařazených do III. a IV. kategorie nebezpečnosti byla vyhrazena příslušníkům VB.

Zařazování osob do I. až IV. kategorie navrhoval na základě písemných podkladů náčelník oddělení StB, doporučoval náčelník odboru a schvaloval náčelník příslušné správy StB krajské správy SNB.

Po schválení návrhu zajistil příslušník StB, který osobu evidoval, její zapsání do jmenného rejstříku příslušné kategorie nebezpečnosti, vyplnil trojmo evidenční kartu, dvojmo statistickou kartu a předal jeden výtisk návrhu, prvopis a jednu kopii evidenční karty a kopii statistické karty statisticko-evidenčnímu oddělení správy StB.

Příslušník statisticko-evidenčního oddělení správy StB zapsal evidovanou osobu do registračního protokolu a evidujícímu příslušníku vydal její osobní spis, do něhož jako první písemnost zařadil návrh na evidenci osoby a lustrační list. Prvopis evidenční karty zaslal do ústřední evidence, druhopis zařadil do vlastní (krajské) evidence.

Jmenné rejstříky evidovaných osob se vedly u oddělení StB okresní správy SNB a příslušného odboru správy StB podle místa pobytu těchto osob. Součástí evidence osob byla též kartotéka, tvořená z kopií evidenčních karet seřazených podle abecedy. Jmenné rejstříky i kartotéku vedl pověřený příslušník oddělení nebo odboru správy StB; za okresní správu SNB, kde neexistovalo oddělení StB, spravoval rejstřík i kartotéku pouze příslušník odboru správy StB. U okresní správy SNB, kde nebylo zřízeno oddělení StB, měl zástupce náčelníka pro StB k dispozici pouze přehled (seznam) všech evidovaných osob v rámci okresu.

Osobní spis evidované osoby, v němž se k ní soustřeďovaly písemnosti, se vedl u toho příslušníka StB, který byl odpovědný za kontrarozvědné rozpracování nebo kontrolu nad evidovanou osobou. Také osobní spisy evidovaných osob zařazených do III. a IV. kategorie nebezpečnosti měl u okresní správy SNB, kde neexistovalo oddělení StB, na starosti zástupce náčelníka pro StB. Za kontrolu evidovaných osob zodpovídali v rámci okresní správy SNB zástupci náčelníka pro StB i zástupci pro VB.

V osobním spisu se soustřeďovaly veškeré písemnosti, které vedly k rozhodnutí osobu evidovat, jakož i další prověrkové písemnosti a materiály vzniklé v době vedení spisu. Součástí osobního spisu evidované osoby byl též schválený návrh na evidenci osoby.[31]

30 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 53–54.

31 Tamtéž, s. 55–56.

Při rozhodnutí o vynětí osob z evidence, které schvaloval náčelník rozhodující o zařazení osob do I. až IV. kategorie, se evidenční karty vyřazovaly z evidence a písemnosti se předávaly příslušnému statisticko-evidenčnímu oddělení správy StB.[32]

Všechny druhy osobních spisů byly blokovány v operativní evidenci – *„v tomto směru si byly zcela rovny"*. Až na osobní spis nepřátelské osoby je bylo možno v zásadě převádět na jiný druh osobního spisu. Tyto změny se prováděly po udělení písemného souhlasu náčelníkem oddělení.

Všechny druhy osobních spisů, kromě osobního spisu nepřátelské osoby, se daly převést na všechny druhy svazků na osobu. Změny musely být statisticky vykázány jako „nově zavedeno"; administrativně v nich šlo pokračovat, tj. zakládat do nich další písemnosti k osobě. Zůstávalo jim původní registrační číslo a evidenční karty se v evidenci nevyměňovaly.

Osobní spis nepřátelské osoby nešlo převést na jiný druh osobního spisu ani svazku – musel zůstat v původním stavu. Pokud byla nutnost rozpracovat tuto osobu *„pro trestnou činnost"*, šlo vedle osobního spisu nepřátelské osoby zavést ještě svazek kontrarozvědného rozpracování na osobu. V tomto případě měla blokace svazkem přednost před blokací osobním spisem.

Převádění osobních spisů na svazky schvaloval funkcionář se schvalovací pravomocí pro jednotlivé druhy svazků podle A-oper-I-1 a A-oper-I-3.[33] Osobní spisy se vedly až do doby, kdy získané poznatky umožnily jejich vyhodnocení a převedení na některý svazek anebo uložení v archivu kontrarozvědky.[34]

Závazné pro osobní spisy v registračních protokolech a ostatních pomůckách byly tyto zkratky: D – důvěrník, KTS – kandidát spolupráce, NO – nepřátelská osoba, PO – prověřovaná osoba.[35]

Podle metodických pokynů spočívala registrace v zapsání osoby nebo jevu (u svazků neosobních) do jednotného registračního protokolu příslušného SEÚ (MV č. skl. 734). Registrací se přidělovalo svazku (spisu) registrační číslo, které mu zůstalo až do jeho archivování.

Mezi základní registrační pomůcky patřily registrační protokoly, pomocné protokoly, statistické kartotéky, kartotéky osobních spisů a kontrolní kartotéky.

Za základní evidenční dokument registrace byl označen **registrační protokol** (MV č. skl. 734), v němž musely být vyznačeny veškeré změny, k nimž v období vedení svazků (spisů) došlo, včetně archivních čísel po jejich ukončení. **Pomocné protokoly** sloužily výhradně pro potřebu pracovníků registrace a mohly být např. vedeny

32 BENDA, Patrik – ŽÁČEK, Pavel (eds.): Denní situační zprávy Státní bezpečnosti z listopadu a prosince 1989, s. 821.

33 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 5 Směrnic. Druhy osobních spisů.

34 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 78.

35 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 5 Směrnic. Druhy osobních spisů.

na pohyb svazků (spisů), na svazky (spisy) předávané do archivu, či evidenční karty předávané do evidence apod. Jako pomocné protokoly mohly sloužit autentizované sešity.

Statisticko-evidenční útvary využívaly **statistické kartotéky** svazků tajných spolupracovníků (karta MV č. skl. 735) a svazků kontrarozvědného rozpracování mimo kontrolních svazků (karta MV č. skl. 736). Kartotéky se členily na pohybovou, stavovou a archivní část. **Kartotéky osobních spisů** důvěrníků (MV č. skl. 735), kandidátů spolupráce (MV č. skl. 735), prověřovaných osob (MV č. skl. 736) a nepřátelských osob se vedly odděleně. Až na obálky evidenčních listů nepřátelských osob, u nichž měly SEÚ určitou volnost, byly karty v ostatních kartotékách řazeny dle útvarů, odborů či oddělení numericky podle evidenčních čísel. V **kontrolních kartotékách** se podchycovaly kontrolní svazky (MV č. skl. 736) a osoby evidované ve svazcích (MV č. skl. 740). Na kartách osob evidovaných ke svazku se poznamenávaly druhy svazků a evidenční číslo. V levé horní části karty se vyznačovaly útvar (odbor, oddělení) a jméno příslušníka, u kterého se svazek nacházel, ostatní části pak podle předtisku. Karty byly řazeny podle útvarů a dále dle registračních čísel.

Kromě uvedených kartoték si pracovníci registrace mohli podle vlastního uvážení vytvářet některé další pomocné kartotéky, jako např. kartotéku krycích jmen apod., které sloužily výhradně jejich potřebě.[36]

Při registraci svazků na osobu a osobních spisů příslušníci kontrarozvědných útvarů předkládali:

- lustrační list se záznamem o lustraci v evidencích SEÚ správ SNB a Federální správy SNB – Federální kriminální ústředny, SEÚ (StB), a na cizince též v evidenci SEÚ odboru automatizace a evidence (55. odbor) I. správy FMV (vše mladší třiceti dnů),
- schválený návrh na zavedení svazku nebo osobního spisu, a u tajného spolupracovníka záznam o získání,
- vyplněnou statistickou kartu (u tajného spolupracovníka MV č. skl. 735 a u rozpracovávané osoby MV č. skl. 736),
- jedna vyplněnou evidenční kartu (MV č. skl. 742), u správ StB krajských správ SNB dvě.

Při registraci objektových, pátracích a kontrolních svazků byly registrátorům předkládány:

- schválený návrh na zavedení svazku,
- na pátrací a objektový svazek vyplněná statistická karta (MV č. skl. 736). Na kontrolní svazek se karta nevyplňovala.

Při registraci osobního spisu nepřátelské osoby musely být předloženy:

- lustrační list se záznamem o lustraci v evidencích SEÚ správ SNB a federální správy SNB – Federální kriminální ústředny a SEÚ StB (mladší 30 dnů),

36 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 78.

- schválený návrh na zaevidování nepřátelské osoby,
- vyplněný evidenční list nepřátelské osoby s příslušnou vložkou souboru,
- vyplněná evidenční karta nepřátelské osoby (č. tisk. 0174-70) ve trojím vyhotovení.[37]

Registrátor nejprve překontroloval, zda byly řádně a dostatečně vyplněny povinné položky evidenčního listu nepřátelské osoby, vložky souboru nepřátelské osoby a evidenční karty, a na místě odstranil případné nedostatky a nepřesnosti. Poté evidenční list a vložku souboru i evidenční kartu opatřil registračním číslem a nakonec zajistil vložení evidenčních karet do místní i ústřední evidence.

V případě, že nepřátelská osoba byla zároveň rozpracována v některém ze svazků kontrarozvědného rozpracování, šlo jak svazek i osobní spis, pokud to okolnosti dovolily, registrovat pod jedním registračním číslem.

Na nepřátelskou osobu, na kterou byl současně veden osobní spis i svazek, musely být v evidenci zařazeny dvě evidenční karty (NO + MV č. skl. 742). Karta spisu byla v evidenci připojena ke kartě svazku. Výsledek lustrace v tomto případě obdržel příslušník, který měl svazek, neboť blokace svazkem měla přednost. Při zavádění svazku kontrarozvědného rozpracování na nepřátelskou osobu muselo být na lustračním listě potvrzeno, že příslušník blokující nepřátelskou osobu bere toto na vědomí.

Při registraci osobního spisu nepřátelské osoby registrátor v rubrice „Pořadové číslo" registračního protokolu vyznačil kromě druhu spisu i kategorii nebezpečnosti a za lomítko také pořadové číslo.

Při registraci kontrolního svazku na akci jiného útvaru byl o této skutečnosti vyrozuměn registrátor, kde byla kontrolovaná akce vedena. Ten ve svém registračním protokole v rubrice „Poznámka" vyznačil zavedení kontrolního svazku.[38]

Statisticko-evidenční útvary podle potřeby a účelu svazků nebo osobních spisů také vydávaly další části svazku (MV č. skl. 712), které byly pokračováním téhož svazku, obsahoval-li svazek 300 listů, díly objektového svazku (MV č. skl. 712), v nichž se soustřeďovaly písemnosti k dílčí problematice chráněného nebo rozpracovávaného objektu, báze nebo podle jiných potřeb kontrarozvědné činnosti a složky svazků nebo osobních spisů (MV č. skl. 717), týkající se vlastnoručních zpráv tajných spolupracovníků a důvěrníků, provozu v konspiračních a propůjčených bytech, dokumentace nepřátelské činnosti, finančních dokladů, či korespondence a pomocných písemností.[39]

Metodické pokyny upřesňovaly při registraci svazků (kromě svazků kontrolních), vydávání složky korespondence a pomocných písemností (KPP), u svazků rezidenta a agenta složky vlastnoručních zpráv (VZ), u svazků konspiračního bytu a propůjčeného bytu složky provozu v KB a PB a u svazků osobních složky dokumentace (D). Složka finančních dokladů (FD) se vydávala pouze tehdy, pokud byly předpokládány

37 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 5 Směrnic. Druhy osobních spisů.

38 Tamtéž. K článku 8 Směrnic. Registrace svazků a osobních spisů.

39 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 78.

větší a opakovatelné výdaje. U výdajů menších a ojedinělých stačil ve svazku (spisu) formulář „Evidenční list výdajů" (MV č. skl. 107). V ostatních případech se přílohy ke svazkům (spisům) – tj. složky a díly – vydávaly, pokud to bylo uvedeno v návrhu na zavedení svazku (spisu) anebo na základě dodatečného písemného dožádání schváleného příslušným náčelníkem oddělení.[40]

Všechny části, díly a složky svazků nebo osobních spisů měly mít vlastní seznam dokumentů (MV č. skl. 723), podle potřeby i seznam osob (MV č. skl. 724) a označovaly se na deskách pouze krycím jménem a registračním číslem příslušného svazku nebo osobního spisu. Přehled vydaných částí, dílů a složek (MV č. skl. 702) se vedl v příslušném svazku nebo osobním spisu.[41]

Při vydávání desek pro části a díly pracovníci SEÚ desky svazku (spisu) na přední straně výrazně (razítkem) označili: „Část svazku (spisu) číslo…", „Díl svazku (spisu) číslo…", „Díl svazku" (spisu) část číslo…". Pro číslování se užívaly arabské číslice. Vydané přílohy registrátor zapisoval do tiskopisu „Přehled částí, dílů a složek" (MV č. skl. 702).[42]

Pokud příslušník kontrarozvědného útvaru registroval svazek nebo osobní spis na osobu, kterou sám již dříve evidoval, předkládal kromě ostatních náležitostí také lustrační list, kterým původní evidování osoby zajišťoval. Kvůli přesnosti evidence a statistiky byl příslušník povinen hlásit SEÚ neodkladně všechny změny v údajích, ke kterým v průběhu vedení svazku nebo osobního spisu došlo.[43]

Ze statistických důvodů registrátoři SEÚ zpracovávali pravidelná desetidenní hlášení, ve kterých uváděli nově zavedené svazky (evidenční čísla, krycí označení a druh), ukončené svazky (evidenční čísla, krycí označení, druh, způsob ukončení – u svazků ukončovaných návrhem na předání vyšetřovatelům a provedení preventivně výchovných opatření navíc ještě příslušný trestný čin), změny (evidenční číslo, krycí označení a druh, včetně svazků předávaných jiné součásti nebo od jiné součásti převzatých).

V každém odstavci bylo třeba svazky řadit podle evidenčních čísel (od nejnižšího k nejvyššímu). K tomuto hlášení se přikládaly opisy statistických karet nově zavedených a převzatých svazků tajných spolupracovníků a kontrarozvědného rozpracování.[44]

40 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 5 Směrnic. Druhy osobních spisů.

41 Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1), čl. 6. Přílohy svazků a osobních spisů. Viz http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv_4_1978.pdf

42 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 5 Směrnic.

43 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 78.

44 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 8 Směrnic. Registrace svazků a osobních spisů.

Manipulace se svazky a spisy

Písemnosti vzniklé v průběhu kontrarozvědné činnosti měli příslušníci zařazovat výhradně pouze do příslušného svazku nebo osobního spisu. Při prvotním evidování se každá písemnost v příslušném svazku (osobním spisu) označila pořadovým číslem listu a zapsala do „Seznamu dokumentů" (MV č. skl. 723). Písemnosti vyhotovené ve více kopiích, určené k předání jiným příslušníkům, se na každé kopii označovaly krycím označením a registračním číslem příslušného svazku (osobního spisu). Případná změna v „Seznamu dokumentů" (např. vyjmutí písemností předávaných mimo útvar, kde byl svazek – osobní spis veden) se prováděla škrtnutím, aby původní záznam zůstal čitelný. O provedené změně příslušník učinil záznam v poznámce.

Manipulaci s písemnostmi uvnitř útvaru usnadňoval osobní styk mezi příslušníky, neboť písemnosti mohly být předávány přímo adresátovi proti podpisu na originálu, na kopii písemnosti či v zápisníku referenta, popřípadě na předávacím listu, který se zařazoval do složky korespondence. V případě, že písemnost byla opatřena registračním číslem a krycím jménem, učinil se záznam v příslušném svazku (osobní spisu) odkazem na zápisník referenta.

Při evidování písemnosti v jednacím protokole nebo kartotéce se namísto pravých jmen osob uváděly jen krycí označení, registrační čísla a za lomítkem pořadové číslo listu příslušného svazku (osobního spisu). Písemnosti, jakož i svazky a osobní spisy, se zásadně zasílaly kurýrní poštou s uvedením přesné adresy příjemce a označením „OTEVŘE ADRESÁT".

Písemnosti, které nesouvisely s činností osob vedených ve svazcích (osobních spisech) a byly státobezpečnostně zajímavé, se v případech bez momentálního využití předávaly SEÚ k zaevidování a uložení do archivu. Současně příslušník předkládal příslušný počet evidenčních karet.[45]

S obsahem písemností soustředěných ve svazku (osobním spisu) se mohli v průběhu jejich vedení seznamovat pouze nadřízení příslušníků, kterým byly přiděleny, popřípadě s jejich souhlasem i další příslušníci, pokud to vyžadoval státobezpečnostní zájem anebo příslušné kontrolní orgány.

Každý, kdo se seznámil s obsahem svazku (osobního spisu), měl povinnost na předtisku desek napsat čitelně důvod seznámení, datum, hodnost, jméno i příjmení a číslo služebního průkazu.[46]

Podrobné zásady byly stanoveny pro zajištění jednotného postupu při předávání svazků (osobních spisů):

- K předávání svazku (osobního spisu) mezi pracovníky téhož oddělení předkládal přebírající příslušník příslušnému SEÚ písemný souhlas náčelníka oddělení. Pokud

45 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 79–80.

46 Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1), čl. 7. Seznamování s obsahem svazků nebo osobních spisů. Viz http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv_4_1978.pdf

v důsledku předání došlo ke změnám ve statistických údajích, vyplnil ve spolupráci s pracovníkem SEÚ novou statistickou kartu.

- Předání svazku (osobního spisu) mezi odbory a odděleními v rámci jednoho kontrarozvědného útvaru se provádělo prostřednictvím SEÚ. Předání schvalovali náčelníci příslušných odborů nebo oddělení. Přebírající potvrdil pracovníkovi SEÚ převzetí svazku (osobního spisu) a vyplnil novou evidenční a statistickou kartu.

- Předání svazku (osobního spisu) mezi kontrarozvědnými útvary se realizovalo zásadně prostřednictvím SEÚ. Předávající vypracoval vyhodnocení, ve kterém uvedl, že mezi útvary došlo k dohodě o předání a převzetí. Předání schvaloval náčelník, oprávněný k založení příslušného svazku (osobního spisu). Současně rozhodl o materiálech osob evidovaných ke svazku nebo osobnímu spisu.[47] Registrátor předávajícího SEÚ zajistil ve spolupráci s příslušníkem, aby svazek (spis) byl řádně administrativně uspořádán. Na schválený návrh (vyhodnocení) vyznačil razítkem datum předání a termín statistického vykázání změny. Svazek (spis) zapsal do příslušného pomocného protokolu, pod číslem jednacím odeslal, a jeho předání vyznačil v registračním protokole. Pokud šlo o svazek (s výjimkou kontrolního), vyznačil předání na statistické kartě a tuto statisticky vykázal. U předávaných svazků (spisů) na osoby a osoby k těmto svazkům evidované zajistil vyjmutí evidenčních karet z místní evidence SEÚ. Rušení karet v ústřední evidenci SEO FMV neprováděl (zdůrazněno verzálkami a vykřičníkem). Registrátor přejímajícího SEÚ svazek (spis) předal proti podpisu novému příslušníkovi. Zajistil, aby tento příslušník ve stanoveném termínu třiceti dnů provedl novou registraci (tzv. přeregistraci) nebo jiné opatření (vrácení, uložení do archivu apod.); osobním spisům nepřátelské osoby přidělil vlastní registrační číslo. U svazků (spisů) na osoby a u osob evidovaných ke svazku (spisu) zajistil zařazení evidenčních karet do místní evidence a výměnu evidenčních karet v ústřední evidenci SEO FMV. V registračním protokole a na statistických kartách vyznačil původní registrační číslo předávajícího statisticko-evidenčního útvaru, datum a číslo jednací zásilky.

- Předávání svazků (spisů) mezi útvary kontrarozvědky a rozvědky mohlo být realizováno pouze prostřednictvím registru příslušných SEÚ. V případě předávání svazků (spisů) rozvědce, zajišťoval rušení karet v ústřední evidenci SEO FMV statisticko-evidenční útvar 55. odboru I. správy FMV. Při předávání svazků (spisů) kontrarozvědce vyžadoval registrátor přebírajícího SEÚ schválený návrh (dohodu) na jejich převzetí. Pokud měl svazek (spis) předávaný z rozvědky původní registrační číslo přijímajícího SEÚ, toto registrační číslo se mu ponechávalo; v ostatních případech se registroval pod novým registračním číslem.[48]

- Při předávání svazku tajného spolupracovníka mimo útvar nebo mimo problematiku, rozhodoval příslušný náčelník, zda se současně se svazkem předávala i složka

47 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 103–104.

48 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 9 Směrnic. Předávání svazků – spisů.

vlastnoručních zpráv, nebo zda se ukládala do archivu.[49] V případě uložení složky vlastnoručních zpráv do archivu, muselo na ní být vyznačeno archivní číslo a stanovena uschovací lhůta.[50]

- Předání svazku nebo osobního spisu příslušníkům kriminální služby VB bylo možné jen na základě písemné dohody a se souhlasem náčelníka, který zavedení svazku (osobního spisu) schválil. V případě, že předávaný svazek (osobní spis) obsahoval písemnosti, které z důvodu státobezpečnostního zájmu nemohly být VB předány, vyčlenil předávající ze svazku nebo osobního spisu pouze písemnosti určené k předání a svazek (osobní spis) se zbytkem uložil do archivu SEÚ. V důvodové zprávě uvedl, které písemnosti byly předány.[51] Pokud se předával veškerý písemný materiál, zajistil předání příslušný SEÚ prostřednictvím statisticko-evidenčního útvaru správy VB.[52] Předávající registrátor odpojil od písemností svazku (spisu) desky a ostatní tiskopisy a písemnosti zaslal běžným způsobem příslušnému statisticko-evidenčnímu útvaru VB. Desky svazku (spisu) se všemi tiskopisy, závěrečnou zprávu a kopii předávacího přípisu uložil do archivu. Předání svazku (spisu) vyznačil v registračním protokole a na statistických kartách a tyto po statistickém vykázání zařadil do kartotéky předaných svazků.

- Svazek (spis) převzatý od VB se ponechával v původním uspořádání. Při registraci se vyžadovaly standardní náležitosti jako obvykle, přičemž se původní svazek (spis) VB přikládal jako část nového svazku (spisu), a to i pokud byl archivován.[53]

- Případné předání písemností zpravodajské správě Generálního štábu ČSLA se provádělo výlučně *„cestou"* SEÚ III. správy. Předání schvalovali náčelníci příslušných správ StB krajských správ SNB (a tudíž zřejmě i náčelníci kontrarozvědných správ).

- Příslušník přemístěný na jinou funkci, propuštěný anebo uvolněný ze služebního poměru, byl povinen předat svazky, osobní spisy a ostatní písemnosti svému nástupci a o předání sepsat zápis. Tento zápis po ověření na příslušném SEÚ schvaloval příslušný náčelník. Zápis se po zaprotokolování ukládal na dobu deseti let.[54]

---

49 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 104.

50 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 9 Směrnic. Předávání svazků – spisů.

51 Podle metodických pokynů náčelníka SEO se kopie průvodního přípisu přikládala k závěrečné zprávě do svazku (spisu), který se ukládal. Na postup úlože zbývajících písemností ve svazku (spisu) se vztahovaly pokyny k článku 10 směrnice. Tamtéž.

52 Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1), čl. 9. Předávání svazků a osobních spisů. Viz http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv_4_1978.pdf

53 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 9 Směrnic. Předávání svazků – spisů.

54 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 104.

Ukončování svazků a osobních spisů

Pokud pominuly důvody k vedení svazku (osobního spisu), bylo povinností příslušníka tento svazek (spis) do třiceti dnů po schválení návrhu ukončit a předat SEÚ. Při ukončení svazku se předkládala závěrečná zpráva s návrhem na ukončení rozpracování, spolupráce anebo využívání bytu, schválená příslušným náčelníkem, řádně administrativně upravený svazek včetně všech složek i příloh a složka finančních dokladů, potvrzená podpisem příslušného hospodářského pracovníka útvaru i náčelníka.

Při ukončení osobního spisu se předkládal se všemi písemnostmi vzniklými v průběhu jeho vedení, s návrhem na ukončení schváleným příslušným náčelníkem a s uvedením uschovací lhůty.

Po odchodu tajných spolupracovníků – vojáků základní služby do zálohy – se jejich svazky rušily za předpokladu, že u nich nebyly možnosti další spolupráce a neobsahovaly státobezpečnostní písemnosti. V těchto případech se vypracovala závěrečná zpráva, kterou schvaloval příslušný náčelník odboru. Svazek se postoupil ke zničení SEÚ III. správy a závěrečná zpráva se archivovala.

Závěrečná zpráva musela přehledně zachytit charakter a průběh spolupráce či rozpracování i písemnosti uložené ve svazku. U svazku tajného spolupracovníka se uvádělo jméno, příjmení, datum narození, krycí jméno a registrační číslo svazku, na jakém podkladě a kdy byl získán ke spolupráci a do jaké problematiky, jak plnil úkoly, jak se dostavoval na schůzky, zda podával písemné zprávy a jaké kvality, jeho vztah ke spolupráci a zda na základě jeho zpráv došlo k realizaci osob, nebo jaké jiné výsledky byly dosaženy a jaké odměny obdržel. Dále důvody ukončení nebo přerušení spolupráce. V případě, že byl vázán s využitím kompromitujících materiálů, uvést jejich charakter a jaký vliv měly na jeho činnost, jeho speciální schopnosti (znalost cizích jazyků, spojení se zahraničím, odbornost, záliby apod.). Rozhodnutí, jaká opatření byla učiněna s osobami evidovanými ve svazku, kdy a do kterých konspiračních či propůjčených bytů docházel, které poznal řídící pracovníky a náčelníky, služební telefonní čísla, popřípadě jakou zpravodajskou techniku nebo jiné formy, metody a prostředky kontrarozvědné práce poznal, zda a jaká obranná opatření byla učiněna při případném vyzrazení skutečností, vyplývajících z průběhu spolupráce po jejím ukončení, zejména v případě emigrace[55] nebo vystěhování do zahraničí, a uschovací lhůta.

Závěrečná zpráva svazků konspiračních a propůjčených bytů obsahovala registrační číslo, krycí označení, adresu konspiračního nebo propůjčeného bytu, popřípadě jméno, příjmení a data držitele propůjčeného bytu, vymezení doby, kdy byl využíván, důvody, kvůli nimž byl zrušen, výši finančních nákladů a způsob ukončení plateb, další využití konspiračního bytu, zařízení v něm (popřípadě s krycím občanským nebo jiným průkazem vydaným k jeho legalizaci) a v neposlední řadě uschovací lhůtu.

Obdobně závěrečná zpráva svazků kontrarozvědného rozpracování uváděla identifikační údaje – registrační číslo, krycí označení, příjmení, jméno a data narození

55 Srov. tamtéž, s. 104–107.

osoby, název objektu nebo státobezpečnostní problematiky a další údaje: kdy byl svazek zaveden, důvod zavedení svazku, jaký byl postup při rozpracování a vyhledávání, kteří tajní spolupracovníci byli v případu využiti (registrační čísla a krycí jména), důvod ukončení svazku a výsledek rozpracování nebo vyhledávání, které osoby evidované ke svazku měly být v evidenci ponechány a u kterých mělo být evidování zrušeno. Při zrušení evidování bylo nutné uvést, jaká opatření byla provedena s písemnostmi evidovaných osob. Obligatorně se též uváděla uschovací lhůta.

Při zahájení trestního stíhání byl příslušník povinen svazky neprodleně statisticky u SEÚ ukončit. Po skončení vyšetřování se svazky ukládaly do archivu.[56]

Příslušník byl povinen oznámit SEÚ přerušení spolupráce s tajným spolupracovníkem (schválenou zprávou o přerušení spolupráce). Registrátor tuto skutečnost následně statisticky vykázal. Přerušení spolupráce se nevyznačovalo na evidenčních kartách místní ani ústřední evidence. Pokud spolupráce nebyla od přerušení do dvou let obnovena, příslušník svazek tajného spolupracovníka ukončil a uložil do archivu. Mohl být uložen do archivu i po dobu přerušení spolupráce; v tom případě byl veden odděleně ve fondu „TS" podle registračního čísla – archivní číslo nedostával.[57]

Ukončené svazky rezidenta, agenta, držitele propůjčeného bytu, konspiračního bytu, objektového, signálního, osobního, pátracího a kontrolního svazku mohly být uloženy na dobu pěti let do zvláštního fondu archivu (fond „Z").[58] V závěrečné zprávě musel být odůvodněn státobezpečnostní zájem, pro který bylo nutné svazek do fondu „Z" uložit, a určen funkcionář, který dával souhlas ke studiu nebo zapůjčení svazku.[59] V tom případě pracovník archivu zajistil vyznačení písmene „Z" na evidenčních kartách místní a ústřední evidence, spolu s informací, který náčelník je oprávněn dát souhlas k nahlédnutí nebo zapůjčení archivního svazku.[60] Po uplynutí stanovené doby SEÚ upozornil příslušného funkcionáře (nebo funkcionáře se stejnou schvalovací pravomocí), který byl povinen rozhodnout, zda pominuly důvody, pro něž byl svazek do fondu „Z" uložen.[61]

56 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 107–108; Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1), čl. 10. Ukončení svazků a osobních spisů. Viz http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv_4_1978.pdf

57 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 10 Směrnic. Ukončení svazků a osobních spisů.

58 K fondu „Z" srov. FROLÍK, Jan: *Zvláštní fond (fond Z) operativního archivu Státní bezpečnosti*. In: Sborník Archivu ministerstva vnitra, 2004, č. 2, s. 295–303.

59 Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1), čl. 10. Ukončení svazků a osobních spisů. Viz http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv_4_1978.pdf

60 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 10 Směrnic. Ukončení svazků a osobních spisů.

61 Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1), čl. 10. Ukončení svazků a osobních spisů. Viz http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv_4_1978.pdf

Ukončené svazky (spisy) se včetně částí (dílů) a případně i složek ukládaly zpravidla do archivu SEÚ na dobu stanovenou uschovací lhůtou. Výjimku tvořily spisy kandidáta tajného spolupracovníka (pokud neobsahovaly materiály se státobezpečnostní hodnotou), signální svazky (pokud nebyl signál o trestné činnosti potvrzen) *„a z toho odvozené závěry pro osobní spisy D a PO."* Podle metodických pokynů nemusely být spisy důvěrníků a prověřovaných osob ukládány do archivu a mohly být zničeny, stejně jako obsah některých složek, zejména složek kopií pomocných písemností a vlastnoručních zpráv. Tento fakt však musel být uveden v závěrečné zprávě, resp. návrhu na ukončení svazku (spisu). Výjimka se vztahovala i na kontrolní svazky.

Ukončení a uložení do archivu jednotlivých druhů svazků a osobních spisů, včetně nepřátelské osoby, schvalovali náčelníci, v jejichž pravomoci bylo jejich zavedení.

Při ukončení svazku kontrarozvědného rozpracování a jeho uložení do archivu v případě, že nepominuly důvody evidování nepřátelské osoby, zůstával osobní spis NO nadále v evidenci.

Pokud byla nepřátelská osoba získána ke spolupráci, její osobní spis se nerušil, ale rušilo se pouze jeho evidování (i v systému počítačového zpracování) a spis nepřátelské osoby se po dobu spolupráce archivoval. Při ukončení spolupráce musel v těchto případech návrh na ukončení obsahovat i rozhodnutí o znovuzaevidování osobního spisu NO nebo jeho trvalém ponechání v archivu.

Po ukončení kontrolované akce, na niž byl zaveden kontrolní svazek, oznámil registrátor datum ukončení a archivní číslo svazku registrátorovi SEÚ, kde byl registrován kontrolní svazek. Ten pak zajistil jeho ukončení.

Příslušník, který kontrolní svazek vedl, posoudil při ukončování kontrolované akce (akcí) materiály obsažené ve svazku a rozhodl o jejich zničení či předání do svazku kontrolované akce. Tyto skutečnosti uvedl v závěrečné zprávě, kterou spolu s předávanými materiály a deskami svazku předal registrátorovi k dalšímu opatření. Identicky se postupovalo i v případě, kdy na jednu akci byly zavedeny dva kontrolní svazky.

Při ukládání částí, dílů a složek do archivu bylo před ukončením svazku (spisu) těmto přiděleno archivní číslo. Pokud se svazek (spis) ukončoval později, ukládal se pod stejné archivní číslo jako již dříve jeho uložené části, díly nebo složky. Toto opatření se týkalo i složek vlastnoručních zpráv tajného spolupracovníka ukládaných do archivu, i když spolupráce dále pokračovala. Výjimku tvořily svazky tajných spolupracovníků, s nimiž byla spolupráce přerušena.

Svazky (spisy) na osobu, která se stala příslušníkem SNB, se po dohodě s kádrovými pracovníky protokolárně ničily, anebo se připojovaly k osobnímu spisu příslušníka. Evidenční karty z místní a ústřední evidence se vyjímaly a rušily. O zničení svazku (spisu) a evidenčních karet se učinil záznam v registračním protokole.

Vyznačení archivních čísel v místní a ústřední evidenci na evidenční kartu osoby, na kterou byl svazek (spis) veden, zajistil příslušný pracovník archivu.

Pokud pracovník evidence zjistil, že osoba, na niž byl zaváděn vyšetřovací svazek, měla již v evidenci evidenční kartu s právem blokace, sdělil to registrátorovi, a ten:

- vyrozuměl o této skutečnosti příslušníka, který měl osobu blokovanou a požádal ho, pokud tomu nebránily jiné důvody, aby svazek (spis) co nejdříve ukončil;
- o vyrozumění příslušníka učinil tužkou záznam v rubrice „Poznámka" registračního protokolu.[62]

Evidence a blokace zájmových osob

V průběhu vedení svazků (s výjimkou kontrolních svazků) a osobních spisů, byl příslušník kontrarozvědného útvaru povinen evidovat u SEÚ všechny státobezpečnostně zajímavé osoby, zejména styky tajných spolupracovníků a rozpracovávaných osob, styky kádrových rozvědčíků a státobezpečnostně zajímavých pracovníků kapitalistických zastupitelských úřadů a institucí, či jinak státobezpečnostně zajímavé osoby.[63]

Tyto zájmové osoby se evidovaly se souhlasem nadřízeného náčelníka na základě lustračního listu, na kterém byl uveden důvod evidování zájmové osoby určeným počtem evidenčních karet (MV č. skl. 742).

Písemnosti k nim se zařazovaly do příslušného svazku nebo osobního spisu.[64] Při evidování zájmové osoby ke svazku (spisu) označil registrátor lustrační list razítkem „EVIDOVÁN – lustr. list nezadržovat", podpisem a datem. Na evidenční karty uvedl příslušné evidenční číslo svazku (spisu), k němuž byla osoba evidována, útvar, odbor, oddělení a jméno příslušníka (orgána). Karty označil na přední straně v pravém horním rohu razítkem „EVIDOVÁN – lustrační list nezadržovat" a předal evidenci. Evidovanou osobu zapsal na kontrolní kartu „Evidovaných osob ke svazku – spisu".[65]

Zrušení evidování zájmové osoby se provádělo se souhlasem nadřízeného náčelníka týmž lustračním listem, kterým byla zájmová osoba evidována, na kterém se uvedl důvod zrušení evidování.[66] Registrátor na něj vyznačil razítkem „ZRUŠENO", označil ho datem a podpisem. Na podkladě lustračního listu provedl zrušení karet v místní evidenci; zrušení karet v ústřední evidenci zajišťoval pracovník evidence. Lustrační list vracel registrátor příslušníkovi, který osobu evidoval, a v kontrolní kartotéce „Evidované osoby ke svazku – spisu" vyznačil zrušení evidování.[67] Státobezpečnostně cenné písemnosti se současně předávaly SEÚ k archivování. Evidování

62 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 10 Směrnic. Ukončení svazků a osobních spisů.

63 BENDA, Patrik (ed.): *Přehled svazků a spisů vnitřního zpravodajství*, s. VIII.

64 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 98.

65 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 12 Směrnic. Evidence zájmových osob.

66 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 98.

67 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 12 Směrnic. Evidence zájmových osob.

zájmových osob se zaznamenávalo do seznamu osob (MV č. skl. 724) příslušného svazku nebo osobního spisu.[68]

V evidenci SEO FMV se vedly také určené osoby, tj. čs. občané, popřípadě i jiní pracovníci ministerstev, ústředních úřadů a dalších organizací, které se ve smyslu příslušných ustanovení zákona č. 102/1971 Sb. o ochraně státního tajemství, mohly seznamovat se státním tajemstvím. Tyto osoby musely být zvlášť určeny vedoucím příslušné organizace, k čemuž příslušný kontrarozvědný útvar vydával své vyjádření. Na evidované osoby se mohly zakládat osobní spisy prověřované osoby.

Evidence určených osob z řad vojáků i občanských pracovníků ČSLA a vojenské správy (včetně vojsk Ministerstva vnitra[69], ke kterým vydávaly vyjádření útvary vojenské kontrarozvědky) vedly tyto útvary samostatně podle pokynů náčelníka III. správy.

Určená osoba se evidovala u SEÚ příslušným počtem evidenčních karet (MV č. skl. 742), které se vlevo nahoře označovaly razítkem „URČENÁ OSOBA PRO STYK SE STÁTNÍM TAJEMSTVÍM".

Kontrarozvědný útvar evidující určené osoby, zasílal po jedné evidenční kartě (MV č. skl. 742) Správě pasů a víz FMV a příslušnému krajskému odboru nebo oddělení pasů a víz, podle místa trvalého bydliště určené osoby.

Stejným způsobem jako určené osoby mohly být evidovány osoby, které se prokazatelně seznámily se státním tajemstvím a nebyly ve smyslu příslušných ustanovení zákona o státním tajemství k tomu zvlášť určeny anebo k nim příslušný útvar kontrarozvědky nevydal vyjádření.

Kontrarozvědný útvar, který určené osoby evidoval, byl povinen sdělovat SEÚ a příslušným útvarům pasů a víz změnu příjmení a zaměstnání osoby; zejména oznamoval ukončení prací na státním tajemství. Evidenční karty určených osob se z evidence vyřazovaly tři roky po ukončení jejich určení.[70]

Blokace zájmových osob bylo evidenční opatření koordinační povahy, které zabezpečovalo, aby se nestřetly kontrarozvědné zájmy jednotlivých příslušníků.

Ze státobezpečnostních důvodů byl příslušník kontrarozvědného útvaru oprávněn blokovat jakoukoli osobu. Osoby, na které byl podle směrnic registrován svazek nebo osobní spis, se v evidenci SEÚ blokovaly automaticky.

Ve zvlášť odůvodněných případech mohla být u SEÚ vyžádána písemně zvláštní blokace. Při ní se – v rozsahu stanoveném příslušným pracovníkem a po schválení jeho nadřízeným náčelníkem – omezilo nebo dokonce vyloučilo sdělování výsledků lustrace.[71] Cílem zvláštní blokace bylo utajení zvlášť důležitých poznatků. Vyžadovala

68 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 98.

69 Srov. ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 13 Směrnic. Evidence určených osob.

70 Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1), čl. 13–16. Viz http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv_4_1978.pdf

71 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 99.

se písemně a v požadavku, kromě základních údajů, musela být uvedena doba, na niž má být zavedena, spolu s přesným návodem pro postup pracovníka evidence v případě lustrace této osoby. Zvláštní blokaci schvaloval náčelník oprávněný k založení svazku.[72]

Přehled o zvláštní blokaci v místní a ústřední evidenci byl veden v protokole „Zvláštní blokace".[73]

Při střetu blokace a evidování téže osoby platila zásada vzájemné výměny informací a dohody dalšího postupu, podle výhodnosti rozpracování nebo využití zájmové osoby. Nedošlo-li k dohodě, rozhodl o dalším postupu nejbližší nadřízený náčelník.[74]

Pokud byla blokace prováděna na zájmovou, již evidovanou osobu, registrátor provádějící blokaci povinně uvědomil registrátora SEÚ, kde byla evidována, o registračním čísle svazku (spisu) zakládaného na tuto osobu. Tento registrátor provedl zrušení evidování v místní evidenci a zajistil provedení této změny i v ústřední evidenci. Záznam o zrušení evidování se vyznačil v kontrolní kartotéce „Evidované osoby ke svazku – spisu".[75]

Obsah a funkce evidence kontrarozvědky

Evidence kontrarozvědky, jako integrovaná evidenční soustava, soustřeďovala informace k osobám, které byly aktuálně nebo v minulosti předmětem zájmu kontrarozvědných útvarů. Obsahovala evidenční karty osob blokovaných a evidovaných podle těchto směrnic i podle předchozích směrnic a předpisů, osob vyšetřovaných a odsouzených „*pro kontrarevoluční trestnou činnost*", i těch, které byly evidovány podle příslušných směrnic I. a VI. správy.[76]

72 Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 17/1985 následně stanovil, že zvláštní blokace mohla být vyžadována ve zvlášť odůvodněných případech. Schvalovací pravomoc k ní měli pouze náčelníci I., II., III., X., XI. a XII. správy SNB a správ StB krajských správ SNB. „*Pracovníci SEÚ při lustraci u zvláštní blokace poskytují informace pouze v rozsahu stanoveném schvalujícím náčelníkem.*" RMV ČSSR č. 17 „Změny a doplnění přílohy k RMV ČSSR č. 4/1978 Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti" z 18. 12. 1985. Viz http://www-ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv17-1985.pdf

73 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 17–18 Směrnic. Blokace zájmových osob.

74 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 78.

75 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 17–18 Směrnic. Blokace zájmových osob.

76 Srov. rozkaz náčelníka I. správy FMV č. 29 „Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu svazkové agendy na I. správě SNB" z 29. 10. 1979 a přílohu č. 2 rozkazu ministra vnitra ČSSR č. 18 „Směrnice o evidenci a registraci svazků zpravodajské techniky a spolupracovníků zpravodajské techniky (A-oper-VI-2)" z 2. 7. 1980. Viz http://www-ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/1sprava/rozkaz29-1979.pdf a http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/zpravodajska-technika/rmv18-1980.pdf

Evidence plnila zejména funkce koordinační (signalizovala zájem jiného příslušníka) a informační (informovala, kde se nacházely poznatky k prověřovaným osobám).[77]

Metodické pokyny stanovily zásady pro zařazování evidenčních karet:

a) do evidence mohly být zakládány pouze evidenční karty MV č. skl. 742 a evidenční karty nepřátelské osoby;
b) před založením se karta označovala datem dne následujícího po dni založení;
c) pokud bylo v evidenci na jednu osobu zařazeno více karet, jako první se zařadila vždy ta, která plnila blokační funkci. Jestliže byla na osobu zavedena jak evidenční karta (MV č. skl. 742), tak i evidenční karta nepřátelské osoby (tedy obě s blokovací funkcí) – jako prvá se dávala evidenční karta, vzhledem k tomu, že blokace svazkem měla přednost před blokací osobním spisem nepřátelské osoby.

Evidenční karty na osoby se funkčně členily a označovaly jako:

a) blokované;
b) se „zvláštní blokací" – označené razítkem „POZOR", na zadní straně bylo uvedeno telefonické spojení a pokyny pro pracovníka evidence v případě lustrace osoby;
c) evidované – do této kategorie šlo zařadit karty osob, na nichž bylo vyznačeno:
    - označení razítkem „Evidován – lustrační list nezadržovat"
    - evidenční číslo vyšetřovacího svazku (VS) a útvaru vyšetřování
    - označení razítkem „Osoba určená pro styk se státním tajemstvím"
    - u některých archivních čísel se vyznačovaly tyto značky:
        „V" – vyšetřovací fond
        „S" – staré fondy (u některých SEÚ)
        „T" – taktický fond
        „Z" – zvláštní fond (archivní číslo a náčelník, který dával souhlas k zapůjčení)
        „SK" nebo „MK" – skartační fond (mrtvá kartotéka)
        „OB" nebo „OBJ" – fond objektových svazků
        „H" – historický fond (pouze u SEO FMV)[78];
d) signální – značeny:
    - razítkem „Lustruj na I. správě FMV"
    - razítkem „Lustruj na [zpravodajské správě] GŠ" (a arch. č.)
e) odkazové
    - na další příjmení nebo jméno
    - na povinnost lustrovat pod jmény (písmeny), která byla v kartotéce sloučena.

77 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 115.
78 K vývoji fondu „H" srov. ABS, f. 31/2, inv. j. 222.

Veškeré změny v údajích na evidenčních kartách osob byli pracovníci SEÚ povinni nahlásit ústřední evidenci vždy k 15. a 30. dni v měsíci. Karty k založení nebo ke zrušení v ústřední evidenci se zasílaly jednou za týden. Kontrolu obsahu a uspořádání v místních evidencích a porovnání s registrací bylo třeba provádět alespoň jedenkrát za dva roky.[79]

Ústřední evidence, vedená u SEO FMV, soustřeďovala informace k zájmovým osobám v rámci celé kontrarozvědky.

Krajská evidence byla evidencí v rámci působnosti správy StB krajské správy SNB. Funkci krajské evidence pro správu StB Praha plnil SEO FMV a pro správu StB Bratislava statisticko-evidenční útvar XII. správy.

Evidence III. správy byla oborovou evidencí vojenské kontrarozvědky. Soustřeďovala informace k vojákům, občanským pracovníkům ČSLA a vojenské správy a k civilním osobám, pokud měly vztahy státobezpečnostního charakteru k vojenské problematice, a byla vedena u SEÚ III. správy.

Evidence sloužily potřebám práce kontrarozvědných útvarů a ve stanovených případech rovněž jiným útvarům SNB, popřípadě vojsk ministerstva vnitra. Dotazy v evidencích se prováděly pouze formou lustrace.[80]

V evidencích byli oprávněni v zájmu plnění služebních úkolů lustrovat:

a) v plném rozsahu, bez uvedení důvodů lustrace:

1. příslušníci I., II., III., X., XI., XII. správy, správ StB krajských správ SNB a kontrarozvědných útvarů IV., V. a VI. správy[81],
2. vyšetřovatelé StB (i ve VKR),
3. určení příslušníci cizineckého odboru Správy pasů a víz FMV,
4. vyšetřovatelé a pověření pracovníci inspekcí a sekretariátů ministrů vnitra, jejich náměstků řídících kontrarozvědnou službu a náčelníků kontrarozvědných správ,
5. příslušníci zpravodajské správy Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic (příslušníky ČSLA však mohli lustrovat jen prostřednictvím statisticko-evidenčního útvaru III. správy),
6. pracovníci statisticko-evidenčních útvarů,
7. operační důstojníci StB na operačních střediscích;

b) v omezeném rozsahu, s uvedením důvodů lustrace:

1. kádroví příslušníci ministerstev vnitra a krajských správ SNB,

79 BENDA, Patrik (ed.): *Přehled svazků a spisů vnitřního zpravodajství*, s. VII; Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 19 Směrnic. Obsah a funkce evidence kontrarozvědky.

80 Srov. ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 115–116.

81 Kontrarozvědným útvarem správy sledování SNB byl např. její 5. (později 4.) odbor, zaměřený na rozpracování vybraných ubytovacích a restauračních zařízení na území hlavního města Prahy, anebo 1. (nasazování ZTÚ) a 2. (prověrka korespondence) odbor správy zpravodajské techniky SNB.

2. příslušníci kriminální služby VB před zavedením operativního nebo agenturního svazku (spisu),
3. vyšetřovatelé a vyhledávací orgány VB před vznesením nebo sdělením obvinění,
4. příslušníci VB i při vyřizování žádostí o vstup do hraničního pásma a při žádosti o povolení nošení a držení zbraně,
5. pověření příslušníci útvarů pasů a víz.[82]

Příslušníci oprávnění lustrovat v plném rozsahu – včetně příslušníků zpravodajské správy GŠ ČSLA – mohli v evidencích vzájemně lustrovat jen prostřednictvím statisticko-evidenčního útvaru III. správy a výhradně lustračním dvojlistem GŠ MNO (MV č. skl. 726).[83]

Lustrace v evidencích se vyžadovala zásadně písemně, zpravidla na předepsaných tiskopisech (lustrační list MV č. skl. 701 a lustrační list k prověření osoby a jejích rodinných příslušníků MV č. skl. 708, lustrační dvojlist GŠ MNO MV č. skl. 726). Výjimečně bylo možné lustrační požadavek vyžádat abecedně upraveným seznamem osob.

Příslušníci oprávnění lustrovat v plném rozsahu si mohli v naléhavých případech vyžádat lustrační požadavek šifrou.[84]

Lustrační požadavky předkládali žadatelé osobně, prostřednictvím určených pracovníků svého útvaru nebo služební poštou, zásadně prostřednictvím místně příslušného SEÚ.

Pokud byla lustrace vyžádána ve více evidencích, musely být lustrační požadavky předkládány v tomto pořadí: SEÚ správy VB, SEÚ federální správy VB – Federální kriminální ústředna, SEÚ Státní bezpečnosti, SEÚ odbor FMV, SEÚ I. správy (pokud byl lustrován cizinec).

Lustrační požadavky schvaloval buď náčelník oddělení (lustrační listy MV č. skl. 701 a 726), anebo náčelník odboru či samostatného oddělení (lustrační list MV č. skl. 708, seznam nebo šifru). Na lustrační požadavek vyznačoval příslušník požadující lustraci, ve kterých jednotlivých evidencích měla být provedena. Při vyžadování požadavku šifrou v mimopracovní době, musela být uvedena lhůta, do které měl být výsledek lustrace sdělen a komu.

---

82 Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 15/1987 doplnil ustanovení o pracovníky odborů nebo oddělení obrany, starší referenty specialisty obrany a starší referenty obrany *„za účelem prověřování vojáků v záloze předurčených pro doplnění útvarů ministerstev vnitra, SNB, Pohraniční stráže a vojsk MV k plnění úkolů za branné pohotovosti státu.*" RMV ČSSR č.15 „Doplnění přílohy k RMV ČSSR č. 4/1978 Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1)".Viz http://www-ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv15-1987.pdf

83 Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1), čl. 21. Vyžadování a právo lustrace. Viz http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv_4_1978.pdf

84 RMV ČSSR č. 17/1985 navíc stanovil, že ve výjimečných případech, kdy hrozilo nebezpečí z prodlení, mohli vyžadovat lustrační požadavek šifrou nebo lustračním listem (MV č. skl. 701) s označením v pravém horním rohu „BLESK" (schváleným náčelníkem odboru). Viz http://www-ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv17-1985.pdf

Čitelně vyplněné lustrační listy musely obsahovat příjmení (i dřívější), jméno, datum a místo narození, zaměstnání a bydliště lustrované osoby, označení útvaru, hodnost, jméno a příjmení žadatele a schvalujícího náčelníka, telefonní spojení na žadatele a jeho podpis, podpis schvalujícího náčelníka podle podpisového vzoru uloženého u příslušného SEÚ.

Pracovníci SEÚ byli oprávněni provedení lustrace odmítnout, pokud lustrační požadavek neměl příslušné náležitosti, či nebyl dodržen postup lustrace v evidencích, anebo vznikly pochybnosti o oprávnění k lustraci.[85]

Lustrační požadavky se vyřizovaly podle zásad stanovených směrnicemi, přičemž muselo být zajištěno nenarušení konspirace nejen mezi útvary, ale i jednotlivými příslušníky kontrarozvědky.

Pokud lustroval příslušník oprávněný lustrovat v plném rozsahu lustračním listem:

a) blokovanou osobu – dostal jako výsledek lustrace příkaz k předání poznatků (MV č. skl. 729); lustrační list obdržel příslušník, který osobu blokoval;
b) evidovanou osobu – obdržel lustrační list s vyznačením výsledku lustrace.

U lustrace seznamem nebo lustračním listem k prověření osoby a jejích rodinných příslušníků dostal žadatel úplný výsledek lustrace osob evidovaných i blokovaných. Příslušníkovi blokujícímu osobu přišlo na stůl sdělení o lustraci (MV č. skl. 730). V těchto případech byl lustrující povinen předat poznatky a vzájemně se s ním dohodnout o dalším postupu u evidované osoby.

Pokud lustrovali příslušníci s oprávněním lustrovat v omezeném rozsahu:

dostávali lustrační požadavek s vyznačením, že prošel evidencí. Pokud k lustrované osobě existovaly nějaké poznatky, SEÚ uvědomil příslušníka, který osobu evidoval nebo blokoval, sdělením o lustraci (MV č. skl. 730) a uvedl důvody lustrace. Jeho náčelník rozhodl, zda a v jakém rozsahu byly poznatky lustrujícímu sděleny. V pozitivním případě pracovník předal poznatky do sedmi dnů po obdržení sdělení o lustraci. Přiměřeně postupoval pracovník SEÚ, pokud se na lustrovanou osobu nacházely poznatky pouze v archivu SEÚ.

Při lustraci zájmové osoby blokované zvláštní blokací postupoval SEÚ podle daných pokynů. Příslušník blokující pak po obdržení sdělení o lustraci rozhodl o dalším postupu.

Poznatky z lustrace, označené před číslem písemnosti písmenem „Z", byly zařazeny ve fondu „Z". Tyto archivní písemnosti se zapůjčovaly ke studiu pouze s písemným souhlasem oprávněného funkcionáře.

Pokud byl výsledkem lustrace záznam „Lustruj na I. správě", předávala evidence tento požadavek SEÚ I. správy.[86]

85 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 117.

86 Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1), čl. 24. Vyřizování lustračních požadavků. Viz http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv_4_1978.pdf

Metodické pokyny pouze konstatovaly, že vyžadování a vyřizování lustrací jiným způsobem bylo možné pouze se souhlasem náčelníka SEO FMV. Zvláštní pokyny existovaly pro lustrace požadované ústředním operačním střediskem.[87] Statisticko-evidenční útvary si pro potřeby řídící, kontrolní a analytické práce vedly pomocné evidence – statistické evidence tajných spolupracovníků, kontrarozvědného rozpracování a nepřátelských osob, z nichž zpracovávaly na základě konkrétních požadavků přehledy a informace určené pouze pro náčelníky v rozsahu jejich pravomoci.

Evidence písemností pro studijní účely byly vedeny

- u SEO FMV v rozsahu, který spravoval různé archivní písemnosti z let 1938 až 1945 a písemnosti vzniklé činností bezpečnostních složek po roce 1945 (mimo svazkovou agendu);
- u SEÚ útvaru XII. správy v Bratislavě v rozsahu, který zpřístupňoval různé písemnosti z let 1938–1945.

Dotazy v evidencích písemností pro „*studijní účely*" se musely na lustrační požadavek vyznačit zvlášť zkratkou „*SÚ*".[88]

V případě, že u kontrarozvědných útvarů, včetně archivu SEÚ, případně jiných útvarů SNB, byly nalezeny písemnosti státobezpečnostního charakteru uložené mimo svazky (spisy), týkající se zejména doby okupace a období po roce 1945 (jako např. písemnosti potvrzující členství v organizacích podporujících fašismus, tj. Vlajka, Kuratorium, Hlinkova garda apod., písemnosti o trestním stíhání čs. občanů podle retribučních dekretů atd.), bylo povinností SEÚ je soustředit, uspořádat a urychleně předat 4. oddělení SEO FMV.[89]

V zápisu o jednání mezi zástupci SEO a 55. odboru I. správy SNB, které se konalo 20. října 1986, je uvedeno zajímavé srovnání registračních a evidenčních systémů čs. kontrarozvědky a hlavní správy rozvědky: „*Pro potřeby čs. kontrarozvědky jsou registry decentralizovány na krajských S StB jako samostatné, a s tím souvisí značná náročnost na aktualizaci a zachování konspiračních hledisek. I. S SNB používá dosud tzv. ‚podsvazky',*[90] *jejichž používání kontrarozvědnými útvary bylo zrušeno v roce 1978. Téhož roku byla uplatněna v plné šíři ‚svazková agenda' a zavedeny osobní spisy na všechny zájmové osoby. V důsledku tohoto opatření jsou na zájmové osoby čs. kontrarozvědky centralizovány písemnosti ke každé osobě v jedněch samostatných registračních deskách, t.j. svazcích nebo spisech.*"[91]

87 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 22–24 Směrnic. Způsoby lustrace.

88 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 117; Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1), čl. 26. Evidence písemností pro studijní účely. Viz http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv_4_1978.pdf

89 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 26 Směrnic. Evidence písemností pro studijní účely.

90 Srov. ŽÁČEK, Pavel: Registrace, vedení a archivace svazků ve směrnicích čs. komunistické rozvědky. In: Pamäť národa, 2006, č. 2, s. 62, 66.

91 ABS, f. 31/2, přírůstek. Úvodní projekt systému Evidence zájmových osob StB. Příloha č. 7 k čj.: OP-0041-18/86. Zápis z jednání a zaujetí stanoviska.

Archivy čs. kontrarozvědky

Archivy kontrarozvědky soustřeďovaly veškeré písemnosti státobezpečnostní povahy evidované podle platných směrnic nebo obdobných předcházejících směrnic.

Archivy byly dislokovány podle organizace statisticko-evidenčních útvarů jako evidence a členily se na fondy podle povahy písemností:[92]

„Z" – zvláštní fond,
„TS" – fond tajných spolupracovníků,
„KR" – fond kontrarozvědného rozpracování,
„OB" – fond objektových svazků,
„T" – taktický fond,
„S" – fond starých písemností,
„V" – fond vyšetřovacích svazků,
„H" – historický fond.

Jednotlivé archivní fondy se vedly odděleně a měly samostatný archivní protokol. Po registraci svazku (spisu) v archivním protokole byl příslušný pracovník archivu povinen zajistit v místní a ústřední evidenci vyznačení archivního čísla (a.č.) na evidenční kartu osoby. Výše uvedené zkratky byly závazné pro všechny SEÚ i SEO FMV a používaly se i k označování archivních čísel na evidenční karty osob v místní a ústřední evidenci. Výjimku v označování evidenčních karet tvořily archivní fondy „TS" (tajných spolupracovníků) a „KR" (kontrarozvědného rozpracování). V těchto případech se zkratka fondu u archivního čísla na evidenční kartu nevyznačovala, ale dle užívané praxe se uváděla šifra. Výjimka se vztahovala i na osoby evidované k těmto archivním svazkům (spisům).

Do archivního fondu „Z" se mj. ukládaly archivované svazky (spisy) osob, které zastávaly veřejné, stranické nebo státní funkce, do nichž byly schvalovány okresními, krajskými a ústředními stranickými nebo státními orgány. Po dobu vykonávání funkce se jejich evidenční karty vyjímaly z místní i ústřední evidence. Archivní svazky (spisy) uložené do fondu „Z" se po tuto dobu ukládaly u příslušných SEÚ (funkcionáři schválení státními nebo stranickými orgány v okresním nebo krajském měřítku) anebo u SEO FMV (funkcionáři schválení státními orgány republik, ÚV KSS, ÚV KSČ či státními orgány ČSSR). Po skončení výkonu funkce se archivní svazky (spisy) vracely do příslušného fondu pod původní archivní číslo a evidenční karty do místní a ústřední evidence, nebylo-li rozhodnuto jinak. Uvedená opatření schvaloval na návrh náčelníka SEÚ (resp. SEO FMV) náčelník oprávněný ke schvalování, zavedení/ukončení příslušného svazku (spisu).

U *„věcných"* svazků vyplňoval pracovník archivu věcnou kartu, kterou zakládal do *„věcné kartotéky fondu"*, alfabeticky řazené podle krycích hesel.

92 Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1), část VI. Archivy, čl. 27. Obsah a organizace archivů. Viz http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv_4_1978.pdf

Do vyšetřovacího svazku bylo zakázáno připojovat jakékoliv písemnosti státobezpečnostního charakteru.

Při převzetí svazku nebo spisu k uložení do archivu, provedl pracovník archivu kontrolu, zda osoby, ke kterým se ve svazku (spisu) nacházely důležité státobezpečnostní poznatky, byly evidovány v evidenci. Podle výsledku provedl případné doevidování, tj. vypsání evidenčních karet a archivních čísel a jejich zařazení do evidence.[93]

Písemnosti uložené v archivech SEÚ mohli vyžadovat zásadně jen příslušníci oprávnění lustrovat v plném rozsahu:

a) k osobám – na základě záznamu z evidence na lustračním požadavku ne starším třiceti dnů (u fondu „Z" se souhlasem příslušného služebního funkcionáře);
b) věcné povahy (objektové, pátrací svazky apod.) – na základě písemného požadavku schváleného náčelníkem oddělení.[94]

S archivovanými vyšetřovacími svazky mohli být seznamováni také příslušníci oprávnění lustrovat v omezeném rozsahu.[95]

Studium a vytěžování písemností uložených v archivech probíhalo výhradně ve studovně archivu, v odůvodněných případech nejdéle na dobu třicet dnů mimo ni (na základě žádosti náčelníka odboru nebo samostatného oddělení). Příslušník, který si písemnosti vypůjčil, je nesměl předat jiné osobě nebo útvaru. Jakékoliv vyjímání písemností nebo pořizování jejich opisů bylo zakázáno. Pokud to vyžadoval státobezpečnostní zájem, zajistil SEÚ vyhotovení opisu nebo kopie potřebné písemnosti, a to na základě souhlasu náčelníka oddělení uvedeného na lustračním požadavku.

Stručné výpisy z písemností pro útvary mimo místa dislokace archivu prováděl současně s lustrací pověřený pracovník SEÚ. Jestliže se archivní poznatky nacházely u jiného SEÚ, vyžádal si lustrující pracovník provedení výpisu u tohoto útvaru.[96]

V případě obnovení spolupráce nebo kontrarozvědného rozpracování, byly písemnosti vyžadovány na základě návrhu k zavedení příslušného svazku nebo osobního spisu, schváleného náčelníkem se schvalovací pravomocí. Vydání svazku (spisu) zajišťoval SEÚ, jemuž žádající příslušník předložil příslušné podklady. Uspořádání převzatých písemností muselo být po dobu nového vedení svazku nebo osobního spisu zachováno v původním stavu. Vyjímat jednotlivé písemnosti bylo zakázáno.[97]

93 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 27 Směrnic. Obsah a organizace archivů.

94 Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1), část VI. Archivy, čl. 27. Obsah a organizace archivů. Viz http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv_4_1978.pdf

95 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 27 Směrnic. Obsah a organizace archivů.

96 Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1), čl. 28. Využívání archivů. Viz http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv_4_1978.pdf

97 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. K článku 28 Směrnic. Využívání archivů.

Vyřazování písemností

Vyřazování písemností probíhalo podle služebního předpisu MV-adm-I-5. Při vyřazování písemností státobezpečnostní povahy byla rozhodující lhůta jejich *„úschovy"* v archivech, stanovená kontrarozvědným útvarem při jejich ukončení. U písemností bez určené uschovací lhůty, se postupovalo následovně:

- svazky TS a kontrarozvědného rozpracování a osobní spisy – dosažením sedmdesáti let osoby nebo při jejím úmrtí,
- svazky objektové a pátrací – deset let po jejich uložení do archivu,
- u ostatních písemností – pět let po jejich uložení do archivu.

Po uběhnutí uschovací lhůty písemnosti znovu posuzovaly komise, zřizované *„v potřebném složení a počtu"* rozkazem náčelníka kontrarozvědného útvaru, do jehož teritoriální, oborové nebo věcné příslušnosti náležely. Komise označovaly písemnosti příslušnými vyřazovacími znaky.

Organizačně technické práce spojené s vyřazováním písemností zajišťoval náčelník SEÚ, či jím určený pracovník, v úzké součinnosti s předsedou příslušné komise.[98]

Uschovací lhůtou pro písemnosti (svazky – spisy) se rozuměla doba, po kterou mají být písemnosti uloženy v archivu SEÚ. Určená uschovací lhůta byla závazná, nemohla být zkrácena, nicméně šlo ji prodloužit stanovením nové uschovací lhůty.

Vytřiďování nepodléhaly vyšetřovací svazky a ostatní originální písemnosti soudů resp. justice, uložené do fondu vyšetřovacích svazků (fond „V") před 1. lednem 1964.

O vytřiďování vyšetřovacích svazků (či jejich opisů) uložených do archivů SEÚ po 1. lednu 1964 rozhodovaly komise zřizované náčelníkem správy (odboru) vyšetřování StB.

Archivované vyšetřovací svazky státních příslušníků komunistického bloku (zemí socialistického tábora – ZST), kteří byli vyšetřováni pro spáchání přípravy k trestnému činu opuštění republiky, se vytřiďovaly po tříleté úloži.

Ze svazku se vyjímaly: úřední záznam o zajištění osoby, soupis věcí zajištěných nebo odňatých při prohlídce, usnesení vyšetřovatele o odkladu a protokol o administrativním vyhoštění z ČSSR. Tyto materiály se soustřeďovaly do archivních svazků po třiceti až čtyřiceti případech, nejvýše však v rozsahu do tří set listů, a ukládaly do „V" fondu. Ostatní materiály se ničily. (Tento postup byl schválen správou vyšetřování StB pod čj. VS-00234/50-77.)

„*Smyslem vytřiďování*" bylo posoudit, jak naložit s písemnostmi, svazky, spisy a jejich částmi, díly či složkami po skončení uschovací lhůty, dosažení věku sedmdesáti let či úmrtí osoby, na niž byly vedeny, zda je dále archivovat nebo zničit. Rozhodujícím hlediskem jejich další využitelnosti pro kontrarozvědné nebo rozvědné útvary, měla být „*jejich politická či historická hodnota*".

98 Tamtéž, čl. 31. Vyřazování písemností.

Podle metodických pokynů bylo zejména nutné trvale zachovávat písemnosti *„charakterizující zejména bezpečnostní situaci doby ostrého třídního boje při budování socialismu, tj.:*

a) písemnosti o formách, metodách, prostředcích a projevech nepřátelské činnosti zpravodajských služeb, organizací a institucí kapitalistických států a jejich součinnosti s našimi vnitřními nepřáteli a čs. emigrací;

b) o formách, metodách a prostředcích práce čs. kontrarozvědných útvarů a výsledcích této práce spočívající v odhalování, zneškodňování a znemožňování nepřátelské činnosti vnitřních i vnějších nepřátel;

c) o obraně klíčových, ekonomických, politických, vědecko-výzkumných, vojenských a jiných důležitých objektů, institucí, organizací a prostorů majících rozhodující význam pro budování socialismu v naší zemi;

d) písemnosti dokumentující na těchto úsecích boje spolupráci nebo součinnost s bezpečnostními orgány socialistických států.“

Z jednotlivých archivních fondů se pak měly zachovávat:

- ve fondu tajných spolupracovníků („TS“):

Svazky agentů – cizinců z kapitalistických států, emigrantů (azylantů) a bezdomovců, žijících v současnosti či minulosti na území ČSSR, cizinců z řad tzv. východní emigrace, čs. emigrantů a navrátilců převerbovaných cizími zpravodajskými službami, z řad pracovníků a agentů zpravodajských služeb a bezpečnostních složek západních (kapitalistických) států, získaných ke spolupráci s čs. kontrarozvědkou (rozvědkou), plnících důležité úkoly v kapitalistických státech nebo udržujících styk s agenturou a pracovníky cizích rozvědek či pracujících v důležitých ekonomických, politických, veřejných a státních orgánech cizích států, emigrantských táborech, nepřátelských centrech apod., plnících závažné úkoly ve zpravodajských hrách, podílejících se na odhalení činnosti protistátních skupin a jednotlivců, z řad buržoazie, církevních hodnostářů, vedoucích *„reakčních“* stran, konfidentů gestapa a Abwehru apod., z řad *„exponentů pravice a revizionistů“* z let 1968–1969, podílejících se na odhalování činnosti exponentů pravice a revizionistů z let 1968–1969.

Ve fondu měly zůstat zachované také návrhy na získání a zprávy o získání ke spolupráci, vlastnoruční sliby o spolupráci, memoranda a návrhy na ukončení spolupráce s agenty, rezidenty, informátory a držiteli propůjčených bytů (pokud ovšem již „spolupracovníci“ nezemřeli).

- ve fondu kontrarozvědného rozpracování („KR“) měly být zachovány:

Svazky, v nichž byla prokázána trestná činnost osob nebo skupin, ukončené návrhem na vyšetřování, nebo pro odjezd z ČSSR, opuštění republiky, vystěhování, vyhoštění, pro nemožnost postihu osoby z důvodu pobytu mimo ČSSR, či pro amnestii prezidenta republiky. Dále pátrací svazky na prokázanou závažnou trestnou činnost

(poruchy, havárie, výbuchy, teror, diverze, letáky apod.), bez ohledu na to, zda byli pachatelé vypátráni. Svazky osobních spisů nepřátelské osoby a návrhy na rozpracování, závěrečné zprávy ze svazků (spisů) ukončených pro nedostatek důkazů, profylaktickými opatřeními apod.

- ve fondu objektových svazků („OB“) měly být zachovány:

Svazky (části, díly) na nepřátelské organizace, instituce, služby zpravodajského, bezpečnostního a vojenského charakteru, zastupitelské úřady kapitalistických států na území ČSSR, nepřátelská centra v zahraničí, čs. emigraci v zahraničí (uprchlické tábory, organizace, spolky), báze nepřátelských zpravodajských služeb na našem území (cizinci, azylanti a bezdomovci zde žijící), báze vnitřních nepřátel (bývalé *„reakční“* politické strany, kluby, spolky, skupiny osob jako potrestaných, amnestanti apod.), důležité objekty *„významné pro výstavbu socialismu“* (např. ministerstva, vědecko-výzkumné ústavy celostátního významu apod.), zpravodajské hry s cizími rozvědkami a společné akce *„s našimi přáteli“* (obrana zastupitelských úřadů v socialistických státech, akce k emigraci apod.).

Objektové svazky, které se již nevyužívaly, např. založené na posléze zrušené objekty, nemající zpravodajskou ani historickou hodnotu, bylo možno zničit právě tak, jako duplicitní materiály ve všech svazcích.

Pracovníci archivu odpovědní za archivní fondy byli povinni vyznačit zničení svazků (spisů) stejným způsobem na evidenčních kartách v místní – i ústřední evidenci.

Usnadněnou úlohu při rozhodování měli pracovníci archivu i komise u osobních spisů důvěrníka, kandidáta tajného spolupracovníka, prověřované osoby a kontrolních svazků, pokud již byly dříve uloženy do archivu, a složek „Vlastnoruční zprávy“, „Finanční doklady“ i „Korespondence a pomocných písemností“, jejichž uschovací pětiletá lhůta byla označena za postačující. Z těchto složek stačilo ponechat pouze písemnosti s dokumentačním významem, jako např. některé vlastnoručně podepsané potvrzenky o příjmu peněz (odměny, úhrady na výdaje při plnění úkolů pro MV) nebo některé vlastnoruční zprávy se závažným obsahem. Takovéto písemnosti se zakládaly přímo do svazku. Dále měli pracovníci archivu a komise snadnou úlohu při rozhodování o svazcích kontrarozvědného rozpracování, ukončených pro nepotvrzení materiálů.

Jednotlivé písemností, svazky (spisy), části, díly, složky, po ukončení uschovací lhůty připravovali k vytřídění pracovníci SEÚ, včetně návrhů na jejich zničení, případně prodloužení uschovací lhůt (stanovení nových). Takto připravované materiály do komise předkládal určený pracovník SEÚ, člen této komise, který také vedl přehled o předaných (vrácených) písemnostech. Komise posoudila správnost navrhovaných opatření a učinila *„rozhodnutí“*, realizované opět výhradně pracovníky archivu

SEÚ, kteří o tom (opět na „*rozhodnutí*" komise) učinili záznam. Rozhodnutí komise se zakládala do příslušných archivních svazků (spisů). U jednotlivých písemností – spisů (částí, dílů, složek) určených ke zničení a vyjímaných ze svazků, bylo zničení vyznačeno na příslušných tiskopisech („Seznam dokumentů") v rubrice „Poznámka". Obdobně tomu bylo i v případě jednotlivých písemností k osobám, nacházejících se v „T" fondu a jiných archivních fondech.

Rozhodnutí komise, které podepisovali všichni členové komise, se zpracovávalo ve dvojím vyhotovení. Výtisk č.1 si ponechával předseda komise.Vytřiďování jednotlivých písemností, svazků (spisů) a jejich částí, dílů a složek prováděli pracovníci archivu průběžně; identicky pracovaly i komise.[99]

Závěrem

V souladu s plánem legislativních prací připravil Statisticko-evidenční odbor VOS FMV v průběhu roku 1989[100] věcný návrh novelizované směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1), která měla být do budoucna stručnější, přehlednější, zajistit zjednodušení administrativního výkonu, a zohlednit zavádění výpočetní techniky v systému Evidence zájmových osob (EZO). Vnitřní a organizační správa FMV ještě stihla v polovině listopadu 1989 rozeslat návrh nového služebního předpisu zainteresovaným útvarům StB k připomínkám.[101]

V úvodu návrhu byly mj. poprvé označeny za písemnosti kontrarozvědné povahy dokumenty grafické (vyjádřené slovem, obrazem, nákresem), fotografické (snímky, mikrofilmy, fiše, diapozitivy), zvukové či obrazové záznamy, automatizované zpracování informací.

Směrnice se měla vztahovat na příslušníky kontrarozvědných útvarů a určené pracovníky SEÚ, zařazené na úseku evidence zájmových osob, registru svazků a operativního archivu Statisticko-evidenčního odboru VOS FMV, oddělení analytiky a využití výpočetní techniky organizačního a analytického odboru správy StB správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje, oddělení statistiky a evidence OAO správ StB krajských správ SNB, s výjimkou správy SNB hl. m. Bratislavy a Západoslovenského kraje, a dále na oddělení analytiky a využití výpočetní techniky XII. správy SNB a statisticko-evidenčního oddělení III. správy SNB.[102]

99 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Metodické pokyny náčelníka SEO FMV. Příloha k čj.: SE-00130/01-78. K článku 31 Směrnic. Vyřazování písemností.

100 Srov. ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 67–71; ABS, f. Správa kontrarozvědky, II. díl (34/1), inv. j. 1061.

101 ABS, f. A 31/2, inv. j. 111. Věc: Novelizace RMV ČSSR č. 4/1978 /Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti – A-oper-II-1/, 7. 11. 1989, čj. OV-001072/SE-89. Informace pro náčelníka VOS FMV pplk. JUDr. Miroslava Dostála.

102 Tamtéž. Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1). Část I. Úvodní ustanovení, čl. 1–2.

Návrh především rušil spisy a převáděl je na svazky, takže měly vzniknout svazky kandidáta tajné spolupráce, důvěrníka, prověřované osoby i nepřátelské osoby.[103] O polovinu (na patnáct dnů) se také zkrátila lhůta potřebná k předkládání výsledku lustrace při registraci svazků vedených na osobu.[104]

Zjednodušena byla definice evidence zájmových osob, evidenční soustavy integrující informace k zájmovým osobám, které byly předmětem zájmu kontrarozvědných útvarů, obsahující odkazy na další evidenční systémy. Evidence měla soustřeďovat informace k osobám evidovaným, určeným ke styku se státním tajemstvím, blokovaným, obviněným pro trestnou činnost vyšetřovatelem StB a evidovaným I. a VI. správou SNB.[105] Poprvé se ve směrnici také objevila zmínka o centrálních a krajských registrech svazků.[106]

Písemnosti uložené do archivu se měly v původním rozsahu ponechávat nejdéle dvacet let. Delší dobu byl oprávněn výjimečně stanovit náčelník útvaru. Po uplynutí této lhůty by SEÚ prováděly vytřídění a skartaci.

Pokud by jednotlivé archivní fondy byly převáděny na mikrofiše (mimo fond „Z"), písemnosti se měly ničit, až na sliby o spolupráci (přísaha, prohlášení), dohody o hmotných výhodách, kompromitující písemnosti, na jejichž podkladě bylo provedeno získání ke spolupráci (pokud tento charakter neztratily), závažné vlastnoruční zprávy tajného spolupracovníka vyznačené v závěrečné zprávě, písemnosti dokumentující trestnou činnost anebo písemnosti, které nelze technicky zpracovat. Složka finančních dokladů se na mikrofiše nepřeváděla a po pěti letech se ničila.

Náčelník útvaru byl také oprávněn rozhodnout, aby se písemnosti mimořádné historické hodnoty nepřeváděly na mikrofiše, ale ukládaly do historického fondu („H") v původní podobě.[107]

Do archivů SEÚ se ukládaly písemnosti na dobu

a) 20 let (svazky tajných spolupracovníků a kontrarozvědného rozpracování),

b) 10 let (svazky objektové a pátrací),

c) 5 let (ostatní).

Náčelník správy mohl v odůvodněných případech navrhnout delší dobu úlože nebo navrhnout jejich zařazení do fondu „H". Po uběhnutí stanovené doby úlože, ničila skartační komise veškeré uložené písemnosti, s výjimkou závěrečné zprávy. Náčelník SEÚ mohl rozhodnout o komisionálním zničení všech písemností, pokud osoba zemřela nebo by dosáhla sto let fyzického věku.[108]

103 ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 71.

104 ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1), část II. Svazky kontrarozvědného rozpracování a tajných spolupracovníků, čl. 7. Registrace svazků.

105 Tamtéž. Část III. Evidence zájmových osob, čl. 12. Obsah a funkce EZO.

106 Tamtéž, čl. 20. Centrální a krajské registry svazků.

107 Tamtéž, část IV. Archivy, čl. 21.

108 Tamtéž, čl. 24. Archivace a skartace písemností.

Některé z těchto chystaných úprav služebního předpisu A-oper-II-1 byly využity jako argumenty při masové likvidaci agenturně-operativních svazků a spisů v první dekádě prosince 1989.[109]

Změny administrativních postupů v činnosti čs. kontrarozvědky, přijaté počátkem roku 1978, platily až do zrušení StB a dalších útvarů, které se jimi řídily. Ani zdaleka se autorům těchto směrnic nepodařilo vyřešit veškeré zásadní problémy související s agenturně-operativní byrokratickou produkcí komunistické politické policie. Nicméně znění těchto směrnic vytvořilo páteř, svazky pracovní nástroj a operativní archivy pak paměť represivních složek komunistického totalitního režimu. Bylo symptomatické pro situaci po pádu komunistického totalitního režimu, že ke zrušení příslušných směrnic definitivně došlo až v polovině roku 1991 nařízením ministra vnitra České a Slovenské Federativní republiky.[110]

109 Srov. ŽÁČEK, Pavel: *„Můžou přijít, jsme hotovi…" Tzv. Lorencova skartace z prosince 1989 v dokumentech.* In: Pamäť národa, 2004, č. 0, s. 37–40.

110 Srov. Nařízení ministra vnitra ČSFR č. 15 O zrušení některých resortních předpisů z 28. 6. 1991.

Dokument 1 (přepis)
1978, 29. prosince, Praha. Organizační řád Statisticko-evidenčního odboru FMV, čj. SE-00196/01-1978.[111]

Úvodní ustanovení

Čl. 1

Statisticko-evidenční odbor (dále jen SEO) byl zřízen RMV ČSSR č. 5/1971[112] jako výkonný útvar federálního ministerstva vnitra pro zabezpečování evidence, statistiky a administrativy a je podřízen pověřenému náměstku ministra vnitra Československé socialistické republiky.

Čl. 2

(1) Postavení a působnost SEO vychází ze zákonů, obecně závazných a resortních předpisů.[113]

(2) SEO zabezpečuje jednotný postup a ve vymezeném rozsahu přímý výkon spočívající především v soustřeďování poznatků ze zpravodajské činnosti kontrarozvědky a s tím související registrační, evidenční, statistické, archivní, vyhodnocovací a administrativní činnosti kontrarozvědky.

(3) Na správách Státní bezpečnosti krajských správ Sboru národní bezpečnosti (dále jen S StB KS SNB), na III. správě a XII. správě v Bratislavě jsou statisticko-evidenční útvary (dále jen SEÚ), které zabezpečují činnosti uvedené v odstavci 2; společně s těmito útvary zajišťuje SEO koordinační činnost mezi útvary StB, Veřejné bezpečnosti (dále jen VB), útvary ministerstev vnitra a zpravodajskými složkami Československé lidové armády.

ČÁST PRVNÍ

Základní úkoly SEO

Čl. 3

SEO plní zejména tyto úkoly:

a/ propracovává otázky související s obsahovou, organizační, formální a technickou stránkou evidenční, statistické, archivní, vyhodnocovací a administrativní činnosti v kontrarozvědce a předkládá podklady k návrhům norem, které tuto činnost upravují;

111 Organizační řád byl vydán v příloze RMV ČSSR č. 49/1978, rušil RMV ČSSR č. 25/1972 (viz http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/orstb71-89/rmv_25_1972.pdf) s přílohou a nabyl účinnosti 1. 3. 1979.

112 Srov. ŽÁČEK, Pavel: *Nástroj triedneho štátu*, s. 111.

113 Poznámka odkazovala zejména na zákon č. 40/1974 Sb. o Sboru národní bezpečnosti, a Statut federálního ministerstva vnitra.

b/ zaujímá stanovisko k návrhům jiných útvarů na vytváření nových evidenčních a statistických systémů v kontrarozvědné činnosti;

c/ vede ústřední evidenci osob, které jsou, respektive byly objektem zájmu StB, a provádí v ní veškeré změny evidovaných údajů;

d/ vede potřebné statistické a tematické evidence, které zpřístupňují informace v registrovaných a archivovaných svazcích pro potřebu kontrarozvědky;

e/ vyřizuje lustrační požadavky útvarů SNB oprávněných k této činnosti podle příslušných předpisů; za tím účelem organizuje a vykonává nepřetržitý provoz v ústřední evidenci;

f/ vykonává veškerou činnost při soustřeďování poznatků vzniklých z činnosti kontrarozvědky a s tím související registrační, evidenční, statistické, archivní, vyhodnocovací a administrativní úkony;

g/ metodicky řídí statisticko-evidenční útvary uvedené v čl. 2 odst. 3, vyjadřuje se k návrhům plánovaných počtů, k ustanovení do funkce náčelníka a organizačnímu uspořádání těchto útvarů, přímo nebo jejich prostřednictvím spolupracuje s ostatními útvary SNB a zpravodajskou službou federálního ministerstva národní obrany v zájmu koordinace v evidencích;

h/ provádí podle schváleného plánu nebo na přímý rozkaz ministra vnitra Československé socialistické republiky nebo jím pověřeného příslušného náměstka (dále jen pověřený náměstek) kontrolu veškeré svazkové agendy a ostatních písemností vzniklých z činnosti kontrarozvědky;

ch/ vyhledává, soustřeďuje, vyhodnocuje respektive zapůjčuje archivní materiály a dokumenty státním, stranickým a vědeckým orgánům a institucím;

i/ zajišťuje, organizuje a řídí archivování písemností vzniklých z činnosti funkčních a výkonných útvarů federálního ministerstva vnitra[114] (dále jen FMV);

j/ předkládá návrhy na zavádění nových prostředků k zefektivnění statistické, evidenční a archivní práce.

ČÁST DRUHÁ

Organizační struktura SEO, postavení náčelníka, jeho zástupců a náplň práce jednotlivých oddělení

Čl. 4

(1) V čele SEO je náčelník, který je podřízen pověřenému náměstku.

(2) Vedoucími funkcionáři jsou dále:

a/ I. zástupce náčelníka SEO,

b/ zástupci náčelníka SEO.

114 Poznámka odkazovala na služební předpis MV-adm-I-5.

(3) SEO tvoří:
a/ vnitřní oddělení,
b/ skupina obrany,
c/ 1. oddělení,
d/ 2. oddělení,
e/ 3. oddělení,
f/ 4. oddělení.

Čl. 5

Náčelník SEO řídí přímo nebo prostřednictvím svých zástupců činnost jednotlivých organizačních celků SEO, přičemž zejména:

a/ odpovídá za akceschopnost, bojovou a mobilizační připravenost pracovníků SEO, za zvyšování odborné a politické úrovně, morálně politický stav a kázeň, účelnost a efektivnost pracovní činnosti, systematické zdokonalování metod a forem práce a účelně vynakládaných svěřených prostředků;

b/ předkládá pověřenému náměstku návrhy a podklady pro právní úpravy v oboru SEO, periodické statistické rozbory a další materiály o činnosti SEO;

c/ vykonává kádrovou a kázeňskou pravomoc nad pracovníky SEO v rozsahu stanoveném příslušnými předpisy a předkládá návrhy na ustanovení nebo odvolání služebních funkcionářů SEO v nomenklatuře pověřeného náměstka;

d/ v rámci schválených tabulek složení a počtů SEO provádí vnitřní organizační úpravy,

e/ vyjadřuje se k návrhům plánovaných počtů a organizačního uspořádání statisticko-evidenčních útvarů kontrarozvědky, jakož i k návrhům na ustanovení do funkce jejich náčelníků;

f/ odpovídá za dodržování zásad ochrany utajovaných skutečností v rámci SEO;

g/ vydává v rámci vymezené pravomoci písemné i ústní rozkazy a pokyny.

Čl. 6

I. zástupce náčelníka SEO je podřízen náčelníku SEO a zejména:

a/ zastupuje náčelníka SEO v době jeho nepřítomnosti, a to v plném rozsahu práv, povinností a odpovědnosti náčelníka SEO, kromě věcí, které si náčelník SEO vyhradil;

b/ přímo řídí náčelníky oddělení SEO, které náčelník SEO určil;

c/ organizuje, řídí a kontroluje plnění dalších úkolů, které určí náčelník SEO.

Čl. 7

Zástupci náčelníka SEO jsou podřízení náčelníku SEO a zejména:

a/ řídí a kontrolují svěřené organizační úseky v rozsahu stanoveném náčelníkem SEO;

b/ rozhodují o základních otázkách v rámci svěřených úseků, pokud rozhodování není vyhrazeno náčelníku SEO nebo jednotlivým náčelníkům oddělení SEO.

Čl. 8

Vnitřní oddělení plní zejména tyto úkoly:

a/ zabezpečuje administrativní úkoly související s činností SEO a náčelníka SEO;

b/ zajišťuje finanční a materiální náležitosti SEO i jeho příslušníků;

c/ plní úkoly spojené s kádrovou a personální činností náčelníka SEO;

d/ vede evidenci písemností, rozkazů a nařízení, předpisů a pomůcek, razítek a pečetidel přidělených SEO a sleduje manipulaci s nimi;

e/ zajišťuje v mimopracovní době prostřednictvím operačních důstojníků vyřizování požadavků kontrarozvědky (lustrace, vytěžování archivních materiálů apod.) a zpohotovění SEO;

f/ zajišťuje dopravní a kurýrní službu pro potřebu SEO.

Čl. 9

Skupina obrany zejména:

a/ plánuje, organizuje a zabezpečuje bojovou a mobilizační pohotovost SEO;

b/ zabezpečuje ochranu utajovaných skutečností u SEO;

c/ organizuje, řídí a vyhodnocuje provádění odborné a bojové přípravy pracovníků SEO.

Čl. 10

1. oddělení zejména:

a/ zabezpečuje evidenční a archivní služby vyplývající z kontrarozvědné činnosti II., IV., V., X. a XI. správy[115], správy vyšetřování StB a zpravodajské správy hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic;

b/ zabezpečuje evidenční a archivní službu vyplývající z kontrarozvědné činnosti S StB správy SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje;

c/ zabezpečuje evidenční a archivní službu vyplývající z vyšetřovací činnosti správy vyšetřování StB, vyšetřovacího odboru S StB správy SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje a odboru vyšetřování StB ve vojenské kontrarozvědce;

d/ zabezpečuje ve vymezených případech evidenční a archivní službu vyplývající ze zpravodajské činnosti III. správy;

e/ vede ústřední evidenci kontrarozvědky, zajišťuje její doplňování a provádění změn;

115 Správa kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli (II. správa), správa sledování (IV. správa), správa ochrany stranických a ústavních činitelů (V. správa), správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (X. správa) a správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky (XI. správa).

f/ vyřizuje dotazy oprávněných žadatelů k evidovaným osobám v ústřední evidenci kontrarozvědky a sděluje výsledky v příslušném rozsahu a stanovenými postupy;

g/ zajišťuje pro útvary kontrarozvědky vyřizování lustračních požadavků v určených evidencích SNB v teritoriu Prahy;

h/ provádí podle příslušných předpisů administrativní a obsahovou kontrolu svazků – spisů ukládaných do archivu;

ch/ zapůjčuje archivované svazky – spisy podle rozsahu oprávnění příslušníkům SNB, soudům a prokuraturám;

i/ provádí na základě výsledků lustrace nebo písemného dožádání výpisy a fotokopie z archivovaných svazků – spisů pro útvary SNB dislokované mimo Prahu;

j/ provádí po uplynutí uschovací lhůty vyřazování archivních svazků – spisů;[116]

k/ metodicky řídí a kontroluje úseky evidencí a archivů u SEÚ XII. správy a S StB KS SNB.

Čl. 11

2. oddělení:

a/ soustřeďuje a zpracovává statistické podklady k osobám a jevům z oblasti kontrarozvědné činnosti a zajišťuje jejich systematickou aktualizaci;

b/ zpracovává periodické i mimořádné statistické přehledy pro potřeby řídící, kontrolní a organizátorské činnosti vedení FMV a vedení centrálních správ kontrarozvědky;

c/ provádí postupnou unifikaci statistických a evidenčních podkladů a pomůcek, zabezpečuje jejich úpravu, doplňování a distribuci všem SEÚ kontrarozvědky;

d/ je výkonným úsekem registrační služby pro II., IV., V., X. a XI. správu a 1. odbor zpravodajské správy hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic;

e/ metodicky řídí a kontroluje práce statisticko-evidenčních útvarů XII. správy a S StB KS SNB na úseku statistiky a registrace a poskytuje jim v tomto směru účinnou pomoc;

f/ provádí kontroly u útvarů kontrarozvědky včetně II., X. a XI. správy, zaměřené na dodržování směrnic A-oper-II-1 a metodických pokynů k nim vydaných. O výsledcích kontrol předkládá zprávy náčelníkům kontrolovaných útvarů.

Čl. 12

3. oddělení především:

a/ zpracovává na základě požadavků jednotlivých útvarů rozvědky a kontrarozvědky z archivních materiálů souhrnné studie a dílčí zprávy o činnosti, formách a metodách práce hlavních nepřátelských rozvědek podle daných kritérií;

b/ vyhledává, soustřeďuje a vyhodnocuje původní archivní písemnosti

116 Zde poznámka odkazovala na čl. 31 služebního předpisu A-oper-II-1.

a dokumenty o činnosti nepřátelských osob a jejich styků po linii vnitřního zpravodajství a ekonomiky;

c/ plní úlohu archivního orgánu ve smyslu směrnic MV-adm-I-5;

d/ zpracovává v součinnosti se štáby ministerstev vnitra republik jednotnou úpravu zásad archivní služby;

e/ metodicky řídí práce na vyřazování písemností u funkčních a výkonných útvarů FMV;

f/ provádí kontrolu vyřazování písemností u všech útvarů SNB; u útvarů řízených ministerstvy vnitra republik včetně funkčních útvarů KS SNB zpravidla v součinnosti se štáby ministerstev vnitra republik;

g/ organizuje práce související se soustřeďováním písemností určených k uložení do archivu;

h/ provádí odborné archivní prohlídky u funkčních a výkonných útvarů FMV a archivuje písemnosti vzniklé z činnosti útvarů FMV, KS SNB a okresních správ SNB náležejících do působnosti FMV, s výjimkou I. správy;

ch/ odborně zpracovává, eviduje a zpřístupňuje podle metodických pravidel a zásad archivní fondy deponované v Praze a ve Spišském Podhradí;

i/ předkládá na dožádání útvarů SNB a ministerstev vnitra archivní dokumenty deponované v Praze a ve Spišském Podhradí;

j/ vytváří podmínky k zabezpečení písemných dokumentů v době vyhlášení mimořádných bezpečnostních opatření a přesunu útvarů do míst válečné dislokace.

Čl. 13

4. oddělení zejména:

a/ provádí archivní uspořádání a evidenční vyhodnocování písemností ukládaných do archivu;

b/ vede osobní a tematickou evidenci, provádí lustraci a výpisy pro útvary SNB a ministerstev vnitra;

c/ provádí podle zákona č. 255/1946 Sb.[117] vytěžování poznatků z vlastních archivních materiálů k osobám žádajícím o přiznání osvědčení o odbojové činnosti v době okupace pro komisi Vojenského historického ústavu federálního ministerstva národní obrany;

d/ předkládá a zapůjčuje podle studijního řádu příslušníkům SNB písemnosti ke studiu a vyřizuje požadavky státních, stranických a vědeckých orgánů a institucí;

e/ zabezpečuje zpracování reprodukcí dokumentů a fotografií;

f/ vede pomocnou knihovnu, v níž jsou ukládány a evidovány tituly se státobezpečnostní tematikou.

117 Zákon č. 255/1946 Sb. o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození.

ČÁST TŘETÍ

Čl. 14

(1) Poradním orgánem náčelníka SEO je jeho štáb, jehož stálými členy jsou zástupci náčelníka a náčelníci oddělení SEO. Na jednání štábu je pravidelně zván předseda ZO KSČ a podle povahy projednávaných otázek mohou být přizváni i další pracovníci.

(2) Náčelník SEO zřizuje podle potřeby další stálé nebo dočasné poradní orgány nebo komise.

ČÁST ČTVRTÁ

Vztahy SEO ke státním orgánům a útvarům SNB a ministerstev vnitra

Čl. 15

(1) SEO při plnění svých úkolů úzce spolupracuje se státními orgány, zejména pak:
a/ s prokuraturou a soudy[118] v otázkách
1. archivování a zapůjčování vyšetřovacích svazků,
2. přijímání zpráv o výsledcích trestního řízení;
b/ s federálním ministerstvem národní obrany na úseku prověrky osob žádajících osvědčení o jejich odbojové činnosti proti fašismu.[119]

(2) S ostatními státními orgány, vědeckými a jinými institucemi jsou vztahy SEO určovány rozsahem dohod schválených ministrem vnitra Československé socialistické republiky nebo pověřeným náměstkem.

Čl. 16

SEO při zabezpečování úkolů vyplývajících z jeho působnosti spolupracuje s ministerstvy vnitra republik na úseku prověrky osob žádajících vydání osvědčení o jejich odbojové činnosti v době okupace a při zajišťování jednotného způsobu provádění archivní služby u útvarů SNB.[120]

Čl. 17

(1) Vztahy SEO k jiným útvarům FMV a SNB jsou upraveny resortními předpisy nebo dohodami a jsou založeny na úzké spolupráci a součinnosti.

(2) SEO úzce spolupracuje:

---

118 Zde poznámka odkazovala na instrukci ministra spravedlnosti čj. 00495/63/OK ze dne 19. 3. 1964.

119 Zde poznámka odkazovala na zákon č. 255/1946 Sb.

120 Zde poznámka odkazovala na služební předpis MV-adm-I-5.

a/ se sekretariátem FMV v otázkách zpracování a vydávání směrnic a předpisů upravujících evidenční, statistickou, archivní, vyhodnocovací a administrativní činnost kontrarozvědky;
b/ s ostatními útvary FMV a SNB v otázkách upravujících některé administrativní, evidenční a archivní povinnosti i potřeby.[121]

ČÁST PÁTÁ

Závěrečné ustanovení

Čl. 18

Nedílnou součástí tohoto organizačního řádu jsou schválené tabulky složení a počtů.[122]

ABS, f. 31/2, inv. j. 40. Příloha k rozkazu ministra vnitra ČSSR č. 49 Organizační řád statisticko-evidenčního odboru z 29. 12. 1978.

121 Zde poznámka odkazovala např. na služební předpisy A-oper-II-1 a MV-adm-I-5.
122 Tabulky složení a počtů nebyly k RMV ČSSR přiloženy.

Dokument 2 (přepis)
1980, 9. prosince, Praha. Výtah z organizačního řádu Oborového výpočetního a informačního střediska StB, čj. SE-00577/A-1980.[123]

Úvodní ustanovení

Čl. 1

Oborové výpočetní a informační středisko Státní bezpečnosti (dále jen správa) bylo zřízeno RMV ČSSR č. 27/1979[124] jako útvar Sboru národní bezpečnosti (dále jen SNB) složky Státní bezpečnosti (dále jen StB), podřízený federálnímu ministerstvu vnitra (dále jen FMV).

Čl. 2

(1) Posláním správy je organizovat, zabezpečovat a zpracovávat státobezpečnostní fondy jako jednotný a ucelený informační systém složky StB, který tvoří jeden z podsystémů odvětvového automatizovaného systému řízení ve FMV, SNB a vojskách ministerstva vnitra.
(2) Při realizace svého poslání správa plní úkoly, které vyplývají ze schválené koncepce budování odvětvového automatizovaného systému řízení ve FMV, přičemž analyzuje potřeby složky StB pro nasazování a využívání výpočetní techniky, formuluje a předkládá požadavky na zabezpečení dalšího postupu při budování jednotného informačního systému StB.
(3) Správa svou činností – soustřeďováním a automatizovaným zpracováváním státobezpečnostních informací zejména z oblasti kontrarozvědné činnosti umožňuje poskytování ucelených i jednotlivých informací pro potřeby výkonu služby, jednotlivých článků řízení a vedoucích funkcionářů.
(4) K zajištění informačního systému StB správa provádí metodické řízení vyhodnocovacích a statisticko-evidenčních útvarů (dále jen VSEO) správ StB krajských správ SNB a III. správy SNB a po odborné stránce kontrolu jejich činnosti.
[…]

123 RMV ČSSR nabyl účinnosti 1. 1. 1981, přičemž zrušil RMV ČSSR č. 49/1978.

124 Srov. RMV ČSSR č. 27 Zřízení oborového výpočetního a informačního střediska Státní bezpečnosti z 29. 12. 1979, čj. SE-0045/A-1979, kterým byl 31. 12. 1979 zrušen Statisticko-evidenční odbor FMV a 1. 1. 1980 zřízeno Oborové výpočetní a informační středisko StB (krycí označení XIII. správa SNB), podřízené I. náměstkovi ministra vnitra ČSSR. ABS, f. 31/2, inv. j. 40.

ČÁST PRVNÍ

Základní úkoly

Čl. 4

Správa plní funkci řídícího i výkonného pracoviště v oblasti přípravy, tvorby a provozu informačního systému StB a dále funkci ústřední evidence a statistiky stávajících evidencí ve složce StB, přičemž zejména:

a/ organizuje a řídí v souladu s resortními předpisy přípravu projektování automatizovaného zpracování úloh informačního systému StB;

[…]

f/ vede ústřední evidenci kontrarozvědky a vyřizuje lustrační požadavky uživatelů oprávněných k této činnosti podle příslušných předpisů; za tím účelem organizuje a vykonává nepřetržitý provoz v ústřední evidenci; zajišťuje archivaci písemností z činností kontrarozvědných útvarů;[125]

g/ provádí podle schváleného plánu nebo z rozkazu ministra vnitra Československé socialistické republiky (dále jen ministr) nebo jím pověřeného náměstka ministra (dále jen pověřený náměstek) kontrolu svazkové agendy a ostatních písemností vzniklých z činnosti kontrarozvědky;

h/ vyhledává, soustřeďuje, vyhodnocuje a zapůjčuje archivní materiály a dokumenty určeným státním, stranickým a vědeckým orgánům a institucím;

ch/ zajišťuje, organizuje a řídí archivování písemností vzniklých z činnosti útvarů FMV a útvarů SNB podřízených FMV;[126]

i/ předkládá pověřenému náměstku návrhy na zavádění nových technických prostředků k zefektivnění statistické, evidenční a archivní práce;

j/ zpracovává a předkládá ke schválení návrhy resortních předpisů k zabezpečení jednotného postupu při tvorbě, rozvoji, řízení a využívání informačního systému StB, státobezpečnostních informačních fondů a k řešení otázek obsahové, organizační, formální a technické stránky evidenční, statistické, archivní, vyhodnocovací a administrativní činnosti v kontrarozvědce;

k/ metodicky řídí VSEO správ StB KS SNB a III. správy SNB.

ČÁST DRUHÁ

Organizační struktura, postavení náčelníka a jeho zástupce,náplň činnosti organizačních celků správy

125 Zde poznámka odkazovala na RMV ČSSR č. 4/1978 (A-oper-II-1).

126 Zde poznámka odkazovala na NMV ČSSR č. 5/1974 (MV-adm-I-5).

Čl. 5

(1) V čele správy je náčelník, který je řízen pověřeným náměstkem.
(2) Vedoucím funkcionářem správy je dále zástupce náčelníka správy.
(3) Správu tvoří:
a/ vnitřní oddělení,
b/ kádrové a školské oddělení,
c/ obranná příprava a ochrana,
d/ odbor využívání VT útvary StB (1. odbor),
e/ odbor statisticko-evidenční (II. odbor).

[…]

Čl. 12

II. odbor plní zejména tyto úkoly:

a/ zabezpečuje evidenční a archivní služby vyplývající z kontrarozvědné činnosti II., IV., V., VI., X. a XI. správy SNB, správy vyšetřování StB, zpravodajské správy hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic a správy StB správy SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje, dále archivuje vyšetřovací svazky (spisy) správy vyšetřování StB, vyšetřovacího odboru StB správy SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje a odboru vyšetřování ve vojenské kontrarozvědce;

b/ vede ústřední evidenci kontrarozvědky, zajišťuje její doplňování a provádí změny;

c/ vyřizuje dotazy oprávněných uživatelů k osobám evidovaným v ústřední evidenci a sděluje výsledky v příslušném rozsahu a stanovenými postupy;

d/ zapůjčuje archivované svazky (spisy) oprávněným útvarům FMV, SNB, příslušníkům SNB, soudům a prokuraturám; provádí na základě výsledků lustrace nebo písemného dožádání výpisy a fotokopie z archivovaných svazků (spisů) pro útvary SNB dislokované mimo Prahu;

e/ provádí vyřazování archivních svazků (spisů) po uplynutí uschovací lhůty;[127]

f/ soustřeďuje a zpracovává statistické podklady k zájmovým osobám z oblasti kontrarozvědné činnosti a zajišťuje jejich systematickou aktualizaci;

g/ zpracovává periodické i mimořádné statistické přehledy pro potřeby řídící a kontrolní činnosti vedoucích funkcionářů FMV a kontrarozvědných správ;

h/ zpracovává na základě požadavků útvarů rozvědky a kontrarozvědky z archivních materiálů souhrnné studie a dílčí zprávy o činnosti, formách a metodách práce nepřátelských rozvědek podle daných kritérií;

ch/ je výkonným orgánem registrační služby pro II., IV., V., X. a XI. správu SNB a 1. odbor zpravodajské správy hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic;

i/ řídí metodicky a po odborné stránce kontroluje činnost VSEO XII. správy

127 Zde poznámka odkazovala na RMV ČSSR č. 4/1978 (čl. 31 A-oper-II-1).

SNB a správ StB KS SNB na úseku evidence, statistiky, registrace a archivů a poskytuje jim účinnou pomoc;

j/ plní úlohu archivního orgánu;[128]

k/ provádí odborně archivní prohlídky u útvarů FMV a útvarů SNB podřízených FMV;

l/ odborně zpracovává, eviduje a zpřístupňuje podle metodických pravidel a zásad archivní fondy deponované v Praze a ve Spišském Podhradí;

m/ provádí vytěžování k osobám žádajícím o přiznání osvědčení o účasti na národním boji za osvobození pro komisi Vojenského historického ústavu federálního ministerstva národní obrany.

[…]

ABS, f. 31/2, inv. j. 40. Příloha k rozkazu ministra vnitra ČSSR č. 48 Organizační řád oborového výpočetního a informačního střediska StB z 9. 12. 1980.

128 Zde poznámka odkazovala na NMV ČSSR č. 5/1974 (MV-adm-I-5).

Dokument 3 (přepis)
1982, 19. března, Praha. Výtah z organizačního řádu Sekretariátu FMV, čj. SM-0016/OR-01-82.[129]

Čl. 1

(1) Sekretariát federálního ministerstva vnitra (dále jen S FMV) byl zřízen rozkazem ministra vnitra Československé socialistické republiky č. 25/1977 jako útvar federálního ministerstva vnitra (dále jen FMV).[130]

(2) S FMV je útvarem FMV pro zabezpečování úkolů FMV, právních a řídících aktů ministra vnitra Československé socialistické republiky (dále jen ministr), zejména na těchto úsecích činnosti: informační a analytické, […], oborového výpočetního a informačního střediska Státní bezpečnosti (dále jen StB); evidenční a archivní služby vyplývající z kontrarozvědné práce; […].

(3) S FMV je na základě daných zmocnění a ve stanoveném rozsahu oficiálním orgánem FMV pro styk s ústředními orgány, organizacemi a občany.

[…]

ČÁST PRVNÍ

Základní úkoly S FMV

Čl. 3

S FMV plní zejména tyto úkoly:

a/ centralizuje informace z útvarů SNB, PS a vojsk MV zejména o činnosti vnitřních a vnějších nepřátel a o bezpečnostní situaci ČSSR; analyzuje a zpracovává tyto informace a předkládá je určeným vedoucím funkcionářům FMV, nebo jako návrhy výstupních informací ministra pro vrcholné státní a stranické orgány;

[…]

o/ organizuje, zabezpečuje a zpracovává státobezpečnostní fondy jako jednotný a ucelený informační systém složky StB; předkládá ministru a oprávněným funkcionářům informace pro potřeby řízení výkonu služby;

129 Rozkaz náčelníka Sekretariátu FMV plk. Františka Krause nabyl účinnosti dnem vydání, přičemž zrušil přílohu k RMV ČSSR č. 24/1978.

130 Srov. RMV ČSSR č. 25 Organizační uspořádání sekretariátu federálního ministerstva vnitra z 16. 9. 1977.

p/ plní funkci ústřední evidence a statistiky ve složce StB, kromě I. správy SNB; vyřizuje požadavky uživatelů oprávněných k této činnosti podle příslušných předpisů; zajišťuje archivaci písemností z činnosti kontrarozvědných útvarů;[131]

[…]

ČÁST DRUHÁ

Organizační struktura S FMV, postavení náčelníka a jeho zástupců, charakteristika a náplň činnosti organizačních celků

Čl. 4

(1) V čele S FMV je náčelník, který je bezprostředně podřízen ministru.

(2) Vedoucími funkcionáři jsou dále:
a/ I. zástupce náčelníka,
b/ zástupce náčelníka.

[…]

(4) S FMV tvoří:
a/ právní odbor FMV,
b/ odbor analytiky, informací a plánování FMV,
c/ odbor organizace, obranných příprav a ochrany FMV,
d/ bytové oddělení FMV,
e/ operační odbor
1. operační oddělení
2. ústřední operační středisko FMV,
f/ oborové výpočetní a informační středisko StB,
g/ statisticko-evidenční odbor,
h/ vnitřní odbor.[132]

[…]

Čl. 15

(1) Statisticko evidenční odbor je odborným pracovištěm pro zabezpečení evidencí a archivování materiálů vyplývajících z činností složky StB.

131 Zde poznámka odkazovala na RMV ČSSR č. 4/1978 (A-oper-II-1).

132 Vnitřní organizace Sekretariátu FMV se zásadně změnila na základě rozkazů náčelníka S-FMV č. 4/1984 a č. 7/1986.

(2) Statisticko evidenční odbor zejména:

a/ vede ústřední evidenci písemností a údajů vzniklých z činnosti kontrarozvědky, zajišťuje jejich doplňování a vyřizuje dotazy oprávněných uživatelů k evidovaným osobám;

b/ zapůjčuje archivované svazky (spisy), popřípadě pořizuje opisy a fotografie oprávněným útvarům v působnosti FMV, soudům a prokuraturám;

c/ zpracovává periodické i mimořádné statistické přehledy pro potřeby řídící a kontrolní činnosti vedoucích funkcionářů FMV a kontrarozvědných správ;

d/ zpracovává podle daných kritérií pro útvary rozvědky a kontrarozvědky z archivních materiálů souhrnné studie a dílčí zprávy o činnosti, formách a metodách práce nepřátelských rozvědek;

e/ metodicky řídí a kontroluje vyhodnocovací a statisticko evidenční odbory správ StB KS SNB a určených útvarů v působnosti FMV;

f/ plní úlohu archivního orgánu.

[…]

ABS, f. 31/2, inv. j. 40. Příloha k rozkazu náčelníka sekretariátu FMV č. 2 Organizační řád sekretariátu federálního ministerstva vnitra z 19. 3. 1982.

Dokument 4 (přepis)
1988/1989, Praha. Výtah z návrhu organizačního řádu Vnitřní a organizační správy FMV, bez čj.

[…]

Čl. 16
Statisticko evidenční odbor

1. Statisticko evidenční odbor soustřeďuje, zpracovává a archivuje materiály vyplývající z činnosti útvarů SNB složky StB a organizuje činnost na tomto úseku. Zabezpečuje ochranu státního a služebního tajemství podle příslušných předpisů a pokynů služebních funkcionářů u útvarů v působnosti FMV a KS SNB. Provádí řídící, metodickou a kontrolní činnost na úseku spisové a archivní služby v MV ČSSR.

2. Statisticko evidenční odbor zejména:

a/ zpracovává návrhy resortních předpisů upravujících evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti, OUS a výkon spisové a archivní služby a provádí jejich výklad;[133]

b/ zabezpečuje jednotný postup a ve vymezeném rozsahu přímý výkon spočívající především v soustřeďování poznatků ze zpravodajské činnosti kontrarozvědky a s tím související registrační, evidenční, statistická [statistickou], archivní, vyhodnocovací a administrativní činností kontrarozvědky;

c/ metodicky řídí a kontroluje statisticko evidenční útvary správy StB KS SNB a ~~příslušných organizačních celků útvarů kontrarozvědky~~;[134]

d/ zpracovává periodické a mimořádné statistické přehledy pro potřeby řídící a kontrolní činnosti vedoucích funkcionářů FMV a kontrarozvědných útvarů;

e/ provádí podle schváleného plánu nebo pokynů náčelníka VOS FMV kontrolu veškeré svazkové agendy a ostatních písemností vzniklých z činnosti kontrarozvědných útvarů;

f/ zapůjčuje archivní svazky – spisy oprávněným útvarům FMV, SNB a příslušníkům SNB, popřípadě zabezpečuje z těchto materiálů výpisy nebo kopie;

g/ na dožádání rozvědky a kontrarozvědky zpracovává z archivních materiálů souhrnné studie a dílčí zprávy o činnosti, formách a metodách práce nepřátelských rozvědek;

133 Zde poznámka odkazovala na RMV ČSSR č. 4/1978 (A-oper-II-1), NMV ČSSR č 18/1978, RMV ČSSR č. 24/1979 (Adm.-I-1) a RMV ČSSR č. 5/1974 (Adm.-I-5).

134 Škrtnuto rukou a vepsáno: „*XII. S SNB.*“

h/ vede ústřední evidenci kontrarozvědky, zajišťuje její doplňování, provádí změny a vyřizuje dotazy oprávněných uživatelů k evidovaným osobám; je výkonným orgánem registrační služby pro II., IV. a V. správu SNB;[135]

i/ metodicky řídí a provádí kontrolu výkonu spisové a archivní služby u útvarů v působnosti FMV; v součinnosti s příslušnými útvary MV ŽP ČSR a MV ŽP SSR u organizačních a operačních odborů KS SNB a OS SNB;

j/ zajišťuje výrobu, distribuce [distribuci] a evidenci razítek se státním znakem pro útvary FMV, KS SNB a OS SNB;

k/ plní úlohu archivního orgánu a zajišťuje archivaci písemností vzniklých z činnosti útvarů v působnosti FMV;

l/ metodicky řídí činnost zvláštních oddělení /pověřených příslušníků/ útvarů v působnosti FMV a KS SNB; provádí kontrolní a preventivně výchovnou činnost zaměřenou k dodržování zásad ochrany státního a služebního tajemství;

m/ je výkonným orgánem ministra vnitra ČSSR pro zajišťování a plnění konkrétních opatření na úseku ochrany státního a služebního tajemství v rezortech ministerstev vnitra a v SNB;

n/ zabezpečuje znaleckou činnost ve věcech státního a služebního tajemství a zpravodajské činnosti, provádí kontrolu OUS na úseku telefonního, dálnopisného a VKV spojení MV, prověřuje prvotní signály v případech, kdy dojde k úniku závažných utajovaných skutečností.

[…]

ABS, f. 31/2, inv. j. 40. Návrh organizačního řádu Vnitřní a organizační správy FMV, bez čj.

135 Hlavní správu kontrarozvědky SNB (II. správa SNB), správu sledování SNB (IV. správa SNB) a správu ochrany stranických a ústavních činitelů SNB (V. správa SNB).

Dokument 5 (přepis)
1989, 7. listopadu, Praha. Obsah svazků tajných spolupracovníků. Příloha č. 1 návrhu novelizace Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1).

1. Seznam dokumentů (MV č. skl. 723)
2. Seznam osob (MV č. skl. 724)
3. Přehled částí dílů a složek (MV č. skl. 702)

Ostatní písemnosti se zařazují chronologicky podle data jejich vzniku:
- lustrační list,
- písemnosti z prověrky kandidáta,
- záznamy o osobním styku pracovníka s kandidátem před jeho získáním,
- návrh na získání ke spolupráci (A-oper-I-3 příl. č. 2),
- memorandum (A-oper-I-3 příl. č. 1),
- zpráva o získání ke spolupráci (A-oper-I-3 příl. č. 3),
- kompromitující materiály,
- návrhy na využití TS, postupy jeho řízení a výchovy,
- návrhy a záznamy o odborné přípravě a výcviku TS k plnění speciálních úkolů,
- smlouvy a dohody o vzájemných závazcích mezi TS a čs. kontrarozvědkou,
- návrhy na pravidelné (nepravidelné) finanční nebo jiné odměny nebo jednorázové výpomoci nebo jiné zvláštní úhrady,
- písemnosti o spojení s TS,
  (plány spojení, legendy ke krytí schůzkové činnosti, návrhy na spojení pomocí „krycích adres", „přepážek", jiných prostředků a legendy k jejich krytí atp.),
- záznamy o prověrkách spojení a jeho změnách,
- návrhy a záznamy o napojení na rezidenta,
- návrhy a záznamy o podstavení TS protivníkovi a napojení do zpravodajských her,
- návrhy a záznamy jednostranné-oboustranné „dešifrace" mezi TS,
- návrhy na úkolování TS pro styk se zpravodajskými orgány protivníka a dezinformační zprávy předané TS protivníkovi,
- návrhy na výjezdy (vysazení-vystěhování) do zahraničí a záznamy o výsledcích činnosti,
- písemnosti prověrkového charakteru v průběhu činnosti TS,
- návrhy na předání – přerušení – ukončení – obnovu spolupráce,
- signály o dekonspiraci TS a písemnosti o provedených opatřeních,
- zpráva o obranných opatřeních při emigraci TS (RMV ČSSR č. 48/78) a při vystěhování do zahraničí,
- jiné písemnosti mající bezprostřední vztah k osobě TS, k jeho činnosti, dále k osobám blízkým a zájmovým stykům,
- lustrační listy osob evidovaných ke svazku TS.

Do svazků rezidentů se dále zařazují:
- kopie návrhů a záznamů o napojení spolupracovníků,
- plány spojení rezidenta s pracovníkem, změny a výsledky prověrek tohoto spojení,
- kopie písemností o spojení, jeho kontrole a změnách mezi rezidentem a spolupracovníky,
- kopie záznamů o výslednosti a kontrole činnosti jednotlivých spolupracovníků,
- kopie zpráv o předání – přerušení – ukončení a obnovení spolupráce se spolupracovníky,
- jiné písemnosti souvisící s řízením a výsledky práce s rezidenturou.

ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1). Příloha k čj. OV-001072/SE-89. Příloha č. 1. Obsah svazků tajných spolupracovníků.

Dokument 6 (přepis)
1989, 7. listopadu, Praha. Obsah svazků konspiračních a propůjčených bytů. Příloha č. 2 návrhu novelizace Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1).

1. Seznam dokumentů (MV č. skl. 723)
2. Seznam osob (MV č. skl. 724)
3. Přehled částí dílů a složek (MV č. skl. 702)
4. Seznam pracovníků a TS docházejících do KB, PB (MV č. skl. 716)

- prověrkové materiály o vhodnosti bytu,
- prověrkové materiály držitele PB, členů jeho rodiny, případně dalších osob majících k majiteli bytu, nebo členům jeho rodiny, nebo užívaným místnostem určitý vztah,
- návrh na získání bytu,
- memorandum (u PB),
- situační a technický plánek bytu, případná fotodokumentace přístupu do bytu,
- legendy ke krytí schůzek, pro držitele bytu, řídícího pracovníka s TS,
- dohoda uzavřená s držitelem PB nebo dekret na KB, údaje krycího průkazu a legenda užívaná pracovníkem nebo TS,
- časové údaje, částky a způsoby povinných plateb,
- záznamy o montáži a demontáži technických prostředků,
- prověrkové materiály o utajení bytu v průběhu jeho užívání a případné změny legendy,
- jiné písemnosti, které souvisí s užíváním místnosti, nebo jejich držitelem.

ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1). Příloha k čj. OV-001072/SE-89. Příloha č. 2. Obsah svazků konspiračních a propůjčených bytů.

Dokument 7 (přepis)
1989, 7. listopadu, Praha. Obsah svazků kontrarozvědného rozpracování (signální, osobní a pátrací svazky). Příloha č. 3 návrhu novelizace Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1).

1. Seznam dokumentů (MV č. skl. 723)
2. Seznam osob (MV č. skl. 724)
3. Přehled částí, dílů a složek (MV č. skl. 702)
4. Lustrační list osoby

- písemnosti se zhodnocenými poznatky, které nasvědčují, že dochází nebo již došlo ke společensky nebezpečnému jednání, které ohrožuje nebo poškozuje chráněné společenské vztahy,
- plány k napojení TS a jiných zpravodajských prostředků k prověření signálu nebo rozpracování a dokumentaci případu,
- písemnosti, které potvrzují nebo vylučují společenskou nebezpečnost jednání a její rozsah,
- písemnosti, které charakterizují skutkovou podstatu trestného činu a vývojová stádia trestné činnosti,
- součinnost dalších osob, při trestné činnosti jako spolupachatelství nebo účastenství (organizování, spolčení, srocení, veřejné podněcování, návod, pomoc, nadržování, podílnictví, neoznámení nebo nepřekažení trestného činu atp.),
- písemnosti, které vylučují společenskou nebezpečnost jednání (nutná obrana, krajní nouze, výkon povinností, práva nebo povolání, souhlas poškozeného atp.),
- písemnosti, které potvrzují zánik trestné činnosti (zánik spol. nebezpečnosti jednání, účinná lítost, promlčení stíhání, amnestie, milost prezidenta republiky, atp.),
- plány prověření signálu nebo rozpracování a jejich vyhodnocení, výslednost nasazených prostředků zpravodajské práce, analyticko-zpravodajské rozbory, společné postupy s jinými útvary a výsledky této součinnosti, návrhy na finanční či jiné výdaje spojené s případem atp.,
- písemnosti o předání, přerušení, ukončení, obnovení nebo realizaci případu atp.,
- jiné písemnosti zpravodajského charakteru mající bezprostřední vztah k rozpracovávanému případu,
- lustrační listy evidovaných osob ke svazku.

ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1). Příloha k čj. OV-001072/SE-89. Příloha č. 3. Obsah svazků kontrarozvědného rozpracování (signální, osobní a pátrací svazky).

Dokument 8 (přepis)
1989, 7. listopadu, Praha. Obsah objektových svazků a dílů. Příloha č. 4 návrhu novelizace Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1).

1. Seznam dokumentů (MV č. skl. 723)
2. Seznam osob (MV č. skl. 724)
3. Přehled částí, dílů a složek (MV č. skl. 702)

Poznámka:
Písemnosti vzniklé v průběhu zpravodajského vyhledávání se zařazují:

a) do objektového svazku a jeho částí, jestliže obecně charakterizují opatření a jejich výsledky v chráněném nebo rozpracovávaném objektu (zpravodajské hře);
b) do dílů objektového svazku a jejich částí, jestliže to vyžaduje tematické členění objektu (zpravodajské hry) nebo jiná potřeba zpravodajské práce.

Pro obsah objektového svazku, dílu je určující účel, pro který byl svazek (díl) založen. Objektové svazky se zakládají na:

Chráněné objekty:

(důležité výrobní a jiné podniky, instituce, organizace ČSSR a spojenců a zvláštní prostory určené ke zpravodajské obraně atp.)

- charakteristika objektu, vymezení klíčových úseků a možnosti výskytu nepřátelské činnosti, která by mohla ohrozit nebo poškodit důležité zájmy,
- rozmístění nepřátelských osob, údaje charakterizující jejich nepřátelské postoje a indicie (poznatky) o jejich nepřátelské činnosti nebo závadových stycích,
- havárie, poruchy, úniky utajovaných skutečností a jiné projevy, které ohrozily nebo porušily provoz, činnost, bezpečnost nebo jiné zájmy objektu a výsledky vyšetření, nebo náznaky těchto projevů a výsledky preventivních opatření,
- záznamy o oficiálních stycích pracovníka,
- kopie souhrnných informací o situaci v objektu předkládané vedoucím pracovníkům objektu,
- návrhy a záznamy o výchovných nebo preventivně rozkladných nebo desinformačních opatřeních.

Rozpracovávané objekty:

(nepřátelské instituce, organizace, výrobní či jiné podniky nebo zařízení kapitalistických států nebo mezinárodního charakteru, báze nepřátelských osob v ČSSR i zahraničí, vymezené prostory atp.),

- charakteristika rozpracovávaného objektu, oficiální činnost, legendy ke krytí nepřátelské činnosti, indicie o náznacích nebo projevech nepřátelské činnosti, jejich formách a metodách, o vztahu a využívání objektu zpravodajskými organizacemi cizích států,
- rozmístění nepřátelských osob, údaje charakterizující jejich nepřátelské postoje, indicie o trestné činnosti a organizátorech, pachatelích, spolupracovnících, o jejich vzájemném spojení, odborné přípravě, materiálním zajištění a technickém vybavení a jejich blízkých příbuzných a zpravodajsky zajímavých stycích atp.
- údaje charakterizující přátelské postoje osob, jejich kladné vztahy k ČSSR, údaje o blízkých příbuzných, zpravodajsky zajímavých stycích a předpoklady jejich využití.

Zpravodajské hry:

(zjištěné nepřátelské zpravodajské organizace a instituce, služebny, školské a výcvikové prostory, materiálně technické a jiné útvary, prostředky spojení a zjištění zpravodajští orgánové nebo spolupracovníci atp.).

- Informace charakterizující prostředí, osoby, formy, metody, prostředky činnosti proti zájmům ČSSR a spojencům a informace, tyto skutečnosti potvrzující nebo rozšiřující naše zpravodajské znalosti.
- Zaměření a cíle zpravodajské hry, plány a legendy k napojení podstavám TS, kopie návrhů na úkolování při styku s protivníkem, kopie desinformačních zpráv, agenturně operativní kombinace na kompromitaci zpravodajských orgánů, spolupra-covníků protivníka, na zjišťování dalších osob, činnosti, záměrů atp. a výsledky těchto opatření.

Do objektových svazků se dále zařazují:

- Plány zaměření s výsledky zpravodajské práce v objektu (získávání TS, využívání a zkvalitňování jejich činnosti, napojování a podstavy TS nepřátelským osobám, použití zpravodajských kombinací, technických a jiných prostředků zpravodajské práce, k předcházení, odhalování a zamezení nepřátelské činnosti atp.).
- Analyticko-zpravodajské rozbory, hodnocení situace a návrhy dalších postupů práce v objektu.

- Záznamy o ukončených případech zpravodajského rozpracování a ukončení spolupráce s TS a jejich hodnocení ve vztahu k objektu.
- Upozornění nebo jiné informace předávané státním, stranickým orgánům ČSSR a spojeneckých států o nepřátelské činnosti nebo osobách z objektu.
- Zveřejněné informace o nepřátelské činnosti.
- Lustrační listy evidovaných osob ke svazku.
- Jiné písemnosti zpravodajského charakteru, které mají vztah k objektu.

ABS, f. 31/2, inv. j. 111. Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1). Příloha k čj. OV-001072/SE-89. Příloha č. 4. Obsah objektových svazků a dílů.

Dokument 9 (přepis)
1989, 7. listopadu, Praha. Obsah složek vydávaných ke svazkům. Příloha č. 5 návrhu novelizace Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1).

I. SLOŽKA VLASTNORUČNÍCH ZPRÁV (A, R a D)

1. Seznam dokumentů (MV č. skl. 723)

2. Seznam osob (MV č. skl. 724)
   - návrhy na úkolování TS,
   - vlastnoruční zprávy spolupracovníka,
   - kopie (originály) agenturních záznamů zpracovávané pracovníkem, na podkladě ústní zprávy TS.

II. SLOŽKA PROVOZU V KB NEBO PB

Přehled o schůzkách v KB – PB (MV č. skl. 705)

III. SLOŽKA DOKUMENTACE

1. Seznam dokumentů (MV č. skl. 723)

2. Seznam osob (MV č. skl. 724)

3. Zpravodajské dokumenty vhodně legalizované k použití jako důkazní materiál, a to zejména:
   - agenturní zprávy,
   - zvukové a obrazové záznamy,
   - fotografie,
   - písemnosti a stopy získané prostředky zpravodajské techniky, nebo úkony,
   - analyticko-zpravodajské rozbory,
   - jiné poznatky o trestné činnosti získané v průběhu zpravodajského vyhledávání, nebo rozpracování.

4. Oficiální dokumenty, a to zejména:
   - výpovědi svědků,
   - oznámení občanů, organizací, podniků, institucí a dalších orgánů,
   - výpisy z rejstříku trestů,

- upozornění nebo jiné písemnosti soudů, nebo prokuratur,
- zprávy kontrolních orgánů,
- zabavení písemností (věcí),
- výsledky domovních prohlídek,
- kriminalistické expertízy,
- znalecké posudky,
- jiné oficiální dokumenty.

Poznámka:
- na rychlovazač lze zařazovat jen písemnosti (dokumenty), které děrováním neztratí svoji dokumentační účinnost,
- ostatní písemnosti a jiné dokumenty se zařazují do obálek. Obálka musí obsahovat datum získání dokumentu, jeho název nebo stručný obsah, popis dokumentu, počet stran (kusů),
- nelze-li dokument zařadit do složky, uloží se do vhodného obalu a připojí se ke složce jako příloha. Obal musí mít náležitosti uvedené v předcházejícím bodě.
Příloha musí být zaznamenána v Seznamu dokumentů složky.

IV. SLOŽKA FINANČNÍCH DOKLADŮ

1. Seznam dokumentů (MV č. skl. 723)

2. Evidenční list výdajů (MV č. skl. 107)
   - doklady o výdajích v průběhu zpravodajského vyhledávání nebo rozpracování případu,
   - doklady o výdajích (odměnách) při práci s A, R a D,
   - doklady o povinných platbách a doklady související jinak s provozem v KB nebo PB (odměny držitele PB, pohoštění při schůzkách, údržba, úklid atp.),
   - originály výdejek a návratek o vybavení KB inventářem.

Poznámka:
Naše a cizí měny musí být uvedeny na „Evidenčních listech" odděleně. Před ukončením složky musí být správnost vyúčtování ověřena podpisem hospodářského pracovníka útvaru a náčelníka.

V. SLOŽKA KORESPONDENCE A POMOCNÝCH PÍSEMNOSTÍ

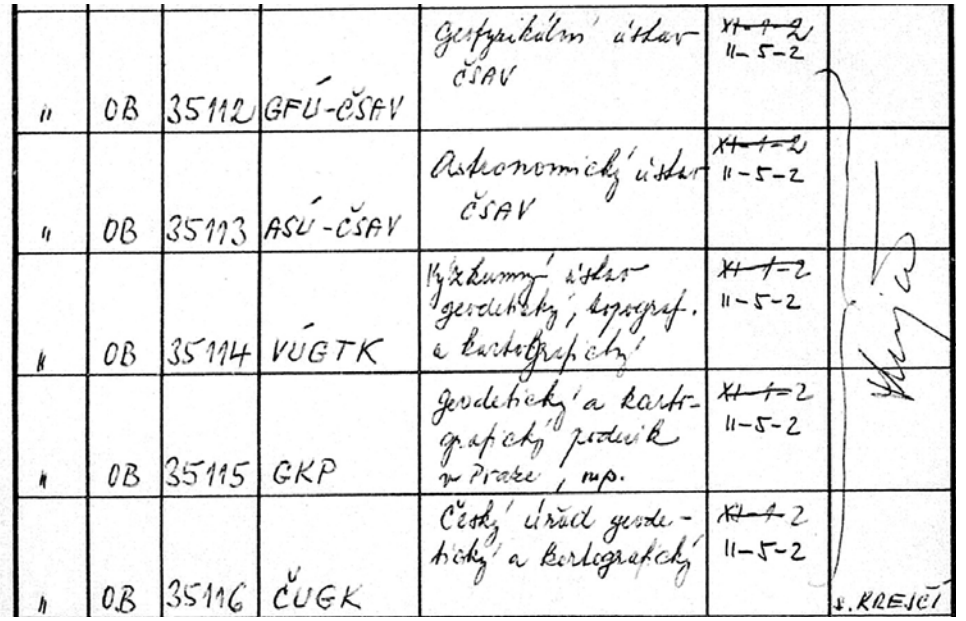
1. Seznam dokumentů (MV č. skl. 723)

2. Seznam osob (MV č. skl. 724)

- písemnosti průvodního charakteru,
- kopie dožádání,
- fotografie, kopie, výpisy ze záznamů technických úkonů, archivních materiálů atp., které mají jen pomocný význam v průběhu zpravodajské činnosti v daném případě,
- lustrační listy neblokovaných a neevidovaných osob u SEO k danému případu,
- u TS záznamy o schůzkách (MV č. skl. 710),
- jiné pomocné materiály,
- písemnosti zpravodajské techniky a sledování.

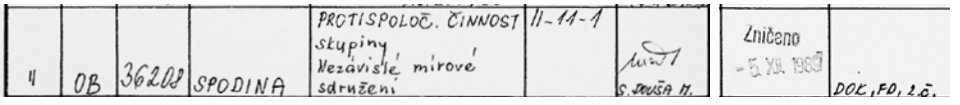
ABS , f. 31/2, inv. j. 111. Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti (A-oper-II-1). Příloha k čj. OV-001072/SE-89. Příloha č. 5. Obsah složek vydávaných ke svazkům.

PŘÍLOHA – Ukázky z registračních záznamů jednotlivých druhů svazků a spisů



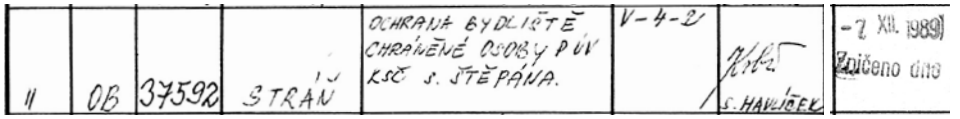
II	OB	35112	GFÚ-ČSAV	Geofyzikální ústav ČSAV	~~XI-1-2~~ II-5-2	
II	OB	35113	ASÚ-ČSAV	Astronomický ústav ČSAV	~~XI-1-2~~ II-5-2	
II	OB	35114	VÚGTK	Výzkumný ústav geodetický, topograf. a kartograf.	~~XI-1-2~~ II-5-2	
II	OB	35115	GKP	Geodetický a kartografický podnik v Praze, np.	~~XI-1-2~~ II-5-2	
II	OB	35116	ČÚGK	Český úřad geodetický a kartografický	~~XI-1-2~~ II-5-2	S. KRAJČÍ

Dne 5. 2. 1988 byly 2. odd. 1. odb. XI. S-SNB zavedeny **objektové svazky (OB)** „GFÚ-ČSAV" (reg. č. 35112) k objektu Geofyzikálního ústavu ČSAV, „ASÚ-ČSAV" (reg. č. 35113) k objektu Astronomického ústavu ČSAV, „VÚGTK" (reg. č. 35114) k objektu Výzkumného ústavu geodetického, topografického a kartografického, „GKP" (reg. č. 35115) k objektu Geodetického a kartografického podniku v Praze, „ČUGK" (reg. č. 35116) k objektu Českého úřadu geodetického a kartografického; jejich zničení na 2. odd. 5. odb. II. S-SNB není v protokolu vyznačeno.



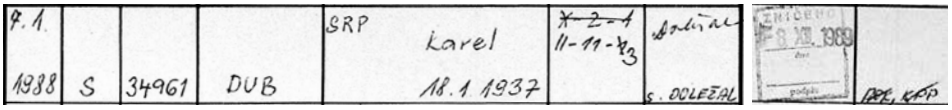
II	OB	36208	SPODINA	PROTISPOLEČ. ČINNOST skupiny Nezávislé mírové sdružení	II-11-1	S. SMUŠA M.	Zničeno - 5. XII. 1989	DOK, FD, 2 Č.

Objektový svazek (OB) „Spodina" (Nezávislé mírové sdružení) s reg. č. 36208 byl 7. 11. 1988 zaveden 1. odd. 11. odb. II. S-SNB, vydány složky DOK, FD části 1 a 2, zničen 5. 12. 1989.

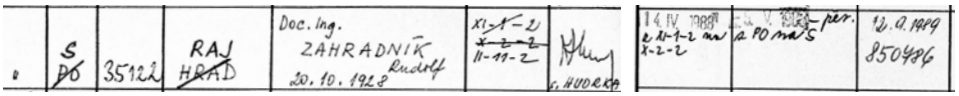


II	OB	37592	STRÁŇ	OCHRANA BYDLIŠTĚ CHRÁNĚNÉ OSOBY PVV KSČ S. ŠTĚPÁNA.	V-4-2	S. HAVLÍČEK	- 7 XII. 1989 Zničeno dne

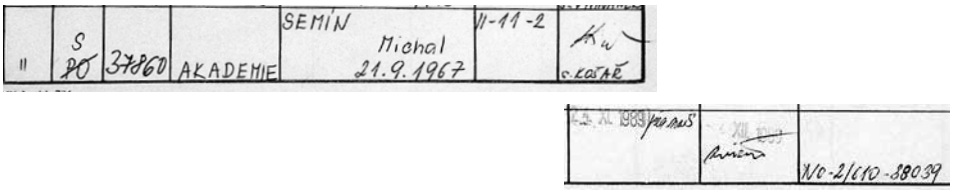
Objektový svazek (OB) „Stráň" (ochrana bydliště chráněné osoby Ing. Miroslava Štěpána) s reg. č. 37592 byl 28. 7. 1989 zaveden 2. odd. 4. odb. V. S-SNB, zničen 7. 12. 1989.



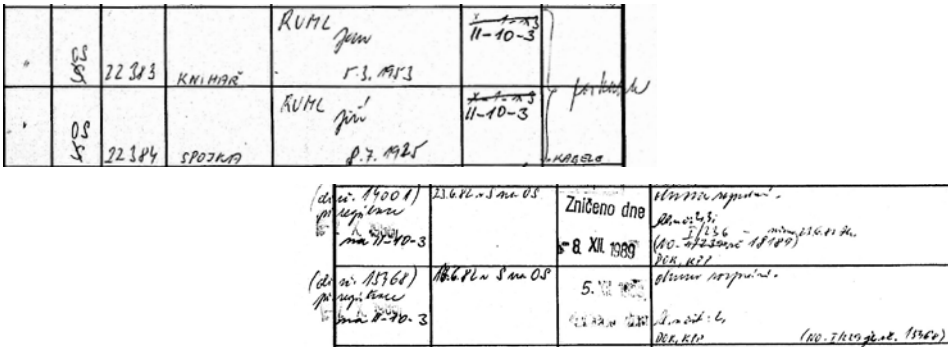
Signální svazek (S) „Dub" s reg. č. 34961 byl 7. 1. 1988 zaveden 1. odd. 2. odb. X. S-SNB, vydány složky DOK, KPP, zničen 8. 12. 1989 na 3. odd. 11. odb. II. S-SNB.



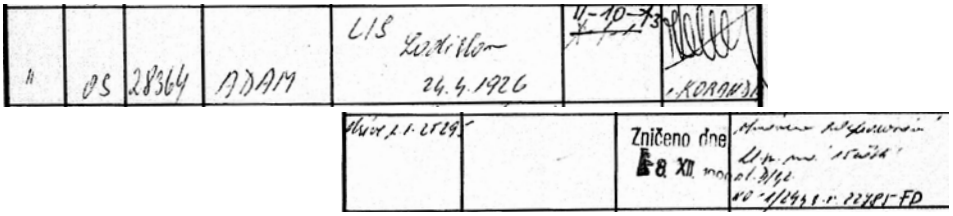
Signální svazek (S) „Raj" s reg. č. 35122 byl 5. 5. 1988 přeregistrován 2. odd. 2. odb. X. S- SNB ze spisu PO „Hrad", archivován 2. odd. 11. odb. II. S-SNB dne 12. 9. 1989 pod arch. č. 850786.



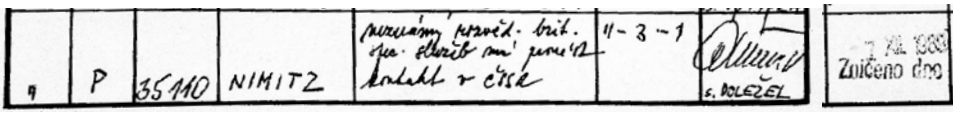
Signální svazek (S) „Akademie" s reg. č. 37860 byl 24. 11. 1989 přeevidován ze spisu PO (NO kat. 2/610 – reg. č. 38039), zničen 2. 12. 1989.



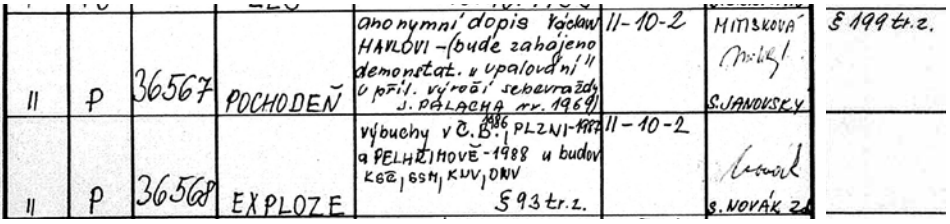
Osobní svazky (OS) „Knihař" (reg. č. 22383) a „Spojka" (reg. č. 22384) byly 23. 6. 1982 resp. 17. 6. 1982 přeregistrovány 3. odd. 1. odb. X. S-SNB, vydány dvě resp. tři části hlavního svazku a složky DOK, KPP, zničeny 8. 12. resp. 5. 12. 1989 na 3. odd. 10. odb. II. S-SNB.



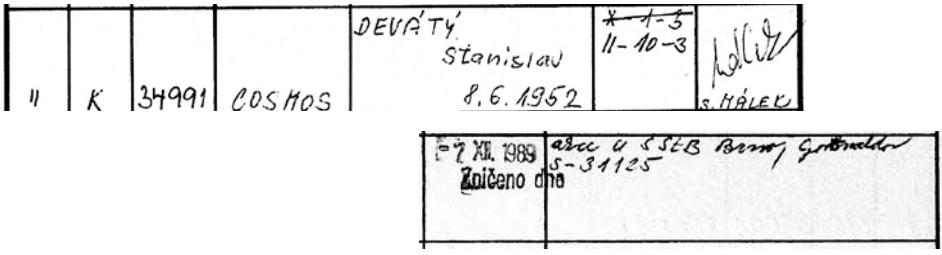
Osobní svazek (OS) „Adam" s reg. č. 28364 byl 29. 6. 1984 zaveden 1. odd. 1. odb. X. S SNB (obnova rozpracování – dříve reg. č. 25295), vydáno patnáct částí hlavního svazku, dvě složky DOK a FD, zničen 8. 12. 1989 na 3. odd. 10. odb. II. S-SNB.



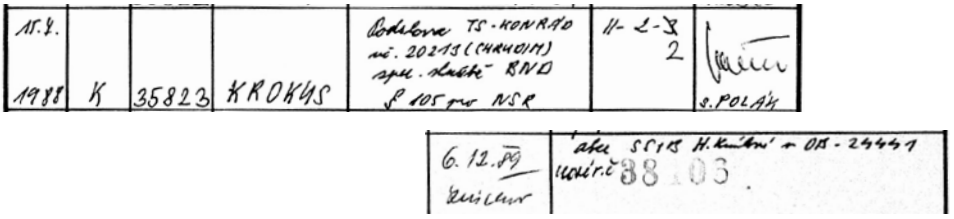
Pátrací svazek (P) „Nimitz" (neznámý rozvědčík britských speciálních služeb měl provést kontakt v ČSSR) s reg. č. 35110 byl 4. 2. 1988 zaveden 1. odd. 3. odb. II. S-SNB, zničen 7. 12. 1989.



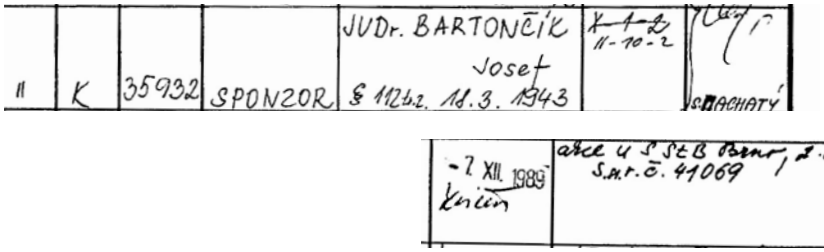
Pátrací svazky (P) „Pochodeň" (reg. č. 36567) a „Exploze" (reg. č. 36568) byly 10. 1. 1989 zavedeny 2. odd. 10. odb. II. S-SNB, jejich zničení není v registru vyznačeno.



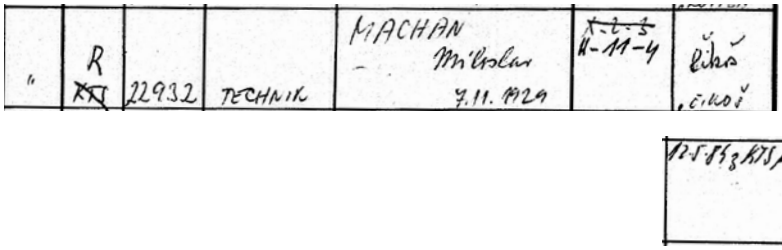
Kontrolní svazek (K) „Cosmos" s reg. č. 34991 byl 14. 1. 1988 zaveden 3. odd. 1. odb. X. S-SNB (k akci S-StB Brno resp. O-StB Gottwaldov – reg. č. 31125), zničen 7. 12. 1989 na 3. odd. 10. odb. II. S-SNB.



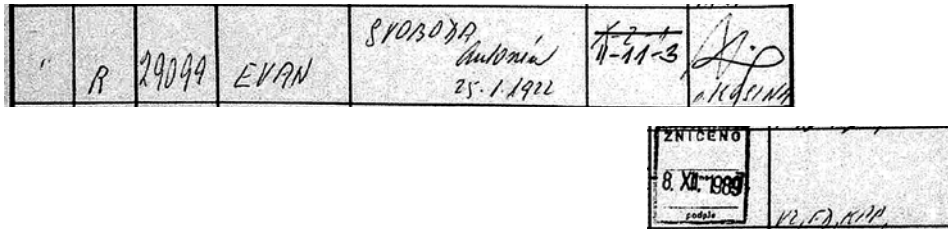
Kontrolní svazek (K) „Krokus" (podstava TS „Konrád" speciální službě BND) s reg. č. 35823 byl 15. 7. 1988 zaveden 3. odd. 2. odb. II. S-SNB (k akci S-StB Hradec Králové – reg. č. 24441), zničen 6. 12. 1989 na 2. odd 2. odb. II. S-SNB.



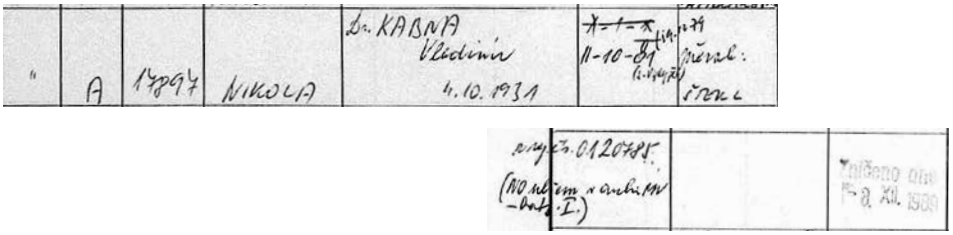
Kontrolní svazek (K) „Sponzor" s reg. č. 35932 byl 18. 8. 1988 zaveden 2. odd. 1. odb. X. S-SNB (k akci 2. odb. S-StB Brno – reg. č. 41069), zničen 7. 12. 1989 na 2. odd. 10. odb. II. S-SNB.



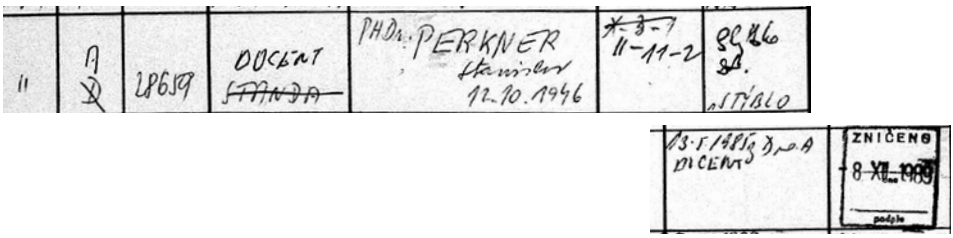
Agenturní svazek rezidenta (R) „Technik" s reg. č. 22932 byl 12. 5. 1984 přeregistrován 3. odd. 2. odb. X. S-SNB ze spisu KTS, vydány složky VZ, FD, KPP, zničen 8. 12. 1989 na 4. odd. 11. odb. X.-S SNB.



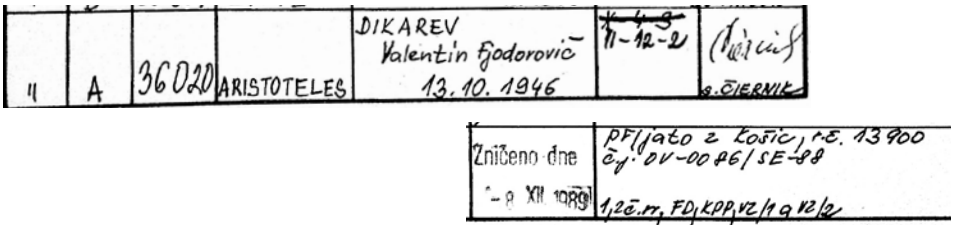
Agenturní svazek rezidenta (R) „Ewan" s reg. č. 29099 byl 2. 11. 1984 zaveden 1. odd. 2. odb. X. S-SNB, vydány složky VZ, FD, KPP, zničen 8. 12. 1989 na 3. odd. 11. odb. II. S-SNB.



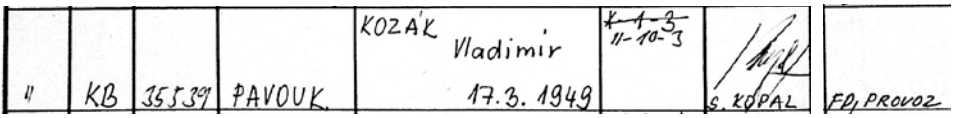
Agenturní svazek (A) „Nikola" s reg. č. 17897 byl 30. 5. 1979 evidován 1. odd. 1. odb. X. S-FMV, od 19. 12. 1979 veden náčelníkem 1. odb. X. S-FMV, v srpnu 1988 převzat 1. odd. 10. odb. II. S-SNB (ač řízen náčelníkem II. S-SNB plk. PhDr. Karlem Vykypělem), spis NO (kategorie I) s reg. čís. 0120785 uložen v archivu, zničen 8. 12. 1989.



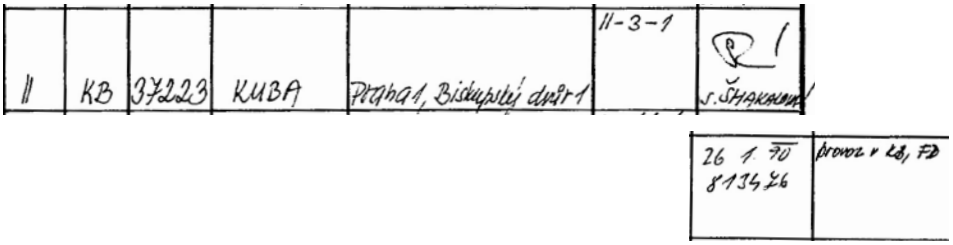
Agenturní svazek (A) „Docent" s reg. č. 28659 byl 13. 5. 1985 přeregistrován 1. odd. 3. odb. X. S-SNB ze spisu důvěrníka „Standa", vydány složky FD, VZ, KPP, zničen 8. 12. 1989 na 2. odd. 11. odb. II. S-SNB.



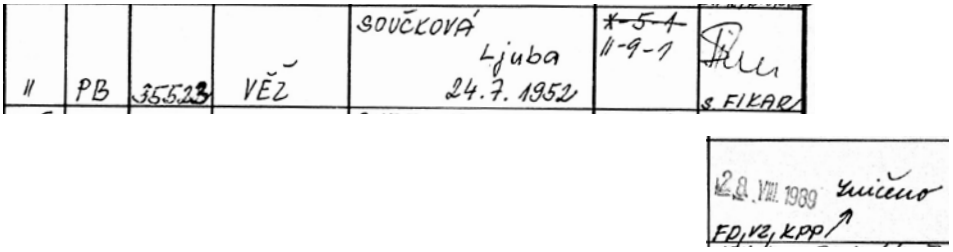
Agenturní svazek (A) „Aristoteles" s reg. č. 36020 byl 8. 9. 1988 zaveden 3. odd. 4. odb. X. S-SNB (převeden z S-StB Košice reg. č. 13900), zničen 8. 12. 1989 na 2. odd.12. odb. II. S-SNB.



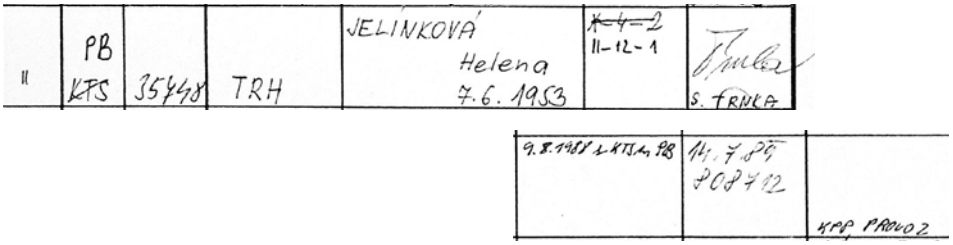
Svazek konspiračního bytu (KB) „Pavouk" s reg. č. 35539 byl 5. 5. 1988 zaveden 3. odd. 1. odb. X. S-SNB, vydány složky FD, PROVOZ, zničení na 3. odd. 10. odb. II. S-SNB v registru nevyznačeno.



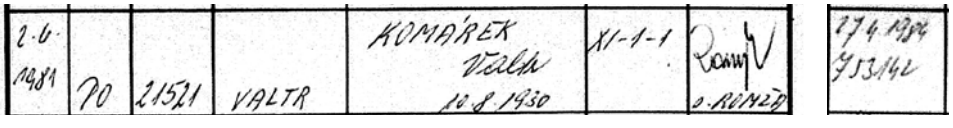
Svazek konspiračního bytu (KB) „Kuba" (Praha 1, Biskupský dvůr 1) s reg. č. 37223 byl 1. 5. 1989 zaveden 1. odd. 3. odb. II. S-SNB, vydány složky PROVOZ, FD, archivován 26. 1. 1990 pod arch. č. 813476.



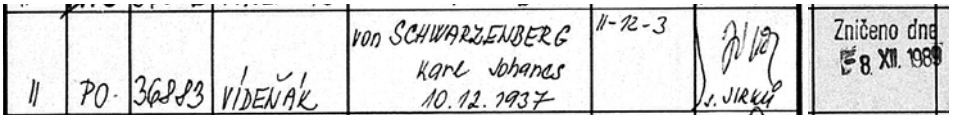
Svazek propůjčeného bytu (PB) „Věž" s reg. č. 35523 byl 1. odd. 5. odb. X. S-SNB zaveden 2. 5. 1988, zavedeny složky FD, VZ, KPP, zničen 28. 8. 1989 na 1. odd. 9. odb. II. S-SNB.



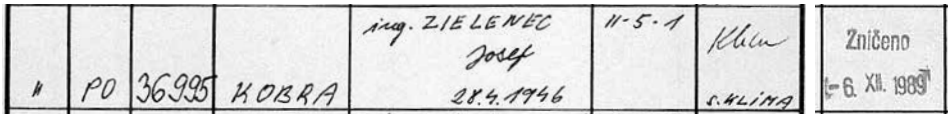
Svazek propůjčeného bytu (PB) „Trh" s reg. č. 35748 byl 9. 8. 1988 přeregistrován 1. odd. 12. odb. II. S-SNB ze spisu KTS, vydány složky KPP, PROVOZ, archivován 14. 7. 1989.



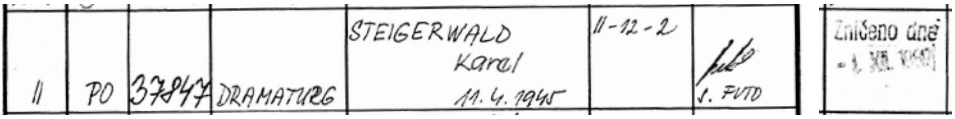
Spis prověřované osoby (PO) „Valtr" s reg. č. 21521 byl 2. 6. 1981 zaveden 1. odd. 1. odb. XI. S-SNB a archivován 27. 4. 1984 pod arch. č. 753142.



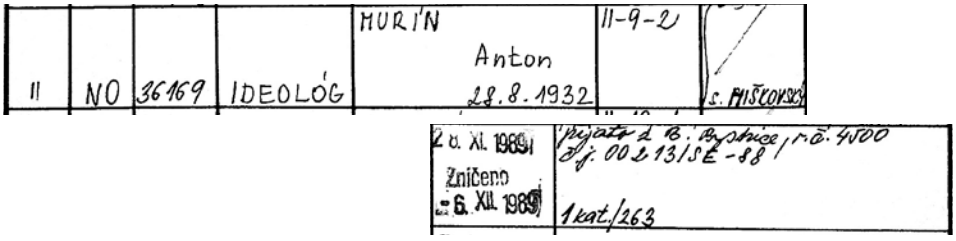
Spis prověřované osoby (PO) „Vídeňák" s reg. č. 36883 byl 23. 2. 1989 zaveden 3. odd. 12. odb. II. S-SNB, zničen 8. 12. 1989.



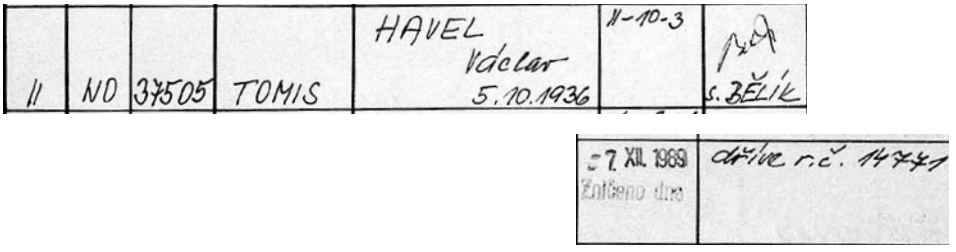
Spis prověřované osoby (PO) „Kobra" s reg. č. 36995 byl 14. 3. 1989 zaveden 1. odd. 5. odb. II. S-SNB, zničen 6. 12. 1989.



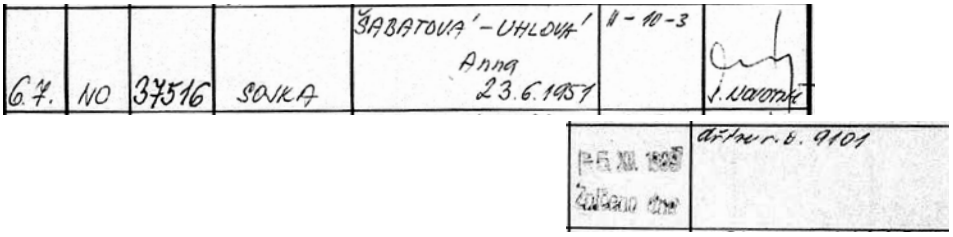
Spis prověřované osoby (PO) „Dramaturg" s reg. č. 37847 byl 9. 10. 1989 zaveden 2. odd. 12. odb. II. S-SNB, zničen 1. 12. 1989.



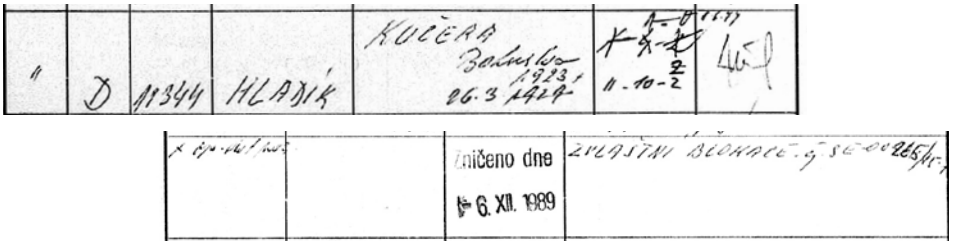
Spis evidované (nepřátelské) osoby (NO) „Ideológ" s reg. č. 36169 byl 25. 10. 1988 zaveden 2. odd. 9. odb. II. S-SNB (převeden z S-StB Banská Bystrica), zničen 6. 12. 1989.



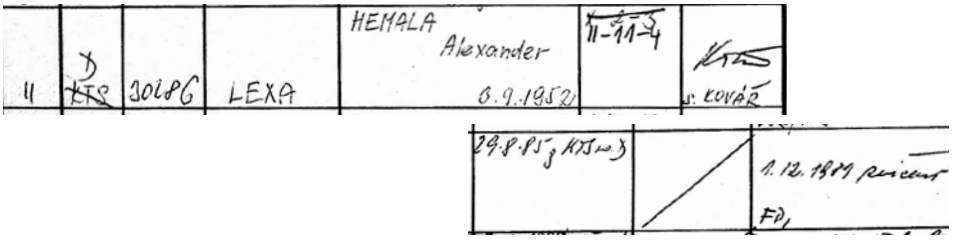
Spis evidované (nepřátelské) osoby (NO) „Tomis" s reg. č. 37505 byl 3. 7. 1989 zaveden 3. odd. 10. odb. II. S-SNB (dříve reg. č. 14771), zničen 7. 12. 1989.



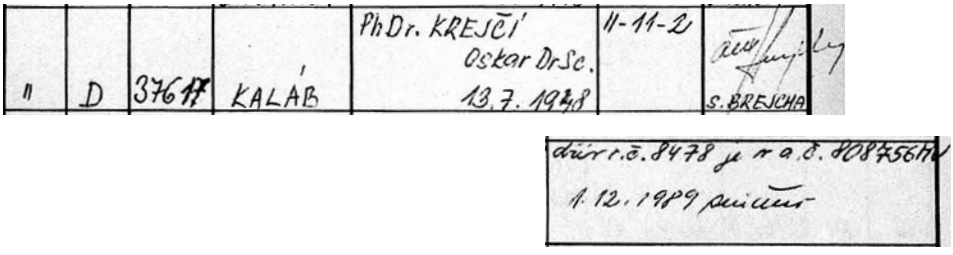
Spis evidované (nepřátelské) osoby (NO) „Sojka" s reg. č. 37516 byl 6. 7. 1989 zaveden 3. odd. 10. odb. II. S-SNB (dříve reg. č. 9101), zničen 5. 12. 1989.



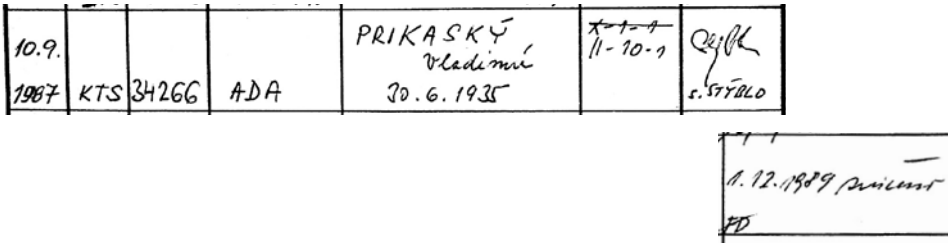
Spis důvěrníka (D) „Hladík" s reg. č. 11344 byl 23. 6. 1976 zaveden 2. odd. 4. odb. X. S- FMV, v registru je uvedena poznámka: ZVLÁŠTNÍ BLOKACE, zničen 6. 12. 1989.



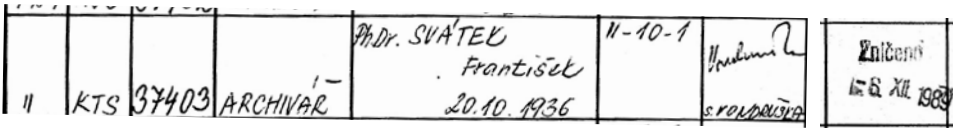
Spis důvěrníka (D) „Lexa" s reg. č. 30286 byl 29. 8. 1985 převeden 3. odd. 2. odb. X. S-SNB z KTS, vydána složka FD, zničen 1. 12. 1989 na 4. odd. 11. odb. II. S-SNB.



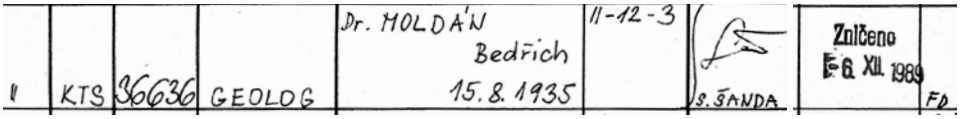
Spis důvěrníka (D) „Kaláb" s reg. č. 37617 byl 3. 8. 1989 zaveden 2. odd. 11. odb. II. S-SNB (dříve reg. č. 8478), zničen 1. 12. 1989.



Spis kandidáta tajného spolupracovníka (KTS) „Ada" s reg. č. 34266 byl 10. 9. 1987 zaveden 1. odd. 1. odb. X. S-SNB, vydána složka FD, zničen 1. 12. 1989 na 1. odd. 10. odb. II. S-SNB.



Spis kandidáta tajného spolupracovníka (KTS) „Archivář" s reg. č. 37403 byl 15. 6. 1989 zaveden 1. odd. 10. odb. II. S-SNB, zničen 6. 12. 1989.



Spis kandidáta tajného spolupracovníka (KTS) „Geolog" s reg. č. 36636 byl 20. 1. 1989 zaveden 3. odd. 12. odb. II. S-SNB, vydána složka FD, zničen 6. 12. 1989.

ZPRÁVY

Agenda III. odboje v Archivu bezpečnostních složek

Zpráva č. 2

Tomáš Bursík, Světlana Ptáčníková

Symbolicky dne 17. listopadu 2011 vstoupil v platnost zákon č. 262/2011 Sb. o účastnících odboje a odporu proti komunismu. Zákon se po svém pokouší vyrovnat s ději, které se nejen na českém území odehrály v letech 1948–1989. Následující text navazuje na text uveřejněný ve Sborníku č. 10/2012. Ostatně, ani po roce na něm není třeba téměř nic měnit. Zpráva č. 2 se pomocí několika čísel pokusí čtenáři ukázat množství práce spojené s agendou zákona č. 262/2011 Sb. v Archivu bezpečnostních složek (dále jen Archiv), tj. v instituci, na které vedle rezortu ministerstva obrany (MO) leží nejtěžší břímě aplikace zákona v praxi.[1]

Samostatná skupina pro naplňování zákona č. 262/2011 Sb. o účastnících odboje a odporu proti komunismu byla v Archivu zřízena ke dni 1. června 2012. V prosinci roku 2012 zde vzniklo Oddělení pro naplňování tohoto zákona; v současné době má devět pracovníků a je organizačně podřízeno prvnímu zástupci ředitelky Archivu bezpečnostních složek. Nicméně na agendě zákona č. 262/2011 Sb. se v Archivu podílí více než polovina jeho pracovníků.

Do konce roku 2011 přijal Archiv 308 žádostí od ministerstva obrany. V průběhu roku 2012 bylo do Archivu odesláno více než 3000 žádostí a v průběhu roku 2013 (do konce měsíce října) obdržel Archiv dalších více než 280 žádostí ze strany MO.

Pro srovnání předkládáme tabulky, které v přehledu vypovídají o šíři celé agendy.

Naplňování zákona č. 262/2011 Sb. v Archivu bezpečnostních složek (od 17. listopadu 2011 do 31. října 2012) – celkem

Zpracováno a odesláno ministerstvu obrany (počet odborných stanovisek)	625
Rozpracováno	30
Připraveny podklady pro psaní odborných stanovisek	145
Ve stadiu lustrací, vyhledávání a přípravě archiválií pro digitalizaci a na digitalizaci	2248
Zaevidováno (žádostí z ministerstva obrany)	3080
Přijato (žádostí z ministerstva obrany)	3140
Odborná stanoviska vypracovaná pracovníky ÚSTR pro Archiv (duben – říjen 2012)	55

1 Srov.: BURSÍK, Tomáš: *Agenda III. odboje v Archivu bezpečnostních složek.* In: Sborník Archivu bezpečnostních složek č. 10/2012, s. 331–337. Vedle Archivu se na agendě zákona č. 262/2011 Sb. podílejí v České republice i další instituce, které rovněž odvádějí velký kus práce. Za všechny

Naplňování zákona č. 262/2011 Sb. v Archivu bezpečnostních složek (od 1. listopadu 2012 do 31. října 2013) – celkem[2]

Zpracováno a odesláno ministerstvu obrany (počet odborných stanovisek)	1071
Zaevidováno (žádostí z ministerstva obrany)	525
Přijato (žádostí z ministerstva obrany)	462
Odborná stanoviska vypracovaná pracovníky ÚSTR pro Archiv (listopad 2012 – říjen 2013)	223

Naplňování zákona č. 262/2011 Sb. v Archivu bezpečnostních složek (od 17. listopadu 2011 do 31. říjnu 2013) – celkem

Zpracováno a odesláno ministerstvu obrany (počet odborných stanovisek)	1696
Rozpracováno	25
Připraveny podklady pro psaní odborných stanovisek	270
Ve stadiu lustrací, vyhledávání a přípravy archiválií pro digitalizaci a na digitalizaci	1670
Zaevidováno (žádostí z ministerstva obrany)	3602
Přijato (žádostí z ministerstva obrany)	3602
Odborná stanoviska vypracovaná pracovníky ÚSTR pro Archiv (duben 2012 – říjen 2013)	278

Z tabulek plyne, že v období listopad 2012 až říjen 2013 včetně, Archiv přijal a zaevidoval průměrně měsíčně asi třicet osm žádostí ze strany ministerstva obrany. V uvedené periodě odeslal na ministerstvo obrany v průměru osmdesát devět odborných stanovisek měsíčně. Pozornému čtenáři neunikne, že na vypracování odborných stanovisek se asi z jedné pětiny podíleli pracovníci Ústavu pro studium totalitních režimů (ÚSTR). Dělo se tak na základě Dohody o spolupráci ve věci zákona č. 262/2011 Sb. mezi Archivem bezpečnostních složek a Ústavem pro studium totalitních režimů, uzavřené řediteli obou institucí v dubnu roku 2012 a poté periodicky prodlužované.

K velké většině odborných stanovisek byly na ministerstvo obrany současně odeslány nosiče s digitalizovanými kopiemi archivních dokumentů. V období od 1. ledna 2012 do 31. října 2012 šlo o šest set dvacet osm DVD nosičů a dvě stě padesát čtyři CD nosičů . Od 1. listopadu 2012 do 31. října 2013 to bylo sedm set dvacet dva DVD nosičů a dvě stě devadesát jeden CD nosič. Hrubým odhadem bylo v souvislosti s agendou zákona č. 262/2011 Sb. ke dni 31. října 2013 pracovníky ÚSTR digitalizováno dva miliony tři sta tisíc stran archivních dokumentů.[3]

jmenujme především Národní archiv, Moravský zemský archiv, soustavu oblastních a okresních archivů, Knihovnu Libri Prohibiti, Vojenský historický ústav, a patří sem ještě celá řada dalších.

2 Datum 31. října je dáno datem uzavírky Sborníku Archivu bezpečnostních složek č. 11.

3 Z webových stránek ministerstva obrany vyplývá, že ke dni 31. října 2013 bylo oceněno čtyři sta dva účastníků odboje a odporu proti komunismu (www.veterani.army.cz).

Průměrný rozsah jednoho odborného stanoviska, které Archiv pro ministerstvo obrany vypracovává, jsou tři až čtyři normostrany. Ale objevují se i odborná stanoviska o rozsahu patnácti až dvaceti normostran textu.

Z výše uvedeného vyplývá, že za necelé dva roky existence zákona č. 262/2011 Sb. o účastnících odboje a odporu proti komunismu byl řadou institucí odveden veliký kus práce. Nic to však nezmění na skutečnosti, že řada účastníků rezistence proti komunistickému režimu se už ocenění nedočká. Práce, kterou Archiv vykonává v rámci agendy zákona č. 262/2011 Sb., je pro něj prioritou (ačkoliv má i další povinnosti, vyplývající z jiných zákonů) a je také zainteresovanými institucemi vysoce ceněna. Není naší chybou, že vyřizování nelze urychlit – jsme limitováni personálními i finančními zdroji.

Mezinárodní konference Češi a Němci na Vysočině

Jiří Mikulka

Ve dnech 24.–26. dubna 2013 hostil havlíčkobrodský hotel Slunce mezinárodní historickou konferenci Češi a Němci na Vysočině. Jejím hlavním garantem bylo Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod ve spolupráci s Moravským zemským archivem – Státním okresním archivem v Havlíčkově Brodě a Státním okresním archivem v Jihlavě. Akce patřila do projektu Porta Culturae, což je společná iniciativa česko-rakouských příhraničních regionů, tedy krajů Jihomoravského, Jihočeského, Kraje Vysočina a spolkové země Dolní Rakousko. Projekt je zaměřen na kulturu, uměleckou tvorbu, muzejní a galerijní práci v daných oblastech; tato konference se zabývala vztahy Čechů a Němců od počátků soužití do současnosti a účastnili se jí archiváři, muzejníci, historici i soukromí badatelé z České republiky, Rakouska i Německa.

Účastníci konference seznamovali po celé tři dny zaplněný sál s výsledky svého bádání v rozličných okruzích. Nejrůznější pohledy na dějiny jednotlivých měst a obcí na Vysočině přinesli ve svých příspěvcích publicista Zdeněk Pehal (Německé osídlení na Habersku), badatelé Martina a Stanislav Hausvaterovi (Češi – Němci v obci Mírovka), badatelka Herma Köpernik-Kennel z Berlína (Obec Kamenná), archivář Archivu bezpečnostních složek (Kanice) Jiří Mikulka („Dělají vám jen to, co si zasloužíte!" Léta 1938–1945 v obvodu četnické stanice Štoky pohledem vrchního strážmistra Františka Josefa Dostála).

Stranou nezůstaly otázky jazykové – ty přiblížili ve svých vstupech učitel a publicista Wilfried Stolle z německého Nürtingenu (Německá jihlavská selská nářečí a jejich význam pro vlastivědu a dějiny Českomoravské vrchoviny) a historička z Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod Alena Jindrová (Národnost Židů na Havlíčkobrodsku).

Frekventovaným tématem se stala problematika nacionalismu, zabývali se jím Michaela Molková z Univerzity Pardubice (Češi – Němci – k českému nacionalismu 2. poloviny 19. století), historička Zina Zborovská (Německé politické strany mezi dvěma světovými válkami), publicista Filip Plašil (Vnímání spolků pro podporu Němců v zahraničí československou státní mocí po roce 1933 na příkladu Krajského soudu v Jihlavě) a právník z Ústavu právních dějin Právnické fakulty UK v Praze René Petráš (Mezinárodní právní ochrana menšin [Němců] v meziválečné éře).

Na konferenci zazněly i příspěvky týkající se architektury, k tomuto tématu hovořili pražský historik architektury Ivan Minář (Stavební kultura německého venkova na Vysočině), historik Národního technického muzea v Praze Miloš Hořejš (Architektura a urbanismus Jihlavy ve službách komunální politiky nacionálního socialismu) či Richard Nemec z Institutu pro kulturní dějiny univerzity v Bernu

(Adolf Hitler-Schule [Böhmen und Mähren] v Jihlavě. K architektonickému konceptu Friedricha Gottlieba Wintera).

Palčivá problematika perzekuce Čechů v době nacistické okupace a pozdější odsun německého obyvatelstva (v obecné rovině) byly reflektovány ve vystoupeních učitele Ulricha Scheinhammera-Schmida z Weißehornu v Německu (Dvojitá deportace. Obrazová zpráva SS z března roku 1945 a osud jihlavských Němců), historika Muzea Vysočiny v Jihlavě Radima Gondy (K otázce nacistické perzekuce německých antifašistů na Jihlavsku), historika a převora kanonie premonstrátů v Želivi Jindřicha Zdeňka Charouze (P. Christian Honsig O. Praem, poslední německý farář v Jihlavě), doktorandky Pedagogické fakulty UK Praha Teresy Babkové (Divoký odsun německého obyvatelstva z jihlavského jazykového ostrova očima pamětníků), Lukáše Novotného z katedry politologie a filozofie Filozofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně Ústí nad Labem (Dekrety a odsun v historické paměti Čechů) a Niklase Perziho (Integrace/neintegrace Němců z příhraničních oblastí ČSR po roce 1945 v Dolním Rakousku).

Zajímavé informace zazněly i z úst badatele Jiřího Lišky z německého Durlangenu-Zimmerbachu (Význační rodáci z bývalých německých vesnic a jejich život v Německu po 2. světové válce) a bayreuthské archivářky Stefanie Jost (Tradice archivu na kompenzaci vyrovnání závazků v Bayreuthu vzhledem k regionu Havlíčkův Brod).

Pečlivě připravený program konference byl obohacen komentovanými prohlídkami Havlíčkova Brodu a Jihlavy, přičemž ta první byla spojena s exkurzí do tamního pivovaru. Všechny příspěvky, které na jednání zazněly, se objeví v chystaném sborniku.

Informační boj o Československo / v Československu

Tereza Pavlíčková

Ve dnech 22.–23. srpna 2013 se v prostorách Technické univerzity v Liberci již po třiadvacáté sešli učitelé, historici a metodici výuky dějepisu, aby se společně zamysleli nad tématem propagandy v československých dějinách v období let 1945–1989.

Organizátorem Libereckého semináře 2013, který se tradičně uskutečnil pod patronací Česko-slovenské komise historiků, byla Katedra historie Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci. Na pořádání konference se podílely také Vzdělávací nadace Jana Husa a Ústav pro studium totalitních režimů (ÚSTR).

Úvodní slova v zahajovacích projevech pronesli Jiří Kraft, prorektor TU Liberec, Miroslav Brzezina, děkan FP TU Liberec, Jana Švábová za Vzdělávací nadaci Jana Husa a Zdeněk Hazdra, první náměstek ředitelky ÚSTR, který s sebou přivezl čerstvě vydaný sborník příspěvků z roku 2012 a přislíbil vydání sborníku také z letošního semináře.



Robert Kvaček přednesl tradičně velmi inspirující úvodní příspěvek, ve kterém shrnul vývoj politické propagandy v Československu před rokem 1948. Základní referát zabývající se především hlavními tematickými okruhy, jaké propagandisticky využívala KSČ po únoru 1948 a jejich proměnami v rámci běhu času, pronesl Jan Rychlík. Po jeho příspěvku následovala živá diskuse, ve které byl mimo jiné reflektován fakt, že účinnost tehdejší propagandy je velmi těžké určit, neboť neexistují důvěryhodné prameny pro výzkum veřejného mínění dané doby.

Ve druhém bloku referátů jako první se svým příspěvkem Obraz Sovětského svazu v Československu 1945–1989 vystoupil Jan Lomíček z Ústavu hospodářských a sociálních dějiny FF UK. Poznatky pro referát čerpal převážně z archivních materiálů Svazu československo-sovětského přátelství (SČSP).

Příspěvek věnující se problematice politického plakátu v poválečném Československu přednesla kunsthistorička Katarína Gatailová. Na příkladech plakátů připomínajících Slovenské národní povstání a únor 1948 názorně publiku předvedla, jak málo se v průběhu druhé poloviny 20. století proměňovaly grafické motivy využívané na těchto plakátech. V pořadí třetím příspěvku tohoto konferenčního bloku prezentoval Prokop Tomek z Vojenského historického ústavu vliv vysílání Rádia Svobodná Evropa na obyvatelstvo Československa v padesátých letech. Velmi zajímavým momentem referátu byla informace, že u nás byl poslech Rádia Svobodná Evropa nejnižší ze zemí východního bloku.

Po krátké diskusi následoval příspěvek Petra Blažka (ÚSTR) s problematikou normalizačního režimu v optice československého disentu. V období tzv. normalizace se pohyboval i následující referát pronesený Norbertem Kmeťem z Ústavu pamäti národa SAV. Příspěvek se zabýval vztahem normalizačního režimu k církvím. Posledním příspěvkem prvního konferenčního dne bylo vystoupení Zdeňka Doskočila z Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, který na příkladu záznamů veřejných projevů Gustáva Husáka v rozmezí let 1968 až 1971 zhodnotil změny v Husákově vystupování v období před 21. srpnem 1968 a posléze v rámci tzv. normalizace.

Pro zájemce byla v podvečerních hodinách připravena komentovaná prohlídka liberecké radnice, v rámci které bylo možné navštívit i jinak nepřístupné radniční prostory. První den semináře byl tradičně zakončen přátelským posezením účastníků v prostorách Technické univerzity.

Dopolední blok druhého konferenčního dne byl věnován problematice metodologie výuky dějepisu. V rámci tématu letošního Libereckého semináře se výukový blok zaměřil na využití propagandy ve výuce nejnovějších československých dějin. Jako první svůj příspěvek přednesl Jaroslav Pinkas (ÚSTR) který se zabýval didaktickým využitím normalizační propagandy. V rámci svého referátu představil nové výukové DVD Česká společnost 1969–1989, které připravila Skupina vzdělávání Ústavu pro studium totalitních režimů. Na tento příspěvek úzce navázal se svou názornou ukázkou, jak využít politickou karikaturu z padesátých let ve výuce dějepisu Jaroslav Najbert z Ústavu českých dějin FF UK. Posledním příspěvkem tohoto bloku byla prezentace Hany Havlůjové z Pedagogické fakulty UK o možnostech dalšího využití Národního památníku na Vítkově pro vzdělávací účely.

Program konference pokračoval panelovou diskusí o využití propagandy ve výuce dějepisu, ve které své názory sdělili Zdeněk Beneš z Ústavu českých dějin FF UK, Josef März z Katedry historie FF Univerzity Jana Evangelisty Purkyně a Viliam Kratochvíl z FF Univerzity Komenského v Bratislavě. Tato živá a velmi plodná diskuse byla natáčena a bude zpřístupněna na vznikající webové stránce Libereckého semináře.

V dalším konferenčním programu byly workshopy pro učitele dějepisu. Účastníci konference měli na výběr ze dvou souběžně probíhajících variant. První, kterou připravil Jaroslav Najbert, nabízela ukázku využití ikonografických materiálů ve výuce. Druhá varianta, vedená Jaroslavem Pinkasem, prakticky znázorňovala dekonstrukci propagandistických figur na příkladu příslušníka československé Pohraniční stráže.

V rámci odpoledního Filmového semináře se jako první představila Kateřina Lozoviuková z pořádající univerzity, která hovořila o československém filmu v padesátých letech 20. století a jeho využití pro šíření politické ideologie. Na její příspěvek navázal Petr Kopal (ÚSTR), který se zabýval podobnými otázkami, avšak ve filmové tvorbě z období tzv. normalizace. Posledním vystupujícím konference byl Michal Ulvr, z pořádající univerzity, který si pro seminář vybral problematiku protisovětské propagandy v americkém filmu.

Ku příležitosti pořádání Libereckého semináře 2013 byla v prostorách Katedry historie Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci instalována výstava československých politických plakátů ze sedmdesátých let 20. století, o kterou se zasloužil proděkan pořádající fakulty Michal Podzimek.



Foto Přemysl Fialka.

Setkání mladých pracovníků z institucí historické paměti k Evropskému dni uctění obětí zločinů totalitních režimů, Litva

Jitka Bílková

Na základě pozvání současného předsednického státu Evropské unie, Litvy, se mohli dva mladí zástupci z každé členské země přihlásit na konferenci a doprovodný třídenní program, věnovaný uctění obětí totalitních režimů. Za Českou republiku se účastnily Eva Kubátová jako zástupce Ústavu pro studium totalitních režimů a Jitka Bílková z Archivu bezpečnostních složek.

Setkání přispělo nejen k prezentaci našich ústavů, ale také k diskusi a výměně zkušeností s kolegy z institucí podobného zaměření (Unitas Foundation – Estonsko, Gedenkdienst – Rakousko, Union der Opferverbände Kommunistischer Gewaltherrschaft – Německo, Study Centre for National Reconciliation – Slovinsko a několik litevských a lotyšských institucemi). Velmi plodné byly například debaty o liberálním zpřístupňování dokumentů vzniklých činností tajných policií jednotlivých zemí, nebo otázka významu tohoto materiálu pro badatele, úloha digitalizace svazků apod.

Hlavním bodem programu byla konference pořádaná 23. srpna 2013 – ve výroční den podepsání paktu o neútočení mezi fašistickým Německem a komunistickým Sovětským svazem. Podobná setkání, zaměřená na mladé zájemce zabývající se dějinami 20. století, se konala již v roce 2011 ve Varšavě (během polského předsednictví EU) a o rok později v Maďarsku. Mají za cíl připomenout oba totalitní režimy (a jejich propojení v rámci zmiňovaného paktu), uctít jejich oběti, diskutovat nad možnostmi vyrovnávání se s minulostí, prezentovat projekty zaměřené na vědecké i popularizační zkoumání doby nedávné, atd.

Konference, jejíž jednací řečí byla angličtina, nesla název Setting the traditions for Europe-wide Day of Remembrance of the victims of totalitarian regimes. Mezi řečníky se vystřídali jak politici (např. litevský premiér, ministři spravedlnosti z několika států, členové evropského parlamentu), tak historici i pamětníci. Se svými vzpomínkami vystoupila například Julijana Zarchi, která nejprve pro svůj židovský původ zakusila nacistickou perzekuci a poté, kvůli německé národnosti svého manžela, byla pronásledována komunisty.

Většina přednášejících setrvala v sále po celou dobu jednání, což svědčí o závažnosti konference, a nikoli pouze o jejím reprezentačním charakteru. Doprovodným programem k jednání byla vernisáž výstavy s názvem Totalitarianism in Europe.

Fascism-Nazism-Communism, připravená Platformou evropské paměti a svědomí. Pro účastníky do třiceti pěti let z různých evropských institucí, zabývajících se studiem moderních dějin, připravila litevská strana ještě další program, nabitý prohlídkami památníků a muzeí. Každé navštívené místo, připomínající zločiny totalitních režimů, bylo odlišné jak svou atmosférou, tak způsobem uctívání obětí či adorací hrdinů. A každého z nás mohlo inspirovat, jak by případně mohl obohatit podobnou expozici a programy ve své zemi.



Pamětnice Julijana Zarchi, která prošla oběma totalitními režimy.

Dne 22. srpna, v předvečer výročí uzavření paktu Molotov – Ribbentrop, se konal ceremoniál zapalování svíček. Tradice podobného pietního aktu byla založena v roce 2012 v Budapešti a má nejen přilákat reprezentační hosty, ale také upoutat pozornost místních obyvatel, což se ve Vilniusu podařilo. Obřad se symbolicky konal před Muzeem obětí genocidy, v budově původní věznice, kterou pro výslechy, tresty a popravy svých odpůrců využívalo jak Gestapo, tak NKVD a KGB. Každé místo v tomto památném objektu (o to více popraviště nebo cela) vypovídá samo za sebe, beze slov, a návštěvník si i bez překombinované expozice odnáší mnoho dojmů. Další prohlídka proběhla v židovském muzeu, v tzv. Centre of Tolerance, kde nejvíce emocí zřejmě vyvolává interaktivní expozice mapující příběh konkrétní židovské rodiny z litevského hlavního města během holocaustu.



Pohled do chodby bývalé věznice ve Vilniusu, dnešní Muzeum obětí genocidy.

Druhý den po konferenci pro nás byla připravena komentovaná procházka po Memorial Komplex of Tuskulenai Peace Park – vzpomínkovém místě v centru Vilniusu, kde se v masovém hrobě nacházejí tisíce litevských Židů a dalších obětí totalitních režimů.

Naše pozornost nesměřovala pouze k hlavnímu městu, pořadatelé nám měli co ukázat i v odlehlejších koutech své země. Do poklidných lesů nedaleko Vilniusu kdysi jezdili rekreanti z celé Litvy. Dnes se sem také sjíždějí davy turistů, ovšem ne z důvodu

relaxace. Paneriai Memorial připomíná masakr spáchaný na několika tisících litevských Židů (ale i Polácích a občanů tehdejšího Sovětského svazu), jejichž spálená těla zde byla pohřbena v sedmi masových hrobech.

Poznávací zájezd po litevském venkově pokračoval zastávkou u „kopce křížů" v Merkine, u odstrašujícího příkladu barbarství. Rozlehlá pláň, na níž byly pohřbeny tisíce litevských Židů, fungovala dlouhá léta jako fotbalový stadion. Děti si kopaly míčem na hřišti, pod nímž byli pochováni možná i jejich prarodiče. Dnes se toto místo vrátilo k pietní atmosféře a je poseto kříži.



Juozas Jakavonis na své zahradě před bunkrem, v němž po několik let skrýval partyzány.

Mezi nevšední zážitky lze jistě zařadit setkání s jedním z posledních žijících pamětníků partyzánských bojů Juozasem Jakavonisem. Tento muž, přezdívaný „Tygr", stále obývá chalupu, v jejíž těsné blízkosti kdysi vybudoval bunkr a v něm neohroženě skrýval až pět partyzánů. O zážitcích z tohoto dramatického období, stejně jako o následujících letech perzekuce, ochotně – a za účasti celé hrdé rodiny – vypráví příchozím zájemcům.

Zcela jinou atmosféru, nežli skromný příbytek a partyzánský bunkr „Tygra", v nás navodila návštěva Parku totality v Grutas – Lenin, Lenin, Lenin, ale také Stalin, Marx a hrdinka sovětského svazu Marija Melnikaité, následuje „Matka oplakávající padlé partyzány" (Kryžkalnio motina), a dokonce i roztomilý medvídek, symbol letních olympijských her v Moskvě… To vše na větších i menších pomnících, obrazech,

upomínkových předmětech apod., které začal majitel parku sbírat a svážet hned na začátku devadesátých let. Návštěvník začne brzy tápat, zda má být tento „podnik" varováním, připomenutím totalitních režimů a jejich propagandy, či zda na mnohé nepůsobí spíše nostalgicky a vlastně příjemně. A nežli si tuto otázku sami pro sebe vyřešíte, ocitnete se mezi exotickými zvířaty, kolotoči a houpačkami. Rázem tak nevíte, zda jste omylem nevstoupili nějakou branou do sousední minizoo či lunaparku. Celý projekt v Grutas působí jen jako velký business, originální podnikatelský záměr; každému návštěvníkovi nabídne majitel zábavu. Sám jen prý občas řeší spory o autorská práva vystavovaných děl. Pořadatelé litevského setkání mladých historiků nás na toto místo zavedli právě kvůli mnoha otázkám, které takovýto přístup nastoluje, rozhodně se netvářili, že by na tento areál byli hrdí.



Park totality v Grutas.

Hlavním cílem našeho společného setkání však mělo být sestavení deklarace vyzývající k odsouzení totalitních režimů a apelující na nutnost připomínání si jejich zločinů, například vyhlášením společného Dne uctívání obětí nacistického i stalinistického režimu v zemích EU. S touto myšlenkou přišli již členové Evropského parlamentu, kteří podobné prohlášení přijali 23. září 2008.

V deklaraci mladých se hovoří především o nutnosti vzdělávání dětí, žáků i studentů, nejlépe atraktivními výchovnými a vzdělávacími metodami, aby co nejdříve sami od sebe odsuzovali zločiny spáchané totalitními režimy, ať už vyrůstají v zemi, kde jimi občané trpěli, či je nepoznali. Výchova by také měla směřovat k přirozenému potlačování jakýchkoli zárodků extremismu.

Záměr je jistě chvályhodný, na obecných bodech deklarace se účastníci povětšinou shodli. Ale již při osobních setkáních (a především v diskusi, která se po návratu vedla po e-mailech) se rozvířila debata o potřebnosti vyhlašování takovéhoto „celoevropského dne" (23. srpna). Připomínání zločinů totalitních režimů má jistě smysl, ale je nutné zvážit, jakou formou a kdy. Například v České republice je v podobném termínu asi podstatnější vzpomínat na okupaci vojsky Varšavské smlouvy, která měla pro náš stát větší přímý dopad, nežli uzavření paktu o neútočení. Připomínky nacistických i komunistických zvěrstev spáchaných přímo v Československu již zaplňují několik dat v našem kalendáři formou státních svátků a významných dní. Je tak otázkou, zda každá země nenajde podobné důležité momenty ve své vlastní historii, při jejichž připomínání osloví občany s větším dopadem, než „celoevropský den". Jak se říká: někdy méně – znamená více. (Kolegové z Německa a Rakouska také varovali, že poměr k paktu Molotov – Ribbentrop ještě není v jejich zemích jasně vyřešen a že stále jde o dost citlivé téma…)



Jeden z pomníků obětem totalitních režimů v Paneriai Memorial nedaleko Vilniusu.
Foto Eva Kubátová (č. 1, 2, 3, 5) a Jitka Bílková (č. 4).

Konference konzervátorů-restaurátorů

10.–12. září 2013, Hodonín

Kateřina Lorencová

Konference konzervátorů-restaurátorů je tradičním setkáním odborníků, zabývajících se ochranou předmětů kulturního dědictví. První ročník konference se uskutečnil již v roce 1992 ve Znojmě. Každoročně tuto akci pořádá Technické muzeum v Brně – Metodické centrum konzervace ve spolupráci s Komisí konzervátorů-restaurátorů při Asociace muzeí a galerií ČR. V letošním roce také ve spolupráci s Masarykovým muzeem v Hodoníně a Jihomoravským krajem, v rámci projektu Porta culturae M00184, OP EÚS AT-CZ2007–2013. Projekt je spolufinancován z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

Letošní konference se konala ve dnech 10.–12. září 2013 v Hodoníně a byla zaměřena na materiálové a technologické průzkumy, konzervátorsko-restaurátorské zásahy a nové metody a technologie v oblasti konzervování-restaurování a ochrany kulturního dědictví.

Program zahájili úvodním slovem představitelé pořádajících institucí: Irena Chovančíková, ředitelka Masarykova muzea v Hodoníně, Ivo Štěpánek, předseda Komise konzervátorů-restaurátorů AMG ČR a Bohdana Fabiánová, projekt Porta culturae.

Na konferenci bylo předneseno téměř třicet přednášek a dvacet jedna posterových prezentací na uvedená témata. Mimo jiné jsme získali aktuální informace o vytváření konzervátorsko-restaurátorských dokumentací dle doporučení Komise konzervátorů-restaurátorů Asociace muzeí a galerií ČR. Další příspěvky se týkaly například těchto témat: průzkum identických inkubálií měřícím systémem SurveNIR, výhody rentgen fluorescenční analýzy nebo iluminovaný Korán z knihovny Západočeského muzea v Plzni, který byl velice citlivě zrestaurován Janou Bénovou z Národního muzea. Velmi přínosná byla také přednáška o problematice prachu v knihovnách.

Naše skupina Péče o fyzický stav archiválií Archivu bezpečnostních složek (ABS), konkrétně Kateřina Lorencová-vedoucí skupiny a Petra Saltuariová-restaurátorka, se aktivně účastnila pomocí dvou posterů a krátkých přednášek na téma Restaurátorské dílny ABS a Proces hromadného odkyselování technologií Neschen C500 na restaurátorském pracovišti ABS.

Na prezentace posterů byla zaměřena dopolední část konference druhého dne. Kolegyně Petra Saltuariová krátce představila restaurátorské dílny ABS pro individuální ošetření dokumentů. Nejprve informovala o rozsahu a původu archivních fondů a sbírek, které ABS spravuje. Poté se více zaměřila na typologii písemností, se kterými pracujeme. Z restaurátorského pohledu jde o druhově a materiálově velmi rozmanité

archiválie, obsahující různorodý aktový materiál, knihy, velkoplošné mapy, černobílé i barevné fotografie, svitkové filmy, negativy na skleněné podložce, zvukové nosiče apod. Poslední část příspěvku byla věnována restaurování vyšetřovacího spisu V-6301 MV Milada Horáková.

Můj poster na tuto přednášku navazoval a týkal se druhé části provozu našeho pracoviště, a to procesu hromadného odkyselování technologií Neschen C500. Hovořila jsem o postupu hromadného odkyselování, od přípravy archiválií zahrnující kroky jako mechanické čištění, paginaci, zkoušky rozpustnosti, fixace, třídění materiálů a specielní ukládání fotografií. Následoval popis samotného principu neutralizace metodou Neschen C 500 a postup dokončujícího zpracování před expedicí dokumentů zpět do depozitů ABS. Dále byly prezentovány naše poznatky a vlastní zkušenosti, které jsme za čtyřletý provoz hromadného odkyselování získali.Výsledky naší práce bylo možno rozvinout v rámci následné diskuze přímo u posterů.

Součástí programu konference konzervátorů-restaurátorů byla také exkurze do turisticky i odborně zajímavých lokalit. Navštívili jsme například skanzen Strážnice nebo Slovanské hradiště v Mikulčicích. Exkurze byla zakončena plavbou po Baťově kanále.

Závěrem lze konstatovat, že pracovní cesta přinesla mnoho nových podnětů a informací ke konkrétním problémům řešeným v naší skupině v rámci péče o fondy ABS. Díky účasti na této konferenci se také podařilo představit naše pracoviště kolegům z oboru, přiblížit jim naši práci a získat cenné kontakty.





Need to Know III. Visby, 26. až 27. září 2013

Daniel Běloušek

V listopadu 2011 se v Bruselu uskutečnil první ročník mezinárodní konference Need to Know s podtitulem Intelligence and Politics, Western and Eastern Perspectives. Konferenci organizoval polský Institut paměti národa (IPN) ve spolupráci s Center for Cold War Studies, působícím na University of Southern Denmark. Na toto jednání navázal o rok později druhý ročník konference, který proběhl v dánském městečku Odense pod názvem Need to Know II. – Lessons Learned.

Třetí ročník tohoto setkání se konal v letošním roce od 26. do 27. září. Akce se tentokrát uskutečnila v prostředí malebného švédského ostrova Gotland, v městečku Visby, a měla podtitul Them vs. Us – Image of the Enemy. Hostitelskou institucí se stala Gotland University, která organizačně spadá pod Uppsala University. Na uspořádání konference se kromě polského IPN podílelo dánské Center for Cold War Studies při University of Southern Denmark a organizace Baltic Intelligence and Security Studies Association.

Mezinárodní setkání se tradičně soustředilo na význam a působení východních i západních zpravodajských služeb v období po druhé světové válce. Historici z Polska, Dánska, Slovenska, Rumunska, Kanady, USA a dalších zemí ve svých příspěvcích analyzovali různé metody a formy zpravodajské práce v širším ekonomickém a politickém kontextu. Jednání, které bylo rozděleno do několika vzájemně provázaných tematických sekcí, bylo tentokrát věnováno především různým aspektům vytváření a budování obrazu nepřítele, se zřetelem na psychologickou, politickou i sociálněkulturní rovinu tohoto fenoménu. Českou republiku na jednání reprezentoval Daniel Běloušek z Archivu bezpečnostních složek (ABS).

Účastníky přivítali hlavní organizátoři celé akce – zástupce polského IPN Władysław Bułhak a Thomas Wegener Friis z Center for Cold War Studies.

Z programu konference podrobněji k vystoupení některých účastníků.

Christian Domnitz z Úřadu spolkového pověřence pro materiály státní bezpečnosti bývalé Německé demokratické republiky (NDR) v příspěvku připomněl, že v NDR byla civilní bezpečnostní problematika specificky od padesátých let 20. století rozdělena na ministerské úrovni do dvou velkých institucí. Pod Ministerstvo vnitra NDR byly zahrnuty veřejnobezpečnostní část a úsek správních agend, a Ministerstvo státní bezpečnosti (Ministerium für die Staatssicherheit, zkráceně STASI) řídilo rozvědku, kontrarozvědku a další součásti východoněmeckých tajných služeb.

Toto uspořádání trvalo až do pádu režimu v roce 1989. Christian Domnitz se v rámci struktury východoněmecké bezpečnosti zaměřil na působení tzv. operativních skupin STASI ve východní Evropě. Tyto skupiny působily v komunistických státech jako Československo, Polsko, Maďarsko, Bulharsko na základě bilaterálních dohod o spolupráci. Hlavní náplní jejich činnosti bylo preventivně monitorovat občany NDR v těchto zemích, informovat o jejich potenciálně nepřátelských aktivitách a také jim bránit v útěku na Západ. Operativní skupiny STASI měly i svou nezanedbatelnou politickou dimenzi. Například v případě neúspěšných pokusů, kdy se občanům NDR na Západ dostat nepodařilo, se následně tyto skupiny zapojily do kampaní, s cílem prezentovat západní příbuzné těchto osob jako hlavní zdroje jejich tzv. ideologické diverze.

Christian Domnitz v této souvislosti uvedl tragický případ z roku 1967, kdy se východoněmecká lékařka pokusila na falešný pas uprchnout na Západ přes Bulharsko. STASI se o jejích plánech dozvěděla. V Bulharsku došlo k jejímu zatčení a předání zpět do NDR, kde byla odsouzena k trestu odnětí svobody a následně ve vězení spáchala sebevraždu. Tento případ, který vzbudil na Západě zaslouženou pozornost, STASI charakterizovala tak, že se lékařka stala obětí svých západních příbuzných, kteří ji přesvědčili k nezodpovědnému činu.

Wanda Jarząbek z polského Institute of Political Studies se věnovala aktivitám polské rozvědky v Německé spolkové republice (NSR) v osmdesátých letech. Poláci svou zpravodajskou činnost proti NSR soustředili do dvou rezidentur. První rezidentura pod krycím názvem „Panský dům" působila v Kolíně nad Rýnem, kde rovněž sídlilo polské velvyslanectví. Druhá rezidentura měla krycí jméno „Základna" a nacházela se na území Západního Berlína. Na základě analýzy materiálů polské rozvědky lze konstatovat, že Západní Německo bylo v osmdesátých letech 20. století vnímáno v Polsku především jako stát, který usiloval o změnu statu-quo v politickém i ekonomickém kontextu. Pro Polsko byly v tomto směru největší hrozbou debaty o znovusjednocení obou německých států. Trnem v oku byla pro polskou rozvědku rovněž západoněmecká podpora polského odborového hnutí Solidarita a některých tamních opozičních církevních představitelů. Z ekonomického hlediska zůstávala polskou prioritou průmyslová špionáž, s cílem získat vyspělé západní technologické postupy.

Tato snaha podle dostupných zdrojů nebyla příliš úspěšná. Polákům se nepodařilo umístit „své lidi" do důležitých politických ani ekonomických struktur NSR. Na základě studia dochovaných archivních pramenů Wanda Jarząbek zdůraznila, že v osmdesátých letech 20. století neměla polská rozvědka žádného agenta v úřadu německého spolkového kancléřství ani na ministerstvu zahraničních věcí nebo na ministerstvu průmyslu a obchodu.

Daniel Běloušek z ABS informoval o aspektech vzájemného zpravodajského soupeření mezi Československem a Velkou Británií v období let 1968–1989. V roce 1968 nemalá část příslušníků rozvědky podporovala obrodný proces v Komunistické straně Československa, označovaný jako pražské jaro. Okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy, která veškeré snahy o reformu komunistického režimu ukončila,

měla vliv i na kvalitu a schopnosti československého bezpečnostního aparátu. Po pádu pražského jara, v rámci tzv. procesu normalizace, proběhly rozsáhlé čistky. Někteří příslušníci zpravodajské služby jako Ladislav Bitmann, Josef Frolík nebo František



August odešli na Západ, kde prozradili a zveřejnili významné informace o činnosti rozvědky. Po roce 1968 se rozvědka z úbytku profesionálně zdatných zpravodajských důstojníků a narůstajícího počtu selhání, tzv. provalů, již v podstatě nevzpamatovala, Tento fakt se projevil i ve zpravodajském soupeření Československa vůči Velké Británii, kdy především v důsledku úspěšné činnosti některých československých agentů, kteří s Brity tajně spolupracovali, skončila tato rivalita v období od roku 1968 do roku 1989 jednoznačným vítězstvím Velké Británie.

Tématem vystoupení Matěje Medveckého ze slovenského Ústavu pamäti národa (ÚPN) byla problematika emigrace, kterou bezpečnostní složky bývalého komunistického režimu v Československu považovaly za jednu z priorit své činnosti. V období po roce 1945 lze rozlišit několik jejích hlavní proudů. První a rozsahem nepříliš velkou vlnu emigrace lze datovat již krátce po skončení druhé světové války. Nepočítáme-li nucený odsun německého obyvatelstva, opustili po osvobození někteří z těch, kdo bojovali proti nacismu v zahraničí, svou vlast, případně se do ní vůbec nevrátili. Silnější vlny exodu pak přišly po komunistickém převratu v únoru 1948 a asi největší vlna zasáhla Československo po srpnu 1968 v důsledku okupace státu vojsky

Varšavské smlouvy. Stěžejní podíl na tzv. rozpracování emigrace měla vnější zpravodajská služba, označovaná jako I. správa SNB. Již v létě roku 1948 vznikl v rámci struktur rozvědky samostatný odbor, který se zabýval touto oblastí. Podle jedné z definic, pocházející z dokumentu z roku 1949, považovaly československé bezpečnostní orgány emigranty za nebezpečné elementy, kteří se snaží z antisovětských pozic podkopávat komunistický režim a v mnohých případech pracují dokonce v „žoldu západních zpravodajských služeb". Rozvědka se proto snažila infiltrovat své lidi do prostředí krajanských struktur v západních zemích a získávat odtud své tajné spolupracovníky, s cílem monitorovat a případně odhalit tzv. diverzní činnost emigrantů proti zájmům Československa

Jako úspěšný příklad agenta z řad emigrace, který s I. správou SNB spolupracoval, uvedl Matěj Medvecký osobu Karla Zbytka. Jmenovaný uprchl do Velké Británie v červnu 1948. V lednu 1949 se stal zaměstnancem Československého zpravodajského úřadu (CIO), který byl součástí britské zpravodajské služby SIS. V květnu 1956 navázal Karel Zbytek kontakty s I. správou SNB a prodal jí informace o síti tajných spolupracovníků CIO na československém území. Na základě jeho poznatků došlo k zatčení mnoha osob. Ve dvou případech byli dotyční odsouzeni k trestu smrti. V několika dalších soudních procesech pak obviněné osoby obdržely dlouholeté nepodmíněné tresty odnětí svobody. V důsledku aktivit Karla Zbytka ukončili Britové v říjnu 1957 činnost CIO.

Petre Opriş z rumunské organizace s názvem C. S. Nicolăescu-Plopşor Institute for Studies in Social Sciences and Humanities zaměřil svou pozornost na životní dráhu sovětského špiona, rumunského generála Iona Şerba. Svou kariéru započal začátkem padesátých letech 20. století, kdy úspěšně absolvoval Vojenskou akademii M. V. Frunze v Moskvě. Tehdy byl jako mladý a perspektivní kádr získán ke spolupráci se sovětskou vojenskou rozvědkou GRU. Po návratu do Rumunska působil Ion Şerb jako náměstek ministra vnitra a náčelník pohraničních jednotek v rámci rumunské tajné policie Securitate. V šedesátých letech zastával další významné řídící funkce ve vojenských strukturách, byl např. velitelem druhé rumunské armády. V září 1971 byl Ion Şerb zatčen rumunskou kontrarozvědkou a následně zbaven všech hodností a funkcí. V únoru 1972 se na stránkách západoněmeckého listu Der Spiegel a amerického periodika The Time Magazine objevila informace o tom, že byl bývalý generál tajně v Rumunsku odsouzen k trestu smrti a zastřelen. Nebyla to pravda. Ve skutečnosti byl Ion Şerb koncem roku 1971 v neveřejném procesu odsouzen za špionáž pro sovětskou vojenskou rozvědku GRU k sedmiletému nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Po svém propuštění, až do pádu komunistického režimu, pracoval v průmyslu. Po roce 1989 byl na čtyři roky zvolen starostou svého rodného města, zemřel v roce 2004.

Kauza bývalého generála Iona Şerba dokazuje, že za zpravodajské aktivity hrozil postih i v rámci tzv. spřáteleného tábora zemí východního bloku. Tito špioni však po svém odhalení většinou přežili, a to přesto, že je, jako v tomto případě, na základě nepřesných informací prohlásili západní novináři dávno za mrtvé.

Ben Fischer, který v minulosti působil ve strukturách zpravodajské komunity USA, obrátil ve svém příspěvku pozornost k období návratu napětí ve vztazích mezi SSSR a USA, které bývá někdy označováno jako druhá studená válka a souvisí s nástupem amerického prezidenta Ronalda Reagana do Bílého domu v lednu 1981. Nová administrativa amerického prezidenta zahájila ostrý kurz proti Moskvě a jejím satelitům, který sovětské vedení značně zaskočil. Prezentace programu vesmírného štítu Strategické obranné iniciativy (SDI), který měl za cíl ochránit USA před jaderným útokem protivníka, opakující se vojenská cvičení NATO v Evropě, a to i v blízkosti hranic s komunistickými státy, to vše byly pro Moskvu nebezpečné signály směřující k tomu, že by se Západ mohl pokusit jako první o nečekaný jaderný úder. Podle sovětských předpokladů by takový úder nebyl provázen klasickými předvídatelnými příznaky, které předcházejí ozbrojeným konfliktům, jako je zostřování mezinárodní situace, přerušení diplomatických styků, rozsáhlá mobilizace apod. Sovětská KGB proto v roce 1983 spustila operaci pod krycím označením VRJAN (Vnězapnoje raketno-jaděrnoje napaděnije), jejímž hlavním úkolem bylo shromažďovat veškeré informace směřující k včasnému odhalení přípravy, resp. k vydání rozhodnutí o útoku ze strany Západu.

Do rozsáhlé monitorovací akce byly zapojeny také zpravodajské služby komunistických států východní Evropy, které v pravidelných intervalech zasílaly do Moskvy aktuální přehledy situace z hlediska stanovených kritérií. Například STASI, jejíž materiály Ben Fischer v této souvislosti studoval, pravidelně shromažďovala poznatky na základě instrukcí KGB, a to v pěti hlavních oblastech – politické, ekonomické, vojenské, resp. vojensko-politické, civilní obrany a oblasti zpravodajských služeb. V rámci těchto kategorií monitorovala STASI skoro tři sta specifických indikátorů, mezi něž patřily i takové absurdity, jako bylo sledování vývoje cen v britských krevních bankách. Ben Fischer zdůraznil, že USA a NATO neměly žádný reálný zájem na rozpoutání jaderné války. Přístup SSSR k operaci VRJAN lze považovat za typický příklad válečné psychózy ilustrující myšlení totalitních států.

Kurt Jensen z Carleton University v Kanadě se zabýval tématem, které se objevovalo ve vystoupeních i některých dalších řečníků a bylo označováno jako jedna z největších překážek pro svobodu historického výzkumu. Tímto faktorem je neochota vlád některých západních států zpřístupňovat odborné veřejnosti archivní materiály z činnosti tamních zpravodajských služeb. Kurt Jensen kritizoval praxi, kdy místo toho, aby zpravodajské služby ve standardních lhůtách posuzovaly, které informace z minulosti již mohou být odtajněny a následně je předávaly archivním institucím ke zpřístupnění, raději v tomto směru nedělají nic. Zmíněnému přístupu nahrává i fakt, že ze strany současné kanadské vlády a veřejného mínění obecně není vůči bezpečnostní komunitě vyvíjen dostatečný tlak, směřující k větší liberalizaci v oblasti sdílení informací. „Pouze" skupiny historiků a některých novinářů, kterým daná situace komplikuje práci, nepředstavují podle Kurta Jensena dostatečně silnou vlivovou skupinu, schopnou změnit v nejbližší době tento neblahý stav.

Letošní mezinárodní konference Need to Know III – Them vs. Us – Image of the Enemy měla kromě své odborné části i svou nezanedbatelnou společenskou dimenzi. K jejímu vrcholu patřilo nepochybně setkání s guvernérkou ostrova Gotland paní Cecilií Schelin Seidegård, která nás po skončení druhého jednacího dne přivítala ve svém sídle ve Visby. Při letmém seznámení s tímto půvabným městečkem jistě nikoho nepřekvapilo sdělení paní guvernérky, že ostrov Gotland patří z hlediska životní úrovně a ochrany přírody k nejlépe hodnoceným oblastem ve Švédsku.



Foto Daniel Běloušek.

Mezinárodní konference European Remembrance

Světlana Ptáčníková

Ve dnech 10.–12. října 2013 se v Berlíně uskutečnilo 2. mezinárodní sympózium Evropská paměť. Bylo pořádáno Evropskou sítí paměti a solidarity[1], Spolkovou nadací pro zpracování dějin diktatury SED v Berlíně[2] a Evropským centrem solidarity v Gdaňsku[3] a účastnili se ho zástupci 121 institucí, zabývajících se historií dvacátého století, z celkem 23 zemí. Českou republiku reprezentoval – kromě zástupců Archivu bezpečnostních složek a Ústavu pro studium totalitních režimů – např. ředitel Ústavu pro soudobé dějiny Oldřich Tůma. Akce navazovala na 1. sympózium, které se konalo v Gdaňsku v roce 2012 a jeho mottem byla otázka: „Kolik mezinárodní spolupráce potřebuje evropská paměť? Césury a paralely v Evropě".

Úvahy na téma, zda existuje společná evropská paměť a jestli je možné v Evropě 21. století etablovat společný výklad historie, prostupovaly celým jednáním. Zazněly už na úvodním zahajovacím večeru v sídle Evropské komise v Německu. Příspěvky zde přednesli polský historik Andrzej Paczkowski a anglický spisovatel a historik Keith Lowe. Zejména v referátu druhého jmenovaného zazněly myšlenky, které mohou být někým považovány za kontroverzní, až provokativní. Zdůraznil, že Němci nebyli ve válce jen pachateli, ale také oběťmi. Jsou už poněkud unaveni neustálými omluvami za válku. Francouzské vzpomínky na válku jsou také kontroverzní – jako stín v nich totiž leží kolaborace. Neboť Pétain byl nejprve hrdinou, a poté kolaborantem – ale Francouzi se nechtějí vidět jako kolaboranti. Poláci byli ve válce nejen oběťmi, ale také hrdiny – v odporu byl opravdu každý. Na druhé straně se musí stydět za svůj antisemitismus, který pokračoval ještě po válce. Každý národ má zkrátka jiné zkušenosti a je třeba vzpomínat nejen na to, co jiní udělali nám, ale i na to, co jsme my udělali jiným. Keith Lowe vyslovil rovněž názor, že komunismus a fašismus nejsou stejné – nebyla komunistická obdoba Osvětimi nebo holocaustu.

1 Evropská síť paměti a solidarity je mezinárodní institucí, k jejímž úkolům patří výzkum, dokumentace a zprostředkování evropských dějin 20. století s jejich rozdílnými vzpomínkami. Členskými zeměmi sítě jsou Německo, Polsko, Maďarsko, Slovensko a Rumunsko. Česká republika a Rakousko mají statut pozorovatele.

2 Nadace vznikla v roce 1998. Jejím úkolem je zkoumat příčiny, dějiny a následky diktatury v sovětské okupační zóně a v NDR.

3 Evropské centrum solidarity je muzeem a zároveň vzdělávacím a vědeckým zařízením, které bylo založeno v roce 2007. Zpracovává dějiny hnutí Solidarita a důležitým úkolem je také podpora osvobozovacích snah ve státech, v nichž dodnes panuje autoritářský režim.

Druhý den jednání zahájila ředitelka Spolkové nadace pro zpracování dějin diktatury SED[4] Anna Kaminsky, která mj. seznámila účastníky s úkoly nadace. Úvodního slova ke konferenci se ujal Rafal Rogulski, který mj. zmínil roli médií v pohledu na historii. V Polsku vzbudil obrovskou nevoli německý seriál, líčící válku z pohledu mladých Němců. Příslušníci polské odbojové organizace Armiji Krajowe jsou líčeni jako bezskrupulózní antisemité. Média tak mohou vzbudit negativní emoce, nepřátelství mezi sousedy. Rafal Rogulski také informoval o jednom z projektů Evropské sítě paměti a solidarity, jehož úkolem je vzbudit u mladých zájem o historii. Mladí lidé pojedou v roce 2014 na místa, kde se před dvaceti pěti lety odehrávaly změny.

Dan Diner (německý historik, profesor historie na univerzitě v Lipsku, jakož i na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě) ve své přednášce konstatoval, že vzpomínky jsou nejen záležitostí minulosti, ale ovlivňují i přítomnost. I on dospěl k závěru, že neexistuje jednotná paměť, přičemž jako příklad uvedl 8. květen 1945. Zatímco ve většině Evropy je toto datum spojeno s koncem války a osvobozením, v alžírském Sétifu došlo k masakru, při němž francouzské koloniální jednotky zabily desetitisíce Alžířanů.

György Dalos (maďarský spisovatel a historik, jeden ze zakladatelů maďarské opozice) se zaměřil zejména na svou rodnou zemi – Maďarsko a maďarskou mentalitu (hrdost Maďarů na záchranu Evropy před Turky, izolovanost Maďarska z důvodu jazyka, důvody podpory Hitlera atd.). V následné diskusi se vyjádřil i k totalitárnímu systému jako takovému – ten podle něj začal po Stalinově smrti v roce 1953 erodovat, takže od konce šedesátých let neplatí, že člověk nebyl „za nic zodpovědný".

V rámci odpolední panelové diskuse zazněl mj. příspěvek Jana Rydela, profesora univerzity v Krakově a odborníka na polsko-německé vztahy v 19. a 20. století, který se soustředil na polskou „paměť" a mentalitu. Datum vzniku polského státu v roce 1918 není spojeno s žádnou bitvou nebo hrdinstvím, proto je jeho oslava přijímána rozpačitě. Pro Poláky je mnohem důležitějším datem 1. září, kdy došlo k napadení Polska Německem. Vzpomíná se rovněž na 17. září – napadení Polska Ruskem a na datum povstání ve Varšavském ghettu. Stále aktuální je v Polsku také Katyň. 10. duben je dnem vzpomínek nejen na „historickou" Katyni, ale také na letecké neštěstí v roce 2010. Závěry Jana Rydela byly skeptické – historické povědomí mladých dramaticky klesá a je utopií myslet si, že v blízké době se vytvoří nějaké „evropské historické povědomí" a zmizí nacionální aspekty.

Později odpoledne navštívili účastníci sympózia Německé historické muzeum, kde byli nejprve jeho ředitelem Alexandrem Kochem seznámeni s historií muzea (muzeum bylo založeno 28. října 1987 na podnět tehdejšího spolkového kancléře Helmuta Kohla) a s jeho činností. Následně měli možnost si vybrat prohlídku jedné z jeho expozic – buď nacionálního socialismu nebo poválečných dějin Německé demokratické republiky. Na první pohled bylo patrné, že kurátoři sbírek si dali záležet na každém

4 SED – Jednotná socialistická strana Německa (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands).

detailu a přípravě expozic věnovali mimořádnou péči. Návštěvník tak může vidět např. psací stoly Adolfa Hitlera a generálního tajemníka SED Ericha Honeckera (které jsou pozoruhodně podobné minimálně svojí gigantománií), model osvětimských plynových komor, domeček pro panenky z dob nacionálního socialismu, který zaujme zejména výzdobou v duchu ideologie, populární trabant a další výrobky z dob NDR nebo ukázku typického obývacího pokoje v honeckerovské době.

Závěrečný den sympózia byl věnován zahraniční spolupráci a prezentaci evropských sítí. Příspěvky, které zde zazněly, jakož i ty zmiňované výše, si zájemci mohou poslechnout na YouTube, což autorka této zprávy vřele doporučuje:
http://www.youtube.com/results?search_query=European+Remembrance+Symposium+Berlin+2013

Několikrát během konference zazněla myšlenka na vytvoření společné evropské učebnice dějin. Jednou ze schůdných cest by pravděpodobně bylo začít psaním sousedských dějin (ostatně vydána již byla francouzsko-německá učebnice, podle níž je nyní vytvářena polsko-německá učebnice). Oldřich Tůma v jedné z panelových diskusí navrhl, aby byly nejprve systematicky prozkoumány pokusy historických nadnárodních celků (jako byly Habsburská říše, francouzská koloniální moc) o tvorbu „společné paměti či dějin", což by napomohlo vyvarovat se některých úskalí, která se při pokusu o sepsání společných evropských dějin mohou objevit.

Hostitelem třetího sympózia v roce 2014 se stane Praha. A pokud bude tak zajímavé jako to letošní, mají se jeho návštěvníci určitě na co těšit. Pro některé historiky – a možná i politiky – by účast na něm dokonce měla být „povinná". Přesvědčili by se totiž, že diskuse o pojmech, jako je „totalita" a „totalitní stát" nebo „totalitární stát", která u nás vyvolává bouři vášní a diskutéři jsou nezřídka označováni za obhájce komunismu, jsou za hranicemi našeho státu běžnou součástí vědeckého bádání.



Zdroj: http://enrs.eu/en/multimedia/category/69-european-remembrance-symposium-in-berlin

konference, Brno, listopad 2013

Ochrana státní hranice v sedmdesátých letech

40 let od poslední výrazné změny v organizaci PS

Tomáš Slavík

Ve dnech 6.–7. listopadu 2013 pořádalo Technické muzeum v Brně ve spolupráci s Archivem bezpečnostních složek konferenci s názvem Ochrana státní hranice v 70. letech – 40 let od poslední výrazné změny v organizaci Pohraniční stráže. Záměrem pořadatelů bylo připomenout události z počátku sedmdesátých let významné pro celý systém ochrany státních hranic, které bez výraznějších obměn přetrvaly až do jeho konce v roce 1989, jako bylo převedení Pohraniční stráže z rezortu Ministerstva národní obrany pod Federální ministerstvo vnitra, zřízení Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic či v neposlední řadě i opětovné zřízení praporních velitelství ve struktuře pohraničních brigád.



Tematické okruhy referátů byly rozčleněny do pěti přednáškových bloků, z nichž tři byly naplánovány na první den. První blok příspěvků zahájil Martin Pulec z Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu (ÚDV) příběhem únosu autobusu se studenty gymnázia z Říčan u Prahy bratranci Barešovými, doprovázeným promítáním rozsáhlé obrazové dokumentace případu. Následoval příspěvek Tomáš Slavíka z Archivu bezpečnostních složek (ABS), zabývající se vyhodnocením přechodů státní hranice v úseku 15. českobudějovické pohraniční brigády mezi lety 1971–1973. Poté vystoupil soukromý badatel Josef Šolc s referátem o obnovení 3. poříčního praporu 11. bratislavské brigády Pohraniční stráže (PS), přičemž nevynechal ani některé případy pokusů o přechod státní hranice související s daným útvarem či popis motorových člunů, které zde byly používány až do osmdesátých let.



Foto Martina Odehnalová.

Druhý přednáškový blok otevřel Pavel Vaněk z ABS svým pojednáním o organizačních změnách v Pohraniční stráži do roku 1973. Následovala krátká filmová ukázka uvozující příspěvek Václava Šmidrkala z Univerzity Karlovy v Praze, věnovaný legitimizaci ochrany státní hranice v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století. Poté vystoupil Marek Výborný, ředitel gymnázia v Mozartově ulici v Pardubicích, a ukázal přítomným možnosti využití tématu „ochrany státní hranice" ve výuce dějepisu a společenských věd na gymnáziích. Po diskusi nad problematikou přednesených příspěvků proběhlo slavnostní představení kolektivní monografie Ochrana státní hranice 1948–1955, vydané na základě konference pořádané v roce 2011.

V závěrečném bloku prvního dne konference, vystoupil jako první Jiří Mikulka z ABS a přiblížil případ zadržení čtyř amerických vojáků na Chebsku nedaleko obce Hraničná na počátku sedmdesátých let. Následující příspěvek soukromého badatele Luďka Kozlovského seznámil přítomné s některými případy přechodů státní hranice

v Novohradských horách, na základě kombinace archivních pramenů a rozhovorů s přímými účastníky popisovaných událostí. V posledním příspěvku prvního dne konference pak Petr Karlíček ze Státního okresního archivu Děčín poukázal na různé aspekty každodenního života na česko-saské hranici v sedmdesátých letech, přičemž nevynechal ani témata jako jsou turistický ruch či drobná kriminalita.

Závěr dne pak patřil přátelskému posezení účastníků konference v expozici Technického muzea, v tzv. Uličce řemesel, kde mohou návštěvníci zažít atmosféru řemeslnické čtvrti v první polovině 20. století.

Druhý den konference byl vyplněn dvěma přednáškovými bloky. První zahájil Jan Srb z ÚDV svým referátem o případech ze státní hranice ze sedmdesátých let, prošetřovaných jejich úřadem. Přiblížil jak samotné případy, tak postup jejich vyšetřování a následné soudní procesy. S historií Poddůstojnické školy psovodů PS v Libějovicích nás seznámil liberecký historik služební kynologie bezpečnostních sborů Jiří Rulec. Poslední příspěvek tohoto přednáškového bloku pak patřil Eugenii Trützschler von Falkenstein, která jej věnovala spolupráci státních orgánů na hranici Československa s Německou demokratickou republikou v období normalizace.

Po krátké přestávce pak Petr Drahorád, člen Klubu vojenské a policejní historie Československo, prezentoval zajímavou činnost klubu související s ochranou státních hranic, jako například výcvik podle dobových předpisů, rekonstrukce uniforem či poradenství pro filmové štáby. V závěrečném příspěvku Roman Řezníček z Technického muzea v Brně představil posluchačům různé muzejní projekty a aktivity na jižní Moravě, se vztahem k tématu ochrany státní hranice v Československu.

Konference ukázala, že témata související s ochranou státní hranice v sedmdesátých letech zatím nejsou u širší veřejnosti v takovém povědomí jako témata související s lety padesátými, přestože jsou přinejmenším stejně zajímavá a mají bližší vztah k současnosti. Doufejme, že se tento dluh české historiografie podaří v dohledné době splatit. Snad k tomu svým dílem přispělo i toto naše setkání. Na rok 2014 je pak plánováno vydání kolektivní monografie z konference, kde budou uveřejněny i texty tří referátů, které na konferenci nezazněly, protože jejich autoři se nemohli z vážných důvodů dostavit.

ARCHIVNÍ A-Ž

Archivní A–Ž

Kolektiv autorů

Cestovní kancelář ČEDOK, podnik zahraničního obchodu, se stal – díky svému účelu a možnostem – velmi vhodným prostředkem k provádění „státobezpečnostní činnosti" jak v zahraničí, tak i v ČSR (směrem k přijíždějícím zahraničním turistům i představitelům zahraničních cestovních kanceláří). V usnesení politického byra ÚV KSČ z 16. dubna 1956 bylo ministru vnitra uloženo personálně posílit tento podnik příslušníky Státní bezpečnosti, kteří by byli instalováni do odpovědných funkcí Čedoku (např. vedoucí kádrového oddělení). Jak uvádí zpráva Kolegia ministra vnitra ze srpna 1958[1], bylo zde k tomuto datu „legalizováno" sedm příslušníků ministerstva vnitra (MV) na různých funkcích, z toho dva plnili úkoly II. správy MV a pět „soudruhů" přijímalo zadání I. správy MV. Dále bylo v Čedoku umístěno patnáct bývalých pracovníků MV a čtrnáct rodinných příslušníků pracovníků MV. Mimo nich zde pracovalo ještě devatenáct agentů a dvacet devět informátorů, ve funkcích externích průvodců pak třicet sedm agentů a osmnáct informátorů.

Pomocí všech osob „nastrčených" do jednotlivých funkcí byly důsledně obsazovány skupinové zájezdy z kapitalistických států do ČSR pomocníky Státní bezpečnosti. Tím měla StB k dispozici přesné přehledy osob, které se po příjezdu do republiky od skupiny vzdálily a nebyly tak pod její kontrolou. Dle zprávy byly poměrně horší výsledky vykazovány při skupinových zájezdech československých občanů do kapitalistických států, i když i zde byla uplatňována zásada obsazenosti každého zájezdu příslušníky MV. Poznatky o občanech, kteří se v cizině nekontrolovaně vzdálili, byly po návratu předávány k dalšímu rozpracování jednotlivým správám MV. Největší pozornost však byla věnována zahraničním cestovním kancelářím, jejichž zaměstnanci údajně v převážné míře pracovali ve službách cizích rozvědek. Státní bezpečnosti se tak podařilo odhalit např. majitele řecké cestovní kanceláře pracujícího pro rozvědku USA nebo majitele západoněmecké cestovní kanceláře a jeho dva zaměstnance, kteří fungovali ve prospěch rozvědky SRN. Avšak údajně pouze v jednom případě bylo „rozpracování" dokončeno a ukončeno „verbovkou". Těsně před dokončením měla StB v této době ještě případ vedoucího odboru pro východoevropské země rakouské cestovní kanceláře.

Zpráva pro Kolegium ministra vnitra však také hovoří o nedostatcích při plnění „státobezpečnostních" úkolů v „objektu" Čedok. Kvůli „nezodpovědné" práci s nedostatečnou konspirací příslušníků II. správy MV i dalších součástí ministerstva, byli pracovníci MV v podniku všeobecně známi a každý, kdo s nimi v zaměstnání komunikoval, byl považován za spolupracovníka StB. Výměnou „legalizovaných" pracovníků MV a jejich dosazením na důležité posty byl tento problém částečně vyřešen,

1 Archiv bezpečnostních složek (ABS), fond A 2/1, inv. č. 283.

avšak další dva zásadní nedostatky se objevovaly i nadále. První vyplýval z nekoordinovanosti uvnitř struktury ministerstva vnitra, kdy jednotlivé útvary prosazovaly své požadavky, které se často střetávaly a vzájemně narušovaly. Stávalo se to nejčastěji při vysílání agentů, kdy jedna součást je doporučovala k akci a druhá např. vyškrtla, aniž by zjišťovala souvislosti. Druhým problémem bylo porušování určených zásad pro práci s agenturou. Schůzky se prováděly v pracovní době, dokonce přímo na pracovištích, čímž docházelo k dekonspiraci řady spolupracovníků StB. Často u agenturních pracovníků docházelo také k trestné činnosti, nedovoleným obchodům apod.; za porušování pracovních povinností však nebyli nijak trestně či personálně stíháni, na což samozřejmě poukazovali ostatní zaměstnanci.

Kolegium schválilo řešení, jímž mělo být vyhrazení „objektu" Čedok výlučně II. správě MV. Z hlediska agenturně operativní práce se mělo pokračovat v nastavených úkolech (zahraniční turisté, zájezdy československých občanů do kapitalistických států) a připravovat podmínky k využití Čedoku pro rozvědné účely, k vyškolení a „legalizaci" příslušníků MV a k jejich „vysazení" do kapitalistických států jako dlouhodobých delegátů jednotlivých zahraničních expozitur. Ke splnění těchto zadání mělo sloužit také rozšíření funkčních míst obsazených „kvalifikovanými" pracovníky MV, např. funkce náměstka generálního ředitele pro skupinu kapitalistických států, přes něhož měla být řízena a usměrňována činnost nasazených spolupracovníků. Dalšími důležitými funkcemi v této cestovní kanceláři byly pro StB zástupce vedoucího obchodní skupiny (použitelný k rozpracování jednotlivých zahraničních cestovních kanceláří a k agenturnímu proniknutí do nich), vedoucí průvodcovského oddělení, vedoucí náborového oddělení pro cesty do kapitalistických států a pracovníci obchodní skupiny kapitalistických států, kteří měli být po zapracování a absolvování půlroční školy cestovního ruchu ministerstva zahraničního obchodu vysláni jako dlouhodobí delegáti do expozitur evropských států kapitalistického bloku a měli plnit požadavky rozvědného i kontrarozvědného charakteru. [IK]

Kuriózní zásah pohraniční hlídky. Dne 25. srpna 1952 byla ve 21 hodin večer vyslána z velitelského stanoviště 6. roty Broumov 12. plánské pohraniční brigády dvoučlenná hlídka pohraničníků – vojáků základní služby ke kontrole drátěného zátarasu. Drátěný zátaras byl v úseku roty vybudován již více než před půl rokem, šlo tedy o běžný úkol. Hlídka měla postupovat od průjezdu v drátěném zátarasu ke styku se sousední rotou. Vyšla ze stanoviště roty lesní pěšinou a těsně před zátarasem se připojila k silnici, která ve směru z Broumova na Mähring protínala trasu třístěnného drátěného zátarasu. Při příchodu k zátarasu hlídka zjistila, že je průchod otevřen. To jí bylo podezřelé, a proto věnovala pozornost okolí průchodu. Ve tmě za drátěným zátarasem zpozorovala tmavý stín. Členové hlídky se na to zpoza stromů vzájemně upozornili a po osvícení svítilnou oba spatřili odrazy reflektorů vozidla a snad i odraz poznávací značky. Jak později velitel hlídky vypověděl, měl za to, že *„Američané někoho dovezli"* a připomnělo mu to situaci z jara 1951. (Byly to tehdy dva případy z května 1951, kdy

osádka vozidla americké armády přejela od Mähringu na československé území až k protitankové zábraně). Nato pohraničníci rychle zalehli a velitel hlídky vypálil směrem k neznámému vozidlu výstražnou dávku ze samopalu, následovala dávka člena hlídky. Poté hlídka vyčkávala. Za chvíli oběma pohraničníkům došlo, že se nejde o nepřátelské vozidlo, ale že tam stojí – pásový traktor. Traktor, který tam zanechali ženisté provádějící orbu drátěného zátarasu.

Takřka zároveň dorazila v rychlosti skupina pohraničníků, v níž byl i velitel roty, který pak hlídce přikázal, aby pokračovala v plnění úkolu – tedy kontrolovat drátěný zátaras až po styk se sousední rotou. Při šetření události vyšlo najevo, že hlídka nebyla při vyslání seznámena s tím, že za drátěným zátarasem „parkuje" pásový traktor jejich ženistů. Navíc vrata v drátěném zátarasu byla otevřena a oproti běžné praxi, kdy otevřené průchody byly střeženy hlídkami, toto místo nikdo nestřežil. Přicházející hlídka tedy přišla k otevřenému průchodu a v několika málo okamžicích musela situaci vyhodnotit. Převážil dojem, že vozidlo je americké a že je možné, že někdo z jeho osádky již prošel průchodem. Vliv na rozhodnutí měla jistě i nedávná událost, kdy vozidlo americké armády přejelo po silnici hranici až k hraniční závoře a velitel roty byl potrestán za pasivitu, že se nepokusil vozidlo zadržet. Toto vše tedy vedlo velitele hlídky k rozhodnutí použít zbraně.

Samozřejmě jiný byl pohled velitelství brigády a zejména pražského velitelství Pohraniční stráže. Jednoznačným viníkem incidentu byl podle nich velitel roty. Především mu vytýkali, že pohraničníci nedostali informaci o pásáku. Další problém byl v nestřežení průchodu, respektive v jeho otevření. Konečně problémem byla také živelnost reakce, kdy skupina pohraničníků i s velitelem roty narychlo vyběhla, aniž by se velitel staral o zbytek osazenstva roty. Chvatná akce přibíhajících pohraničníků navíc nebyla bez rizika – mohli také použít zbraně, což mohlo skončit ohrožením života jejich kolegů z vyslané hlídky.

Potrestán byl pouze velitel roty, od potrestání hlídky za ukvapené použití zbraně bylo upuštěno, protože velitel hlídky „projevil odvahu zahájit boj s nepřítelem". Veliteli roty také přitížilo, že nechal zbytek jednotky bez instrukcí a že pohraniční poplach u jednotky vyhlásil zástupce velitele 2. praporu pro věci politické, který byl u jednotky právě přítomen. Vedle toho případ ukázal na poměrně běžnou praxi ponechávání techniky za drátěnými zátarasy, což (jak konstatovalo vyjádření z Prahy) *„svědčí o nedostatečné péči a opatrování svěřeného materiálu, který nám poskytuje dělnická třída k zajištění neprostupnosti státní hranice"*. Za to ovšem velení brigády a její velitel postiženi nebyli.

Kuriózní případ je tedy svědectvím o tom, že v období výstavby tzv. ženijnětechnických opatření neměly ještě roty zažito počínání v některých situacích. Je otázkou, proč hlídka neměla odpovídající informace – zda o stojícím pásáku neinformovaly rotu vracející se hlídky, nebo zda byl přes noc stojící pásák za drátěným zátarasem natolik běžnou věcí, že už „nestálo za řeč" to oznamovat při příchodu ze služby. [PV]

Nealkoholické pivo. V dnešní době je zcela běžné, že si řidiči dají v restauraci nebo doma pivo se stopovým množstvím alkoholu, jemuž se – možná trošku nepřesně – říká nealkoholické. První pokusy o výrobu tohoto nápoje se datují těsně po druhé světové válce v Německu a ve Švýcarsku. V Československu vyvíjela nealkoholické pivo zkraje sedmdesátých let 20. století skupina odborníků v Jihočeských pivovarech České Budějovice. Coby výsledek jejich práce vzniklo pivo s velmi malým obsahem alkoholu; dostalo název PITO, což značilo zkratku vytvořenou ze slov PIvo a auTO. Do obchodní sítě se nejdříve distribuovalo v létě roku 1975 v „domovských" jižních Čechách.[2] Nehodlám v tomto krátkém příspěvku rozebírat technologii výroby onoho moku, tu nechť si laskavý čtenář zjistí na internetu nebo v odborné literatuře, chtěl bych však ukázat, jak se zmínka o něm ocitla ve fondech Archivu bezpečnostních složek (ABS).

O finální výrobek jihočeských pivovarníků (přihlásili jej u Úřadu pro patenty a vynálezy pod číslem PV 892-75) se totiž ještě před začátkem prodeje zajímala Správa VB Jihočeského kraje, konkrétně zástupce náčelníka pro pořádkovou a dopravní službu podplukovník Antonín John. Vyžádal si posudek, který pro Pokusné a vývojové středisko pro pivo a slad v Praze-Braníku vypracoval dne 28. dubna 1975 bratislavský soudní znalec v oboru soudní chemie ing. Miroslav Bauer; o jeho závěrech pak informoval 28. srpna 1975 Ministerstvo vnitra ČSR – Hlavní velitelství VB.[3]

Ing. Bauer konstatoval, že Pokusné a vývojové středisko pro pivo a slad mu dne 19. února 1975 poslalo požadavek, aby uskutečnil experiment, jenž měl zjistit, jak zaslaný vzorek PITA s koncentrací alkoholu 0,52 % a 0,50 % ovlivní lidský organismus. Průběh pokusu popsal takto:

„Pokus jsme uskutečnili na třech osobách ženského pohlaví, jejichž váha se pohybovala v rozmezí 58 až 65 kg a na čtyřech osobách mužského pohlaví, jejichž váha se pohybovala v rozmezí 80 až 100 kg. Při konzumaci piva se postupovalo tak, že v průběhu 30 minut vypily osoby ženského pohlaví 0,5 litru, 1 litr a 1,5 litru tohoto nápoje a osoby mužského pohlaví v průběhu 30 minut vypily 0,5 litru, 1 litr, 1,5 litru a 2 litry zaslaného piva. Po uplynutí 30-minutového limitu pro konzumaci jsme počkali 30 minut a po jejich uplynutí byly pokusným osobám odebrány vzorky krve k dokázání hladiny etanolu v krvi. Nezávisle na tomto pokusu bylo třeba uskutečnit další, u něhož byla odebrána krev u pokusných osob po uplynutí 60 minut od uplynutí 30-minutového limitu na pití. U všech osob, jež se podrobily experimentu, byl před pokusem orientačně zjišťován pomocí detekčních trubiček etanol ve vydechovaném vzduchu. Až po zjištění negativního výsledku bylo nutné čekat, vzhledem na citlivost detekčních trubiček, další dvě hodiny, než bylo možné přikročit k vlastnímu experimentu. Kvalitativní a kvantitativní důkaz etanolu v odebraných vzorcích krve jsme uskutečnili zvlášť metodou plynové chromatografie."

2 MÁCHALOVÁ, Hana: *Technologie výroby nealkoholických piv*. Zemědělská fakulta Jihočeské univerzity – bakalářská práce. České Budějovice 2011, s. 22.

3 ABS, fond H 2-1/II (Ministerstvo vnitra ČSR – Sekretariát Hlavního velitelství VB), inv. j. 531 – Bauer Miroslav, ing. z Bratislavy, soudní znalec – posudek na nealkoholické pivo PITO, 1975. Všechny další informace pocházejí z tohoto materiálu.

A jak pokus dopadl? U všech čtyř mužů a u jedné z žen se ve stanoveném limitu etanol v krvi neobjevil vůbec, u druhé ženy zjistili alkohol po půlhodině v *„stopovém, kvantitativně nehodnotitelném množství“* a po hodině už byla naprosto „čistá“. Třetí žena měla po třiceti minutách v krvi 0,02 promile a po hodině nezůstalo v její krvi po etanolu ani stopy. Proto ing. Bauer uzavřel svoje dobrozdání takto:

„[…] bylo ověřeno a potvrzeno, že pivo s obsahem 0,50 až 0,52 % hm alkoholu nezpůsobuje alkoholické ovlivnění člověka ani po požití relativně enormního množství (1,5 až 2 litry piva) v krátkém časovém rozpětí (30 minut). V jednom případě experimentu zjištěná hladina 0,02 promile etanolu představuje jen fyziologickou hladinu etanolu.“

Pro potřeby „dopraváků“ byl ovšem jistě nejdůležitější konečný znalcův rezultát: *„Na základě výsledků experimentu můžeme dále usoudit, že pivo, které by obsahovalo alkohol v koncentraci až 0,55 % hm, nezpůsobí v krvi člověka, za podmínek, které jsou uvedeny výše* [tedy jistý časový odstup od konzumace – pozn. aut.], *hladinu etanolu vyšší, než je hladina fyziologická, nemůže proto ovlivnit nepříznivě schopnost řidiče řídit motorové vozidlo, ale ani jednání pracovníka na pracovišti, kde se vyžaduje zvýšená pozornost.“*

A tak si u nás od roku 1975 našlo nealkoholické pivo – poctěno zájmem složek VB – cestu mezi lidi… [JMik]

Zpracovali Iva Kvapilová [IK], Pavel Vaněk [PV], Jiří Mikulka [JMik].

Rejstřík osob, krycích jmen, akcí

A

„Akce Anton“ 94
„Akce B“ 29
„Akce Marcela“ 93
„Akce Š“ 89, 90
„Akce Truhlář a spol.“ 95
ALEX 44
Andreas, št. stržm. 40
August František 275

B

Babenko Nikolaj Osipovič 166
Babková Teresa 260
Barešovi, bratranci 284
Bárta Milan 75, 86, 87, 99, 138
Bárta Miloš 139
Bartončík Josef 245
BARTOŠ 40, 43, 44
Bártová Markéta 306, 313
Baťa Antonín 53
Baťa Jan Antonín 51– 74
Baťa Jan Antonín, též Jan Kaplan, též Jan Neznámý
Baťa Tomáš 51–61, 62, 64, 65, 70, 72
Baťa Tomáš ml. 70
Baťová Anna 53
Baťová de Oliveira Edita 72
Baťová Ludmila 53
Baťová Marie (roz. Gerbecová) 54
Bauer Miroslav 292, 293
Bělecká Josefa 76
Bělecká Věra 77
Bělecký Borek *viz* Bělecký Theodor
Bělecký Josef 76
Bělecký Theodor (Bělický), též Dorek, Dr. Dorek, Doktor, Bělický 75–101, 105
Bělický *viz* Bělecký Theodor
Běloušek Daniel 273, 274, 278, 310
Benda Patrik 182, 187, 189, 199, 202
Beneš Antonín 112, 113
Beneš Edvard 23, 39, 46, 47, 52, 57, 58, 61, 63, 70, 71, 72, 162, 163
Beneš Zdeněk 262
Bénová Jana 269
Beran Josef 106, 107
Beran Ladislav 72
Bešťák Otakar 79
Bicek Hugo 106
Bienert Richard 47
Bílek Libor 78
Bílková Jitka 263, 268, 310, 318
Bitmann Ladislav 275
Blažek Petr 75, 86, 99, 135, 262
Bogataj František 23
Borák Mečislav 63, 67
Borecký Bohumil 47
Borkovec Zdeněk 171
Boukal Jan 106, 107
Brož Ivan 57, 58, 60, 70, 71
Brož (MNV) 103
Brzezina Miroslav 261
Břečka Jan 13, 304, 311
Březina Stanislav 96, 97
Bujárek Václav 79

Bułhak Władysław 273
Bürger František 40
Burgert, KSČ 146
Bursík Tomáš 89, 255, 309, 318

C

Cekota Antonín (Anthony) 53, 57, 58, 71

Č

Čejka Eduard 23
Černík Oldřich 149
Černý Milan 135, 136, 145, 146
Černý Vladimír 44
Čihák Jaroslav *viz* Znamenáček
Čipera Dominik 54, 56
Čivrný Lumír 44
Čížek, F. 143
Čížek, s. 103

D

Dalos György 280
Dáňa Stanislav 141, 146
David Václav (Hora 43
David Václav (Hora) 43, 45
de Gaull Charles 23, 26, 36
Devátý Stanislav 244
Dikaren Valentin Fjodorovič 246
Diner Dan 280
Dobřichovský Miloš 109, 110, 111, 113, 116–122, 123–133
Dobřichovský Václav 128
Doktor *viz* Bělecký Theodor
Doležal Jakub 164, 165
Domnitz Christian 273, 274
Dorek *viz* Bělecký Theodor
Dorn Günter 116
Doskočil Zdeněk 262
Dostál František Josef 259
Dostál Miroslav 212
Doubek Bohumil 86
Doubek Mojmír 147, 148, 152
Douda 86
Dráb Josef 96
Drahorád Petr 285
Dr. Dorek *viz* Bělecký Theodor
Dr. Kareš *viz* Jindra Jaroslav
Dubček Alexandr 148, 153
Dufek Josef 23
Dvořáková Jiřina 65, 71, 75, 78, 81, 85, 98
Dybal Jan 49

E

Ebert R. 102
Ečer Bohuslav 67
Eichler Patrik 135
Ejem Jan 88
Ejemová Běluše (Běla) 85, 86, 88, 89, 91, 94, 106, 107
Engliš Karel 58
Erban Evžen 67

F

Fabiánová Bohdana 269
Fencl Vojtěch 102
Fiala Jan 29
Fierlinger Zdeněk 48
Fischer Ben 277
Fišera Alois 20
Fišer Vojtěch 105
Flexler Josef 23
Friml Jan 182
Frnka Karel 182
Frolík Jan 197
Frolík Josef 275
Frydrychovský Václav 138
Fürst Roman 153

G

Gatailová Katarína 262
Geminder Bedřich 86
Gemrot Josef 49
generál Richard *viz* Veselý-Štainer
Gerbecová Marie *viz* Baťová Marie
Gerbec Rudolf 54
Gonda Radim 260
Göring Hermann 51, 59, 69, 73
Gottwald Klement 39, 48, 63
Gramsci Antonio 145
Grečko Andrej Antonovič 145
Gubová Olga 81
Gula Marian 184, 185
Guth Josef 23

H

Hajdů Vavro 86
Hájek František 77
Hála František 63, 70, 74
Hambach Rudolf 145, 153
Hasil Jan 159
Hasil Jiří 159
Hausvaterová Martina 259
Hausvater Stanislav 259
Havelka, prokurátor 31, 32
Havel Václav 29, 248
Havlůjová Hana 262
Hazdra Zdeněk 261
Hejl Vilém 89
Hemala Alexander 249
Herr Karel 40, 42, 43, 47
Hirlemann Jules 36
Hitler Adolf 18, 280, 281
Hodrová Daniela 154
Holý Ivan 65, 66
Homola Bedřich 18
Honecker Erich 281
Honsig Christian 260
Honsová Karolína 51, 306, 313
Horáčková Libuše 90
Hora Karel 27, 28
Horáková Milada 65, 270
Horníček Josef 81
Hořejš Miloš 259
Hoyer J. 102
Hradecká Milena 85, 93, 94
Hradil Oldřich 182
Hrdlička Milan 159
Hubený David 159, 308, 316
Husák Gustáv 262

CH

Charouz JIndřich Zdeněk 260
Charvátová Karla 84
Chovančíková Irena 269

J

Jahelka, plk. 100
Jakavonis Juozas 266
Jakl Tomáš 161
Janeček František 129, 130
Janka Otto 13
Janoška Stanislav 115
Jareš Jakub 135
Jaroš Zdeněk 140
Jarząbek Wanda 274
Jech Karel 63, 64, 66, 68
Jelínek Jiří 138
Jensen Kurt 277
Jeremenko Andrej Ivanovič 162
Jindra Jaroslav 98, 100, 108
Jindrová Alena 259
Jiskra Milan 139
John Antoní 292
Jost Stefanie 260
Jungman Jindřich 67
Juříček Vladimír 148

K

Kácha Miloslav 85
Kácha Miroslav 85
Kalina Václav 19
Kalous Jan 75, 82, 86, 98, 99
„Kamil", StB 88
Kaminsky Anna 280
Kantůrková Eva 139, 140, 141, 143, 146, 150, 152, 153
kapitán Jiří *viz* Nechanský Jaromír
Kaplan Jan *viz* Baťa Jan Antonín
Kaplan Karel 63, 64, 66, 68, 86, 99
Karlíček Petr 285
Karpov Vladimír 163
Klubíčko Miloslav 78
Klukan Josef 151
Klukanová Ludmila 139, 147, 150, 151
Klukan Petr 141, 146
Kmeť Norbert 262
Kmuníčková Zdena 145
Knotek Karel 86
Kňourek Václav 23
Koenig Pierr M. 24, 26
Kohl Helmut 280
Kohoutek Vladimír 86
Koch Alexandr 280
Kokoška Stanislav 42
Kolář Antonín 119
Komárek Valtr 247
Koněv Ivan Stěpanovič 162
Kopal Petr 271
Köpernik-Kennel Herma 259
Kouřil Jan 23
Kozel Jiří 146, 147, 148, 150, 152
Kozlovský Luděk 284
Kožich Josef 145, 151
Kraft Jiří 261
Krajčík, seržant 25
Krajčík,seržant 25
Krajina Vladimír 47
Kratochvíl Jan 20
Kratochvíl Viliam 262
Kraus František 227
Krčmář Otakar 23
Kroča Miloslav 182
Kroček Lumír (Lubomír) 98, 108
Kryštof Oldřich 43, 47, 48, 50
Křesinová Ludmila 94
Křesinová Ludmila st. 94
Křížek Leonid 13
Kubát Jiří 141
Kubát Josef 43, 44
Kubátová Eva 263, 268
Kubelík J. 67
Kubík Dušan 113
Kučera Bohumil 66
Kučera Bohuslav 249
Kuklík Jan 159
Kural Václav 136
Kuslová Hana 53, 54, 70
Kutlvašr Karel 40, 45, 47
Kuzněcov Vasilij V. 150
Kvaček Robert 261
Kvapilová Iva 39, 293
Kyselka Josef 79, 80

L

Lach Ivan 18
Lang František 149
Láník Jaroslav 13, 30, 95
Leclerc Philippe 34
Lednický Václav 58, 70
Lehár Bohumil 52, 55
Lenin Vladimír Iljič 266
Letviněnko Ivan Vasil 167
Lisner Ludvík 81, 102
Liška Alois 95, 97, 99
Liška Jiří 260
Löbl Evžen 86
Lomíček Jan 262

London Artur 86
Lorenc Aloiz 213
Lorencová Kateřina 269, 310, 318
Lowe Keith 279
Lozoviuková Kateřina 271
Lukas Karel 96–99, 100, 108

M

Macek Pavel 77
Machálek 113
Máchalová Hana 292
Machar Josef Svatopluk 15, 16
Malinovský Rodion Jakovlevič 162
Malota František 56, 57, 58
Malotta Petr 94
Marek Jindřich 39, 43, 305, 312
Marek Stanislav 50, 161
Marek Stanislav (Štába) 43, 44, 45, 49
Marina Valentina Vladimirovna 164
Marx Karel 266
März Josef 262
Masaryk Jan 70
Masaryk Tomáš Garrigue 14, 36, 46
Massowová Dana 13, 30, 32
Matějka Karel 87, 106, 107
Matoušek Petr 141
Mattuš Čestmír 44, 45
Meduna Josef 93
Medvecký Matěj 275, 276
Mejstřík Karel 29
Melnikaité Marija 266
Menčík Ferdinand 57, 59, 65
Messmer Pierre 34
Mifka Zdeněk 112, 113, 114, 115, 119, 120, 122, 131
Miková 106
Miksche Ferdinand 23
Mikulka Jiří 259, 284, 293, 309, 318
Minář Ivan 259
Missbach Karl 40
Moldán Bedřich 250
Molková Michaela 259
Molotov Vjačeslav Michajlovič 264, 268
Moravec Bohumil 13, 23
Moravec Jan 136
Motejl Petr 120, 131
Mozola Jozef 85, 86

N

Najbert Jaroslav 262, 271
Napoleon Bonaparte 16
Navara Luděk 65
Navrátilová Jaroslava 90, 91
Nechanský Jaromír 43, 44, 45
Nemec Richard 259
Němec, vojín 114
Němeček Jan 164
Neznámý Jan *viz* Baťa Jan Antonín
Nociar Rudolf 112, 113
Nosek Václav 39, 48, 63
Novák Bohuslav 23
Novák, MUDr. 147
Novotný Josef 44
Novotný Lukáš 260

O

Obzina Jaromír 175
Odehnalová Martina 285
Opriş Petre 276
Ostrý František 58

P

Paczkowski Andrzej 279
Palach Jan 135, 136, 139, 145, 147, 151, 154
Paleová 103
Parák Rudolf 71
Paramzin Vladimír Kuzmič 169

Pavlíčková Tereza 135, 138, 155, 261, 307, 310, 315, 318
Pečenka Marek 175, 181
Pechal Oldřich 19
Pejčoch Ivo 109, 128, 131, 133, 161
Pelikán Bohumil 97
Perner Viktor 28
Pernes Jiří 64
Perzi Niklas 260
Pešek Václav 88, 89, 92
Pétain Philippe 279
Petránek Jan 148, 149
Petřík Jan 23
Pinkas Jaroslav 262, 271
Pípal, MUDr. 115
Pisková Renata 138
Plaček Štěpán 82
Plašil Filip 259
PLATINUM 43
Plocek Evžen 135, 136, 139–154
Plocek František 139, 146, 147, 152
Plocek František st. 139
Plocek Jiří 140, 145
Plocková Ludmila 152
Plocková Marie 139, 152
Plocková Zdena (roz. Dolníková) 140
Podzimek Michal 271
Pokluda Zdeněk 56, 64, 70
Pokorný Bedřich 64, 65, 71
Pokorný Miroslav 73
Pospíšil Jaroslav 56, 58
Pospíšilová Hana 58
Povolný Daniel 180
Pražák Alois 72, 73
Príkazský Vladimír 250
Procházka Ivan 13
Procházka Oleg Václav 95
Procházková Kornélie 95
Procházková Lenka 154
Prokeš Antonín 94
Prokeš Květoslav 94
Prokůpková Anna 120
Prosser Jaroslav 44, 45, 48
Přikryl Vladimír 20
Ptáčníková Světlana 255, 279, 318
Pulec Martin 109, 284, 306, 307, 314

R

Rabochová Marie 85, 87, 88, 89, 106, 107
Reagan Ronald 277
Reicin Bedřich 30, 31, 32
Ribbentrop Joachim von 264
Ripka Hubert 61, 72
Rogulski Rafal 280
Rommel Erwin 13, 20, 23, 24, 26, 28, 36
Roosevelt Franklin D. 60
Rozvadský Milan 112, 119
Rožek Emil 40, 42, 43, 47, 48
Rubcov Jurij 165
Rulec Jiří 285
Rydel Jan 280
Rychlík Jan 138, 261

Ř

Řehák Karel 93
Řezníček Roman 285

S

Sádecký Josef 135, 142–147, 150, 153
Sagner, pplk *viz* Svoboda
Sacher Vilém 164
Saltuariová Petra 269
Sameš Antonín 43, 44, 45, 48, 49, 50
Sedláková, zapisovatelka 31, 32
Seidegård Cecilie Schelin 278
Şerb Ion 276
Schaffnerová Luisa 106
Scheinhammer-Schmid Ulrich 260

Schür Roland 318
Schwarzenberg Karl Johanes 248
Skopeček Vratislav 43
Slánský Rudolf 30, 86
Slavík, StB 99
Slavík Tomáš 283, 284, 310, 318
Sloman Enrique 60
Sloman Ricardo 60
Slunečko František 44
Smrčka Rudolf 78
Smrkovský Josef 43
Sochor, vrch. stržm. 101
Sommer Josef 86
Srb Jan 285
Stalin Josif Vissarionovič 45, 163, 165, 266, 280
Staněk 86
STASI 273, 274, 277
Stehlík Eduard 18, 45, 49, 95, 97, 99
Steigerwald Karel 248
Steinský 103
Stepancov, pplk. 173
Stolle Wilfiwed 259
Stránský Jaroslav 61, 62, 72
Studecký (KSČ) 103
Stýblo Antonín 182
Suchánek Rudolf 41
Sulc Paul 132
Svatopluk T. (vl. jm. Svatopluk Turek) 64
Svoboda Libor 75, 86, 99
Svoboda Johann (Sagner), pplk. 40
Synek Miloš 103

Š

Šacher Otto 23
Šaller Evžen 72, 73
Šarla Jan 79
Šebesta Jaroslav 139, 143, 144, 146, 149, 153
Šedivý, pplk. 96
Šesták Josef 23
Šetina Jiří 62, 63
Šidáková Helena 92, 93
Šidák Zdeněk 89, 90, 92, 93
Šilhan Milan 13, 29, 34
Šimková Dagmar 84
Šimon Josef 91
Šling Otto 30, 31, 32
Šmidrkal Václav 284
Šňupárek Zdeněk 109, 127, 132
Šolc Josef 284
Šott (MNV) 103
Špaček Václav 23
Šrámek Jaroslav 72
Šrut Pavel 35
Štěpánek František 67
Štěpánek Ivo 269
Štěpán Miroslav 242
Štikar Michal 62, 63
Štroblík Vladimír 53
Švábová Jana 261
Švandová Milada *viz* Wagnerová Milada

T

Tadžebajev Abduchailil 167
Tomaštík Marek 55, 61
Tomek Karel 153
Tomek Prokop 161, 262
Truhlář František 95, 96, 97
Trützschler von Falkenstein Eugenie 285
Třešňák Václav 166, 167
Tůma Oldřich 279, 281
Turek 99
Tydings Millard 60

U

Udržal Jiří 65, 69
Uhlíř Lubomír 77

Ulrich Josef 109, 112–118, 120, 121, 122, 124, 125, 127, 128, 130–133
Ulrich Josef, též Ulrych 109
Ulrych Josef *viz* Ulrich Josef

V

Vágner Josef 16
Valeš Oskar 39
Vališ Zdeněk 184, 185
Valtr Bohumil 40
Vaněk Jan 81, 102
Vaněk Pavel 284, 293
Vašátko Václav 18
Vaš Karel 81, 102
Vavrečka Hugo 56
Vazač Bohumil 13, 19, 23, 28
Veselý-Štainer Karel, též Steiner, Šteiner 43, 45, 46, 49, 50
Vitáková Alena 163
Vlachová Irena 91
Vlachová-Šimonová Irena 85, 90, 91, 92
Vobořil, JUDR. 102
Voráček Emil 164
Votava Antonín 167
Votýpka Jiří 81, 102
Votýpka Josef 81, 102
Voženílek Jan 40, 41, 42, 43, 47
Voženílek Záviš 47
Vráblíková Monika 141
Vykypěl Karel 246

W

Wagner Eduard 14, 17, 33, 34, 42
Wagner Oktavián 14
Wagner Oktavián st. 14
Wagner Otto 13–37
Wagner Otto Viktor Antonín
Wagnerová Emilie (roz. Krütznerová)14
Wagnerová Milada (roz. Švandová) 17, 19, 20, 30
Wahl Veleslav 45
Wegener Friis Thomas 273
Weidermann Wilhelm (Willy) 40, 161
Weiner František 13
Willoughby Ian R. 310
Wilson Oscar *viz* Wagner Otto
Wilson Oskar 31

Z

Zajíc Jan 135, 145
Zarchi Julijana 263
Závodský Osvald 98, 108
Zborovská Zina 259
Zbytek Karel 276
Zdráhala Richard 13, 23, 26
Zelená Lubuše 31, 32
Zelený Rudolf 31
Zemanová Jindřiška 85, 87, 89
Zenkl Petr 48
Zídek Petr 140, 141, 145, 149
Zielenec Josef 248
Zikmund, pplk. pol. 40
Zmrzlík Alois 106
Znamenáček-Čihák Jaroslav 20

Ž

Žáček Pavel 47, 48, 75, 86, 99, 175, 176, 180–182, 184, 185, 187–195, 197, 199, 200–204, 206, 212, 213, 215, 309, 317

Seznam užitých zkratek

A	–	agent
a. č., arch. č.	–	archivní číslo
ABS	–	Archiv bezpečnostních složek
AMG	–	Asociace muzeí a galerií
ARD	–	západoněmecká televize (Arbeitsgemeinschaftder öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten der BRD)
arch. j.	–	archivní jednotka
ARS	–	Akademická rada studentstva
AV ČR	–	Akademie věd České republiky
BAa	–	tzv. vnitřní státní bezpečnost
BND	–	zpravodajská služba Spolkové republiky Německo (Bundesnachrichtendienst)
brig. gen.	–	brigádní generál
CIC	–	kontrarozvědka USA (Counterintelligence Corps)
CIO	–	Československý zpravodajský úřad (Czechoslovak Intelligence Office)
CPO	–	civilní protiletecká ochrana
č. p., čp.	–	číslo popisné
Č. S. R.	–	Československá republika
č. skl.	–	číslo skladovací
č.	–	číslo
čas.	–	časopis
čj., č. j.	–	číslo jednací
ČMKOS	–	Českomoravská komora odborových svazů
ČNR	–	Česká národní rada
ČR	–	Česká republika
čs.	–	československý, československá
ČSAD	–	Československá autobusová doprava
ČSLA	–	Československá lidová armáda
ČSM	–	Československý svaz mládeže
ČSR	–	Československá republika
ČSSR	–	Československá socialistická republika

ČTK	–	Československá tisková kancelář
D	–	důvěrník
D	–	dokumentace (složka)
DOK	–	dokumentace (složka)
dok.	–	dokument
DPA	–	tisková agentura Spolkové republiky Německo (Deutsche Presse-Agentur)
eds.	–	editoři
EU	–	Evropská unie
EZO	–	Evidence zájmových osob
f.	–	fond
FD	–	finanční doklady
FFI	–	Francouzské vnitřní síly (Forces francaises de l´intérieur)
FFL	–	Svobodní Francouzi (Forces Francaises Libres)
FMV	–	federální ministerstvo vnitra
fol.	–	folie
gen.	–	generál
GŠ	–	Generální štáb
GVUP	–	Generální velitel uniformované protektorátní policie
H	–	historický (fond)
HO	–	historické oddělení
IMV	–	Inspekce ministra vnitra
inv. č.	–	inventární číslo
JAB	–	Jan Antonín Baťa
jr.	–	junior
JZD	–	jednotné zemědělské družstvo
K	–	kontrolní (svazek)
KAN	–	Klub angažovaných nestraníků
kart., kn.	–	karton, krabice
KB	–	konspirační byt
KGB	–	hlavní sovětská tajná služba (Komiťet gasudarstvennoj bezopasnosti)
KNV	–	krajský národní výbor
KPP	–	korespondence pomocných písemností
KPP		kopie protizákonných písemností

kpt. gšt.	–	kapitán Generálního štábu
kpt.	–	kapitán
KR	–	kontrarozvědné rozpracování
KS SNB	–	krajská správa Sboru národní bezpečnosti
KSČ	–	Komunistická strana Československa
KSS	–	Komunistická strana Slovenska
KTS	–	kandidát spolupráce (spis)
KV NB	–	krajské velitelství Národní bezpečnosti
KV StB	–	krajské velitelství Stání bezpečnosti
mjr.	–	major
MK	–	mrtvá kartotéka
MLS	–	mimořádné lidové soudy
MNO	–	ministerstvo národní obrany
MNV	–	místní (městský) národní výbor
MS	–	ministerstvo spravedlnosti
MÚA AV	–	Masarykův ústav a Archiv Akademie věd
MV	–	ministerstvo vnitra, ministr vnitra
MZA	–	Moravský zemský archiv
MZM HO	–	Moravské zemské muzeum, historické oddělení
MZO	–	ministerstva zahraničního obchodu
n. p.	–	národní podnik
NA	–	Národní archiv
nakl.	–	nakladatelství
NB	–	Národní bezpečnost
NDR	–	Německá demokratická republika
nedat.	–	nedatováno
nestr.	–	nestránkováno
NKVD		sovětská tajná policie (Narodnyj komissariat vnutrennych děl)
NMV	–	nařízení ministra vnitra
NO	–	nepřátelská osoba
NOÚZ	–	Národní odborová ústředna zaměstnanecká
npor.	–	nadporučík
npor. jezd. v zál.	–	nadporučík jezdectva v záloze
NSDAP	–	Národně socialistická německá dělnická strana, nacisté (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei)
NSR	–	Německá spolková republika

OAO	–	organizační a analytický odbor
OB (OBJ)	–	objektový svazek (fond)
OBZ	–	Obranné zpravodajství
odb.	–	odbor
odd.	–	oddělení
ods.	–	odsouzený, odsouzená
OK	–	Očistná komise
ONV	–	okresní (obvodní) národní výbor
OS	–	osobní (svazek)
OSOŽ	–	Ozbrojená stráž ochrany železnic
OUS	–	ochrana utajovaných skutečností
OV	–	okresní výbor
OZO	–	oblastní zpravodajská odbočká
P	–	pátrací (svazek)
PB	–	propůjčený byt (svazek)
plk.	–	plukovník
plk. gšt.	–	plukovník Generálního štábu
plk. pěch.	–	plukovník pěchoty
PO	–	prověřovaná osoba (spis)
PŘ-SK	–	Policejní ředitelství Praha II. – stanice a komisariáty
por.	–	poručík
PVVP	–	Posádkové velitelství Velké Prahy
POV	–	předsednictvo okresního výboru
pplk.	–	podplukovník
pplk. pol.	–	podplukovník policie
pplk. žen.	–	podplukovník ženijního vojska
ppor. v zál.	–	podporučík v záloze
PS	–	Pohraniční stráž
R	–	rezident
RG	–	Revoluční gardy
RMV	–	rozkaz ministra vnitra
roč.	–	ročník
ROH	–	Revoluční odborové hnutí
ŘNB	–	Ředitelství národní bezpečnosti
S	–	signální (svazek)
S	–	Staré písemnosti (fond)
S	–	Staré fondy (u některých statisticko-evidenčních útvarů)

S FMV	–	Sekretariát federálního ministerstva vnitra
S StB KS SNB	–	správa Státní bezpečnosti krajské správy Sboru národní bezpečnosti
s.	–	soudruh
SAV	–	Slovenská akademie věd
SČSP	–	Svaz československo-sovětského přátelství
SD	–	bezpečnostní, zpravodajská služba SS a NSDAP (Sicherheitsdienst)
SED	–	Jednotná socialistická strana Německa (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands)
SEO	–	statisticko-evidenční odbor
SEÚ	–	statisticko-evidenční útvar
SK	–	skartační fond
SNB	–	Sbor národní bezpečnosti
SOkA	–	Státní okresní archiv
SRN	–	Spolková republika Německo
srov., srv.	–	srovnej
SS	–	ozbrojená organizace NSDAP (Schutzstaffel)
S-SNB, S SNB	–	správa Sboru národní bezpečnosti
StB	–	Státní bezpečnost
stržm.	–	strážmistr
SÚ	–	Studijní ústav
SÚ	–	studijní účely
škpt.	–	štábní kapitán
škpt. četn.	–	štábní kapitán četnictva
škpt. gšt.	–	štábní kapitán Generálního štábu
T	–	taktický (fond)
TOS	–	továrny obráběcích strojů
tr. z.	–	trestní zákon
TS	–	tajný spolupracovník (fond)
ÚDV	–	Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu
ÚPN	–	Ústav pamäti národa
ÚRO	–	Ústřední rada odborů
ÚSTR	–	Ústav pro studium totalitních režimů
ÚV	–	Ústřední výbor
V	–	vyšetřovací svazek (fond)

v. v.	–	ve výslužbě
v zál.	–	v záloze
vel.	–	velitel, velitelství
VHA	–	Vojenský historický archiv
VHÚ	–	Vojenský historický ústav
VKR	–	vojenská kontrarozvědka
VÚA	–	Vojenský ústřední archiv
VZ	–	vlastnoruční zpráva (složka)
Z	–	zvláštní (fond)
zák. č.	–	zákon číslo
zál.	–	záloha
ZNV	–	Zemský národní výbor
ZOB II	–	Zemský odbor bezpečnosti, oddělení II.
ZPÚ	–	Zajištění pohraničního území
ZST	–	země socialistického tábora
ZÚ	–	Zemská úřadovna

Summaries

STUDIES

The Legion was his life
The life's pilgrimage of Col. Otto Wagner

Jan Břečka

This article explores the life story of Col. Otto Wagner, one of the most distinctive figures in the Czechoslovak foreign resistance in the WWII years in France and Great Britain and subsequently an officer of the French Foreign Legion, with which he fought in North Africa in the ranks of the Free French Forces against German and Italian troops.

Born in Prague (28. 3.1902), after graduating from grammar school he wanted to become a professional soldier so he undertook studies at the Military Academy in Hranice na Moravě and at a military school in Saint Cyr, France. Wagner served as an officer in various companies until the creation of the Protectorate. Following the German occupation he left via Poland for France, where he became a commander of the 1st battalion of the 2nd regiment of the Czechoslovak foreign army. After the French were defeated he travelled on to the UK, where he failed to find an officer's position in the hierarchy and therefore decided, in spring 1941, to leave for the units of the Free French Forces. In 1942, as company commander of the 13th Demi-Brigade of the Foreign Legion he took part in battles against Axis units at Bir Hakeim and later at El Alamein, where he was seriously injured. He received numerous high French honours for bravery, including the highest: the Cross of Liberation, the Volunteer Combatant's Cross and the Knight of the Order of the Legion of Honour. Major Otto Wagner served in the French armed forces until the end of WWII. After returning to his home country he remained in active military service and as the commander of a regiment in Eastern Slovakia was involved in battles against the Ukrainian Insurgent Army. In 1946 he was promoted to the rank of colonel.

Wagner remained in the army even after 1948 and enrolled at the Supreme Military Academy in Prague. However, on 1 April 1951 he was unexpectedly sent into retirement for being politically unreliable. Though he found a job as a forestry worker in Jeseník, he regarded his forced departure from the army as a terrible injustice and considered crossing the border. Before he could carry out his plan he was arrested by the State Security on 28 March 1953 and after a year's investigation sentenced to two years in jail. At the end of March 1954 he was released under an amnesty. However,

having been stripped of his rank, honours and military pension he was only able to find menial work. He lived quietly after retirement and died in hospital in Jihlava on 20 May 1974. Two years later an urn bearing his ashes was transported to France where it was ceremonially interred in a Foreign Legion memorial in Puyloubier.

The history department of the Moravian Museum acquired an extensive archive of materials that had belonged to Col. Otto Wagner, including a great amount of correspondence, documents, personal and war diaries, maps, clippings, photographs and negatives, from his descendants.

Emergency solution, change of generation or first purge? Personnel changes in the leadership of the Czechoslovak gendarmerie and police in May 1945

Jindřich Marek

When during negotiations with the democratic part of the Czechoslovak foreign resistance the Communists in Moscow acquired in March 1945 the post of minister of the interior in the first post-war government, they did not have suitable and above all trustworthy candidates for the leadership of the security apparatus who would not prompt suspicion over the fact they had obtained their posts without elementary education and experience but only thanks to political control of a powerful ministry with the aim of establishing a Communist regime. In hitherto occupied Prague everything was ripe for an anti-Nazi uprising. Due to the inadequate arms of the domestic resistance, however, it could not get anywhere without an important contribution from patriotically-oriented Czech gendarmes and police officers. However, the Communists in the domestic resistance decided to deal with the problem of control of the security forces at the end of the war themselves, enterprisingly and cleverly – by deploying military officers who had a "resistance past" and were left-leaning.

As early as 8 March 1945, during the Prague Uprising, the Communist themselves appointed the dedicated officers lieut. col. engineer Antonín Sameš and staff captain of the general staff Stanislav Marek to head the security apparatus; the two replaced the hitherto democratically-oriented rebel commanders of the police and gendarmerie.

Gradually other soldiers with markedly leftist views were appointed to the apparatus. When in February 1948 the Communists usurped the government of Czechoslovakia they began to persecute and imprison not only democratic resisters but also to replace at the head of the security forces even the "Trojan horses" of May 1945 with more reliable and fanatical Communists.

An idol becomes a traitor
The trial of Jan Antonín Baťa

Karolína Honsová

This study focuses on Jan Antonín (J. A.) Baťa and the post-war trial taken against him at the National Court. In 1932, J. A. Baťa had become, after the death of his stepbrother Tomáš, the owner of the company Baťa, PLC, which he helmed until 1939, when he emigrated. In the second half of the 1930s and during WWII, he devoted large amounts of financial assistance toward defending Czechoslovakia and to the benefit of the domestic and foreign resistance and the government in exile; indeed, he was the biggest single contributor to the Czechoslovak resistance. Nevertheless, after WWII he was labelled a collaborator and a traitor and in 1947 he was sentenced in a show trial by the National Court in Prague to 15 years in prison and the forfeiture of all property to the state.

The study in part analyses the 1947 court proceedings referred to and in part traces J. A. Baťa in the documents of the Security Services Archive; it also draws on documents in the National Archive, the State District Archive Zlín and on specialist literature.

…his defence is that he wasn't instructed on how an interrogation is conducted…
Theodor Bělecký – a 1950s State Security investigator

Markéta Bártová

Psychological terror, which like brutal physical violence was used to force those under investigation to acquiesce, frequently to fabricated confessions, was part of the regular repertoire of investigative methods used by the former State Security (StB) at the end of the 1940s and throughout the 1950s. One feared investigator was chief sergeant of the National Security Corps (SNB) Teodor Bělecký, alias "Dr. Dorek", who from November 1948 to the end of 1949 was a member of the StB command in Prague. In June 1950, he was convicted by the Supreme Military Court in Prague for "abuse of official power". Using preserved archival materials and the testimonies of witnesses, the author recreates a partial overview of the cases that Bělecký was involved in investigating. Alongside those that led to his trial, he used mental and physical torture in many other cases. He has also been ascribed a key role in the death of general major in memoriam Karel Lukas, who died as the consequence of a brutal interrogation at Pankrác prison on 19 May 1949. Information on his treatment of the detainee has been drawn from a personal file and in particular from the documents of the Ministry of the Interior's Inspectorate. The accounts of Bělecký's sadistic acts are shocking.

…I had so much bad luck along the way… Frontier guard Miloš Dobřichovský's cross-border escape and the death of soldier Josef Ulrich

Martin Pulec

The text describes an as yet unresolved case from the end of 1964 when Miloš Dobřichovský, a soldier with the border guard service, escaped to Bavaria and another member of the patrol, Josef Ulrich, remained at their checkpoint mortally wounded. The case was subsequently investigated on both sides of the border, though the conclusions today arouse contrasting reactions.

The author evaluates in particular information assembled in archival materials held at the Security Services Archive, describes the case sufficiently and takes into account individual testimonies and the hypotheses of witnesses as well as the efforts of the Czechoslovak authorities to have Dobřichovský extradited to face charges. His fate after serving a sentence in a German prison is also touched upon briefly.

Alongside the actual case, the realities of life in the border service of the units is also outlined. No unequivocal answer to the essential question of Miloš Dobřichovský's guilt in the death of Josef Ulrich is presented; rather, by examining the information, the author allows the reader to draw their own conclusions.

…I'm for a human face – I can't bear insensitivity – Evžen… Jihlava 1969 – Evžen Plocek's protest

Tereza Pavlíčková

On the basis of the accessible archival materials, and in the historical context of the Prague Spring and the subsequent occupation of Czechoslovakia, the author describes in detail the life and motives of a man who sacrificed his life in protest at the gradual imposition of the Communist Party's (KSČ) normalisation policy.

Evžen Plocek was an executive at an important industrial plant in Jihlava. A KSČ member, he was an active regional reform politician in 1968–1969 and was a delegate at KSČ congress in Vysočany in August 1968. On 4 April 1969 he poured flammable liquid over himself on Jihlava's náměstí Míru square and set himself alight. He suffered severe burns and succumbed to them on 9 April 1969. The investigation of his action, including an interrogation in hospital, unequivocally ruled out mental illness. It was said that Evžen Plocek committed his act in full consciousness and completely deliberately. However, what he did was kept secret from the majority of the population of the then Czechoslovakia; at the start of April 1969 censorship was so effective that reports to a large degree failed to spread beyond the Jihlava district.

The day of Plocek's funeral can be regarded as the final public manifestation of the Jihlava reform movement in the history of the city. As part of efforts to find culprits for the situation after January 1968, Evžen Plocek, along with Jaroslav Šebesta, was dubbed an originator of so-called rightist opportunism in Jihlava at a plenary session of the KSČ Committee in October 1969.

On the first anniversary of Plocek's death, his action was still spoken about in Jihlava. However, in later years it was in large part forgotten, overshadowed by Communist propaganda that portrayed him as a drunkard who set himself on fire by accident. The first text recalling his action was published in Switzerland's Zurich in 1980 in the book Živé pochodně (Living Torch). In the Czech context, the first person brave enough to write about Plocek was Eva Kantůrková, with a piece in the samizdat revue Alternativa in 1988. A lively discussion on Evžen Plocek's act was not seen in the region as a whole until the 1990s. However, compared to other so-called human torches Jan Palach and Jan Zajíc his sacrifice remains virtually unknown to the general public.

DOSSIERS

Cooperation between Police Command and the Red Army in ensuring security in Greater Prague and clamping down on Red Army troops' criminality

David Hubený

This paper looks at the Red Army's preparations to enter the territory of Czechoslovakia (spring 1945) and endeavours to maintain the friendly attitude of the liberated population. It highlights several documents that illustrate the efforts of the Red Army and the Directorate of the State Police in Prague to ensure security in the city in the face of a post-war relaxation of discipline stemming from joy at surviving the war and the knock-on impact on morality. Employing archival sources, it points to a poor personnel situation at the Police Directorate, which on its own was incapable of ensuring the protection of health, life and property in the capital and during more extensive security operations had to work with the Red Army. However, criminal elements entered its ranks, which both the Czechoslovak police and the Soviet Army itself did its best to neutralize.

The issue of the criminality and delinquency of "persons in Soviet uniform" (because Czech villains also used them to commit crimes) is therefore the subject of the greater part of the study, including a linked series of several orders from Prague police command.

Administration of documents of a counter-intelligence nature II The unified evidential, statistical and archive system of the StB in the 1978–1989 period

Pavel Žáček

The author presents and explains in detail three service regulations relating to the counter-intelligence units of the State Security (StB) that were in force from April 1978 until the end of the Communist regime.

The Guidelines for the Activities of Counter-Intelligence Staff (code named A-oper-I-1) established the job descriptions of the political police in the field of internal defence against the totalitarian state's so-called "external" and "internal enemies". The rules for the administration of the so-called agency-confidant networks of the counter-intelligence part of the StB were set by the Guidelines for Work with Counter-Intelligence Collaborators (A-oper-I-3). Meanwhile, the Guidelines for Evidence, Statistics and Administration During Counter-Intelligence Activities (A-oper-II-1) covered the handling of materials of a "counter-intelligence nature" (in the terminology of the repressive organs of the time).

In keeping with the paper's title, the author primarily focuses on the last guidelines referred to. Detailed summaries of them are supplemented by information and quotations from the Methodological Instructions of the head of the statistical-evidential department of the Federal Ministry of the Interior with regard to that regulation, while the whole piece is supplemented by footnotes.

The author draws together information on administration documents of a counter-intelligence nature in one place, explores then in detail and logically and chronologically builds on his previous eponymous paper on the unified evidential, statistical and archival system in the 1970–1978 period, which was published in the Sborník ABS (Security Services Archive Omnibus) no. 10/2012 and is a welcome aide to archivists and researchers.

REPORTS

Agenda of the 3rd Resistance (law 262/2011 Coll. on participants in the resistance and opposition to Communism) at the Security Services Archive

Tomáš Bursík, Světlana Ptáčníková

International Conference Czechs and Germans in Vysočiny

Jiří Mikulka

Conference Information Warfare over Czechoslovakia / in Czechoslovakia
Tereza Pavlíčková

Meeting of Young Employees from Institutes of Historical Memory Throughout the European Union
Jitka Bílková

Conference of Conservationists and Restorers, 10.–12. 9. 2013, Hodonín
Kateřina Lorencová

Need to Know III international conference, Gotland
Daniel Běloušek

International conference European Remembrance in Berlin
Světlana Ptáčníková

Conference Defence of the State Borders in the 1970s 40 years since the last significant changes in the organisation of the Border
Tomáš Slavík

The volume includes a list of abbreviations used and a list of names of all papers and supplements.

Překlad Ian R. Willoughby.

RESÜMEE

STUDIE

Seine Heimat war die Legion
Der Lebensweg von Oberst Otto Wagner

Jan Břečka

Der Artikel befasst sich mit den Lebensschicksalen von Oberst Otto Wagner, einer der hervorragenden Gestalten der tschechoslowakischen ausländischen Widerstandsbewegung in den Jahren des II. Weltkriegs in Frankreich und Großbritannien und dem späteren Offizier der Französischen Fremdenlegion, mit der er sich an den Kämpfen in Nordafrika beteiligte und in den Reihen der Armee der freien Franzosen gegen deutsche und italienische Streitkräfte kämpfte.

Der gebürtige Prager (*28. 3.1902) wollte nach seinen Gymnasialstudien Soldat von Beruf werden und absolvierte darum die Militärakademie in Hranice na Moravě und die französische Militärschule in Saint Cyr, und diente als Offizier in verschiedenen Belegschaften bis zur Einführung des Protektorates. Nach der deutschen Okkupation flüchtete er über Polen nach Frankreich, wo er Kommandant des 1. Bataillons des 2. Regimentes der tschechoslowakischen Auslandsarmee wurde. Nach der Niederlage des französischen Heeres gelangte er nach Großbritannien, doch es blieb für ihn keine systematisierte Offizierstelle übrig, darum entschloss er sich im Frühjahr 1941, zu den Einheiten des Freien Frankreichs überzugehen. In der Funktion des Kompaniekommandanten der 13. Halbbrigade der Fremdenlegion beteiligte er sich im Jahre 1942 an den Kämpfen gegen die Einheiten der Achse bei Bir Hakim und später bei El Alamein, wo er schwer verwundet wurde. Für seine Tapferkeit erhielt er viele hohe französische Auszeichnungen, inklusive der allerhöchsten – Ordre de la Libération, das Kreuz der Freiwilligen und den Ritterorden der Ehrenlegion. Major Otto Wagner wirkte im Rahmen der französischen Streitkräfte bis zum Ende des II. Weltkrieges mit. Nach dem Rückkehr in seine Heimat blieb er im Militärdienst tätig und als Regimentskommandeur beteiligte er sich in der Ostslowakei na den Kämpfen gegen die Bander-Truppen; im Jahre 1946 wurde er dann zum Oberst befördert.

In der Armee blieb er auch nach dem Umsturz im Februar 1948 und wurde zum Studenten der höchsten Militärakademie in Prag. Zum 1. April 1951 wurde er jedoch als unverlässlicher unerwartet vom Dienst suspendiert. Er fand eine Beschäftigung als Waldarbeiter im Jeseníky-Gebirge, aber seinen erzwungenen Abgang aus der Armee hielt er für großes Unrecht und er überlegte in die Emigration zu gehen. Bevor er jedoch seinen Plan verwirklichen konnte, wurde er am 28. März 1953 von

der Staatssicherheit verhaftet und nach einer ein Jahr dauernden Ermittlung zu zwei Jahren Gefängnis verurteilt. Ende März 1954 wurde er in Folge einer Amnestie freigelassen. Jedoch seines Ranges enthoben, sowie aller Auszeichnungen und auch der Militärrente, konnte er nur minderwertige Berufe finden. Nach seiner Pensionierung lebte er völlig im Abseits. Er starb im Krankenhaus in Jihlava am 20. Mai 1974; nach zwei Jahren wurde die Urne mit seiner Asche nach Frankreich gebracht und dort feierlich im Denkmal der Fremdenlegion in Puyloubier beigesetzt.

Die historische Abteilung des mährischen Landesmuseums erwarb aus dem Nachlas das umfangreiche schriftliche Archiv des Oberst Otto Wagner mit einer Vielfalt an Korrespondenz, Dokumenten, privater und Kriegstagebücher, Landkarten, Zeitungsausschnitten, Fotografien und Negativen.

Notlösung, Generationswechsel, oder erste Säuberung? Personaländerungen in der Führung der tschechoslowakischen Gendarmerie und Polizei im Mai 1945

Jindřich Marek

Sobald bei den Verhandlungen mit dem demokratischen Teil des tschechoslowakischen ausländischen Widerstandskampfes die Kommunisten im März 1945 in Moskau den Posten des Innenministers in der ersten Nachkriegsregierung errangen, hatten sie für die Kommandantur des Sicherheitsapparates vorläufig keine geeignete und vor allem vertrauenswürdige Adepten, die nicht den Verdacht wecken würden, dass sie ihre Posten ohne elementare Bildung und Erfahrungen nur und nur zur politischen Beherrschung des Kraftministeriums erhielten, mit dem Ziel der Inthronisierung des kommunistischen Regimes. Der kommunistische Widerstandskampf hinter der Front hatte zu der Zeit keine Verbindung zum kommunistischen Teil der einheimischen Widerstandsbewegung. Im bislang besetzten Prag reifte alles zu einem Antinazi-Aufstand heran, der jedoch bei völlig unausreichender Bewaffnung der einheimischen Widerstandsbewegung nicht ohne den wichtigen Einsatz der patriotisch orientierten tschechischen Gendarmen und Polizisten auskommen konnte. Die Kommunisten in der einheimischen Widerstandsbewegung entschieden sich jedoch zum Kriegsende das Problem der Leitung des Sicherheitsapparates mit Eigeninitiative und Klugheit zu lösen – mit der Methode des Einsatzes von Militäroffizieren mit „Widerstandsvergangenheit“ und deutlicher Inklination zur Linken.

Bereits am 8. Mai 1945, während des Prager Aufstandes, belegten die Kommunisten die führenden Stellen des Sicherheitsapparates mit ihnen ergebenen Offizieren mit Oberleutnant Ing. Antonín Sameš und Stabskapitän des Generalstabes Stanislav Marek, die die bisherig demokratisch orientierten aufständischen Kommandanten aus Polizei und Gendarmerie ersetzten.

Allmählich wurden in den Apparat weitere Soldaten mit ausgeprägter Linksorientierung eingesetzt. Als sich im Februar 1948 die Kommunisten der Herrschaft in der Tschechoslowakei bemächtigten, begonnen sie nicht nur die demokratisch gesinnten Widerstandskämpfer zu verfolgen und kerkern, sondern ersetzten Schritt für Schritt in der Führung des Sicherheitsapparates auch diese eigenen „trojanischen Pferde" vom Mai 1945 durch noch vertrauenswürdigere und fanatischere Kommunisten.

Vom Abgott zum Verräter
Gerichtsprozess mit Jan Antonín Baťa

Karolína Honsová

Die Studie ist auf die Persönlichkeit von Jan Antonín (J. A.) Baťa und den in der Nachkriegszeit gegen Ihm beim Nationalgericht geführten Gerichtsprozess gerichtet. Im Jahre 1932 ist J. A. Baťa nach dem Tode seines Stiefbruders Thomas Inhaber der Firma Baťa, AG geworden, die er dann bis 1939 führte, wann er in die Emigration ging. In der zweiten Hälfte der dreißiger Jahre und während des zweiten Weltkrieges widmete er große Geldsummen der Verteidigung der Tschechoslowakischen Republik und zugunsten der heimischen und ausländischen Widerstandsbewegung sowie der Exilregierung, er wurde zum größten Unterstützer des tschechoslowakischen Widerstandskampfes überhaupt. Trotzdem wurde er nach dem zweiten Weltkrieg als Kollaborateur und Verräter bezeichnet und im Jahre 1947 in einem inszeniertem Prozess vom Nationalgericht in Prag zu fünfzehn Jahren Gefängnis und zum Verfall seines ganzen Vermögens an den Staat verurteilt.

In der Studie wird einerseits der erwähnte Gerichtsprozess im Jahre 1947 analysiert, andererseits wurde die Persönlichkeit von J. A. Baťa in den Archiv-Dokumenten des Sicherheitsdienstes (ABS) verfolgt. Ferner befasst sich der Artikel mit dem Studium von Dokumenten aus dem Nationalarchiv, dem Staatlichen Kreisarchiv in Zlín und mit Fachliteratur.

…. er verteidigt sich mit der Behauptung, dass er keine Instruktionen hatte, wie das Verhör geführt werden soll…
Theodor Bělecký – einer der Ermittler der Staatssicherheit in den 50. Jahren

Markéta Bártová

Psychischer Terror, ebenso wie brutale physische Gewalt, die mit dem Ziel angewandt wurde, den Beschuldigten zum erwünschten, oft ersonnenen Geständnis zu

zwingen, ehörten besonders in der Zeit am Ende der vierziger und während der fünfziger Jahre des 20. Jahrhunderts zum verhältnismäßig üblichen Repertoire von Ermittlungsmethoden der ehemaligen Staatssicherheit (StB).

Zu den gefürchteten Ermittlern gehörte auch der Oberwachtmeister der damaligen Polizei (Sbor národní bezpečnosti, SNB) Theodor Bělecký alias „Dr. Dorek", der ab November 1948 bis zum Jahresende 1949 im Rahmen der Staatssicherheitskommandatur in Prag diente. Im Juni 1950 wurde er wegen „Missbrauchs der Dienstmacht" vom Obermilitärgericht in Prag verurteilt. Die Autorin rekonstruiert anhand von Archivmaterialien und Erinnerungen von Zeitgenossen eine Teilübersicht von Fällen, an deren Ermittlung Bělecký beteiligt war. Außer denen, die die Grundlage seiner Beschuldigung bildeten, beging er psychische und physische Misshandlung auch in vielen anderen Fällen. Gleichfalls wird Bělecký ein Hauptanteil am Tode des Generalmajors in memoriam Karel Lukas zugeschrieben, der an den Folgen eines brutalen Verhörs im Gefängnis Pankrác am 19. Mai 1949 starb. Informationen über sein Verhalten zu den Verhafteten werden den Personalakten und besonders dem schriftlichen Fonds der Inspektion des Innenministeriums entnommen. Die Zeugenaussagen über das sadistische Verhalten von Bělecký sind schockierend.

…dabei hatte ich viel Pech… Die Flucht des Grenzsoldaten Miloš Dobřichovský ins Ausland und der Tod des Soldaten Josef Ulrich

Martin Pulec

Der Text beschreibt einen bis heute ungeklärten Fall vom Ende des Jahres 1964, als der Soldat des Grenzschutzes Miloš Dobřichovský nach Bayern flüchtete und am Wachpostenstand nach seiner Flucht das tödlich verletzte zweite Wachpostenmitglied, der Soldat Josef Ulrich vorgefunden wurde. Es folgte die Ermittlung des Falls an beiden Seiten der Grenze, ihre Schlüsse erwecken jedoch bis heute widersprüchliche Reaktionen.

Der Autor analysiert besonders die Informationen aus den Archivalien, die im Archiv des Sicherheitsapparates (ABS) vorgefunden wurden, er beschreibt den Fall auf ausführliche Weise, er beachtet die einzelnen Zeugenaussagen und auch Hypothesen der Zeitgenossen, sowohl auch die Bemühungen der tschechoslowakischen Behörden um die Auslieferung von Miloš Dobřichovský zur Bestrafung. Der Autor erwähnt auch kurz das weitere Schicksal von Dobřichovský nach dem Verbüßen seiner Strafe im deutschen Gefängnis.

Neben dem eigentlichen Vorfall werden auch zeitbezogene Realien des Grenzdienstes bei den Einheiten skizziert. Eine eindeutige Antwort auf die grund-

legende Frage nach der Schuld von Miloš Dobřichovský am Tode von Josef Ulrich wird nicht gegeben, doch der Autor ist bemüht durch eine Analyse der Informationen den Leser zur Bildung von eigenen Schlüssen zu bewegen.

…ich bin für ein menschliches Antlitz – ich vertrage keine Gefühllosigkeit – Evžen…
Jihlava 1969 – Protest von Evžen Plocek

Tereza Pavlíčková

Die Autorin beschreibt anhand von überlieferten Archivmaterialien und im historischen Kontext des Prager Frühlings und der folgenden Besetzung der Tschechoslowakei, ausführlich das Leben und die Motive des Mannes, der sein Leben dem Protest gegen die Schritt für Schritt einsetzende Normalisierungspolitik der Kommunistischen Partei (KSČ) opferte.

Evžen Plocek, leitender Mitarbeiter eines bedeutenden Industrieunternehmens in v Jihlava, Mitglied der Kommunistischen Partei, in den Jahren 1968–1969 aktiver Reformpolitiker der Region und Delegat des Parteitags der KSČ im August 1968 in Prag Vysočany, hat sich am 4. April 1969 auf dem Friedensplatz in Jihlava mit Brennstoff begossen und angezündet. Er erlitt schwere Brandwunden, an deren Folgen er am 9. April 1969 gestorben ist. Die Ermittlung seiner Tat, sowohl das Verhör im Krankenhaus, hat eine jegliche Form von Geistesstörung ausgeschlossen. Es wurde festgestellt, dass Evžen Plocek seine Tat bei vollem Bewusstsein und völlig mit Vorbedacht beging. Seine Tat konnte jedoch dem überwiegenden Teil der Bevölkerung der damaligen Tschechoslowakei verheimlicht werden, denn ab Anfang April 1969 funktionierte die Pressezensur schon dermaßen zuverlässig, dass die Nachricht von dieser Begebenheit faktisch nicht über die Grenzen der Region Jihlava gelangen konnte.

Der Tag der Bestattung von Plocek kann in der Geschichte der Stadt Jihlava für die letzte öffentliche Manifestation der Reformbewegung in Jihlava bezeichnet werden. Im Oktober 1969, im Rahmen des damaligen Suchens von Schuldigen für die Verhältnisse nach dem Januar 1968, wurde Evžen Plocek zusammen mit Jaroslav Šebesta auf der Plenumssitzung des Kreisausschusses der KSČ in Jihlava als Anstifter des sogenannten Rechtsopportunismus in Jihlava bezeichnet.

Beim ersten Jahrestag von Ploceks Tod konnte in Jihlava über seine Tat noch gesprochen werden, doch in den folgenden Jahren geriet alles zum Teil in Vergessenheit, verdunkelt durch die kommunistische Propaganda, die aus Evžen Plocek einen Trunkenbold machte, der sich durch unglücklichen Zufall verbrannt hat. Ein erster Text, der an seine Tat erinnert, erschien im Jahre 1980 in Zürich in der Schweiz im Buch Lebendige Fackeln. Im tschechischen Milieu wagte sich als erste

Eva Kantůrková über Plocek zu schreiben, und zwar in der illegalen Revue Alternativa im Jahre 1988. Über die Tat von Evžen Plocek wurde in der Region erst in den neunziger Jahren wieder ziemlich lebhaft diskutiert, jedoch im Vergleich zu den anderen sog. lebendigen Fackeln Jan Palach und Jan Zajíc, bleibt sein Opfer bis in die heutigen Tage der breiteren Öffentlichkeit fast unbekannt.

DOKUMENTE

Zusammenarbeit der Polizeidirektion und der Roten Armee bei der Gewährleistung der Sicherheit in Groß-Prag und bei der Bekämpfung der Kriminalität von Rotarmisten

David Hubený

Der Beitrag befasst sich mit den Vorbereitungen der Roten Armee zum Betreten des Gebietes der Tschechoslowakei (Frühling 1945) und der Bemühung die freundliche Gesinnung der befreiten Einwohnerschaft aufrecht zu erhalten. Er bringt mehrere Dokumente ans Tageslicht, die die Bemühung der Roten Armee und der Direktion der Staatspolizei in Prag illustrieren, in der Stadt Sicherheit zu gewährleisten, trotz der sich in der Nachkriegszeit verbreitenden Disziplinlosigkeit als Folge der Freude über das Überleben des Krieges und dessen Folgen auf die menschliche Moral. Er weist mit Hilfe Archivquellen auf den schlechten Personalzustand der Polizeidirektion hin, die an sich selbst nicht fähig war in der Hauptstadt den Schutz der Gesundheit, des Lebens und des Eigentums der Bürger zu gewährleisten und musste bei großen Sicherheitsaktionen mit der Roten Armee zusammenarbeiten. In deren Reihen drangen jedoch auch Kriminelle, die sowohl die tschechoslowakische Polizei, als auch die sowjetische Armee selbst in Prag zu neutralisieren versuchten.

Der Frage der Straftätigkeit und Kriminalität von „Personen in sowjetischer Uniform“ (denn zum Begehen von Straftaten wurde sie auch von tschechischen Kriminellen benutzt) ist dann ein Großteil des Beitrags gewidmet, inklusive der Veröffentlichung von einigen Befehlen der Direktion der Prager Polizei.

Administrative von Schriftstücken mit Spionageabwehr-Charakter II Das einheitliche Evidenz-, Statistik- und Archivsystem der Staatssicherheit in den Jahren 1978–1989

Pavel Žáček

Der Autor stellt eingehend die Dreiheit der Dienstvorschriften vor, die sich auf die Tätigkeit der Spionageabwehrabteilungen der tschechoslowakischen Staatssicherheit (StB) beziehen, die ab April 1978 bis zum Ende des kommunistischen Regimes Gültigkeit hatten und erklärt diese.

Der eigentliche Arbeitsinhalt der politischen Polizei auf dem Gebiet der innerstaatlichen Abwehr gegen die sogenannten „äußeren" und „inneren Feinde" des totalitären Staates wurde durch die Richtlinie für die Tätigkeit von Agenten der Spionageabwehr (Deckbezeichnung A-oper-I-1) festgelegt. Die Regeln für die Verwaltung des sog. Agentur- und Vertrautennetzes der Spionageabwehrteile der StB bestimmte die Richtlinie für die Arbeit mit den Mitarbeitern der Spionageabwehr (A-oper-I-3). Den Umgang mit Schriftstücken mit „Spionageabwehr-Charakter" (in der Terminologie der damaligen Repressionsorgane) bestimmte die Richtlinie für Evidenz, Statistik und Administrative bei Spionageabwehrtätigkeiten (A-oper-II-1).

Wie aus dem Titel hervorgeht, widmet sich der Autor vor allem der letzten von den genannten Richtlinien. Ein ausführlicher Auszug aus ihr ergänzt er durch Informationen und Zitate aus den Methodischen Hinweisen des Polizeichefs der Abteilung Statistik-Evidenz des Föderalen Innenministeriums zur angegeben Vorschrift und versieht alles mit einem Anmerkungsapparat.

Der Autor konzentriert die Informationen über die Administrative von Schriftstücken mit Spionageabwehr-Charakter auf einen Platz, analysiert sie ausführlich und knüpft logisch und zeitlich an seine vorangehende gleichnamige Abhandlung über Das einheitliche Evidenz-, Statistik- und Archivsystem der Staatssicherheit in den Jahren 1970–1978 , die im Sammelband ABS Nr. 10/2012 erschien und eine willkommene Hilfe für Archivare und Forscher darstellt.

NACHRICHTEN

Agenda des III. Widerstandskampfes (Gesetz 262/2011 Slg. über Teilnehmer des Widerstandskampfes und des Widerstandes gegen den Kommunismus) im Archiv des Sicherheitsapparates
Tomáš Bursík, Světlana Ptáčníková

Internationale Konferenz Tschechen und Deutsche in der Region Vysočina
Jiří Mikulka

Konferenz Informationskampf um die Tschechoslowakei / in der Tschechoslowakei
Tereza Pavlíčková

Treffen junger Mitarbeiter aus den Institutionen des historischen Gedächtnisses aus der ganzen Europäischen Union
Jitka Bílková

Konferenz von Konservatoren und Restauratoren, 10.– 12. 9. 2013, Hodonín
Kateřina Lorencová

Internationale Konferenz Need to Know III, Gotland
Daniel Běloušek

Internationale Konferenz European Remembrance in Berlin
Světlana Ptáčníková

Konferenz Schutz der Staatsgrenze in den 70. Jahren 40 Jahre von der letzten markanten Änderung in der Organisation des Grenzschutzes
Tomáš Slavík

Der Sammelband enthält ein Verzeichnis der angewandten Abkürzungen und ein Namensregister aus allen Beiträgen und Beilagen.

Překlad Mgr. Roland Schür.

AUTOŘI

Mgr. Bc. Markéta Bártová
vedoucí skupiny pro přípravu odborných stanovisek podkladů a informací
Ústav pro studium totalitních režimů
marketa.bartova@abscr.cz
www.ustrcr.cz

Mgr. Daniel Běloušek
archivář
Archiv bezpečnostních složek
daniel.belousek@abscr.cz
www.abscr.cz

PhDr. Jitka Bílková
archivářka
Archiv bezpečnostních složek
jitka.bilkova@abscr.cz
www.abscr.cz

PhDr. Jan Břečka
historik
Moravské zemské muzeum
jbrecka@mzm.cz
www.mzm.cz

Mgr. Tomáš Bursík
vedoucí oddělení pro naplňování zákona č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu
Archiv bezpečnostních složek
tomas.bursik@abscr.cz
www.abscr.cz

Mgr. Karolína Honsová
archivářka
Archiv bezpečnostních složek
karolina.honsova@abscr.cz
www.abscr.cz

Mgr. David Hubený
archivář
Národní archiv Praha
David.Hubeny@nacr.cz
www.nacr.cz

Mgr. Ladislava Kremličková
editorka
Archiv bezpečnostních složek
ladislava.kremlickova@abscr.cz
www.abscr.cz

BcA. Kateřina Lorencová
vedoucí skupiny péče o fyzický stav archiválií
Archiv bezpečnostních složek
katerina.lorencova@abscr.cz
www.abscr.cz

PaedDr. Jindřich Marek
historik, vědecký pracovník
Vojenský historický ústav Praha
M.jindrich@seznam.cz
www.vhu.cz

PhDr. Jiří Mikulka
archivář
Archiv bezpečnostních složek
jiri.mikulka@abscr.cz
www.abscr.cz

Mgr. Tereza Pavlíčková
archivářka
Archiv bezpečnostních složek
tereza.pavlickova@abscr.cz
www.abscr.cz

Mgr. Světlana Ptáčníková
ředitelka Archivu
Archiv bezpečnostních složek
svetlana.ptacnikova@abscr.cz
www.abscr.cz

Mgr. Martin Pulec
archivář, historik
Ministerstvo vnitra ČR
m.pulec@centrum.cz
www.mvcr.cz

Mgr. Tomáš Slavík
archivář
Archiv bezpečnostních složek
tomas.slavik@abscr.cz
www.abscr.cz

PhDr. Pavel Žáček, Ph.D.
historik
Vysoká škola CEVRO Institut, o.p.s.
Centrum středoevropských studií
pavel.zacek@vsci.cz
www.cevroinstitut.cz

archiv bezpečnostních složek

Úkoly Archivu bezpečnostních složek

- zpřístupňovat a zveřejňovat dokumenty a archiválie podle zákona o zpřístupňování svazků vzniklých činností bývalé StB,
- umožnit nahlížení do archiválií podle zákona o archivnictví a spisové službě,
- poskytovat nezbytnou pomoc a informace státním orgánům příslušným k bezpečnostnímu řízení, popř. k šetření podle zákona o ochraně utajovaných informací, zpravodajským službám ČR k plnění jejich úkolů a orgánům činným v trestním řízení,
- vyhledávat dokumenty pro potřeby úřadů, právnických a fyzických osob, pořizovat jejich opisy a kopie,
- plnit na úseku archivnictví úkoly vyplývající z mezinárodních smluv,
- přijímat za Českou republiku nabídky ke koupi, k darování a úschově archiválií a uzavírá za Českou republiku příslušné smlouvy,
- provádět vědeckou a výzkumnou činnost v oblasti archivnictví, pomocných věd historických a příbuzných vědných oborů,
- vykonávat vydavatelskou a publikační činnost v oboru archivnictví a výkonu spisové služby, dějin správy, pomocných věd historických a historie.

www.abscr.cz



Pracoviště

Siwiecova 2 Praha3	Na Struze 3 Praha1
P.O.box 29 Vlkova 2481/4 Brno Kanice	Branické nám. 2 Praha 4

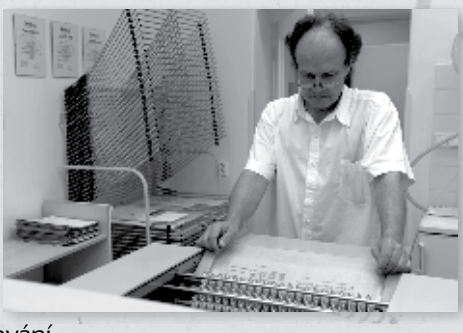




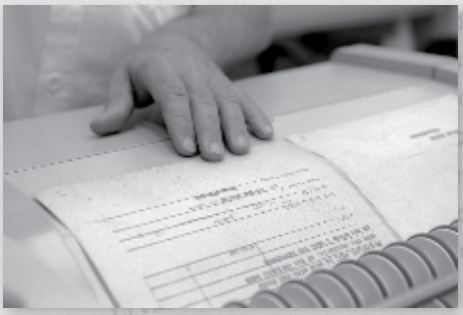


Provoz hromadného odkyselování archiválií technologií Neschen C-500, na pracovišti skupiny péče o fyzický stav archiválií





Pohled na pracoviště hromadného odkyselování.





Detail vkládání archiválií do stroje a výjezd materiálů z neutralizační lázně.





Výstup ze stroje.





Dokončovací operace – lisování archiválií, které je nutno následně řádně uložit.

www.abscr.cz

archiv bezpečnostních složek

Skupina péče o fyzický stav archiválií-restaurátoři, pohledy do depozitářů





Restaurování mapy na extra citlivém pauzovacím papíru.





Pomůcka k restaurování - speciální špachtle s ohřevem a termostatem.



Zrestaurované archiválie.



Depozit v Brně-Kanicích.





Pohled do depozitářů Archivu Na Struze a Branickém náměstí v Praze.

www.abscr.cz

archiv bezpečnostních složek

Badatelny Archivu bezpečnostních složek



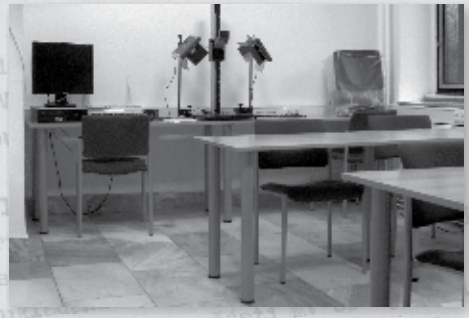
Adresa: Siwiecova 2, Praha 3-Žižkov
Telefon: +420 221 008 210,
+420 221 008 472
Fax: +420 222 718 944
E-mail: badatelna.siwiecova@abscr.cz
Hodiny pro veřejnost:
pondělí 9.00 - 16.00
úterý 9.00 - 16.00
středa 9.00 - 18.00
čtvrtek 9.00 - 16.00

Centrální badatelna Siwiecova, Praha.



Adresa: Na Struze 3, Praha 1
Telefon: +420 221 008 134,
+420 221 008 132
Fax: +420 222 511 917
E-mail: badatelna.struha@abscr.cz
Hodiny pro veřejnost:
pondělí 9.00 - 16.00
úterý 9.00 - 16.00
středa 9.00 - 18.00
čtvrtek 9.00 - 16.00

Badatelna Na Struze, Praha.



Poštovní adresa: P.O. BOX 29,
Vlkova 2481/4, 628 00 Brno
Telefon: +420 221 008 178
Fax: +420 545 227 563
E-mail: badatelna.kanice@abscr.cz
Hodiny pro veřejnost:
pondělí 8.00 - 14.30
úterý 8.00 - 14.30
středa 8.00 - 14.30
čtvrtek 8.00 - 14.30

Badatelna Brno-Kanice.



www.abscr.cz

SBORNÍK
ARCHIVU BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
11/2013

Vydal Archiv bezpečnostních složek
Siwiecova 2, Praha 3, 130 00
v roce 2013

Editor: Ladislava Kremličková
Obálka, grafická úprava a sazba: Jan Fischer, Idea servis
Tisk: PBtisk s. r. o.

1. vydání
Náklad 400 výtisků

www.abscr.cz
ISSN 2336-1387



Sborník Archivu bezpečnostních složek 11/2013

ISSN 2336-1387